

MINISTARSTVO OBRAZOVANJA, NAUKE I TEHNOLOGIJE

NASTAVNI PLAN I PROGRAM

Za XII razred više srednje škole

Priština, decembar 2005.

Urednici:

Ramush Lekaj
Enesa Kadiæ

Lektor:

Zæair Zæairoviæ

UNMIK

INSTITUCIONET E PËRKOHSHME VETËQEVERISËSE
PROVISIONAL INSTITUTIONS OF SELF-GOVERNMENT
PRIVREMENE INSTITUCIJE SAMOUPRAVLJANJA

QEVERIA E KOSOVËS – GOVERNMENT OF KOSOVO – VLADA KOSOVA

MINISTRIA E ARSIMIT,
SHKENCËS DHE
TEKNOLOGJISË

MINISTRY OF EDUCATION
SCIENCE & TECHNOLOGY

MINISTARSTVO ZA
OBRAZOVANJE, NAUKU I
TEKNOLOGIJU

Kabineti i Ministrit

Office of the Minister

Kabinet Ministra

ADMINISTRATIVNO UPUTSTVO

Primjena plana i programa za dvanaesti razred

BR: MONT (1) 10/2005

DATUM: 14. 02. 2005

U skladu sa èlanom 1.3 taëka d) Pravilnika UNMIK-a. br. 2001/19 O izvršnim organima Privremenih samoupravnih institucija Kosova, èlan 6.1 paragraf (b), kao i šlana 7.1 Zakona o osnovnom i srednjem obrazovanju na Kosovu, Ministarstvo Obrazovanja, Nauke i Tehnologije izdaje ovo Administrativno uputstvo:

Èlan 1.

Cilj

Cilj Administrativnog uputstva je primjena nastavnog Plana i programa za dvanaesti razred, kao rezultat prestrukturiranja u osnovnom i srednjem obrazovanju.

Èlan 2.
Plan -Program

Novi Nastavni plan i program za dvanaesti razred priložen je ovom Administrativnom uputstvu.

Èlan 3.
Primjena

- 3.1. Ovaj Nastavni plan i program za dvanaesti razred primjenjuje se od školske 2005/2006. godine.
- 3.2. Primjenom Plana i programa za dvanaesti razred stupaju van snage dosadašnji Planovi i programi za treæi razred srednje škole

Èlan 4.
Stupanje na snagu

Ovo uputstvo stupa na snagu potpisom Ministra.

Agim Veliu, Ministar

SADRŽAJ

Administrativno uputstvo, 3

UPUTSTVA ZA PRIMJENU NASTAVNIH PROGRAMA, 7

- I. Uvod, 7
- II. Ciljevi, 8
- III. Opšti objektivi, 8
- IV. Vrednovanje, 11
- V. Metodološka uputstva, 13
- VI. Izvori i nastavna sredstva, 14
- VII. Nastavni plan predmeta, 15
- VIII. Izborna nastava, 17

JEZICI I KOMUNIKACIJA

BOSANSKI JEZIK I KNJIŽEVNOST, 21

ENGLESKI JEZIK, 54

FRANCUSKI JEZIK, 74

NJEMAËKI JEZIK, 89

MATEMATIKA, 117

PRIRODNE NAUKE

BIOLOGIJA, 161

FIZIKA, 201

HEMIJA, 225

ASTRONOMIJA, 255
GEOGRAFIJA, 264

DRUŠTVENE NAUKE

HISTORIJA, 311
PSIHOLOGIJA, 333
LOGIKA, 360
SOCIOLOGIJA, 371
FILOZOFIJA, 401
EKONOMIJA, 416

UMJETNOSTI

MUZIÈKA UMJETNOST, 429
LIKOVNA UMJETNOST, 443

TEHNOLOGIJA

TEHNOLOGIJA INFORMISANJA I KOMUNIKACIJA, 457

FIZIÈKO OBRAZOVANJE

TJELESNI ODGOJ I SPORT, 503

UPUTSTVO ZA PRIMJENU PLANA I PROGRAMA

I. UVOD

Obrazovanje predstavlja područje djelovanja koje vodi društvenom, političkom i ekonomskom razvoju Kosova.

Viziju za stvaranje jedne savremene škole po međunarodnim standardima započetu poslije završetka rata, Ministarstvo obrazovanja, nauke i tehnologije (MONT) sada realizuje preduzimajući svestrane i praktične korake na svim poljima djelatnosti.

Na ovom putu od historijskog značaja za razvijanje i napredovanje kosovskog društva, MONT teži ka promjeni gledišta u procesu razvijanja ličnosti sa jasnom vizijom za njegovu budućnost i njegovo mjesto.

Ovo stvara potrebne preduslove za integraciju pojedinaca i kosovskog društva u političkim kretanjima, ekonomskom, intelektualnom, naučnom i tehnološkom razvoju, kao i socijalno-kulturnom razvoju razvijenih evropskih i svjetskih zemalja.

Razvoj nastavnog plana i programa zasniva se na osnovi jedne naučne procedure, kako po obliku metodološkog pristupa, organizaciji i predmetnom sadržaju, tako i po izlaganju rezultata znanja, nastavnih sredstava, metoda, tehnike i instrumenata ocjenjivanja.

Profesionalne radne grupe za izradu nastavnih planova i programa bile su stalno u toku najnovijih razvoja u obrazovanju i u konsultaciji sa međunarodnim ekspertima. U ovom procesu razvoja planova i programa, koji se zasniva na dugoročnoj strategiji MONT-a, znatan doprinos dali su UNICEF, vlade i agencije nekih zemalja.

Posebna pažnja tokom izrade nastavnih planova i programa za XII razred posvećena je njegovanju pozitivnog stava prema učenju, stimulaciji učenika da se angažuju opravdanim načinom u ispunavanju školskih zahtjeva, razvoju vještina u svakodnevnom životu, vrijednosti, stavova i ponašanja. Učenici se u desetom razredu i u toku čitavog višeg srednjeg školovanja postavljaju pred akademskim znanjem, naučnim osnovama i različitim kulturnim sferama.

II. CILJEVI

Predmetni plan i program za dvanaesti razred ima za cilj:

- da omogući adekvatne uslove za intelektualni, estetski, fizički, društveni, moralni i duhovni razvoj učenika;
- da osigura za učenike pravu profesionalnu orijentaciju kompatibilnu sa realizacijom njihovih ličnih interesa u ostvarivanju želja preko učenja;
- da konsoliduje znanje, usavršavanje i orijentisanje obdarenosti i sposobnosti za izgradnju njihove budućnosti;
- da omogući učenicima upotrebu više izvora informisanja radi obezbjeđivanja i obrade podataka za razvoj jednog kritičkog stava prema informacijama i činjenicama koje im se nude;
- da omogući učenicima na nezavisan način da pokrenu inicijativu i djelatnost, uvijek imajući u vidu osnovna pravila ponašanja u grupi, u zavisnosti od raznih vrsta djelatnosti koje izvode;
- da obezbijedi pripremu obdarenih i talentovanih učenika za profesiju i da se orijentišu sa pažnjom preko raznih načina učenja, uvažavajući njihova interesovanja i potrebe za tržište rada kao i akademski i profesionalni razvoj..

Radne grupe za izradu planova i programa, u skladu sa sadržajem, izabrale su opšte i specifične objektivne za ostvarivanje navedenih ciljeva kojima su jasno određeni očekivani rezultati na kraju dvanaestog razreda.

III. OPŠTI OBJEKTIVI

Da bi smo sproveli ciljeve ovog Plana i programa potrebni su rezultati učenja koji mogu biti opšteg stepena i specifični. Uvijek se prethodno postavljaju opšti rezultati učenja, koji trebaju da budu potrebnog opšteg stupnja i da se jasno razlikuju sa aspekta stupnja komplikovanosti ili cjeline koju želimo postići.

Na osnovu postavljenog cilja nastavnog Plana i programa dvanaestog razreda, MONT teži da na kraju školske godine učenik može postići ove opšte objektivne:

A. Da razvija stavove i vrijednosti

- da ima kritički stav prema predmetu,
- da bude otvoren,

- da bude tolerantan,
- da uživa poštovanje,
- da bude dobrovoljan.

B. Da poznaje

- rječnik (terminologiju),
- činjenice,
- koncepte,
- principe.
- Procedure i metode

C. Da razumije

- činjenice i načela (da ih primjenjuje u jednostavnim situacijama),
- sadržaj materijala,
- odnos uzrok-efekat,
- opravdanost metoda i procedura.

D. Da primjenjuje u novonastalim situacijama

- činjenice i principe,
- procedure i metode,
- rješavanje problema.

E. Da analizira

- rastavljanje informacija,
- upoređivanje činjenica,
- odnos između uzroka i efekta,
- izvještaj događaja u jednom tekstu.

F. Da sintetizuje (kritičko mišljenje - kompleksno)

- poznavanje relevantne i nerelevantne informacije,
- razliku između mišljenja i činjenice,
- primjenu principa u rješavanju problema,
- interpretaciju ilustracionog materijala,
- poznavanje pretpostavki.

Da bi bismo ocijenili postignuća ovih objekta treba razviti procedure i potrebna sredstva mjerenja (pogl. vrednovanje).

IV. VREDNOVANJE

Vrednovanje (ocjenjivanje) je proces posmatranja, sistematskog prikupljanja, analize i interpretacije informacija u cilju određivanja stepena do kojeg je uèenik savladao nastavne ciljeve. Ono treba da se oslanja na očekivane rezultate programa određenog nastavnog predmeta i određenog nivoa.

Ovaj proces zasniva se na osnovnim načelima kao što su:

- određivanje cilja i prednosti procesa vrednovanja / ocjenjivanja;
- primjena odgovarajućih instrumenata mjerenja u skladu sa ciljem kako bi se mjerilo ono što se želi izmjeriti;
- obezbjeđenje kvalitetnih informacija o postignutom rezultatu uèenika putem kontinuiranog mjerenja i vrednovanja;
- merenje i vrednovanje treba da su uravnoteženi, da se obuhvata cjelokupni programski sadržaj predmeta;
- održivo vrednovanje podataka o tačnosti stepena postignuća uèenika;
- primjena tehnike vrednovanja sa kojima jasno razlikujemo postignuća uèenja.

IV 1. Instrumenti vrednovanja

Predmetni nastavnici i škole treba da biraju i primjenjuju dovoljan broj instrumenata i sredstava za mjerenje i vrednovanje, kao što su:

- posmatranje,
- upitnik (samovrednovanje),
- pismeni izvještaj o jednom praktičnom radu ili istraživanju,
- usmeno izražavanje,
- pismeno izražavanje,
- kontrolni listići (koriste se za manevarske vještine snalažljivosti),
- dosije ili portfolio (samovrednovanje),
- test na bazi kriterijuma i objektivna,
- test dostignuća sačinjen na osnovu zahtjeva (pitanja):
 - odgovor sa više alternativa,
 - kratki i otvoreni odgovor,
 - izabrani otvoreni odgovor i drugi,

kao i svaki drugi instrument koji nastavnik smatra potrebnim.

Svaka škola postavlja standarde ili kriterijume na osnovu kojih se utvrđuje stepen postignuća na kraju nastavnog procesa za dvanaesti razred

IV 2. Stepen usvojenosti

Na kraju školske godine svaki učenik treba da dostigne određeni (potrebni) stepen usvojenosti nastavnog gradiva:

- Odličan (stepen najviše usvojenosti),
- Vrlo dobar (stepen više usvojenosti),
- Dobar (stepen srednje usvojenosti),
- Dovoljan (stepen dovoljne usvojenosti),
- Nedovoljan (stepen nedovoljne usvojenosti).

Dostignuti stepen usvojenosti nastavnog gradiva direktno zavisi od standarda (vidi tabelu) koji se baziraju na:

Opšti ciljevi	Stepen najviše usvojenosti 90%	Stepen više usvojenosti 80%	Stepen srednje usvojenosti 60%	Stepen dovoljne usvojenosti 40%	Stepen nedovoljne usvojenosti
<i>Poznavanje predmeta</i>	Najveće sposobnosti u poznavanju i primjeni znanja predmeta u običnim situacijama	Više sposobnosti u poznavanju i primjeni znanja predmeta u običnim situacijama	Srednje sposobnosti u poznavanju i primjeni znanja predmeta u običnim situacijama	Ograničene sposobnosti u poznavanju i primjeni znanja predmeta u običnim situacijama	Nedovoljne sposobnosti u poznavanju i primjeni znanja predmeta u običnim situacijama
<i>Razumijevanje naučnih procesa</i>	Najviše sposobnosti razumijevanja i primjene činjenica, načela i odnosa uzrok–posljedica, prikupljanje i organizacija informacija, jednostavno rasuđivanje	Više sposobnosti razumijevanja i primjene činjenica, načela i odnosa uzrok–posljedica, prikupljanje i organizacija informacija, jednostavno rasuđivanje	Srednje sposobnosti razumijevanja i primjene činjenica, načela i odnosa uzrok–posljedica, prikupljanje i organizacija informacija, jednostavno rasuđivanje	Ograničene sposobnosti razumijevanja zadataka i naučnih procesa	Nedovoljne sposobnosti razumijevanja zadataka i naučnih procesa

<i>Kritičko mišljenje</i>	Visoke sposobnosti kritičkog mišljenja u složenim situacijama kao: poznavanje relevantnih informacija, rješavanje problema, primjenjujući objašnjiva načela i interpretivne vježbe	Sposobnosti kritičkog mišljenja u složenim situacijama kao: poznavanje relevantnih informacija, rješavanje problema, primjenjujući objašnjiva načela i interpretivne vježbe	Ograničene sposobnosti kritičkog mišljenja u složenim situacijama, kao: poznavanje relevantnih informacija, rješavanje problema, primjenjujući objašnjiva načela i interpretivne vježbe		
<i>Manevarske vještine</i>	Stećen zadovoljavajući stepen sposobnosti manevarskih vještina		Niži stepen usvojenih sposobnosti (nekih) manevarskih vještina		

V. METODOLOŠKA UPUTSTVA

Izbor nastavnih metoda je u kompetenciji nastavnika nastavnog predmeta.

Izbor se vrši zavisno od potreba i zahtjeva učenika, sadržajnih specifičnosti nastavnih tema, sa didaktičkom osnovom, sa nivoom formiranja učenika i dr.

Metode i tehnike rada sa učenicima treba kombinovati, da budu raznovrsne, u smislu pospješivanja dinamike časa, razbijanja monotonije i motivisanja učenika.

Metode i tehnike nastave su toliko raznolike, koliko i metode i tehnike učenja. Nastavnik može primijeniti tehnike i različite kombinovane nastavne metode radi postizanja što boljih rezultata u procesu nastave.

Nastojeći da ispunimo zahtjeve za što kvalitetnijom nastavom sugerišu se neke tehnike i metode:

- izlaganje i objašnjenje,
- usmeno izražavanje,
- pismeno izražavanje,
- učenje kroz rješavanje problema,
- diskusija (debata),
- rad u grupama,

- predstavljanje i interpretacija,
- tehnike kritičkog mišljenja,
- idejna inspirativnost (brainstorming),
- samoistraživanje (traganje).

Za određene teme koje karakteriše dovoljan broj informacija može se primijeniti i interaktivna nastava kombinovana sa praktičnim aktivnostima.

Za određene nastavne teme može se uspješno izvoditi nastava u prirodi, različite studijske ekskurzije, posjete raznim organizacijama i dr.

U svim slučajevima primjene naznačenih nastavnih metoda i tehnika, treba da bude zajedno sa upotrebom odgovarajućih didaktičkih sredstva i pomagala, bez kojih se ne mogu postići očekivani rezultati.

VI. IZVORI I NASTAVNA SREDSTVA

Da bi se efektivno realizovala nastave i učenja ovog plana i programa, nastavnici i učenici treba da koriste različite izvore i sredstva informisanja. Do sada glavni izvor informisanja bio je školski udžbenik odgovarajućeg predmeta.

Pored raznih školskih udžbenika sugerišemo da se koriste i drugi informativni materijali:

- priručnici, atlasi, brošure;
- novine, stručni i naučni časopisi;
- fotografije, poster, proglaš, šeme, dijagrami, karte, tabele;
- modeli, crteži, makete;
- fotoslajdovi, filmovi, videokasete;
- računarski programi, internet, CD i dr.

U nadležnosti je nastavnika da, zavisno od datih uslova u kojima škola radi, nalazi izvore informacija i pomoćna nastavna sredstva, vodeći računa o ravnoteži usmenih, vizuelnih, auditivnih i audiovizuelnih podataka sa posebnim naglaskom na bitne argumente koji utiču na kvalitet učenja.

Ova sloboda izbora nastavnih izvora treba da pripada i učeniku.

VII. NASTAVNI PLAN PREDMETA

	Nastavni predmeti	Opšta gimnazija		Gimnazija matematike & informatike		Gimnazija prirodnih nauka		Gimnazija društvenih nauka		Gimnazija jezika	
		Nedjeljni fond	Godišnji fond	Nedjeljni fond	Godišnji fond	Nedjeljni fond	Godišnji fond	Nedjeljni fond	Godišnji fond	Nedjeljni fond	Godišnji fond
1	Bosanski jezik i književnost	4	148	4	132	4	132	4	132	5	165
2	Engleki jezik	3	111	2	66	3	99	3	99	4	132
3	Drugi strani jezik	2	74					2	66	3	99
4	Latinski jezik										
5	Matematika	2	74	7	231	3	99				
6	Biologija	2	74	2	66	3	99				
7	Fizika	2	74	2	66	3	99				
8	Astronomija			2	66	2					
9	Hemija	2	74	2	66	3	99				
10	Geografija	2	74			2	66			2	66
11	Građansko vaspitanje										
12	Historija	2	74					3	99		
13	Psihologija	2	74					2	66	2	66
14	Sociologija	2	74					3	99	2	66

15	Logika			2	66			2	66		
16	Filozofija							2	66	2	66
17	Ekonomija							2	66		
18	Muzička umjetnost									1	33
19	Likovna umjetnost									1	33
20	TIK (Tehnologija informacija i komunikacija)	2	74	4	132	2	66	1	33	2	66
21	Tjelesni i sportski odgoj	2	74	2	66	2	66	2	66	2	66
22	Dio po izboru: Predmeti ili novi kursevi (napr. Gradansko vaspitanje, etika, kursevi iz zdravstva, prava i slobode èovjeka, obrazovanje preduzetnika, tehnologija i nformisanja i komunikacije, zaštita životne sredine ili nešto drugo privlaèeno za uèenike i sa interesom za zajednice.	2	74	2	66	3	99	4	132	4	132
	Ukupno	31	1147	31	1023	30	990	30	990	30	990

VIII. IZBORNA NASTAVA

Naziva se ovako zato što je uèenici biraju po želji, prinuđenosti, potrebama ili interesima. Predmet, kurs ili djelatnost za izbornu nastavu može se sugerisati od Ministarstva obrazovanja, nauke i tehnologije ili na osnovu zahtjeva uèenika, roditelja, nastavnika ili bilo ko drugih iz zajednice. Na poseban naèin, bilo bi poželjno da konkurišu nezaposleni nastavnici sa kompletnim projektom (predmetom, kursom ili djelatnošæu, planom, programom, tekstom i naèinom realizacije).

Izborna nastava može se organizovati iz:

Predmeta ili novih kurseva (npr. graðansko vaspitanje, etika, kurs iz zdravstva, prava i sloboda èovjeka, obrazovanje za preduzetnike, tehnologija informisanja i komunikacije, zaštita životne sredine ili bilo šta drugo što je privlaèeno za uèenike i od interesa za zajednicu.).

Predmet, kurs ili djelatnost za izbornu nastavu treba da traje ne manje od tri mjeseca.

Za predmet, kurs ili djelatnost treba da se izjasne najmanje 15 (petnaest) uèenika (ako razred ima više od jednog odjeljenja), a ukoliko razred ima samo jedno odjeljenje, onda je potrebno da se za predmet, kurs ili djelatnost izjasni polovina odjeljenja, na naèin kako bi se mogla organizovati izborna nastava.

Za izbornu nastavu, na osnovu zahtjeva zainteresovanih, odlueuju struèni organi škole u saradnji sa Regionalnom kancelarijom za obrazovanje prije poèetka školske godine. Za naèin izjašnjavanja uèenika, roditelja ili drugih zainteresovanih i vrijeme kada æe oni ovo obaviti, odlueuju organi škole, ali svakako èitava procedura treba da se završi prije poèetka školske godine.

Planovi i programi za izbornu nastavu izraðuje škola u saradnji sa Regionalnom kancelarijom za obrazovanje i sa struènjacima odgovarajuæih oblasti iz zajednice (ako ima takvih).

Izborna nastava, kada se prihvati od struènih organa škole, ima status redovne nastave, sa jedinim izuzetkom da æe se izborna nastava vrednovati (ocjenjivati) opisnom ocjenom (ne negativnom).

BOSANSKI JEZIK I KNJIŽEVNOST

(4 èasa sedmièno, 148 èasova godišnje)

UVOD

Nastavni sadržaji **Plana i programa bosanskog jezika za XII** (dvanaesti) **razred srednje škole sukcesivni je nastavak ranijih sadržaja**, njihovo proširivanje i produbljivanje sa ciljem usvajanja novih znanja od strane uèenika u procesu afirmacije njihove govorne i pismene kulture. Književno-jezièko obrazovanje uèenika primarno je u kontekstu ostalih obrazovnih standarda. Ono im omoguæuje da pravilno i kvalitetno razumiju i usvajaju znanja iz svih nauènih oblasti, da razvijaju svoje intelektualne i kreativne sposobnosti, da svoja književno-jezièka znanja primjenjuju u praksi **metodama nauènosti i operativnosti** adekvatno se služeæi nauènom terminologijom i tehnološkom leksièkom semiotikom.

Nastava i nastavni sadržaji bosanskoga jezika i književnosti osobita su konstituenta nacionalnog identiteta svih Bošnjaka u savremenim evropskim, i svjetskim, društvenim okvirima, a u ovom nacionalno-evolutivnom diskursu i Bošnjaka Kosova kao najznaèajnjiji afirmativ u njihovoj istorijskoj dijahroniji i sinhroniji.

Bosanski književni jezik, sa lokalnim govornim specifiènostima na Kosovu, u okvirima svoje **dijalektološke mape**, dobija novi kreativni karakter u opštoj, i integralnoj, sociolingvistièkoj funkcionalnosti, pa i u obrazovanju kao vidu komunikacije i lingvistièke kulture.

Nastava bosanskog jezika i književnosti, sem obrazovno-nauène uloge, ima i osobitu društvenu funkciju – formiranje humane, duhovno i radno osposobljene liènosti uèenika, odnosno èovjeka visoke etièke i kreativne kulture, kvalitetnog znanja i pravilnog mišljenja, spremnog da u skladu sa ovim principima bude aktivan faktor progresa u savremenoj društvenoj zajednici.

Nastavni plan i program za predmet Bosanski jezik i književnost uspostavljen je po funkcionalnim principima (kontinuitet, korelacija, integracija, vertikalno-spiralni tok). U programskim sadržajima sre-

dišnje mjesto zauzimaju jezik i književnost Bošnjaka, u kontekstu izučavanja književno-jezičke tradicije evropskih naroda (njihovih vrhunskih dostignuća, književnih pojava, refleksa i procesa). U kontekstu historijskog razvoja književnosti prezentirani su najznačajniji predstavnici bošnjačke i evropske, odnosno svjetske, književnosti. Nastavni sadržaji iz oblasti teorije književnosti i stilistike obrađuju se sukcesivno, u toku interpretacije i analize književnih djela – njihovih estetskih, književno-historijskih, društvenih i jezičko-stilskih specifičnosti. U pristupu književnومjetničkom tekstu, u skladu sa pedagoško- -psihološkim zahtjevima, posvećuje se posebna pažnja kreativnom uvođenju učenika u **teh-nike interpretacije** i njihovom osposobljavanju da razumiju književnومjetničke pojave.

Nastavnikove informacije su od osobitog značaja. One moraju biti potpune, sadržajne, konkretne i prilagođene toku i tipu časa. Obavezan je rad na odgovarajućim odabranim primjerima iz književnih djela (rad na tekstu).

Djela koja su predviđena za **domaću lektiru interpretiraju se po istoj metodologiji kao djela iz obaveznih nastavnih sadržaja**, na osnovu prethodnog čitanja i priprema učenika za samoradnju. Izbor djela za interpretaciju, iz korpusa predviđenog za lektiru, mogu da vrše sami učenici, uz konsultacije i planiranje sa nastavnikom. **Interpretacija djela**, kao i **diskusija** u vezi sa njom, može biti individualna i u grupama – razvrstana po temama ili drugim književnومjetničkim kriterijima.

U proučavanju jezika i jezičkih sadržaja (**jezika u upotrebi** – komunikacija i **jezika u književnom djelu** – umjetnička funkcija jezika) posebna se pažnja posvećuje osposobljavanju učenika da razumiju fonološke, morfološke, leksičke, sintaksičke i stilske karakteristike, međukategorijske distinkcije, tvorbene modele i mogućnosti, leksičku i sintaksičku metaforiku, stilogenu distribuciju, jezičku polifoniju i slikovnost, međukategorijsku i unutarkategorijsku fleksiju i jezičku kreaciju, kao i distinktivne i umjetnički funkcionalne odnose između narodnog i standardnog jezika odnosno njihove norme.

Za uspješnu obradu nastavnih sadržaja iz predmeta **Bosanski jezik i književnost najproduktivniji je postupak rad na tekstu književnog djela, prilaženje djelu sa estetsko-umjetničkog i stilsko-jezičkog aspekta**, a u ovom diskursu i **osposobljavanje učenika za samoradnju i stvaralačke navike**. Ostvarivanjem ovih principa, čitanjem djela i pripremom za časove, uz asistenciju nastavnika, učenik stiče pravilnu i kompletnu sliku o piscu i vremenu nastanka književnog djela, o književnim i društvenim obilježjima i stilovima, o književnoj periodizaciji i njenim kriterijima, kao i o **sociolingvističkim spoznajama i humani-**

stiekim vrijednostima bosanskog jezika i književnosti u kontekstu svjetske književne i jezičke zajednice.

Ovaj nastavni Plan i program obuhvata književno-jezičko stvaralaštvo Bošnjaka Bosne i Hercegovine, Sandžaka, Kosova, kao i onih u dijasporama, **jer je bošnjački književno-jezički krug jedinstven.**

Nastavni **Plan i program Bosanski jezik i književnost za XII razred srednje škole**, sem sadržaja iz književno-jezičke kulture Bošnjaka, iz perioda s kraja XIX vijeka do Prvog svjetskog rata, kao i perioda između dva svjetska rata, obuhvata i književne vrijednosti srodnih južnoslovenskih naroda i književne vrijednosti drugih naroda u okruženju, te i vrhunske vrijednosti iz oblasti **moderne svjetske književnosti.**

OPŠTI CILJEVI

Osnovni cilj nastave bosanskog jezika i književnosti u XII (dvanaestom) **razredu**, kao i u prethodnim razredima, je sticanje odgovarajućih i kvalitetnih znanja iz ove naučno-obrazovne oblasti, njihova praktično-kreativna primjena u procesu daljeg školovanja, u svakodnevnom životu i standardima savremenog društva i savremene tehnološke evolucije.

Takođe, **generalni cilj nastave bosanskog jezika i književnosti** je i naučnoistraživačko proširivanje i samopotvrđivanje znanja sticanih u prethodnom školovanju i životnom iskustvu (onom izvan škole – u porodici i društvu).

U ovom kurikularnom kontekstu je i uključivanje učenika u evropske standarde i perspektive obrazovanja i **humane edukacije temeljene na principima deklaracija o ljudskim pravima.**

S obzirom **da su bosanski jezik i književnost prirodni i historijski afirmativ nacionalnog identiteta Bošnjaka, isto onoliko koliko su i drugi jezici i njihove literature u svijetu za ostale nacionalne kulture**, to oni u ovom diskursu čine generalnu civilizacijsku tekovinu sinkretizovanu u multikulturalnim aspektima. U ovom kontekstu, Nastavni plan i program bosanskog jezika i književnosti imaju, kao opšti cilj, **osmišljavanje uzajamnosti književno-jezičkih kultura svih nacionalnih zajednica na Kosovu i u svijetu**, a izučavanjem njihovih kulturoloških dostignuća i vrijednosti i uvažavanje tradicije i duhovne nadgradnje svjetske zajednice naroda.

POSEBNI CILJEVI

Nastavni plan i program bosanskog jezika i književnosti za XII razred, sem opštih ima i posebne ciljeve (objektive):

1. Ovladavanje sintaksičkom analizom bosanskog jezika (u umjetničkim, znanstvenim i drugim tekstovima, kao i u govornom – usmenom diskursu).

2. Osposobljavanje učenika da razumiju funkciju sintaksičkih jedinica u tekstu, da prepoznaju vrste nezavisnih i zavisnih rečenica i njihovu stilogenu semiotiku u umjetničkom tekstu.

3. Primjenjivanje stečenih znanja iz sintakse u pisanoj i govornoj kreaciji.

4. Nastavljanje sa ovladavanjem raznih tipova tekstova (uvođenje u kreativno raspravljanje). Osposobljavanje učenika da vode pravilnu kulturu dijaloga, usmene i pisane rasprave, prvenstveno u kontekstu umjetničkog eseja, diskusije, pisanja svih vrsta školskih zadataka i drugih oblika pisane i govorne kreacije.

5. Proučavanje bosanskohercegovačke (bošnjačke) književnosti iz austrougarskog perioda.

6. Proučavanje bosanskohercegovačke (bošnjačke) književnosti od 1918. do 1945. godine (književni preporod, bosanski jezik u umjetničkoj komunikaciji i njegov društveni status).

U ovom kontekstu, kao objektiv, stoji i izučavanje književnih vrijednosti susjednih naroda i vrhunskih književnih djela iz kruga svjetske baštine.

7. Sagledavanje i razumijevanje stilskih tokova **moderne književnosti** u svjetskim i južnoslovenskim okvirima (književni pravci, glavni predstavnici).

8. Osposobljavanje učenika za samostalan pristup književnom djelu (analitički pristup na principima teorije književnosti). Učenici se osposobljavaju da **samostalno čitaju i tumače umjetnička književna djela** i da razvijaju sopstvene kreativne sposobnosti.

9. Afirmacija jezika i književne kulture i tradicije Bošnjaka Sandžaka i Kosova u okvirima bošnjačkog nacionalno-kulturnog identiteta i njegove perspektive.

10. Proučavanje književnosti ima **višestruki značaj: saznajni, estetski, stilsko-jezički, kreativni**, i dr.

11. Proučavanje **književno-teorijskih pojmova i stilsko-jezičkih aspekata književnosti** ima za cilj osposobljavanje učenika da razumiju vrijednosti književnih djela i njihov značaj za svjetsku kulturu.

12. Obrada djela iz oblasti predviđene **lektire** ima za cilj da kod učenika **razvija smisao za samostalan rad**, za čitanje i kreaciju u vanškolskom vremenu, produbljivanje i proširivanje znanja sticanih tokom nastave, pisanje eseja i drugih analitičkih oblika kreativnog karaktera, **razvijanje kulture govora, slušanja i književno-jezičke interpretacije.**

13. Preko pisanih školskih i domaćih zadataka, i eseja (lektira), učenici se motivišu za samostalan rad i izbor književnih djela koja će čitati i izučavati, stimulišu za istraživački rad u oblasti književnosti i jezika, kao i u oblasti sintaksostilistike na primjerima književnih djela i govorne komunikacije.

14. U kontekstu objektivna nastavnog **Plana i programa Bosanski jezik i književnost za XII razred** je upućivanje učenika u oblast **medijske kulture** (historijat i dometi filma u BiH) i u oblast **muzičke kulture** (slušanje opera, gledanje baleta), kao i prezentacije književnih djela u sredstvima medijske komunikacije (**ekranizacija** dramskih djela, romana, i dr.). U ovom kontekstu je i praćenje savremene **književne periodike** (časopisa), kao i praćenje **književne komunikacije preko interneta.**

PLANIRANI SADRŽAJI - STRUKTURA SADRŽAJA

KATEGORIJE	POTKATEGORIJE	Broj časova	Svega časova	%
I JEZIK	1. SINTAKSA	22	22	14,86
	2. JEZIK U UPOTREBI (KULTURA ISTRAŽIVANJA)	18	18	12,16
II KNJIŽEVNOST I LEKTIRA	1. Bosanskohercegovačka književnost od 1878. do 1918. godine	16	100	67,57
	2. Bosanskohercegovačka književnost od 1918. do 1945. godine	23		
	3. Moderna u svjetskoj književnosti	9		
	4. Moderna u južnoslovenskim književnostima	6		
	5. Svjetska književnost od 1918. do 1945. godine	8		
	6. Južnoslovenska književnost od 1918. do 1945. godine	7		
	7. Književnost Bošnjaka Kosova i Sandžaka od 1878. do 1945. godine	5		
	8. Pristup književnom djelu	6		
	9. L e k t i r a	10		
	NAPOMENA: Za utvrđivanje i obnavljanje nastavnih sadržaja iz književnosti	10		
III MEDIJSKA KULTURA	1. Filmska umjetnost (historijat i dometi u BiH)	3	8	5,41
	2. Opera i balet kao muzičko-dramske umjetnosti	3		
	3. Savremena književna periodika	1		
	4. Primjena interneta u književnoj komunikaciji	1		
UKUPNO ČASOVA		148	148	100

OPERATIVNI CILJEVI NASTAVNIH SADRŽAJA

1. KATEGORIJA: J E Z I K (40 ÈASOVA)				
POTKA-TEGORIJE	SADRŽAJ	SPECIFIÈNI OBJEKTIVI	OÈEKIVANI REZULTATI	MEĐUPRED-METNE VEZE
I SINTAKSA (22 èasa)	1.1.1. Sintaksièki nivo analize i njihove jedinice (1 èas) Sintaksa (pojam i predmet), sintakseme – elementarne sintaksièke jedinice, vrste rijeèi i njihove uloge u sintaksièkoj analizi. 1.1.2. Sintagma – struktura, tipovi i karakteristike (1 èas) Sintagma kao rezultat ulanèavanja sintaksema, primarna i sekundarna funkcija sintaksema, opis prostih (binarnih) i kompleksnih sintaksema.	Sticanje znanja iz sintakse (sintakseme i njihova funkcija – analitièki pristup). Prepoznavanje tipova sintagmi i njihove stilogene funkcije.	Uèenici treba da: U kontekstu sintatièke analize prepoznaju elementarne sintaksièke jedinice, vrste rijeèi u sintaksièkoj funkciji, tipove sintagmi i njihove strukture.	Svi predmeti i tekstovi na kojima se može vršiti sintaksièka analiza.
	1.1.3. Reèenica (1 èas) Reèenica kao gramatièka i kao komunikativna jedinica, reèenica i iskaz, kriteriji podjele reèenica. 1.1.4. Prosta i proširena reèenica (1 èas) Klasifikacija, pojam reèeniène paradigme, struktura proste i proširene reèenice, osnovni i impersonalni modeli.	Proširivanje znanja o reèenicima analitièkom metodom. Proširivanje znanja o strukturi proširene reèenice (primjena na tekstu).	Poznaju gramatièku strukturu svih oblika i vrsta reèenica i njihovu komunikativnu funkciju.	

	<p>1.1.5. Kontinuiteti proste i proširene rečenice (2 časa) Subjekt, predikat, atribut i apozicija, objekat, adverbijalne odredbe – strukturne, semantičke i stilske karakteristike.</p> <p>1.1.6. Složena rečenica (1 čas) Tipovi, kriterij za razlikovanje koordiniranih i subordiniranih složenih rečenica.</p>	<p>Analitičko prepoznavanje sintaksičkih dijelova rečenice i njihovih semantičko-stilskih karakteristika.</p> <p>Proširivanje znanja o tipovima složenih rečenica.</p>	<p>Poznaju i razlikuju vrste i tipove složenih rečenica, njihove strukture i međusobne odnose, značenja i stilogenu funkciju u usmenoj i pisanoj komunikaciji.</p>	
	<p>1.1.7. Nezavisne složene rečenice (3 časa) Tipovi nezavisnih složenih rečenica – strukturne, semantičke i stilske karakteristike.</p> <p>1.1.8. Zavisne složene rečenice (3 časa) Principi ustrojstva i kriteriji klasifikacije, funkcionalni tipovi zavisnih složenih rečenica – opis strukturnih, semantičkih i stilskih karakteristika svih vrsta zavisnih rečenica.</p> <p>1.1.9. Osnovi sintakse vezanog teksta – diskursa (2 časa) Vezani tekst kao sintaksička jedinica, struktura vezanog teksta – ino-</p>	<p>Prepoznavanje nezavisnih rečenica u kontekstu složene (analitički pristup).</p> <p>Analitičko proširivanje znanja o funkcionalnim tipovima zavisnih rečenica i njihovoj stilogenosti.</p> <p>Sticanje znanja o vezanom tekstu i njegovoj sintaksičkoj strukturi.</p>	<p>Poznaju osnovne sintaksičke jedinice vezanog teksta i</p>	

	kostivna, intertekstna i fiktivna rečenica, kataforizacija i anaforizacija kao vezani elementi teksta, lančana i paralelna veza i rečenica u tekstu, tekstualni konektori i dr.		njihove stilogene strukture i karakteristike.	
II JEZIK U UPOTREBI (KULTURA IZRAŽAVANJA) (18 ĀASOVA)	1.1.10. Osnovi sintaksostilistike (3 Āasa) StilistiĀka markiranost i sinonimija sintaksiĀkih jedinica, stilogenost i nestilogenost sintaksiĀkih kategorija, red komponenata, sintaksiĀke stilske figure, parcelacija i osamostoljivanje sintaksiĀkih jedinica i dr. 1.1.11. DomaĀci zadaci (5 Āasova) 1.2.1. Rasprava i esej kao knjiŹevne vrste (2 Āasa) Sadržaj, osnovna teza, upotreba citata i podataka, stilska obiljeŹja. 1.2.2. Raspravljjanje kao tip vezanog teksta – diskursa (2 Āasa) Usmeno i pisano rasprvljanje, kultura i forma rasprvljanja, stilski nivo i raspravljjanja.	Pristup osnovama sintaksiĀkostilske analize (leksiiĀka i sintaksiĀka figurativnost). Primjena sintaksiĀkih sadržaja. Sticanje znanja o raspravi i eseju kao knjiŹevnim vrstama. Kultura, forme i stilski nivoi raspravljjanja.	Poznaju i razumiju osnove sintaksostilistiĀke analize, oblike i stilogenu funkciju sintaksiĀkih jedinica. Stiiu navike za samostalan rad. Znaju strukturu, umjetniĀku i komunikativnu funkciju rasprave i eseja kao vidova kulture izraŹavanja.	Predmeti i njihovi tekstovi koji mogu biti motivacija za usmeno i pisano raspravljjanje.
	1.2.3. Ŗkolski pisani zadaci (12 Āasova) Priprema – 4 Āasa, izrada pisanih zadataka – 4 Āasa, ispravka zadataka – 4 Āasa.	Primjena znanja sticanih tokom nastave jezika i knjiŹevnosti (viŹi knjiŹevno-znanstveni i stilski nivoi). Njegovanje usmene i pisane	Stiiu trajnu kulturu pimenog izraŹavanja i poznaju norme i strategiju sticanja najviŹeg stepena pismenosti.	Sadržaji svih predmeta mogu biti tema Źkolskih pisanih i domaĀih zadataka.

	1.2.4. Domaći pisani zadaci (2 časa) Umjetnički i znanstveni nivoi, kultura diskusija i replika, retorika i njeni stilski aspekti.	kulture izražavanja.	Stiču vještine pisanja eseja, recenzija, anotacija, medijskih tekstova (vijesti, reportaža, i dr.).	
2. KATEGORIJA: KNJIŽEVNOST I LEKTIRA (100 ČASOVA)				
POTKA- TEGORIJE	SADRŽAJ	SPECIFIČNI OBJEKTIVI	OČEKIVANI REZULTATI	MEĐUPRED- METNE VEZE
1. Bosansko-hercegovačka književnost od 1878. do 1918. godine (16 časova)	2.1.1. Bosanskohercegovačka književnost od 1878. do 1918. godine. Poseban osvrt na književnost Bošnjaka u ovom periodu – stilsko-jezičke specifičnosti, tematski diskurs, književna i publicistička periodika, književnoumjetnički refleksi, afirmacija latiničnog pisma i bosanskog jezika (1 čas). 2.1.2. Bošnjačka književnost austrougarskog perioda (značajniji predstavnici i njihova djela – tematski diskurs, jezička tradicija). Zatišje u književnom stvaranju (1878-1882). Okupacija i odnos prema Bošnjacima u početnim godinama austrougarske	Proučavanje bosansko-hercegovačkog (bošnjačkog) književnog stvaralaštva perioda 1878-1918. godine (specifičnosti). Specifičnosti bošnjačke književnosti austrougarskog perioda (afirmacija književnog bosanstva).	Učenici treba da: Poznaju razvitak bosansko-hercegovačke (prvenstveno bošnjačke) književnosti perioda 1878-1918. godine, razumiju specifičnosti bošnjačke književnosti austrougarskog perioda, prepoznaju književno-kulturni i nacionalni preporod u razdoblju 1878-1910, poznaju glavne predstavnike i njihova važnija djela ovoga perioda,	Historija Geografija Filozofija Sociologija Likovna kultura Muzička kultura

	<p>uprave. Utjecaj pisane riječi. Doba književnog bosanstva (1883-1897). Politička djelatnost. Listovi i publikacije na narodnom i turskom jeziku (1 čas).</p>		<p>prepoznaju renesansu bosanskog jezika i njegovu ulogu u umjetničkoj kreaciji.</p>	
	<p>2.1.3. Mehmed Šakir Kurtæhajia, “Sarajevski cvjetnik” – “Đulšeni saraj” (1 čas).</p> <p>2.1.4. Književno-kulturni i nacionalni preporod u razdoblju od 1888. do 1910. godine. Mehmed-beg Kapetanoviæ Ljubušak (Narodno blago, Istoèno blago). Posljednje godište “Behara” i djelatnost društva “Gajret”. Saradnja u književnim listovima, “Bošnjak” (1 čas).</p> <p>2.1.5. Zbornik muslimanskih narodnih pjesama Koste Hermana (1 čas).</p> <p>2.1.6. Doba književne polarizacije (1894-1905). Prohrvatska i prosrpska orijentacija. Djelatnost izvan nacionalne polarizacije. Razdoblje vlastitih književnih listova i izdanja (1900-1918). Borba za vjersko-prosvjetnu autonomiju,</p>	<p>Uloga M. Š. Kurtæhajiaa u razvoju novinarstva u BiH.</p> <p>Književni i kulturno-prosvjetni preporod u periodu 1878-1910. godine.</p> <p>Znaèaj prvog zbornika muslimanske narodne epike.</p> <p>Književna i kulturno-prosvjetna djelatnost u periodu 1894-1905. godine.</p>	<p>Poznaju znaèaj zbornika Koste Hermana za afirmaciju usmene tradicije i kulture Bošnjaka.</p>	

	<p>“Behar”, društvo “Gajret” i aktivnost “Beharovog” kruga, “Biser”, “Muslimanska biblioteka” (1 èas).</p>			
	<p>2.1.7. Glavni predstavnici preporodne književnosti: Mehmed-beg Kapetanoviæ Ljubušak, Safvet-beg Bašagiæ, Osman Đikiæ, Avdo Karabegoviæ Hasanbegov, Edhem Mulabdiæ, Osman-Aziz, Musa Æazim Æatiæ, Fadil Kurtagiæ, Abdurezak Hifzi Bjelevac (1 èas).</p> <p>2.1.8. Safvet-beg Bašagiæ: Trotanda, Misli i èuvstva, izbor iz poezije (3 èasa).</p> <p>2.1.9. Osman Đikiæ – obrada pjesama po izboru (2 èasa).</p> <p>2.1.10. Edhem Mulabdiæ: Zeleno busenje (1 èas).</p> <p>2.1.11. Nafija Sarajliæ: Teme (1 èas).</p> <p>2.1.12. Srpska i hrvatska bosansko-hercegovaèka književnost od 1878. do 1918. godine (književni tokovi, važniji predstavnici).</p> <p>Aleksa Šantiæ: “Emina”, “Ostajte ovdje”, “O, klasje moje” (2 èasa).</p>	<p>Afirmacija preporodne književnosti i njeni glavni predstavnici.</p> <p>Poetika A. Šantiæa i njen društveni znaèaj.</p>	<p>Poznaju integralni kontinuitet bosansko-hercegovaèke književnosti (bošnjaèke, srpske, hrvatske).</p>	

<p>2. Bosansko-hercegovačka književnost od 1918. do 1945. godine (23 časa)</p>	<p>2.2.1. Bosanskohercegovačka književnost od 1918. do 1945. godine. Poseban osvrt na književnost Bošnjaka u ovom periodu, stilsko-jezička kreativnost, tematska i motivska orijentacija, kulturno-prosvjetna udruženja, književna i publicistička periodika (časopisi, novine, kalendari), prevodilaštvo – djela vjerske i svjetovne orijentacije, bosanski jezik i njegov status u okviru kompozita srpsko-hrvatski. Bošnjačka književnost između dva svjetska rata – važniji predstavnici, socijalna tematika i motivistika, evropski utjecaji (1 čas).</p> <p>2.2.2. Modernizam u bošnjačkoj književnosti (kraj razdoblja bošnjačke preporodne književnosti). Pojava Muse Azima Ćatića (stilsko obilježja impresionizma i simbolizma i utjecaji savremene evropske i turske poezije). Fadil Kurtćehajić, Avdo Karabegović, Hasanbegović i Abdurezak Hifzi Bjelevac. Moderna stilizacija estetskog izraza u proznom stvaranju</p>	<p>Bosanskohercegovački književni tokovi od 1918. do 1945. godine (od tradicije ka modernoj književnosti).</p> <p>Bošnjački književni modernizam (predstavnici, evropska orijentacija, novi stilski i estetski izraz, moderna proza, refleksi imoresionizma i simbolizma). Pristup analizi književno-umjetničkih dometa u djelima Muse Azima Ćatića, Hamze Hume,</p>	<p>Poznavaju bosansko-hercegovačku književnost perioda 1918-1945. godine i njen kulturnohistorijski kontinuitet, prepoznaju i razumiju modernizam u bošnjačkoj književnosti i njegovu stilsko-jezičku kreativnost, prepoznaju utjecaje evropske moderne, poznaju književno stvaralaštvo bošnjačkih pisaca ovoga perioda i umjetničke domete njihovih važnijih djela.</p>	<p>Historija Geografija Filozofija Sociologija Likovna kultura Muzička kultura</p>
---	--	---	--	--

	Ahmeda Muradbegoviæa, Hamze Hume, Hasana Kikiæa i Skendera Kulenviæa.			
	<p>Kulturnohistorijski kontinuitet (1918-1930). Idejno-estetske tendencije i društveno političke polarizacije (1927-1935). Nacionalni časopisi i kulturno-prosvjetna društva. Forma književne djelatnosti i kulturno-historijski tokovi od 1935. do 1945. godine (1 čas).</p> <p>2.2.3. Abdurezak Hifzi Bjelevac: Minka, Pod drugim suncem (2 časa).</p> <p>2.2.4. Fadil Kurtagiæ – po izboru (1 čas).</p> <p>2.2.5. Avdo Karabegoviæ Hasanbegov: Na mjeseèini (1 čas).</p> <p>2.2.6. Musa Aæazim Aæatiæ: Ja nije-sam sanjar, Teubei-nesun, Jednoj bogatašici, Pred smrt, Smrt (2 časa).</p> <p>2.2.7. Osman-Aziz: Bez nade (1 čas).</p> <p>2.2.8. Hamza Humo: U Orašju; Mostar, hercegovaèki pejzaži IV, VI; Grozdanin kikut – izbor (3 časa).</p>	Hasana Kikiæa, Skendera Kulenviæa i drugih bošnjaèkih pisaca između dva svjetska rata.		

	<p>2.2.9. Ahmed Muradbegoviæ: Na Božjem putu, Haremske novele, Post (2 èasa).</p> <p>2.2.10. Hasan Kikiæ: Provincija u pozadini (2 èasa).</p> <p>2.2.11. E. Èolakoviæ: Legenda o Ali-paši (1 èas).</p> <p>2.2.12. S. Aliæ: Pjevaè s Medvjednice III, XV; Lirski torzo XVI, XXIX (1 èas).</p> <p>2.2.13. A. Nametak: Trava zaboravka, "Za obraz" (2 èasa).</p> <p>2.2.14. Zija Dizdareviæ: Prièe (1 èas).</p> <p>2.2.15. Skender Kulenoviæ: Ocvale primule, Ponornica, Noturno, Nad mrtvom majkom svojom, Tarih, Putnik (2 èasa).</p>			
<p>3. Moderna u svjetskoj književnosti (9 èasova)</p>	<p>2.3.1. Moderna u svjetskoj književnosti. Reakcija na pozitivizam i na realistièko-naturalistièku doktrinu i umjetnost, ispoljavana u Evropi krajem 19. stoljeæa, u formi idealistièke i metafizièke filozofije u modernoj umjetnosti neoromantiènog karaktera. Nejedinstvena kao pokret, razlièito idejno, estetski i</p>	<p>Sticanje znanja o književno-stilskim tokovima i karakteristikama moderne i književnih pravaca u ovom razdoblju.</p>	<p>Poznaju pojavu, tokove i specifiènosti moderne u svjetskoj književnosti, književnoumjetnièke pravce i njihove glavne predstavnike (na primjerima važnijih djela), utjecaj evropske moderne na</p>	<p>Historija Geografija Filozofija Sociologija Likovna kultura Muzièka kultura</p>

	<p>nacionalno obilježena. Pojam moderna. Pojmovi parnas, impresionizam, simbolizam, dekadencija, neoromantizam, larpurlartizam - kao bitne značajke književnih i umjetničkih struja modernizma. Nagovještaj novih tendencija u Bodlerovoj poeziji. Glavni predstavnici: Š. Bodler, A. Rembo, P. Verlen, V. Vitman, E. A. Po, T. Fikret...</p> <p>Lirska, simbolička i psihološka drama (Èehov, Meterlink, Iben). Pomjeranje težine s fabule i "objektivne stvarnosti" na likove i njihovu psihu u modernoj književnosti, npr. kod Prusta (1 èas).</p> <p>2.3.2. Šarl Bodler: Cvjetovi zla (2 èasa).</p>	<p>Sticanje znanja o glavnim predstavnicima moderne i o njihovim važnijim djelima.</p>	<p>bosanskohercegovaèku književnu situaciju.</p>	
<p>4. Moderna u južnoslovenskim književnostima (6 èasova)</p>	<p>2.3.3. Artur Rembo: Pijani brod (1 èas).</p> <p>2.3.4. Volt Vitman: Vlati trave (1 èas).</p> <p>2.3.5. Marsel Prust: U traganju za izgubljenim vremenom – Put k Svanu (2 èasa).</p>			

	<p>2.3.6. Teufik Fikret – izbor iz poezije (1 èas).</p> <p>2.3.7. Edgar Alan Po – izbor iz poezije (1 èas).</p> <p>2.4.1. Moderna u južnoslovenskim književnostima. Vremenski okviri moderne u južnoslovenskim književnostima. Specifiènosti bosanske, hrvatske, slovenaèke, crnogorske, srpske, makedonske i bugarske moderne (informativno). Glavne odlike: odnos prema tokovima evropske moderne. Dezintegracija realizma, naglašeni subjektivizam.</p>	<p>Sticanje znanja o moderni i njenim specifiènostima u južnoslovenskim književnostima (evropski refleksi, važniji predstavnici i njihova djela).</p>	<p>Poznaju pojavu i tokove moderne u južnoslovenskim književnostima, razumiju književno-stilske pravce i njihove specifiènosti, poznaju (na primjerima važnijih djela) glavne predstavnike ovog književnog perioda.</p>	<p>Historija Geografija Filozofija Sociologija Likovna kultura Muzièka kultura</p>
	<p>Impresionizam i simbolizam kao osnovna stilska određenja, produžetak realistièkih i naturalistièkih tendencija i njihovo povezivanje s modernom u prozi i težnja za sintezom parnasovskih i simbolièkih tendencija u poeziji. Znaèaj nacionalne i socijalne problematike. Simbolizam u drami. Impresionizam u književnoj kritici. Nagovještaj</p>			

	<p>ekspresionizma. Važniji predstavnici: A. G. Matoš, I. Vojnović, M. Begović, V. Nazor, V. Vidrić, D. Domjanić, J. Kosor, D. Šimunović, J. P. Kamov; I. Cankar, O. Župančič, D. Kete, J. N. Aleksandrov; S. Pandurović, V. P. Dis, B. Stanković (1 čas).</p> <p>2.4.2. A. G. Matoš: Srodnost, Mora, Balkon (1 čas).</p> <p>2.4.3. Šimunović: Muljika (1 čas).</p> <p>2.4.4. Župančič: Duma (1 čas).</p> <p>2.4.5. B. Stanković: Nečista krv, Koštana – po izboru (2 časa).</p>			
<p>5. Svjetska književnost od 1918. do 1945. godine (8 časova)</p>	<p>2.5.1. Svjetska književnost od 1918. do 1945. godine. Književnostilski pravci, važniji predstavnici, utjecaji na bosanskohercegovačku književnost. Evropski književni okviri. Dezintegracija svijeta i književnih formi. Futurizam, ekspresionizam, nadrealizam (Manetti: Manifest futurizma; A. Breton: Manifest nadrealizma). Nadrealisti i pokret socijalne literature (1 čas).</p> <p>2.5.2. Franc Kafka: Proces (2 časa).</p>	<p>Sticanje znanja o svjetskoj književnosti od 1918. do 1945. godine (književni pravci i njihove stilske specifičnosti, glavni predstavnici i njihova djela – analitički pristup na izabranim primjerima).</p>	<p>Poznaju nove tokove u književnosti između dva svjetska rata (nove književne pravce i njihove specifičnosti), glavne predstavnike i njihova važnija djela (s proširivanjem na časovima domaće lektire i vannastavnih aktivnosti).</p>	<p>Historija Geografija Filozofija Sociologija Likovna kultura Muzička kultura</p>

	<p>2.5.3. G. Apoliner – izbor iz poezije (1 èas)</p> <p>2.5.4. V. Fokner: Buka i bijes (2 èasa).</p> <p>2.5.5. Taha Husein: Dani (1 èas).</p> <p>2.5.6. Jakub Kadri Karaosmanoglu – po izboru (1 èas).</p>			
<p>6. Južno-slovenska književnost od 1918. do 1945. godine (7 èasova)</p>	<p>2.6.1. Kraei osvrt na južnoslovensku književnost od 1918. do 1945. godine.</p> <p>Miroslav Krleža: Noæ u provinciji, Hrvatski bog Mars (jedna novela), ciklus o Glembajevima – jedna drama po izboru (3 èasa).</p> <p>2.6.2. A. B. Šimiæ: Moja preobraženja, Veèe i ja, Pjesma jednom brijegu (1 èas).</p> <p>2.6.3. Tin Ujeviæ: Lelek sebra, Kolajna (1 èas).</p> <p>2.6.4. I. G. Kovaèiæ: Jama (1 èas).</p> <p>2.6.5. M. Crnjanski: Sumatra (1 èas).</p>	<p>Sticanje znanja o opštim karakteristikama i pojavama u južnoslovenskim književnostima (važniji predstavnici, analitièki pristup izabranim djelima).</p>	<p>Poznaju nove umjetnièke tokove u južnoslovenskim književnostima između dva svjetska rata, glavne predstavnike i njihova važnija djela (s proširivanjem znanja na èasovima domaæe lektire i vannastavnih aktivnosti – smostalno èitanje, pisanje eseja stimuliranih raznim oblicima vrednovanja i sl.).</p>	<p>Historija Geografija Filozofija Sociologija Likovna kultura Muzièka kultura</p>
<p>7. Književnost Bošnjaka Kosova i Sandžaka od 1918. 1945. godine</p>	<p>2.7.1. Književnost Bošnjaka Kosova i Sandžaka u periodu od: a) 1878. do 1918, b) 1918. do 1945. godine; kontinuitet sa književnim stvaralaštvom Bošnjaka u Bosni i</p>	<p>Upoznavanje sa razvojem i specifiènostima književnosti Bošnjaka Kosova i Sandžaka u dužem periodu - i kontinuitetu 1878-1918-1945.</p>	<p>Sticanje znanja o kontinuitetu i tokovima književnog stvaralaštva Bošnjaka Kosova i Sandžaka (u</p>	<p>Historija Geografija Filozofija Sociologija</p>

(5 časova)	Hercegovini, produžetak književnog stvaralaštva na orijentalnim jezicima i alhamijado stvaralaštvo (Ibrahim Bioèak Paèariz, Hafiz Salih Gaševia, Arif Brkanjia Sarajlija, Zejnel Abedin Ferhat, Omer Paèariz), vjerski obrazovni i etièki diskurs, njegovanje jezièke tradicije, književno-jezièke funkcije prvog prijevoda Kur'ana na bosanski jezik, književni preporod između dva svjetska rata – od Ilijasa Dobardžiaa do Āamila Sijariaa , novi književno-jezièki tokovi, socijalna i muhadžirska tematika , kulturno-prosvjetna udruženja, periodika – novine i druge publikacije, afirmacija bošnjaèke usmene tradicije – epski diskurs Avda Meèedoviaa , status jezika Bošnjaka u kontekstu lingvistièkih disciplina i pravopisnih normi (5 časova).	godine (nastavljanje književne tradicije, književni preporod, predstavnici i njihova važnija djela.	periodu 1918-1945. godine), poznaju bošnjaèku književno-jezièku tradiciju, razumiju književni preporod u periodu između dva svjetska rata, poznaju književno stvaralaštvo važnijih predstavnika ovog perioda (izloženih u programskim tezama).	
8. Pristup književnom djelu (6 časova)	2.8.1. Moderna lirika (2 časa) Moderna poezija u odnosu na klasiène lirske vrste. Nova tematika i nova pjesnièka osjeæajnost. Otkrivanje novih mogućnosti jezika. Pojava slobodnog stiha. Novi oblici pjesnièkog ritma. Novo	Sticanje znanja iz književno-teorijskih pojmova o karakteristikama moderne lirike , osnovnih oblika dokumentarne književnosti i savremene drame (na primjerima književnih djela	Stièu nova znanja o metodama pristupa različitim književnim djelima (modernoj lirici, dokumentarnoj književnosti, modernoj prozi, savremenoj	Teorija književnosti Filozofija Sociologija Historija Likovna kultura

	<p>sintagmatsko povezivanje riječi. Metafora kao postupak “poèuðenja” karakteristièan za moderni pjesnièki govor. “Zaumni jezik” kao izraz težnje ka osvajanju krajnjih mogućnosti pjesnièkog govora. 2.8.2. E s e j (1 èas) E s e j – književnokritièki i znanstveni tekst. Esej kao književna vrsta. Esejizam kao naèin mišljenja i oblikovanja teksta. Esej i književna kritika. Esej i znanstveni tekst (znanstvena monografija, studija, rasprava). 2.8.3. Dokumentarna književnost (1 èas) Osnovni oblici (memoari, dnevnik, biografija, autobiografija, reportaža, putopis, zapisi). Njihov odnos prema tzv. fikcionalnoj prozi (roman i novela).</p>	<p>koja se obraðuju tokom nastavne godine). Sticanje znanja o književnokritièkim i znanstvenim oblicima eseja i funkciji esejistièke literature. Pisanje eseja o proèitanim djelima, èitanje najboljih eseja i diskusija na znanstvenom nivou.</p>	<p>drami, eseju), primjenjuju analitièke metode zasnovane na principima nauke i teorije književnosti, razvijaju sopstvene kreativne sposobnosti pripremajuæi se za samostalan rad na višim nivoima.</p>	<p>Muzièka kultura</p>
	<p>2.8.4. Savremena drama (2 èasa) Osnovni pojmovi teorije drame: dramska radnja (u odnosu na epsku fabulu), dramski dijalog i njegove funkcije, dramski sukob i dramska napetost, dramski lik i naèin njegova oèitavanja (u odnosu na romaneksnog junaka). Uloga</p>			

	reditelja u modernom dramskom tekstu. Pojava drame u užem smislu i njeno određenje u odnosu na klasične dramske vrste (tragedija i komedija). Tematsko približavanje neposrednoj stvarnosti života u građanskom društvu. Novi dramski govor (napuštanje stiha kao “umjetničkog govora”) u funkciji “iluzije života”. Reforma pozorišta i njegovih osnovnih žanrova (društvena, psihološka i idejna drama). Simbolistička i ekspresionistička drama.			
9. Lektira	<p>2.9.1. L e k t i r a (10 časova)</p> <p>Hamza Humo: Grozdanin kikut (1 čas)</p> <p>Skender Kulenović: Ševa (1 čas)</p> <p>A. G. Matoš: Cvijet na raskršću (1 čas)</p> <p>B. Stanković: Koštana (1 čas)</p> <p>M. Krleža: Gospoda Glembajevi ili Povratak Filipa Latinovića (2 časa)</p> <p>I. Cankar: Na klancu (1 čas)</p> <p>Æmil Sijarić: Poezija (1 čas)</p> <p>Isak Samokovlija: Od proljeća do proljeća (1 čas)</p> <p>Zaim Azemović: Darovi – savremena sandžačka književnost (1 čas).</p>	Obrada planiranih djela (analiza u formi pisanog eseja, raspravljanje i diskusija na časovima, apsolviranje znanja sticanih tokom nastave, osposobljavanje za samostalan naučnoistraživački rad na višem nivou).	Manifestuju svoje kreativne sposobnosti i stiču navike da čitaju, pišu, govore, slušaju i osposobljavaju se za samostalan kreativni (naučno-istraživački) rad.	Historija Geografija Filozofija Sociologija Likovna kultura Muzička kultura

3. KATEGORIJA: MEDIJSKA KULTURA (8 časova)				
POTKATEGORIJE	SADRŽAJ	SPECIFIČNI OBJEKTIVI	OŠEĆIVANI REZULTATI	MEĐUPREDMETNE VEZE
1. Filmska umjetnost (3 časa) 2. Opera i balet (3 časa) 3. Književna periodika (1 čas) 4. Internet (1 čas)	3.1.1. Filmska umjetnost i njena funkcija (1 čas). 3.1.2. Historija i domeni filmske umjetnosti u Bosni i Hercegovini (2 časa). 3.2.1. Opera i balet kao muzičko-dramske umjetnosti – vrste i karakteristike, recepcija preko sredstava medijske tehnologije (3 časa). 3.3.1. Savremena književna periodika – časopisi i druge publikacije u BiH, Sandžaku i na Kosovu (1 čas). 3.4.1. Primjena interneta u književnoj komunikaciji (1 čas).	Sticanje i proširivanje znanja o filmskoj umjetnosti , njenoj društvenoj ulozi i razvoju u BiH. Razvijanje kulture slušanja i gledanja opera i baleta preko sredstava medijske tehnologije. Praćenje (čitanje) književne periodike. Književno-jezička internet-komunikacija.	Proširuju svoja ranija i stiču nova znanja služeći se mogućnostima medijske tehnologije i komunikacije.	Historija Geografija Sociologija Likovna kultura Muzička kultura
	N A P O M E N A: 1. Za utvrđivanje i obnavljanje nastavnih sadržaja iz književnosti predviđeno je <u>deset časova</u> . 2. U kontekstu predloženog rasporeda i broja časova po strukturi sadržaja nastavnik može vršiti manja pomjeranja u skladu sa uslovima i zahtjevima izvođenja nastave.			

MEĐUPREDMETNI I MEĐUPROGRAMSKI PRISTUPI

Nastavni sadržaji predmeta **Bosanski jezik i književnost za XII razred**, kao u prethodnim razredima, povezuje se sa programskim sadržajima drugih predmeta, prvenstveno sa onima koji su mu srodni po tematici i ciljevima (vrste umjetnosti, društvene nauke, oblici medijske kulture i informatike, matematička poetika i lingvistika, kao i sve druge naučne oblasti kojima je jezik izražajno sredstvo).

Ova korelacija je od osobitog značaja za aspekt produbljivanja i proširivanja uèenièkih znanja sticanih na èasovima jezika i književnosti i vannastavnim procesima tokom života. Osobito su ove korelacije značajne za usavršavanje **vještina i tipova èitanja i govorenja** (izražajno èitanje, èitanje umjetnièkih tekstova, vidovi govora i govorni tempo), zatim za **afirmaciju kulture pisanja i slušanja**, kao i za druge oblike pisane, govorne i tehnološke (informatièke) komunikacije.

Međupredmetne i međuprogramske veze mogu biti uspostavljene između nastavnih sadržaja predmeta **Bosanski jezik i književnost** i nastavnih sadržaja sljedećih predmeta:

- **Historija** (sadržaji o jeziku – njegovom porijeklu i rasprostranjenosti, **historijsko-dijalektološke mape, govorne izoglose i aree**, pojava književnih pravaca stilistièkostrukturnih metoda u kontekstu društvenohistorijskih zbivanja, slike i tematika društvenih odnosa u umjetnièkom djelu, historičnost likova, **književnost kao umjetnièka historija društva**);
- **Geografija** (geografsko-dijalektološke karte, izoglose u kontekstu geografske mape, društvena sredina u umjetnièkom djelu i geografski prostor, geografska regija kao objekat u književnom djelu);
- **Umjetnost** (slikarstvo, vajarstvo, muzika – odnosi između umjetnièkog stvaranja sredstvima jezika, boje, zvuka, građevinskog materijala, alternativna umjetnièka sredstva izražavanja, pojava i sinkretiènost umjetnièkih pravaca, analoške komponente u društvenohistorijskim slikama umjetnièkih djela, umjetnièka terminologija u pristupu i analizi svakog umjetnièkog djela, funkcije umjetnièkih djela);
- **Ostali predmeti** (korelativni odnosi moguæi su i sa ostalim predmetima i njihovim nastavnim sadržajima – u realizaciji i primjeni jezièkih normi i pravopisa, u semiotici jezièkih dinstinkcija, u kulturi èitanja, govorenja, pisanja i slušanja);

- **Korelativni odnosi** se uspostavljaju između jezika i književnosti i sredstava medijske kulture (televizija, radio, internet, pozorište, film, medijska periodika);
- **Nastavnici jezika i književnosti** i nastavnici drugih predmeta treba da uspostavljaju korelaciju među nastavnim sadržajima koji su predviđeni operativnim ciljevima, kao i sve druge oblike međuprogamske saradnje tokom cijele školske godine.

METODOLOŠKA UPUTSTVA

Nastava bosanskog jezika i književnosti može se uspješno realizovati upotrebom (primjenom) više nastavnih metoda u procesu obrazovanja. Radna praksa je pokazala da su dobri rezultati i dostignuća postizani primjenom različitih nastavnih metoda, gdje svaka ima svoju specifičnu funkciju i kreativnu vrijednost.

Tokom nastavnog procesa učenicima treba prezentirati one sadržajne jezičko-literarne vrijednosti koje će im biti potrebne za dalje nivoe školovanja, za sticanje opšte kulture i znanja u životu.

Kao posebna metodološka aktivnost nastavnika je da učenike motiviše da sami rasuđuju i donose zaključke pri obradi nastavnih jedinica u kontekstu širih programskih sadržaja.

Nastavnik treba da upozna i uvažava pedagoško-psihološke sposobnosti učenika i da u radnom procesu upotrebljava odgovarajuće didaktičko-metodičke principe. Osobito je značajna **didaktička formula** da je **učenik uvijek u centru obrazovno-radne kreacije**, koju nastavnici i ostali pedagoški radnici uspostavljaju primjenjujući afirmisane metodološke standarde. Tok jezičko-literarne didaktičke komunikacije treba da ima metodički smjer: **nastavnik – tekst – učenik** ili **učenik – tekst – nastavnik**. U metodičko-kreativnom kontekstu je i individualna komunikacija: **učenik – tekst**. Takođe je produktivna i posredna i neposredna komunikacija: **izvor, prenosilac, kanal, primalac – cilj**.

Sem opštih metoda, savremena nastava jezika i književnosti ima i svoje posebne metode. Od mnogih metoda koje se mogu primjenjivati u nastavi bosanskog jezika i književnosti, primjenljive su sljedeće:

- **metoda čitanja i rada na tekstu (tekst-metoda);**
- **metoda razgovora (dijaloška);**
- **metoda izlaganja i objašnjavanja (monološka);**
- **metoda praktičnog rada** (metoda naučenog istraživanja: oblast jezika // dijalektologija, prozodijskih osobina lokalnih govora,

sakupljanje raznih oblika usmene književnosti, rad na sredstvima medijske tehnologije – spiker, reporter, urednik, lektor, koreograf, glumac, recitator, organizator kulturnih svečanosti);

- **metoda interaktivnog učenja** (simultani kompjuterski CD-programi, internet, auditivna i vizuelna tehnologija, film, pozorište);
- **metoda individualnog rada učenika** (učenje, istraživanje, prezentiranje individualne poetsko-jezičke kreacije);
- **metoda rada u grupama** (učenje, timsko istraživanje, timsko prezentiranje istraživačkih rezultata, kultura diskusije i dijaloga);
- **kombinovana metoda** (čitanje teksta, razgovor o tekstu, objašnjenje i pokazivanje).

Resurs nastavnih metoda u savremenim pedagoško-obrazovnim standardima pruža mogućnosti za širi izbor i primjenu novijih i savremenijih metodoloških varijanata. U realizaciji operativnih sadržaja nastavnik će primjenjivati najproduktivnije metode kojima se stvaraju uslovi za postizanje dostignuća najvišeg stepena.

Oblici (forme) rada

Sem ovdje izloženih metoda, u nastavi bosanskog jezika i književnosti mogu se primjenjivati i **razni oblici rada**, kao što su:

- **individualni rad učenika** (formiranje navika za samostalni rad);
- **rad u grupama** (timski rad) i saradnja među grupama (rad na široj temi ili književno-jezičkom projektu);
- **rad u parovima i saradnja među parovima (tandem rad);**
- **rad sa svim učenicima** (čitanje, slušanje, govor, pisanje);
- **diferencirani rad** (dopunski i dodatni);
- **specijalni rad sa učenicima posebnih potreba** (manja oštećenja vida, sluha, manje govorne smetnje);
- **debatne forme rada** (tribine, okrugli stolovi, rasprave, diskusije, takmičenja u vještini govora, afirmacija demokratije sa konkretnim primjerima);
- **naučno-istraživačke forme rada** (tematika, kompozicija, sadržaj, citati i fusnote, **razlika između rezimea i recenzije**).
- **medijske forme rada** (TV i radio spiker, konferansije, fotoreporter, **izvještavač-dopisnik, sportski izvještavac**, telefonski razgovor, čitanje internet-tekstova);

- **uèenje putem raznih igara** (kviz, recitali kao kolektivne igre, vještine glume kroz igru, imitacije i komiène scenske sekvence, uèenje na izletima – skupljanje **bionimske leksike**, sportske igre).

Svaka **didaktièka inovacija i inicijativa** u nastavnom procesu su korisne, osvježavajuæe i privlaèene za uèenike, koje nastavnik treba da upuæuje na kontinuitet i aktivnosti u uèionici, školi i van škole – **da èitaju, zapisuju, prikupljaju i sistematizuju leksiku, da opažaju i upoznaju sredinu u kojoj žive, da misle na nezavisan naèin i da argumentovano afirmišu svoja mišljenja.**

Poznati **didaktièki principi** moraju biti cilj svakog oblika nastavne prakse i postizanja dostignuæa predviðenih ovim planom i programom.

Radna i nastavna sredstva

Sem tradicionalnih nastavnih izvora (**udžbenici iz oblasti jezika i književnosti, djela pisaca** koja se obrađuju ili njihovi fragmenti), u nastavi na bosanskom jeziku i književnosti, za uspješnu realizaciju programskih sadržaja, kao nastavno sredstvo primjenjuje se i **druga odgovarajuæa literatura (eseji, recenzije, bibliografski podaci, studije nauèenog karaktera, lingvistièko-dijalektološki zbornici, razni tipovi rjeènika, almanasi, antologije, razni književno-jezièki èasopisi, i dr.).**

Uèenike treba navikavati da se služe odgovarajuæim knjigama i literaturom u školskim bibliotekama i èitaonicama, kao i u onim vanškolskim, gdje su im na raspolaganju razna literarno-jezièka sredstva.

Kompjuteri, komunikatori (direktna veza uèenik – ureðaj), **specijalni elektronski komunikativni ureðaji, elektronske uèionice, kombinacija grafoskopa i respondera**, kao i sva druga (savremena) sredstva, kojima škola raspolaže, mogu se koristiti u nastavi bosanskog jezika i književnosti.

U okviru nastave bosanskog jezika i književnosti potrebno je formirati odgovarajuæe **nauèeno-literarne sekcije**, kao što su: nauèeno-istraživaèka (oblast jezika, oblast usmene književnosti i drugih oblika književno-jezièkog folklora), literarna, dramska, recitatorska, novinarska, i sl.). Rad u ovim sekcijama uèenicima pruža mogućnost da se koriste odgovarajuæim sredstvima i da produbljuju i proširuju svoja znanja i vještine koje žele da ostvaruju u daljem životu (bavljenje glumom, režijom, žurnalistikom, medijskom komunikacijom, nauèeno-istraživaèkim

radom, pjesništvom, prevodilaštvom, menadžmentom u oblasti kulture, filmskom kulturom i tehnologijom).

Lektira, kao nastavno sredstvo, može se realizovati i proširivati na vannastavnom nivou, u okviru literarno-jezičkih i naučno-istraživačkih sekcija relevantnih za kvalitetno i kompletno izučavanje jezika i književnosti. Knjiga, kao lektira i pomoćna literatura, primarno je nastavno sredstvo.

Preporučuje se da nastavnik upotrebljava više dinamičkih sredstava koja omogućavaju razumijevanje i usvajanje nastavnih sadržaja.

ORIJENTACIJA ZA SAMOSTALNI RAD

Kroz sve oblike nastave učenike treba usmjeravati i osposobljavati za samostalan rad, koji se može odvijati u svim formama izvođenja nastave jezika i književnosti, primjenom različitih nastavnih metoda i upotrebom relevantnih nastavnih sredstava.

Samostalni rad učenika može se izvoditi u grupama, u parovima i individualno. Nastavnik će upotrijebiti onaj oblik koji je najproduktivniji u realizaciji određene nastavne jedinice. Razvijanje stalnih navika za temeljit samostalan rad jedan je od glavnih ciljeva obrazovno-vaspitnog procesa nastave bosanskog jezika i književnosti – za profesionalnu orijentaciju učenika, za razvijanje njihove imaginacije i radne kreativnosti, za razvijanje sposobnosti za planiranje i organizaciju rada, za uspješno rješavanje radnih zadataka, za razvijanje etičkih vrijednosti za samovrednovanje, kao i za sticanje kreativne radne sociokulture i postizanje dostignuća najvišeg stepena usvojenosti.

Nastavnik bosanskog jezika i književnosti, u okvirima realizacije nastavnih sadržaja, spontano i sukcesivno ostvaruje dinamičke standarde za samostalan rad učenika.

Usmjeravanje učenika za samostalan rad doprinosi razvoju svestrane učenikove ličnosti.

VREDNOVANJE

Ciljevi vrednovanja

Vrednovanje napredovanja učenika u sticanju znanja važan je dio nastave bosanskog jezika i književnosti. Vrednovanje stepena uspjeha učenika podstiče njihovu kreativnost u procesu obrazovanja i afirmiše njihove etičke inicijative.

Pravilno vrednovanje uspjeha učenika u funkciji je dobre nastave i afirmacije demokratskih principa. Ono ima za cilj da kod učenika razvija smisao i volju za samoradnju i napredovanje, za proširivanje znanja i sticanje trajnih radnih navika u daljem procesu obrazovanja.

Takođe, cilj vrednovanja je u funkciji nastavnikovih saznanja o stepenu uspjeha učenika (koliko su učenici razumjeli i usvojili nastavne sadržaje, koliko su osposobljeni da u praksi primjenjuju stečena znanja, do kojeg stepena su formirali kritičko-kreativno mišljenje i misaone sposobnosti).

Cilj vrednovanja je i dijagnostifikacija stepena napredovanja učenika, rekomanda (preporuka) nastavnicima da pravilno planiraju programske sadržaje, motivisanost učenika za kreativnu strategiju učenja i postizanje standarda dostignuća.

Vrste vrednovanja

Test učenikovih sposobnosti – na početku školske godine;

Klasifikaciono vrednovanje (putem upitnika, kontrolnih listića, dosijea, pisanih izvještaja i drugih instrumenata vrednovanja);

Dijagnostičko vrednovanje – identifikacija poteškoća sa kojima se suočavaju učenici i nastavnikovo posredovanje u njihovom prevazilaženju;

Vrednovanje (test) na bazi kriterijuma i ciljeva;

Spoljašnje vrednovanje – identifikacija pozitivnih i (ili) negativnih strana učenika, vrednovanje stečenog znanja i napredovanja učenika;

Formalno vrednovanje – omogućava učenicima da sami identifikuju svoje pozitivne i negativne strane, kao i da se angažuju u popravljanju eventualnih negativnih strana;

Vrednovanje pismenosti učenika – na bazi pisanih školskih i domaćih zadataka;

Vrednovanje usmeno-književne recepcije – slušanje, čitanje, kultura govorenja;

Praktično vrednovanje – na primjeru praktičnog rada, realizacije projekta, istraživanja na terenu (naučno-istraživački rad);

Vrednovanje medijske informisanosti i stručnosti recepcije informacija i sadržaja medijske kulture.

Kriteriji vrednovanja

U toku vrednovanja nastavnik treba da ima u vidu sadržaje programa i dostignuæa predviðena programom.

Za pravilno i uspješno vrednovanje uèenièkih dostignuæa potrebna je struènost nastavnika, radna inicijativa, etiènost, instrumenti vrednovanja.

Osnovni elementi vrednovanja su:

- stepen shvatanja nastavnih sadržaja od strane uèenika;
- stepen posjedovanja radnih vještina uèenika tokom edukativnog procesa;
- stepen socijalne i etièke kulture uèenika;
- stepen razvijenosti uèenikovih sposobnosti;
- interesovanje uèenika za sticanje znánjâ i za njihovo proširivanje;
- interesovanje uèenika za samostalan rad;
- fleksibilno praæenje relevantne literature;
- ispoljavanje nauènosti i literarno-jezièke kreacije;
- individualna radna kultura uèenika;
- stepen usvojenosti nastavnih sadržaja.

Uèenikova liènost i njegovo znanje uvijek su u centru ciljeva obrazovnih (edukativnih) dostignuæa.

Ono što uèenik ne može da savlada ili ne razumije, nastavnik treba da mu pomogne i da mu omoguæi da probleme, koji eventualno mogu da nastanu, samoinicijativno rješava.

Instrumenti vrednovanja

Pri svakom vrednovanju, nastavnici i škola koriste se razlièitim sredstvima i instrumentima vrednovanja. Za pravilno i uspješno vrednovanje nastavnici treba da izaberu i primjenjuju odgovarajuæe **instrumente i sredstva mjerenja**, kao što su:

- kontinuirano posmatranje (praæenje) rada uèenika;
- forme pismenog i usmenog izražavanja uèenika;
- samovrednovanje uèenika na primjerima (ili projektima) samostalnog rada;
- upitnici i kontrolni listiæi;
- radni dosije o stepenima usvojenosti nastavnih sadržaja;

- testovi dostignuæa na bazi alternativnih pitanja i odgovora (odgovori sa više alternacija);
- finalni instrument na kraju nastavnog procesa kojim se utvrđuju standardi i kriteriji stepena dostignuæa.

Stepeni usvojenosti nastavnih sadržaja

Na kraju nastavnog procesa (školske godine), dostignuæa svakog uèenika treba da budu vrednovana (izmjerena) utvrđenim stepenom usvojenosti nastavnih sadržaja, i to:

- **odlièan** (stepen najviše usvojenosti – 90%);
- **vrlo dobar** (stepen više usvojenosti – 80%);
- **dobar** (stepen srednje usvojenosti – 60%);
- **dovoljan** (stepen dovoljne usvojenosti – 40%);
- **nedovoljan** (stepen nedovoljne usvojenosti).

Oblici (vrste) testiranja

Za svoja dostignuæa u nastavnom procesu (za svoj uspjeh – znanje) uèenik treba da dobije realnu ocjenu – da bude svestrano ocijenjen. Nastavnik treba da objektivno verifikuje uèenikovo znanje, primjenjujuæi sve oblike **evaluativnih** tehnièkih postupaka vrednovanja (ocjenjivanja), a u ovom kontekstu i **odgovarajuæe oblike testova**, kao što su:

- testovi sa alternativnim odgovorima;
- testovi sa kombinacijama (alternativna pitanja i odgovori);
- testovi sa više alternativa;
- testovi sa kratkim odgovorima i dopunama;
- testovi esejistièke formulacije i strukture;
- testovi tipa **key words** (određivanje kljuènih rijeèi teksta);
- testovi tipa **summary** (pisanje sažetaka nekog teksta ili djela);
- pismeni i usmeni ispiti (testovi);
- posmatranje rada uèenika (test rada);
- kumulativni test-dosije;
- sociometrijski test.

LITERATURA I DRUGI NASTAVNI IZVORI

Kao **osnovni izvori** za uspješnu realizaciju nastave bosanskog jezika i književnosti preporučuju se sljedeći udžbenici i literatura:

1. **S. Halilović** – Bosanski jezik
2. **S. Halilović** – Pravopis bosanskog jezika
3. **Dž. Jahić, S. Halilović, I. Palić** – Gramatika bosanskog jezika
4. **A. Isaković** – Rječnik karakteristične leksike u bosanskom jeziku
5. **Dž. Jahić** – Trilogija o bosanskom jeziku (Bošnjački narod i njegov jezik, Bosanski jezik u 100 pitanja i 100 odgovora, Školski rječnik bosanskoga jezika)
6. **Dž. Jahić** – Jezik bosanskih muslimana
7. **Bratoljub Kljajić** – Rječnik stranih riječi
8. **P. Skok** – Etimologijski rječnik sh/hs jezika
9. **A. Džogović** – Neke jezičke osobine "Mevluda" Hafiza Saliha Gaševića
10. **A. Džogović** – Dijalektalne i zavičajne govorne specifičnosti u epu "Ženidba Smajilagić Mehe" Avda Međedovićea
11. **A. Džogović** – Jezičke posebnosti kao konstituenta nacionalnog identiteta Bošnjaka Sandžaka
12. **A. Džogović** – Abdagićev epski junak i pripovjedač Vejsil
13. **A. Džogović** – Jezik sandžačke alhamijado književnosti
14. **Muhsin Rizvić** – Bosna i njen jezik u izvanbosanskim znanstvenim djelima i književnohistorijskim izvorima
15. **A. Džogović** – Poetika romana "Duvarine" Murata Baltića
16. **Hakija Zoranić** – Prilog genezi Bošnjaka i narodni kontinuitet Sandžaka – dijela naroda Bosne i Hercegovine
17. **A. Isaković** – Biserje (izbor iz književnosti)
18. **A. Džogović** - **Bijel behar** (antologija pjesama bošnjačkih pisaca Kosova i Sandžaka)
24. **N. Doklje** – Iz narodne goranske proze
25. **N. Doklje** - Goranski narodni pesni
26. **M. Adžemi** – Poenje
27. **Z. Azemović** – Pamet je u narodu, Darovi
28. **H. Bašić** – Može li biti što bit' ne može
29. **H. Bašić** – Zeman kule po æenaru gradi
30. **H. Bašić** – San i pola života
31. **H. Isljami** – Jusuf i Džemilja
32. **A. Zalihić i N. Sadiković** – Antologija savremene književnosti Bošnjaka iz Sandžaka
33. **Hafiz Salih Gašević** – Mevlud

34. **Džemaludin Latif** – Srebrenički inferno
35. **Džemaludin Latif** – Stil kur'anskog izraza
36. **100 najvećih djela svjetske književnosti** (antologija)
37. **Dr. Živković** – Teorija književnosti sa teorijom pismenosti
38. *Druga relevantna literatura (beletristika) predviđena programskim sadržajima Nastavnog plana i programa bosanskog jezika i književnosti za XII razred*
39. *Izvori medijske tehnologije* koriste se prema uslovima kojima raspolaže škola, kao i njena bliža društveno-tehnološka sredina.
40. Nastavnicima **preporučujemo** i sljedeće bošnjačke publikacije (*zbornike, časopise, revije, listove, Almanah, Rožajski zbornik, Tutinski zbornik, Novopazarski zbornik, Mak, Alem, Đulistan, i dr.*).

ENGLISH LANGUAGE CURRICULUM

**Gymnasium: Languages – 4 hours per week, total 148;
General Gymnasium, Social Sciences,
Mathematics and Information Technology - 3 hours per week, total 111;
Natural Sciences – 2 hours per week, total 74**

INTRODUCTION

Learning is a complex process of discovery, collaboration, and inquiry facilitated by language. Composed of interrelated and rule governed symbol systems, language is a social and uniquely human way of representing, exploring, and communicating meaning. Language is an essential tool for forming interpersonal relationship, understanding social situations, extending experiences, and reflecting on thought and action. Language is the principal instrument of thought and the primary basis of all communication.

PHILOSOPHY

The program for English language will emphasize the importance of experiencing language in context. Learners' background knowledge, skills and attitudes will be used as means of developing communicative abilities: interpreting, expressing and negotiating meaning through oral and written texts. As the learners develop communicative skills, they also increase their linguistic awareness and develop language learning skills and strategies.

In the English language program students will acquire various kinds of knowledge, skills and attitudes about:

- Interpreting, expressing and negotiating meaning (communication).
- Patterns of ideas, behaviours, manifestations, cultural artefacts and symbols (culture).

- Sounds, written symbols, vocabulary, grammar and discourse (language).
- Cognitive, socio-affective and meta-cognitive processes (general language education).

Learners will learn to communicate in English through the processes of ‘reception’, ‘comprehension’, ‘production’ and ‘negotiation’. **Reception** is receiving the information and decoding the message. **Comprehension** involves deriving meaning or significance from an oral or written text. **Production** is expressing meaning by creating oral and written texts to suit different participants, topics, purposes and reasons for communication. **Negotiation** is the *interaction process*: participants in the communication process must adjust to the needs and intentions of others. Integral to all three processes are the communicative intents or communicative functions, inquiring reporting, or describing and so on, which are developed in the experience / communication component. Students will also learn about the language and how to use it: the sound – symbol system, vocabulary, structures and discourse elements that are needed to convey ideas and enhance communication in an oral or written context.

AIMS

Following the long-term aims of the English Language Curriculum, in order to communicate effectively and increase their cultural understanding, in grade twelve learners should:

- Further develop, deepen and apply the four language skills;
- Deepen and broaden their linguistic and meta-linguistic knowledge;
- Use the target language for real-life purposes in order to integrate English with other learning areas;
- Develop respect and tolerance for cultures worldwide by increasing their awareness with regards to cultural similarities and differences;
- Become active participants in the learning process taking greater responsibility for their own learning and deepening their critical thinking skills;
- Increase their capability to learn independently and monitor their own progress as part of the process of becoming life-long learners.

The Scope of Grade Twelve English Language Curriculum

ICOMMUNICATION Enable learners to deepen their language skills and gain ability and confidence for effective communication both with native and non-native speakers of English.		
1. Listening General objective: Enable learners to listen to a wide variety of spoken discourse, including teachers, peers, and electronic media, and gain an increasing level of comprehension of newly acquired language.		
Specific objectives	Suggested language activities	Attainment targets
Learners should be able to: <ul style="list-style-type: none"> • Listen for general meaning and respond orally or in writing; • Listen for specific information and respond; • Listen to more extended speech or lectures; • Follow more complex lines of arguments; • Listen to most TV news; • Listen to a live or taped lecture, take notes or write summary; • Listen for information or pleasure; • Listen and gather data, take notes, and outline; • Listen and raise awareness of how voice quality and intonation can convey meaning. 	<ul style="list-style-type: none"> • Following instructions; • Filling in charts; • Completing incomplete texts; • Summarising in their own words the passage they listened about; • Listening to radio/TV commercials; • Viewing a film; • Listening to telephone conversation, recorded lectures, current events discussion; • Listening to oral presentation of a poem, short story or reports on cultural events; • Listening to monologues, radio programmes, interviews and presentations; • Identifying moods; • Answering true/false questions. 	Learners can: <ul style="list-style-type: none"> • Cope with language spoken at more extensive speed with little interference and hesitancy; • Identify and note the main points ; • Understand specific details including viewpoints; • Understand the main points of radio, or TV programmes on topics of personal and professional interest when the delivery is at near normal speed; • Understand (comprehend) the majority of films, most TV news and current affairs in Standard English; • Understand extended speech and follow more complex lines of argument provided when the topic is reasonably familiar; • Understand a range of materials that contains some more complex sentences and unfamiliar language.

2. Reading		
General Objective: Enable learners to read a variety of texts for a wide range of purposes with an increased level of comprehension and apply their interpretation to everyday situations.		
Specific objectives	Suggested language activities	Attainment targets
Learners should be able to: <ul style="list-style-type: none"> • Make use of different reading strategies; • Read both intensively and extensively; • Read extracts from magazines and simplified novels for pleasure; • Read articles and reports concerned with everyday life with an increased level of confidence; • Identify and note main points with the help of bilingual and monolingual dictionaries; • Read and analyse author's intent. 	<ul style="list-style-type: none"> • Matching activities; • Inferring (guessing meaning of words from the context); • Answering multiple choice questions; • Summarising the main points of the text; • Poems, short stories, simplified readers; • Labelling paragraphs; • Jigsaw reading; • Completing texts with sentence gaps. 	Learners can: <ul style="list-style-type: none"> • Understand and respond to pieces of writing on subject matter containing more complex and unfamiliar language; • Use vocabulary and structures found in reading to respond in speech and/or writing; • Use reference material from magazines books and multi-media more confidently; • Work out the meaning of language they do not know, using context and their knowledge of grammar quite confidently; • Read with a gained confidence less complicated articles and reports.
3. Speaking		
General Objective: Enable learners to communicate orally with an improved degree of fluency and a fair degree of accuracy.		
Specific objectives	Suggested language activities	Attainment targets
Learners should be able to: <ul style="list-style-type: none"> • Produce language with an increased degree of pronunciation and intonation; • Interact with a greater degree of fluency and spontaneity that makes regular interaction with native speakers quite possible; • Interrupt, ask about meaning and seek clarification or repetition; • Engage in the exchange of views and 	<ul style="list-style-type: none"> • Dialogues/Role play; • Conversation; • Interviews; • Retelling stories; • Discussions; • Giving opinions; • Discussing photos; • Problem solving activities. 	Learners can: <ul style="list-style-type: none"> • Make themselves quite clearly understood, when talking about their work in English, to peers and teachers, although there may be some hesitancy at times; • Initiate, develop and end conversations; • Discuss matters of personal and/or topical interest; • Produce more accurate and fluent language

<p>experiences with other English speakers;</p> <ul style="list-style-type: none"> • Seek and give information; • Express assumptions, beliefs and interferences orally; • Express likes and dislikes and preferences; • Agree, disagree and argue; • Describe themselves and other people's physical appearance and character; • Obtain information using critical thinking skills; • Summarise and discuss the content of an article. 		<p>expressing opinions, likes and dislikes, and preferences and demonstrate an increased competence in their delivery;</p> <ul style="list-style-type: none"> • Participate in a structured conversation of increasing length and complexity; • Demonstrate understanding of the views and experiences of others and express their own viewpoints in English; • Interpret the meaning of language with the help of visual and other non-verbal clues; • Use English orally in a number of contexts, in order to relate, describe and explain as well as give reasons for their clues.
<p>4. Writing General Objective: Enable learners to write with an increasing accuracy for specific purposes and different audiences.</p>		
<p>Specific objectives</p>	<p>Suggested language activities</p>	<p>Attainment targets</p>
<p>Learners should be able to:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Write clear and quite detailed texts on a wide range of subject-related and interest-related topics; • Write common narrative essays or reports for a variety of audiences; • Write an essay or article describing and analyzing common issues; • Use basic capitalization and punctuation almost correctly (proper nouns, comma, full stop, question mark...); • Develop a content of what they have read, seen or heard; 	<ul style="list-style-type: none"> • Filling in forms and applications; • Writing notes, messages and e-mails; • Advertisements; • Invitations and thank you letters; • Formal and informal letters; • Writing an ending of a story; • Keeping a personal diary; • Vocabulary and word builders; • Sentence and paragraph completion; • Writing (taking) notes about someone; 	<p>Learners can:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Apply grammar in a new context. Although there may be some mistakes at times, the meaning they convey is usually clear; • Fill in forms and applications, and write formal and informal letters; • Understand and respond to short pieces of writing; • Summarise ideas in their own words; • Produce pieces of writing of a variety of lengths related to past and present events and future plans, on real and imaginary subjects; • Write with an increased confidence creative

<ul style="list-style-type: none"> • Express and justify ideas; • Make attempts at revising their own and peers' writing. 	<ul style="list-style-type: none"> • Transforming interviews into reports. 	diaries, short essays, and simple stories.
II UNDERSTANDING AND USING ENGLISH Increase learners' awareness and deepen their cognitive and meta-cognitive skills.		
1. Sound and spelling system General objective: Enable learners to notice the basic differences between the sound system and spelling alphabet of English and the mother tongue.		
Specific objectives	Suggested language activities	Attainment targets
Learners should be able to: <ul style="list-style-type: none"> • Gain independence to learn more confidently particular aspects of sound system of English related to: <ul style="list-style-type: none"> ◆ Spelling and pronunciation; ◆ Individual sounds and sounds in group; • Observe the rules of pronunciation of silent letters and correct stress; • Notice how stress and intonation can change the meaning of a sentence; • Notice and try to identify the accents; • Read aloud with changing intonation to reflect affirmative, interrogative, and exclamatory sentences. 	<ul style="list-style-type: none"> • Transcription and spelling exercises; • Long and short vowels drills; • Weak and strong forms drills; • Word and sentence stress drills; • Songs; • Matching activities; • Intonation drills. 	Learners can: <ul style="list-style-type: none"> • Spell common and familiar words; • Match spelling and transcription of words and make attempts at transcribing words themselves; • Identify and apply word stress; • Pronounce word groups and utterances fairly accurately with appropriate stress, rhythm and intonation; • Express increased confidence in their delivery and need little support from their teacher; • Make an increased use of intonation to express emotions and feelings.
2. Vocabulary General objective: Enable learners to expand further their knowledge and skills related to areas such as vocabulary building and register in order to increase their capability to explore and learn independently.		
Specific objectives	Suggested language activities	Attainment targets
Learners should be able to: <ul style="list-style-type: none"> • Use vocabulary found in reading to respond in 	<ul style="list-style-type: none"> • Word lists; 	Learners can: <ul style="list-style-type: none"> • Use mono and bilingual dictionaries and other

<p>speech and/or in writing;</p> <ul style="list-style-type: none"> • Understand and use new vocabulary found in context; • Recognize and make use of synonyms, homonyms, and antonyms; • Deal with, and make use of word families, multi-word verbs, and compound words; • Choose and use aids when reading texts, writing and in other activities; • Use a range of strategies to identify and understand unfamiliar words in texts. 	<ul style="list-style-type: none"> • Word families; • Collocations; • Multi-word verbs; • Compounds words; • Finding synonyms for words; or expressions; • Word-building; • Matching questions with replies; • Colloquial expressions. 	<p>reference materials with an increased confidence;</p> <ul style="list-style-type: none"> • Store and recall particular words; • Explain words and expressions in their own words; • Respond bilingually.
<p>3. Language Structures General objective: Enable learners to gain and apply knowledge of particular aspects of the structure of the target language deepening their linguistic and meta-linguistic knowledge.</p>		
<p style="text-align: center;">Specific objectives</p>	<p style="text-align: center;">Suggested language activities</p>	<p style="text-align: center;">Attainment targets</p>
<p>Learners should be able to:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Demonstrate knowledge of similarities and differences in word order of English and the mother tongue; • Recognize and understand the function of parts of speech; • Explore independently rules and regularities; • Correct errors and mistakes as part of learning through error analysis; • Show awareness of how words in the target language are constructed and spelled; • Develop awareness of the relationship of structure to meaning. 	<ul style="list-style-type: none"> • Get your tenses right; • Fill the gaps; • Correct errors and mistakes; • Jigsaw sentences; • Classify words into categories (e.g. people/objects, activities, qualities...); • Completing texts; • Texts with paragraph gaps. 	<p>Learners can:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Recognize and apply basic sentence patterns; • Distinguish between statements, questions, commands, and responses; • Use the language with increased self-confidence and independence; • Understand that spelling of words follows certain patterns.

4. Discourse General objective: Enable learners to increase their understanding of the majority of discourse concepts and elements including social context, coherence and cohesion, exposing them to a wide range of situations involving communication within and beyond classroom settings.		
Specific objectives	Suggested language activities	Attainment targets
Learners should be able to: <ul style="list-style-type: none"> • Recognize discourse features in more extended spoken texts (e.g. words, expressions signalling introduction, exemplification and conclusion; • Demonstrate knowledge of different types of social relations; • Comprehend most visual and non-verbal clues; • Use the information from the discourse to make well-informed predictions; • Learn ready-made sets of interrelated interactions; • Read newspapers and magazines to form opinions; • Make attempts at discussing issues; • Assimilate articles and short videos in the target language on topics being studied. 	<ul style="list-style-type: none"> • Concept questions (WH-Questions); • Dialogue practice; • Listening to a conversation and modelling it into a role play; • Reading a report of an event and modelling it into a role play; • Discussing issues; • Gaining time; • Taking turns in group discussion; • Reacting to suggestions; 	Learners can: <ul style="list-style-type: none"> • Initiate, maintain and end conversation; • Take turns at talking and listening; • Interrupt and change the topic; • Vary the language to suit context, audience and purpose; • Make use of visual and non-verbal clues; • Generate and ask questions (of outside experts).
II MAKING CONNECTIONS Enable learners to integrate learning areas and using English for real-life purposes and fulfilment of tasks.		
1. Subject matter connections General objective: Enable learners to make and apply subject matter connections in order to transfer and reinforce content and skills of other areas such as science, fine arts, and sports.		
Specific objectives	Suggested language activities	Attainment targets
Learners should be able to:	<ul style="list-style-type: none"> • Measuring and comparing; 	Learners can:

<ul style="list-style-type: none"> • Reinforce their knowledge and skills developed in sciences (mathematics, physics, etc.); • Demonstrate understanding of exchange rate and currency; • Develop understanding of fine arts and music and beginning to describe them; • Listen to, speak, read, and write about subject matter information; • Listen to/watch sports programmes of various sports events in English and write simple reports; • Cope positively with situations in sporting activities; • Use a variety of topics for conversation; • Select relevant from irrelevant information; • Extend the sources of information available to them (“have a new window on the world”); • View short videos in the target language on topics being studied. 	<ul style="list-style-type: none"> • Listening and guessing; • Listening and acting; • Listening and writing; • Doing quizzes; • Solving problems and puzzles. 	<ul style="list-style-type: none"> • Use English to broaden knowledge of other subject areas; • Present facts effectively orally and/or in writing; • Produce extended texts on a wide range of subjects, explaining viewpoints on topical issues, arguing advantages and disadvantages of various options; • Use sports terminology to discuss popular games and sports events of target language countries and make attempts at writing short reports; • Make attempts at discussing a range of issues.
2. Transfer of skill and content		
General objective: Transfer the skills and content of foreign language in order to better understand the skills and content of the mother tongue.		
<p style="text-align: center;">Specific objectives</p>	<p style="text-align: center;">Suggested language activities</p>	<p style="text-align: center;">Attainment targets</p>
<p>Learners should be able to:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Compare and contrast English and the mother tongue; • Understand similarities and differences between English and the mother tongue by 	<ul style="list-style-type: none"> • Read labels and ads in English and translate them into the mother tongue; • Read a text in English/the mother tongue and summarize it in the 	<p>Learners can:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Translate and interpret the gist of written and oral texts; • Summarize the main points of written and oral texts;

<p>comparing texts in both languages;</p> <ul style="list-style-type: none"> • Explore materials of interest to them, analyse the content, compare it to information available in their own language, and assess the linguistic and cultural differences; • Consider the mother tongue more analytically; • Use new information and perspectives to compare their experiences with those of their peers in the target language; • Compare a proverb, a quotation, an anecdote or a fun activity from the English speaking world that may be similar to their mother tongue. 	<p>mother tongue/English;</p> <ul style="list-style-type: none"> • Read two similar texts in both languages and locate similar and contrasting information; • Telling anecdotes and jokes; • Viewing a documentary film. 	<ul style="list-style-type: none"> • Present clear detailed descriptions on a wide range of subjects; • Relate proverbs, anecdotes or similar in the target language with those in the mother tongue.
---	---	---

3. Cross-curricular and extra-curricular issues

General objective: Enable learners to make connections to vocabulary and processes important for the world of work.

Specific objectives	Suggested language activities	Attainment targets
<p>Learners should be able to:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Relate the information studied in other subjects to their learning of the foreign language culture; • Explore cross-curricular issues by listening to authentic recordings understanding key vocabulary items; • Use a variety of topics for conversation; • Understand and apply the vocabulary of particular fields of human activities (jobs, community service, recreational activities); • Read and understand texts containing extensive vocabulary confidently, including 	<ul style="list-style-type: none"> • Listening to dialogues; • Discussing career options; • Discussing medical and health issues; • Reading newspaper and magazine articles and extracting information; • Filling incomplete dialogues; • Summarising and discussing viewpoints represented in various oral and written texts. 	<p>Learners can:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Produce clear, detailed text on a wide range of subjects; • Explain viewpoints on topical issues giving the advantages of various options; • Distinguish facts from opinion and fiction; • Express knowledge of music art and literature of the target culture.

subject specific texts; <ul style="list-style-type: none"> • Create a draft using a word processor. • Develop their ability to use aids and critically examine sources of information; • Consult various sources in the language to obtain information on topics of personal interest. 		
IV ENGLISH IN THE WORLD Increase learners' awareness of cultural similarities and differences in order to develop respect and tolerance for cultures other than their own.		
1. Comparison of language and cultures General objective: Increase learners' awareness with regards to cultural similarities and differences.		
Specific objectives	Suggested language activities	Attainment targets
Learners should be able to: <ul style="list-style-type: none"> • Listen to different varieties of English, using authentic recordings of the speech of people from various parts of the world and respond; • Demonstrate understanding of interpersonal relations within the family in the English speaking cultures; • Identify a range of cultural values, nuances, attitudes and moods of the English speaking world; • Develop cultural and social attitudes in accordance with the values and principles of an open society gaining understanding of the existence and origin of cultural differences; • Change gradually their world view as they gain a better understanding of their own and the foreign language culture. 	<ul style="list-style-type: none"> • Special occasions and clothes; • Family relations; • Greeting and leave taking; • Eating and drinking habits; • Times of regular meals and composition of meals; • Working hours and/or leisure activities; • Food, cooking and eating out. 	Learners can: <ul style="list-style-type: none"> • Discuss issues of cultural diversity and make comparisons; • Show respect for ethnic, religious and cultural diversity by writing e-mails and greeting cards on special occasions (national and religious holidays); • Show that they accept the fact that people of different cultures may think and act differently, by debating, approving or disagreeing.

2. Interactions with the representatives of the target language General objective: Enable learners to communicate effectively with people from other cultures where English is spoken either as a first, a second, or an international language.		
Specific objectives	Suggested language activities	Attainment targets
Learners should be able to: <ul style="list-style-type: none"> • Comprehend gestures and body language often used in everyday interaction in the target language; • Understand, work and create extended print and/or hand written media messages in the target language modelled on media examples, such as hand written texts, newspapers, magazines, books, video, satellite TV, the Internet and similar; • Summarize the main points of selected media presentations in the target language; • Discuss the significance of the past and present cultural perceptions of their own lives and the lives of the others; • Explore how to redraft their writing to improve its accuracy and presentation including the use of ICT; • Consult various sources in the language to obtain information or topics of personal interest. 	<ul style="list-style-type: none"> • Filling in forms; • Writing e-mails; • Writing formal and informal letters; • Writing anecdotes; • Advertisements, posters, brochures, web-sites and similar; • Games, songs and role play; • Reading a literature extract, an Internet page and/or a magazine article; • Talking about a poem, a piece of music or painting; • Telling jokes. 	Learners can: <ul style="list-style-type: none"> • Interact with people with an increased confidence orally and in writing; • Produce more extended media messages; • Talk about a poem, piece of music or painting; • Teach a game from the learner's own culture; • Participate in debates and discussions.
3. The use of the target language for leisure and personal enrichment General objective: Enable learners to gain the habit of using English for personal enjoyment in leisure time, leading them gradually to life-long learning.		
Specific objectives	Suggested language activities	Attainment targets
Learners should be able to:	<ul style="list-style-type: none"> • TV commercials, ads, songs, and 	Learners can:

<ul style="list-style-type: none"> • Present an original production using known vocabulary and grammatical structures; • Discuss, read, and write and debate about the theme and the setting of selected materials in the target language with assistance of glossaries, guided questions and outlines; • Broaden and further their knowledge of other subjects through the English language; • Cultivate informed attitudes towards lifestyle, social conventions, beliefs, opinions of other people and similar information; • Use various media from the language and culture for entertainment or personal growth. 	<p>similar;</p> <ul style="list-style-type: none"> • Using given words to complete a task; • Matching words to other words e.g. collocations, synonyms, and opposites; • Matching descriptions to the right words; • Matching captions with pictures; • Writing a film review; • Sequencing events. 	<ul style="list-style-type: none"> • Use bilingual and monolingual dictionaries; • Summarize the main points of selected materials; • Demonstrate activities associated with the target language; • Show evidence of becoming life-long learners by using the language for personal enjoyment and enrichment; • Prepare a description to recent personal experience (e.g. Leaving home....); • Make use of the ICT in redrafting their writing, in checking its accuracy; in preparing a presentation and similar.
---	---	--

4. Understanding tradition and perspectives of the target language

General objective: Enable learners to appreciate the tradition of the target language cultures in order to develop respect and tolerance for cultures worldwide.

Specific objectives	Suggested language activities	Attainment targets
<p>Learners should be able to:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Gain background knowledge and increase their awareness concerning cultural events and celebrations and major national holidays; • Recognize and appreciate cultural artefacts and symbols shared by particular cultures; • Recognize customs and manners of other people; • Recognize and understand geographical and historical work relating to other countries; • Cope positively with situations of fair competition in various contexts. 	<ul style="list-style-type: none"> • Greetings, celebrations, story telling, exclamations; • Miracles of the world; • Comparing cultures; • Discussing, reading and/or writing about lifestyles; • Talking about food, and eating habits; • Viewing a TV program; • Writing a description of a party; • Discussing customs related to birth, weddings and funerals. 	<p>Learners can:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Foster cultural awareness of other cultures and tradition; • Understand cultural references; • Discuss cultural events, celebrations and national and religious holidays; • Demonstrate understanding and act accordingly with regard to customs and manners of others, other than their own.

GRADE TWELVE – TOPICAL CONTENT

1. Identity

- Who are you?
- Life's ups and downs
- Autobiography

2. Journeys

- Backpackers on the road
- Unforgettable journey
- The experience of lifetime

3. Life stories

- Brain power and unusual achievements
- Emotional intelligence
- Super athletes

4. It's a deal

- Money makes the world go round
- World's trade
- Shop till you drop

5. Big events

- Festivals or celebrations in your country
- Getting together
- Organizing an international event

6. Problems and oddities

- War memories
- Neighbours from hell
- Solving mysteries and problems of the twentieth century

7. Environmental Issues

- Unnatural disasters
- Hell and high water
- Natural disasters

8. Famous for fifteen minutes

- Forty years in bed
- The hottest writer in Hollywood
- The greatest superstar of all

9. Parts of the body

- Modern medicine
- Illness/Disease
- Live a healthy life

10. Nothing but the truth

- Vegetarians don't eat meat
- Mysteries of the Universe
- Landmarks of science

11. Media, money and power

- The beauty and the beast
- Planning an event
- Paparazzi

12. There's no place like home

- Migrations
- The great escape
- Home is where you make it

METHODOLOGY

The Communicative Approach and Task – Based Learning

The overall aim of the English Language Curriculum is to enable learners to communicate successfully. Successful communication means getting our message across to others effectively. The communicative approach to language learning aims at facilitating genuine interaction with others, regardless whether they live in the neighbourhood, in a distant place, or on another continent.

In language learning, the attention of the learners may be focused on particular segments, or on the language as a whole. In cases when we want to focus learners' attention on particular segments, then a segment may be a grammatical structure (a tense), a language function (expressing gratitude), a vocabulary area (food and drinks), or a phonological feature (stress or particular sounds).

On the other hand, when attention is focused on the language as a whole, learners, through a wide range of language activities, use the language for practical and realistic purposes. In other words, they act as genuine users of the language. Participating actively in communicative language activities, they in fact play roles, simulate situations related to real life, and learn through personalisation. In the earlier stages of learning, learners should be allowed to use gestures, body language, facial expressions, mime, drawings and so on. When they *learn by doing*, they realise that language is a powerful means of communication and will use it as such.

Since communication basically means sending and receiving messages, learners should develop the four language skills, which are the core of communication. Development of *receptive skills*, that is, of *listening* and *reading* skills, will enable learners to receive messages and, depending on tasks they are expected to fulfil, select essential information. However, since language skills do not occur in isolation, but are normally integrated for communicative purposes, after having received a message, learners should be able to make decisions, and respond appropriately. In a situation that involves language, their response is a communicative function, which is performed by one of the *productive skills* either by *speaking* or by *writing*.

The Learning - Centred Classroom

The objective of learning centred teaching is to make teachers aware of the importance of learner autonomy in the classroom. The teacher is required to do more preparation before the lesson, and less stand up teaching in the classroom. But it doesn't mean that the teacher should sit back and relax. The teacher has a role, to support and help learners. The learners learn more actively and with enjoyment. The environment requires a learning centred approach that relies on participant's share in the learning, and responsibility for furthering discussion. In all cases learners need clear guidelines and preparation for effective discussion participation.

The major aims, or set of aims, will relate to the development of learning skills. Such aims may include the following:

- To provide learners with efficient learning strategies;
- To assist learners identify their own preferred ways of learning;
- To develop skills to negotiate the curriculum;
- To encourage learners to adopt realistic goals and a timetable to achieve these goals;
- To develop learners' skills in self-evaluation.

The Use of the Mother Tongue in the Classroom

Contrary to the principles of the direct method and natural approach in language learning, which favour exclusive use of the target language, excluding the mother tongue completely from the classroom, most recent approaches today suggest that the use of the mother tongue at particular stages of foreign language learning may prove useful.

While there is clearly a place for the mother tongue in the classroom, teachers should make efforts to keep the use of the mother tongue to a minimum. Instead of translating words and/or asking learners to translate, they should demonstrate, act, use simple drawings and/or pictures, explain, and give simple definitions. If teachers readily intervene with translation, as soon as learners are provided with an 'equivalent' word or expression, as soon as their curiosity is satisfied, they may lose interest in that particular item. In consequence, the English word or expression is easily forgotten and cannot be easily recalled. This method is easiest for teacher and learner, but may be the least memorable.

The Role of Grammar

If we see language as a building, the words as building blocks or bricks, and grammar as the architect's plan, then we must admit that without a plan, even a million bricks do not make a building. Similarly, one may know a million English words, but if s/he does not know how to put them together, s/he cannot speak English (Sesnan, 1997).

In the light of this statement, the question is not whether to teach grammar or not, but *how* to teach it. We should consider which approach to adopt in teaching grammar, whether to teach form before meaning, or meaning before form, and what strategies and techniques to use in order

to enable learners to put their knowledge of grammar into use and communicate effectively. It is the teacher's responsibility to estimate which approach would yield best effects at a particular stage of learning, or with a particular class.

At this level of education, learners should be ready not only to notice the regularities in language, but also to make a conscious effort to work out the rules. They should be ready to deal with more complex sentences, including coordinated and subordinated clauses. Therefore, teachers should increase the learners' awareness about their progress in learning, as well as to encourage them to work independently and keep record of their own learning. Teachers should constantly bear in mind the fact that grammar is knowledge in the mind, and not rules in a book.

Assessment and Evaluation

There are many reasons for assessing learners. Some of them are:

- to compare learners with each other;
- to see if learners have reached a particular standard;
- to help the learners' learning;
- to check if the teaching programme is successful.

Teaching means changing the learner. Teachers will always want to know how effective their teaching has been - that is, how much their pupils have changed. This change can be in the amount of English learners know, in the quality of the English they use, and in their ability to use English. The general word for measuring the change is assessment. Naturally, if we want to assess how much pupils have changed, we have to know exactly what they already **know** and what they can already **do**.

There are different types of assessment (or evaluation):

Self assessment (self - evaluation) relies on:

- The amount of effort spent in research;
- The amount of organization;
- The amount of effort spent on writing.

Group assessment (group - evaluation) can be done by:

- Evaluating individual learner progress within the group;
- Awarding group and individual marks.

This fosters cooperation among the learners. They promote higher achievement, greater motivation, and a more positive attitude towards the subject area and greater social skills.

Individual assessment (evaluation) is more readily accepted by learners, shows learners activity, his/her participation level in the group activity, willingness to respect the viewpoints of others.

Combination of group and individual assessment - the group component may foster the spirit of cooperation, and the individual component may permit the recognition of individual contributions.

The use of work samples, portfolios and projects. These folders or portfolios may be used to collect samples of a range of learners' work over the course of a term or a year. All these may reflect the learners' overall development and show learners' progress.

If teachers want to find out how effective their teaching has been, or if they want to evaluate the learners' progress the tests are used. Tests are conducted in class by the teacher. They measure the results of learners' performance. Teaching and testing always go hand-in-hand. Questions are often asked to check if the learners have understood what has been said. Equally, they may be asked to find out whether a particular point needs to be taught. We instinctively know why we ask a question: whether it is to teach or to test something.

Evaluation is seen as wider than testing. Testing may be a successful tool in evaluation, but we also think there are other criteria for assessing someone's performance. Evaluation is not limited to numbers or just giving learners marks. Instead of trying to count or measure learner's ability to make useful contribution to the class, we can simply judge whether s/he makes a contribution or not, and sometimes we will have to justify, negotiate, and possibly modify our opinions. Evaluation looks for illumination: How did you learn that? Why did you learn that? This means that we are doing something **with** the learner, rather than **to** the learner. By asking these questions, we learn a lot of extra information, such as: What the learner thinks s/he is learning; what the learner thinks is easy / difficult; what the learner enjoys / hates doing in the class; where the teaching programme and the learner don't meet; where the teaching programme need re-designing.

With evaluation we attempt to help the learner to learn, so it is not an assessment, in fact it is aid to learning. In other words, we can use assessment procedure to develop and improve not only the learner, but also the teaching programme and even the school.

Note to the teachers: In order to achieve the targeted aims and objectives of grade 12 English language curriculum and to cover the topical content of grade twelve syllabus, teachers should select and use materials of upper-intermediate level from textbook(s) and other sources (magazines, TV, video, Internet). These materials should be primarily dedicated to teenagers and young adults.

Although it is estimated that within a school year, approximately 12 content areas should be covered, it is the teacher's responsibility to plan the number of topical areas (units) and the composition of it, in accordance with the total amount of hours dedicated to English in different types of gymnasia. Apart from this, teachers may use supplementary materials to suit the learners' needs, that is, their background knowledge (or lack of it), their interests, and motivation. Supplementary materials (video tapes, documentary films, drama activities, projects, contests and quizzes, and so on), may be used either within regular English classes, or within additional activities planned by the school curriculum (choice subjects, extra-curricular activities, and similar).

On the other hand, for further methodological guidelines concerning the topics discussed above, as well as those related to how to teach language skills and vocabulary, how to manage the classroom, and similar topics, see *A Comprehensive Handbook of ELT Methodology (A Handbook for English Language Teachers)*.

Band Descriptors for Assessing Language Skills

Band	Listening	Speaking		Reading	Writing
		Fluency	Accuracy		
5	Can understand all the message	Does task very well. Little or no hesitation	Good pronunciation, use of vocabulary and grammar	Can understand all the text	Work is well organised. Good punctuation. Few or no mistakes
4	Can understand most of the message	Does the task well. Some hesitation	Good pronunciation, vocabulary and grammar. A few mistakes	Can understand most of the text	Work is mostly well organised. Good punctuation. A few mistakes
3	Can understand some of the message	Does the task adequately. Quite a lot of hesitation	Pronunciation, vocabulary and grammar are adequate. Quite a lot of mistakes but it is possible to understand the learner	Can understand some of the text	Some problems with the message and/or punctuation and/or organisation, but it is possible to understand the message
2	Can understand a little bit of the message	Does not do the task adequately. A lot of hesitation	Pronunciation, vocabulary and grammar are limited. It is difficult to understand the learner	Can understand a little bit of the text	Problems with the message and/or punctuation and/or organisation. It is difficult to understand the message
1	Can understand very little of the message	Is not really able to do the task at all	Very hard or impossible to understand the learner.	Can understand very little or none of the text	Significant problems with the message and/or punctuation and/or organisation. It is almost impossible to understand the message

The table above sets out bands which describe levels of achievement in the four skills. This band descriptors are intended to apply to specific tasks (e.g. listening to a story, talking about a picture, reading about an invention, writing a letter), as an aid to the teacher and learner in assessing performance. It is of course perfectly possible for a learner to perform to different bands of achievement for different task and different skills.

FRANCUSKI JEZIK

Gimnazije (2 èasa sedmièno, 74 godišnje)

UVOD

Francuski jezik je jedan od najznaèajnijih svjetskih jezika i predstavlja jezik od interesa za dalje uèenje na Kosovu. Poznat je kao zvanièni jezik u OUN, kao diplomatski jezik, nauèni, kulturni, umijetnèiki, modni, lijepog ponašanja itd. Kao takav on ostaje jezik od interesa za naše sadašnje i buduèe generacije, koje posle zadnjih promjena na Kosovu imaju velike moguènosti kontakta sa Evropom, sa zemljama francuskog govornog područja (frankofonija) i sa cjelim svijetom, i u tom aspektu poveæavaju se moguènosti novim generacijama za dalje studiranje na Univerzitetu u Francuskoj ili drugim zemljama sa francuskim govornim područjem.

Na ovaj naèin savremeno uèenje stranih jezika nudi mladima potrebna znanje i sposobnost za komunikaciju na francuskom jeziku.

Ovaj program (program francuskog jezika za dvanaesti razred) je nastavak je programa jedanaestog razreda i nastavit æe da pomaže uèenicima u produblivanju i osnivanju govornog znanja i pisanja savremenog francuskog jezika.

CILJEVI

Uèenje francuskog jezika u 12 -om razredu (treæa godine uèenja) ima ove glavne ciljeve:

1. dalje uèvršæivanje kompetencija i jezièke sposobnosti za dalje uèenje stranih jezika,
2. obogaæivanje jezièkih sposobnosti za dalje uèenje stranih jezika,
3. ovladavanje elementarne komunikacije i razvijanje sposobnost za komuniciranje na francuskom jeziku,

4. dalje obogaæivanje kulturne prakse uèenika i samosijeæaj kulturne razlièitosti,
5. prihvatanje drugih kultura i razvijanje kritièkih stavova prema njihovim vrijednostima,
6. opšte formiranje personalnosti uèenika,
7. proširivanje navika za nezavistan rad i njegova priprema za stalno uèenje.

OBJEKTIVI

Uèenik treba da bude u stanju:

1. da obavlja obiène razgovore sa drugima,
2. da razumije data uputstva i djeluje po njima,
3. da opisuje liènosti, predmete, pozicije i razna djelovanja,
4. da formuliše pitanja o liènim podacima,
5. da izrazi osejeæanja i obrazloži želje,
6. da se upozna sa kulturom zemalja francuskog jezika i produbi znanja francuskog jezika,
7. da stvara kontakte sa ljudima koji imaju drugu kulturu i drugi jezik,
8. da usavrši znanja i vrijednosti koje omoguèavaju mladima kretanje u drugim zemljama,
9. da se služi francuskim jezikom u razlièitim sluèajevima i situacijama i razlièitim potrebama

PROGRAMSKI SADRŽAJ

TEMA -THEMES Jezièke funkcije – Fonction langagière Primjeri – Exemples

<p>1. Društveni odnosi Entretenir des relations sociales</p>	<p>1.1. Uspostavljam kontakt telefonom – Entrer en contact au téléphone 1.2. Primam nekog u kuæu – Recevoir quelqu'un chez soi 1.3. Izražavam dobrodošlicu ,izražavam želju- Souhaiter la bienvenue, exprimer des vœux 1.4. Zahvaljujem – Remercier 1.5. Uljudno zahtjevam – Demander poliment 1.6. Pozivam, predlažem – Inviter, proposer</p>	<p>1.1. Allô! Bonjour Madame, je suis Martin, un copain de Paul. Est-ce que je peux lui parler? 1.2. Entre! Entrez, je vous en prie! Installe-toi! Installez-vous! 1.3. Bienvenue chez nous! Je suis content de te voir. Bon anniversaire! Bonne année! Je te souhaite un bon après-midi. Tous mes vœux pour la nouvelle année. Bonne chance! 1.4. Je te remercie. Je vous remercie. Merci bien. 1.5. Vous pourriez répéter, s'il vous plaît? Pardon, est-ce que vous pouvez répéter? 1.6. Je vous invite chez moi, samedi soir pour fêter mon anniversaire. Et si on organisait un match de foot demain?</p>
<p>2. Vrednujem - Apprécier</p>	<p>2.1.Govorim ono što mi se dopada i ono što mi se ne dopada vrednujuæi , jedno objašnjenje – Dire ce qu'on aime et ce qu'on n'aime pas en donnant une appréciation, une explication. 2.2.Izražavam ukus, jednu naklonost – Exprimer un goût, une préférence. 2.3.Izražavam emocije osjeæanja (radost, iznenaðenje,tugu,mrzovoljnost,nezadovoljstvo,st rah,uznemirenost,neprijatnost), – Exprimer des émotions et des sentiments (joie, surprise, tristesse, ennui, mécontentement, peur, inquiétude, regret). 2.4.Izražavam bol, nemir, – Exprimer une douleur, un malaise.</p>	<p>1.Ce qui me plaît, c'est ... Ça me plaît de chanter. J'aime bien les sports, surtout le basket, c'est passionnant. Je suis content quand mon équipe favorite gagne. J'adore le cinéma. Je ne supporte pas la violence. Ça ne me plaît pas de ... 2. J'aime le chocolat. Moi, je préfère les gâteaux. 3.Quelle bonne nouvelle! Je suis content que tu sois venue. Ça alors! Quelle surprise! Elle est triste> Elle pleure. Je m'ennuie quand je suis seul. Bon, maintenant, ça suffit! C'est pénible, à la fin! Je ne suis pas content. Ça me fait peur. Je suis inquiet de son avenir. Ne vous inquiétez pas, tout ira bien. Je regrette qu'il n'ait pas pu participer à la fête.C'est dommage.Quel dommage! 4. Je ne me sens pas bien. Je ne suis pas bien. Je suis malade. J'ai mal à la tête. J'ai de la fièvre.</p>

3. Izražavam mišljenja– Donner un avis	3.1.Dajem neko mišljenje – Donner un avis. 3.2.Argumentujem:branim, / protivim se jednom stavu, jednom pogledu Argumenter: défendre/s’opposer à un point de vue.	1. Je trouve que Bernard est sympa, c’est un bon copain. A mon avis c’est un très bon copain. 2. Tu as raison. Il a tort. Je suis d’accord avec toi, car tu as raison. Je ne partage pas ce point de vue. Je ne suis absolument pas d’accord.
4.Upoređujem - Comparer	4.1 Izražavam kvalitet – Exprimer une qualité. 4.2 Izražavam količinu. – Exprimer une quantité.	1. C’est le meilleur élève de la classe. C’est le plus beau jour de ma vie. Je travaille mieux que l’année dernière. 2. Il y a plus d’élèves dans notre classe que dans l’autre. Cette année je travaille moins que l’année dernière.
5. Naređujem/ predlažem da se nešto uradi – Donner des ordres /dire de faire	5.1 Izražavam jedno naređenje /jednu zabranu - Exprimer un ordre/une défense. 5.2 izražavam jedan nagovještaj. – Exprimer un avertissement. 5.3.Obećavam /tražim obećanje – Promettre/demander de promettre.	1. Répondez à la question! Ne faites pas de bruit! Il est interdit de fumer dans une salle de spectacle. 2. Attention! Faites bien attention à la prononciation de ce mot! 3. Je te promets, c’est juré. Je te le jure! Promets-moi de venir cet après-midi! Jure-moi de ne rien dire à personne!
6 Izražavam oblik djelovanja, mogućnosti. - Exprimer des modalités des activités, les possibilités	6.1 Izražavam sigurnost /sumnju/ sliènost. Exprimer la certitude/le doute/la probabilité. 6.2. Izražavam mogućnost, nemogućnost Exprimer la possibilité/l’impossibilité. 6.3. Izražavam želju – Exprimer la volonté.	1. Bien sûr/probablement, je suis sûr que vous allez gagner le match. Je doute qu’il soit arrivé. Tu as sans doute oublié notre rendez-vous. Il est probable qu’il viendra. 2. Je peux venir à cinq heures. Elle ne peut pas sortir ce soir. Il est possible/il est impossible qu’il vienne. 3. Besnik veut/voudrait aller au cinéma.
7. Izražavam logične odnose – Exprimer des relations logiques	7.1. Izražavam uzrok– Exprimer la cause. 7.2. Izražavam cilj – Exprimer le but. 7.3. Izražavam protivljenje Exprimer l’opposition.	1. Pourquoi tu ne veux pas aller au cinéma? Parce que j’ai du travail. On ne peut pas sortir à cause du mauvais temps. 2. J’apprends beaucoup pour réussir/pour avoir une bonne note. 3. Il ne neigera pas demain mais, par contre, il fera très froid.
8. Predstavljam nešto – Introduire un fait, une situation.	8.1. Predstavljam jednu činjenicu,jedno stanje	1. Il fait chaud. Le soleil brille très fort. J’ai entendu dire que ...J’ai lu que ... On dit que... Il paraît que ...

Rapporter les propos de quelqu'un	8.2. Citiram neæije rijeèi – Citer quelqu'un. 8.3. Predstavljam neæije rijeèi direktno. Rapporter des propos de quelqu'un.	2. Comme dit le proverbe/comme on dit "Jamais deux sans trois". 3. Il m'a dit: "Je vais au cinéma". Il m'a demandé: "Est-ce que tu viens au cinéma?" Il m'a dit: "Viens au cinéma avec moi!"
9. Postavljanje u vremenu i prostoru – Se situer dans le temps et l'espace	9.1. Određujem momenat – Indiquer le moment 9.2. Izražavam frekventnost, vrijeme – Exprimer la fréquence, la périodicité. 9.3. Izražavam trajanje, informišem se o trajanju – Indiquer la durée/s'informer sur la durée. 9.4. Određujem vrijeme, kronologiju Situer chronologiquement. 9.5. Priëam o buduënosti– Parler du futur. 9.6. Pitam za ulicu (Demander son chemin). 9.7. Odrieđujem pravac (Indiquer la direction).	1. Nous nous retrouverons après le cours. 2. Je regarde toujours/tous les soirs/souvent la télévision. J'ai un cours de français deux fois par semaine. 3. Le cours dure 45 minutes. Le match est déjà terminé ? Pas encore, il reste deux minutes avant la fin du match. Il y a une heure que je t'attends. Tu es resté en France combien de temps ? 4. Je suis né en 1985. Victor Hugo est un écrivain français du XIXe siècle. 5. Demain je me lèverai tôt. La semaine prochaine il ne pleuvra pas. La météo dit qu'il fera beau. 6. Où se trouve la rue de la Libération ? 7. D'abord vous allez tout droit et puis vous tournez à gauche
10. Planovi Les projets	10.1. Predstavljam svoje planove o studijama (Parler de ses projets d'études) 10.2. Naglašavam profesiju koju bih želeo da vježbam (Indiquer la profession)	1. Plus tard, j'aimerais faire des études de droit/de médecine/de sciences. 2. Je voudrais devenir ingénieur/professeur/médecin.
FONETIKA PHONETIQUE Glas pisanje (grafija) Le son, la graphie SINTAKSA	Fonema i odnos glasa~pisanja: [j] i: iode; y: yeux; -eil: éveil; oeil; -ille: vanille, chenille, maille; [Z] j: jeune, jour; g (+e, i, y): âge, agir, gymnastique; [N] gn: agneau, vigne; [S] ch: chambre, chat; sch: schéma Pogodbeni naëin (Mode conditionnel): Izraz uslova i pretpostavki (Expression de la condition et de l'hypothèse)	- lijepo ponašanje : Je voudrais sortir, - koji izražava želju: J'aimerais être médecin, - koi daje prijedlog: On pourrait aller ensemble au cinéma. 1. Si+présent/présent: S'il fait beau, on peut aller se promener. 2. Si+présent/futur: S'il fait beau, on pourra aller se promener. 1. volju (la volonté): Je veux que tu viennes avec moi. 2. potrebu (la nécessité): Il faut que tu viennes avec moi.

SYNTAXE Riječenica La phrase	Naën sadašnjih veza (Le subjonctif présent), Izmišljanje i korišćenje za izraz Bezličan oblik (Les formes impersonnelles):	<ol style="list-style-type: none"> 3. želju (le désir): Je souhaite que tu réussisses. 4. neprijatnost (le regret): Je regrette que tu ne viennes pas avec nous. 5. bojaznost /strah (la crainte): Je crains qu'il ne vienne pas. 6. promijena (le doute): Je doute qu'il réussisse l'examen. 7. šansa (l'éventualité): Il est possible qu'il soit absent aujourd'hui. <p>Il faut + infinitif: Il faut beaucoup travailler pour réussir. Il est nécessaire/important de + infinitif: Il est nécessaire de travailler tous les jours.</p>
---	--	--

MORFOLOGIJA MORPHOLOGIE Imenice Les noms	Konkretne i apstraktne imenice (les noms concrets et abstraits): femme, plume, chien, amitié, patience, durée. Zajedničke i lične imenice (les noms collectifs et individuels): foule, troupeau, clientèle; homme, vache, pierre, vendeur Složene imenice (les noms composés): grand-mère, grand-ère, passe-partout, après-midi.
Pridjevi Les adjectifs	Upitni pridjevi (Les adjectifs interrogatifs) Rod i broj pridjeva (Le genre et le nombre des adjectifs) –obnove i uèvršèivanje Redni brojevi 100-1000 (les adjectifs numériques ordinaux 100-1000). Superlativ (relative dhe absolute) pridjeva / le superlatif (relatif et absolu) des adjectifs
Zamjenice Les pronoms	Prisvojne zamjenice (Les pronoms possessifs). Vezne zamjenice (Les pronoms relatifs). Neodređene zamjenice (Les pronoms indéfinis).
Odredbe Les déterminants	Upitni èlan (L'article partitif de) posle rijeèi : assez, trop, beaucoup, peu, pas (+de). Neodređeni èlan (L'article indéfini). Izostavljeni naën (L'article contracté).

Glagoli Les verbes	Upitna rečenica~negacija (Phrase interrogative- négative): Tu ne manges pas? Si, je mange. Non, je ne mange pas. Naèin pozivanja –sadašnje vrijeme (Le subjonctif présent) za glagole sve tri grupe Pogodbeni naèin–sadašnje vrijeme (Le conditionnel présent) za glagole sve tri grupe
Prilozi Les adverbs	Naèinski prilog (Les adverbes de manières): bien, mal, beaucoup, ... Vremnski prilog (Les adverbes de temps): demain, aujourd’hui, tôt, tard, ... Prilog mjesta (Les adverbes de lieu): ici, là, loin, ailleurs, ...
Predlozi Les propositions	de, à, avant, après, chez, contre, depuis, derrière, jusque, par, parmi, pour, sans, sauf, selon, suivant, vers, ...

Kategorija: 1.0.
Jezik i komunikacija

Podkategorije	Sadržaj programa	Očekivani rezultati
1.1. Slušanje	<ol style="list-style-type: none"> 1. Razmjena mišljenja između profesora i učenika. 2. Snimljeni dijalozi ili u direktnoj situaciji(sagovorništvu). 3.Promjena različitih oblika u intonaciji 4. Promjena tonova (naročito usnih,nosnih). 5. Shvatanja različitih vrsta predavanja /poruka. 6. Dobijanje glavnih informacija jedne poruke. 	<p>Uèenik je u stanju :</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. da podjeli mišljenje sa profesorom,uèenikom 2. da razumije snimljeni dijalog (razgovor). 3. da razlikuje različite oblike intonacije. 4. da razlikuje glasove (a naroèito usnih, nosnih). 5. da razumje predavanja /razne poruke, 6. da izvuèe glavne informacije jedne poruke.
1.2. Prièanje	<p>Sadržaj programa</p> <ol style="list-style-type: none"> 1.Sagovorništvu i dijalog. 2.Izraz rijeèi po pravim vezama sintakse 3.postavljanje pitanja i davanje odgovora na kratka i obièna pitanja . 	<p>Uèenik je ustanju :</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. da uèestvuje u sagovorništvu i dijalogu. 2. da izrazi rijeè po pravilima sintakse. 3. da postavlja pitanja i daje kratke odgovore. 4. da daje podatke o samom sebi, opiše jednog uèenika ili

	<p>4. Predstavljanje podataka o samom sebi, jednom učeniku, drugu, svojoj sredini.</p> <p>5. izražavanje naklonost, mišljenja, vrednovanja</p> <p>6. opis jedne osobe, jednog monumenta, jednog mjesta, jednog pejzaža.</p> <p>7. kratka kazivanja slučaja (iz škole, porodice)</p> <p>8. prepričavanje jednog kratkog događaja (pročitano)</p>	<p>druga, opiše svoju sredinu.</p> <p>5. da izrazi svoju sklonost, mišljenje, ocjenu..</p> <p>6. da opiše jednu osobu, monumenat, jedan pejzaž.</p> <p>7. da ispriča ukoliko jedan događaj (iz školskog života,porodičnog).</p> <p>8. prepriča jedan kratak tekst (pročitano).</p>
1.3. Čitanje	<p>1. Pravilno čitanje i shvatanje crteža, geografske karte, skice i konkursa</p> <p>2. Razumjevanje jednog kratkog teksta, formulara, upitnika, običnog štampanog odlomka, poezije, pjesme</p> <p>3. Pridruživanje jednog kratkog teksta jednog crteža .</p> <p>4. Identifikacija osnovnih informacija oglasa na oglasnoj tabli .</p> <p>5. Identifikacija osnovnih informacija jednog običnog teksta (datum, mjesto, događaj, izražavanje lijepog ponašanja)</p> <p>6. Čitanje jednog kratkog teksta, jedne poezije</p>	<p>Učenik je ustanju:</p> <p>1. da pravilno čita da razumije crteže, geografske karte, šeme i oglase</p> <p>2. da razumije kratak tekst, formular, upitnik, jedan običan štampani odlomak, poeziju, jednu pjesmu,</p> <p>3. da priloži jedan kratak tekst ,jedan crtež,</p> <p>4. da identifikuje osnovne informacije oglasa, na oglasnoj tabli</p> <p>5. da identifikuje osnovne informacije običnog teksta (datum, mjesto, događaj, ocjenjivanje, predloge, navike lijepog ponašanja)</p> <p>6. da pročita kratak tekst, poeziju.</p>
1.4 Pisanje	<p>1. Tačno kopiranje riječi, izraza i običnih rečenica.</p> <p>2. Pravopis poznatih riječi (n.p.r. pisanje odgovarajuće riječi ili rečenica ispod crteža)</p> <p>3. Sastavljanje spisa / kratkih poruka nastavnih raspored ,pozivnice, pisma, kratke priče,kratak opis (imajući u obzir pravila pravo pisa i sintakse).</p> <p>4. Diktati iz učenih tekstova.</p>	<p>Učenik je u stanju :</p> <p>1. da tačno kopira riječi ,izraze i obične rečenice</p> <p>2. da pravilno piše poznate riječi(n.p.r. pisanje odgovarajuće riječi ,rečenica u jednom crtežu)</p> <p>3. sastavi zapise /kratke poruke : nastavnih raspored, neku pozivnicu ,pismo, kratku priču, kratki opisi (primjenjujući pravila pravopisa i sintakse),</p> <p>4. da pravilno piše diktate iz učenih tekstova</p>

**Kategorija: 2.0.
Kultura**

Podkategorija	Sadržaj programa	Očekivani rezultati
<p>2.1. Francuska kultura</p> <p>2.2. Bošnjačka kultura</p> <p>2.3. francusko govorno područje Frankofonia</p>	<p>1. Umjetničke izložbe, sajmovi, saimovi knjiga pozorište, muzika, opera, arhitektura i građevinska umjetnost (rimski, gotski, renesansni, klasični).</p> <p>2. Bosanske radio emisije u Francuskoj (RFI) prevode književna djela sa bosanskog na francuski, umjetničke izložbe bošnjaka u Francuskoj, učesnici na izložbama knjiga.</p> <p>3. Frankofonia i književnost francuskog područja. Učenje francuskog u bošnjačkim sredinama</p>	<p>Učenik je u stanju :</p> <p>1. Da razumije i razlikuje osnovne osobnosti i vrijednosti francuskih kulturnih manifestacija ,</p> <p>2. Da procjenjuje značaj bošnjačkih emisija u Francuskoj, da je svjestan vrijednosti prevoda književna djela sa bošnjačkog na francuski, kao i učesnika bošnjačkih umjetnika na različitim francuskim izložbama ,</p> <p>3. Da shvati proširenost frankofonije u svijetu i osnovne umjetničke i književne vrijednosti frankofonske književnosti kao i proširenje francuskog jezika u bošnjačkim sredinama .</p>

METODOLOŠKA UPUTSTVA

1.0. DIDAKTIČKO-METODOLOŠKI PRINCIPI

Učiti strani jezik znači učiti da komuniciraš na takav način da možeš koristiti taj jezik u situacijama realnog života.

Jezičke vještine zauzimaju osnovno mjesto u učenju jezika..

1.1. Prvi princip: koncentracija u komunikaciji, a ne kao dosada koncentracija na jezik.

1.2. Drugi princip: koncentracija na učenika i njegovo učenje .

2.0. KOMUNIKATIVNI OBLIK NASTAVE

Komunikacija je najkorisniji oblik nastave. Danas se ovom momentu potpuno opravdano pridaje posebna pažnja zato što omogućuje učenicima da se izraze na francuskom u određenim jezičnim situacijama i u svakodnevnom životu.

Početna tačka jednoj takvoj nastavi neće biti gramatička pravila već konkretna jezična situacija, znači, iz jezične situacije izvlače se pravila a ne obrnuto.

3.0. NASTAVNE METODE

3.1. Metode koje podstiču komunikaciju su :

- rad u grupama ili u parovima,
- debate,
- igre u ulogama,
- obični intervjui .

3.2 Metode koje podstiču nezavistan rad su:

* * tekstovi sa praznim mjestima

- nastavne igre (kao sjećanje),
- kontrola partnera,
- prikupljanje, nezavisna upotreba i prerada podataka (iz biblioteke, iz kompjutera, itd) ,

- prihvatanje nastave (učenik uzima ulogu učitelja) ,
- dopisivanje sa osobama u Francuskoj (partnerizacija škola, dopisivanja između naših i Francuskih učenika i drugih).

3.3. Metode koje podstiču proizvodnju:

- izrada zidnih novena, umjetničkih slika, postera, tekstova (n.p.r. za ekspoziture, za školska takmičenja ili interna idr),
- kreativna pisanja poezije, kratkih priča, podspješene aktivnošću prethodnih znanja, proba, pripovijedanje događaja, opis osoba i objekata.

4.0. KORIŠĆENJE MEDIJA

4.1. Televizija, radio

Televizija i radio su korisna i stalna sredstva koja se trebaju koristiti kako od nastavnika tako i od strane učenika. Školske emisije posvećene francuskom jeziku ili kulturi, filmski ili dramski programi na Kosovu izrazite emisije na stranim televizijama na francuskom jeziku su jedna jaka stvar koja će pomoći ubrzati usavršavanje ovog stranog jezika naših učenika .

4.2. Novine i časopisi

Korišćenje raznih novina i časopisa na francuskom jeziku, takođe, može da pomogne u olakšavanju i ubrzanju usavršavanja francuskog jezika .Oni se mogu koristiti u učionici ikući .

4.3. Film, pozorište, muzika

Film, pozorište i muzika sačinjavaju jedan važan motiv kao dodatni rezultati usavršavanju francuskog jezika i pored toga kod nas nisu tako iskorišćeni koliko je imalo mogućnosti .Bioskop i pozorište zajedno sa televizijom od sad pa nadalje imaće glavnu ulogu u ovom aspektu

4.4. Fotografije

Fotografije pomažu u smišljanju kreativnih i opisnih tekstova.

Učenici opisuju poznate stvari i one ne znaju koje vide na fotografiji.

One kazuju neki događaj, početak ili kraj koji opisuje slika .

4.5. Slušni materijal auditivi (diskete, kasete)

Ovaj materijal omogućuje suočavanje sa standardnim francuskim i vrši potstrek razumjevanja preko materijala za slušanje.

Učenici nalaze početak ili kraj jednog kratkog teksta koji su čuli prije. Vrše personifikaciju iz jednog pozorišnog odlomka slušajući i diskutujući o njihovim ponašanjima .

4.6.1. Očigledni materijal – vizuelni (videoprojektor)

Upotreba projektoru podstiče interesovanje učenika za učenje. Ovo se postiže:

- Predstavljanje slika, crteža, ilustrovanih priča tekstova preko listića za projektor
- Djelimično pokrivanje i otkrivanje slika,
- Predstavljanje fotografijom jednog slučaja bez kronološkog redoslijeda,
- Predstavljanje jednog teksta podijeljenog na djelove i poređanog na nepravilan način i njegovo sređivanje .

4.6.2. Videomaterial (audiokasete, kasete)

- Upotreba video materijala daje učenicima mnoge mogućnosti za smišljanje usmenih i pisanih materijala .
- Predstavljanje jednog filma rađenog na bazi jedne priče ili bajke koji podspješuje upoređenje sa pričom ili bajkom pročitanim ili čuvenom ranije.

5.0. RASPORED RADNJI

Jezičke sposobnosti su integrirane sposobnosti i nemogu se odvajati

I pored toga za efektivno učenje stranog jezika potrebno je ispoštovati ovaj redosljed: **slušanje, pričanje, čitanje i pisanje**. Ovo je jedan logički redosljed, poštovanje koje omogućava jednu uspješnu nastavu, brže, lakše i ciljevito učenje stranog jezika.

5.1. Aktivan i konkretan rad

Tokom učenja francuskog jezika u našim školama nastavnici moraju imati u obzir našu sredinu i uslove (kao jednu ne frankofonsku sredinu) koja se razlikuje od one u Francuskoj (frankofonsko područje).

5.2. Za vježbanje i primjenu

Posebna pažnja se treba posvetiti vježbama, zavisno od njihove vrste. One se mogu zasnivati na slušanju, gledanju i pisanju.

6.0. ISPRAVLJANJE UÈENIÈKIH GREŠAKA

Naèini korigovanja se èesto diskutuje i na protivurjeèan naèin meðu nastavnicima. Neki vide griješke kao smetnju u nastavnom procesu, dok drugi to vide kao pomoæ u usavršavanju stranog jezika. Dok neki od njih misle da se trebaju odmah korigovati kako se nebi usvojile, drugi misle da se ne trebaju korigovati, po svaku cijenu sve greške. Kako god bilo, u fazi govornoj komunikaciji n.p.r. u toku opisa jedne fotografije, predavaèi praktikuju slobodno izražavaju svojim uèenicima U toku korekcije grešaka, uèenike ne treba kazniti, grditi ili kritikovati za napravljene greške.

Ovo se može otkloniti grupnim radom, polu kontrolisanjem i slobodnim kontrolisanjem .

7.0. NASTAVA / DIFERENCIRANO UÈENJE

Nastavni sadržaj treba prilagoditi individualnim potrebama uèenika sa posebnim sklonostima i sposobnostima. Nijedan razred nema homogeni sastav uèenika što se tièe njihovih predhodnih znanja. Ovo treba imati u obzir svaki predavaè te da organizuje èas na ovoj osnovi. Ovo podrazumijeva da uèenici koji imaju sposobnost za brže uèenje budu drugaèije tretirani od ostalih tako da uèenje francuskog jezika bude u skladu sa individualnim moguènostima i sposobnostima svakog uèenika

8.0. TEHNIKA RADA

Jedan od zadataka nastavnika stranog jezika je i osposobljavanje uèenike za nezavistan rad (konsultujuæi rjeènik, potrebnu literaturu i druge potrebne materijale) i da preuzmu odgovornost za individualno uèenje. Uèenici koji imaju moguènost da razmišljaju o nastavnom procesu, o organizaciji nastavnog procesa i uèenje u grupama, obièno postižu bolje rezultate. Na ovaj naèin oni, pored ostalog, mogu biti spremni da reaguju na nezavistan naèin u situacijama u školi i van škole, kao i da nastave proces uèenje jezika.

9.0. MEĐUPROGRAMSKE VEZE

Učenje jednog stranog jezika, a pogotovo u višim razredima, nudi mnoge mogućnosti za među programske veze svih nivoa. Ove veze obuhvataju mnoge oblasti (nastavnog programa), pogotovo jezičkih (materinog jezika i onog prvog stranog jezika), društvenih nauka (građansko vaspitanje, istorija, geografija, itd), umjetnosti različitih vrsta, ali i prirodnih nauka. Na ovaj način, učenici preko saznanja iz drugih predmeta, s jedne strane potpomognuti uspješnim usavršavanjem francuskog jezika, a s druge strane preko poznavanje francuskog jezika oni proširuju i učvršćuju svoje predhodno znanje iz drugih predmeta.

VREDNOVANJE

1.0 VRSTE VREDNOVANJA NA ÈASU FRANCUSKOG JEZIKA

1.1. Dijagnostičko vrednovanje ima za cilj:

- da identifikuje poteškoće sa kojom se susreće učenik i da posreduje u njihovim prevazilaženju,
- da kontolira učenička znanja

1.2. Spoljno vrednovanje ima za cilj:

- da vrednuje učenička znanja, da se potvrdi da su stečena znanja dovoljna da učenik pređe u naredni razred
- da vrednuje napredovanja učenika,
- da identifikuje postignute rezultate kao i zaostajanje učenika.

1.3. Formativno vrednovanje ima za cilj;

- da omogući učeniku da identifikuje postignute rezultate, kao i svoje zaostajanje i da se angažuje u prevazilaženju poteškoća,

2.0. ŠTA TREBA VREDNOVATI?

2.1. postignuta saznanja učenika.

2.2. napredovanje učenika u usavršavanju francuskog jezika,

- vrednovanje i razvoj učenika ,

- stepen savladavanja,

2.3. integracija postignutih saznanja :

- Vrednuju se projekti van školskih aktivnosti .

3.0. KAKO TREBA VREDNOVATI ?

3.1. Način vrednovanja od strane profesora: stalna kontrola

a) Direktno vrednovanje: nastavnik vrednuje rezultate učenika.

b) Sveukupno vrednovanje: pisani tekstovi.

3.2. Vrednovanje od strane učenika (vrednovanje jedan drugog)

u grupama učenika, u učionici pomoću jedne tabele. Ovo je jedno direktno vrednovanje.

3.3. Vrednovanje učenika: vrednovanje učenika vrši se direktno od samog učenika. Svaki učenik vrednuje samog sebe.

4.0. VRSTE TESTOVA :

4.1. test samokontrole,

4.2. test za vrednovanje,

4.3. test napredovanja,

4.4. završni test.

LITERATURA I POTREBNA SREDSTVA

Za najuspješniju realizaciju programskih sadržaja ovog razreda, predavači trebaju imati profesionalnu literaturu i potrebna sredstva, knjige i sveske za vježbanje učenika, svoju knjigu, didaktičko-metodološki priručnik za francuski jezik, kabinet stranog jezika, rječnik (dvojezični i jednojezični), gramatiku francuskog jezika, audio kasete ili CD, video kasete, kasetofon, televizor, CD sa francuskom muzikom, novine, razne časopise na francuskom jeziku.

NJEMAËKI JEZIK

(2 èasa sedmièno, 74 èasova godišnje)

UVOD

Poznato je veæ da poznavanje stranih jezika stvara prostor i veæu slobodu kretanja a sa time i samopouzdanje, i jedno je od glavnih uslova kvalifikacije na svjetsko tržište rada, istovremeno je i preduslov za upoznavanje drugih kultura.

Sa posljednjim promjenama na Kosovu otvorile su se moguænosti slobodnijeg kontakta sa Evropom, a sa time se stvorile i moguænosti za lakše uèenje stranih jezika.

Velikom migracijom po mjestima njemaèkog govornog podruèja na neki naèin su se otvorile i veze sa njemaèkom kulturom i jezikom. Tim više što æe sada sa novim reformama preduzetih od Ministarstva za Obrazovanje njemaèki jezik biti drugi obavezni predmet, a ne više kao izborni, tako da od šestog razreda nastavlja sve do dvanaestog ili trinaestog, u zavisnosti od profila srednje škole.

Svi ovi razlozi iziskuju da moderna nastava stranih jezika treba da ponudi mladima potrebno znanje i snalažljivost za mnogojezièni svijet koje æe im omoguæiti da budu sposobni da vrše djelatnost i van granica njihovog maternjeg jezika.

Samim tim uèenje njemaèkog jezika u dvanaestom razredu treba shvatimo kao nastavak onoga što je nauèeno u prethodnim razredima, i jedan korak dalje ka usavršavanju veæ prihvaæenog znanja ili kao pomoæ tokom uèenja drugih stranih jezika, ili kao usmjeravanje ka rangu višeg osposobljavanja uèenika do nivoa koji bi im omoguæio završni ispit (da steknu) «Sprachdiplom I i II» (podrazumijeva viši nivo znanja njemaèkog jezika) izdatih od Njemaèkog Ministarstva za Kulturu, koja æe im pomoæi da se upišu na bilo koji od njemaèkih Univerziteta bez polaganja dodatnog ispita iz poznavanja jezika.

CILJEVI

Cilj učenja njemačkog jezika u dvanaestom razredu je:

1. da nadogradi stečeno znanje u jedanaestom razredu, znanje koje kod učenika podiže sposobnost komunikacije i njegovog kulturno jezičko samopouzdanje,
2. da nastavi razvijati receptivnu (sposobnost primanja, prijemljivost) i produktivnu vještinu učenika kako u pisanju tako i u govoru i njegovu primjenu u različitim govornim situacijama u okviru škole ili u kontaktu sa osobama njemačkog govornog područja,
3. da omogućiti učenicima da steknu znanje o njemačkim građanima (o njihovoj kulturi, tradiciji) kao i da stečeno znanje primijeni upoređujući ga sa svojom kulturom i tradicijama.
4. da pouči učenike da stečene strategije tokom učenja njemačkog jezika razvijaju i dalje na samostalan način, kao i da isto primijene tokom učenja drugih stranih jezika.

OPŠTI OBJEKTIVI	SPECIFIČNI OBJEKTIVI
<p>Učenik treba da je u stanju:</p> <p>I. da razumije glavne tačke razgovora kada upotrebljava čest standardni jezik i kada raspravlja na teme (stvari) za njega poznate, kao: o porodici, školi, slobodnom vremenu itd. Treba, također, da bude u stanju da na više radio ili TV stanica prati teme koje se tiču aktualnih događaja ili iz polja njegovog interesa i izvuku glavne informacije, ali pod uslovom da se govori relativno polako i čisto.</p> <p>II. da čita i razumije tekstove u kojima se koristi posebice svakodnevni govor, kao i privatna pisma koja opisuju događaje, osjećanja ili želje.</p>	<p>Učenik treba da je u stanju:</p> <p>I. 1. da razumije rečenice i govor koji se koristi često i koji se tiču njegovog svakodnevnog života;</p> <p>I. 1. da razumije glavne tačke razgovora kada se upotrebljava čest standardni jezik na poznate teme za njega;</p> <p>I. 3. da izvuče glavne informacije iz neke emisije na radiju ili TV iz njegovog polja interesa;</p> <p>I. 4. da razumije ono što se traži i odgovara direktno u raznim situacijama na koje može da naiđe tokom putovanja po mjestima njemačkog govornog područja.</p> <p>II. 1. da čita razumljivo i po pravilima intonacije poznatih i prostih nepoznatih tekstova;</p> <p>II. 2. da čita i da razumije samostalno zabavne, odnosno informativne tekstove značajnog sadržaja.</p> <p>II. 3. da čita i razumije tekstove pristupačne njegovom uzrastu, sa ciljem da može da ih primijeni u pisanom i usmenom govoru (npr. kao odgovori na pitanja, vrednovanje</p>

<p>III. da vlada u većini situacija u kojima može čovjek da se nađe tokom putovanja po mjestima njemačkog govornog područja. Također, treba da bude u stanju da učestvuje oko tema koje su poznate, koje ga interesuju ili koje su svakodnevne, kao: porodica, hobi, posao, putovanje, aktualni događaji, itd.</p>	<p>iskazanog/ mišljenja). Ovi tekstovi mogu da sadrže i nepoznata jezička sredstva, razumijevanje koje može da se izvuče iz konteksta; II. 4. da čita i da razumije kratka osobna pisma; III 1. da primi i daje informacije za sebe i druge za prostor u kojem se nalazi, bilo u školi ili van nje; III 2. da pozdravi, da se predstavi, da daje informacije, da se zahvali, da se izvini, da pozove nekoga itd.; III 3. da opiše neku stvar ili djelo u školi ili van nje;</p>
<p>Učenik treba da bude u stanju da govori povezanim rečenicama da bi opisao iskustvo, događaje, želje, nade i ciljeve. Kratkim rečenicama da može da objasni i argumentuje mišljenje oko svojih planova. Treba da bude u stanju da ispriča ili objasni u kratkim crtama sadržaj neke knjige ili filma.</p> <p>IV. da napiše prost tekst na poznatu temu ili iz teme svoga interesa. Također i da piše osobna pisma i da u njima govori o svojim potrebama i utiscima.</p> <p>V. da izgovara razumljivo foneme (otprilike da prilagodi normu izgovora njemačkog jezika), da bi mogao da obavi slobodnu komunikaciju.</p> <p>VI. učenik treba da je u stanju da razumije i koristi vokabular, koji je priložen u određene teme za VIII razred.</p>	<p>III. 4. da referiše kratkim rečenicama, npr. u vezi primljenih pisama, u vezi prostih testova;</p> <p>IV. 1. da opiše preko rečenica i kratkih tekstova; IV. 2. da piše preko tekstova tokom diktiranja; IV. 3. da piše tekstove sopstvenog sastava i da se rukovodi i koristi pravila interpunkcije; IV. 4. da pismeno predstavi lične doživljaje, događaje, procese ili okolinu, o kojima se diskutovalo tokom nastavnog procesa; IV. 5. da obavi kratke opise;</p> <p>V.1. da razumljivo artikuliše foneme; da poznaje mjesto i akcent riječi i rečenica; V.2. da razlikuje kratke i duge samoglasnike;</p> <p>VI. 1. da izgovara i piše naučene riječi i rečenice iz obrađenih tema; VI. 2. da koristi rječnik (vokabular) od oko 900 aktivnih riječi koje su prikladne za izradu zadataka koji su usko vezani za četiri jezičke vještine; VI. 3. da poznaje pravila formulacije</p>

<p>VII. da ponovi i proširi jezička sredstva koja su predstavljena u planu i programu kao i da prenese jezičku strukturu u službi učenja četiri jezičke vještine. Svim uticajem maternjeg jezika, on treba da bude u stanju da vlada gramatičkim strukturama, u cilju da njegov izraz bude jasan i da zna kako se javljaju greške u tome.</p> <p>VIII. da poznaje informacije oko načina života i mišljenja, kulturni razvoj, geografske pozicije ili aktuelnu preokupaciju naroda njemačkog govornog područja, uvijek, po mogućnosti, da upoređuje sa kulturom svoga naroda.</p>	<p>rečenica i na bazi toga stvori sopstveni vokabular;</p> <p>VI. 4. da poznaje pravila rodova za imenice sa ovim završecima: -ung, -heit, -keit, -tät, -schaft;</p> <p>VII. 1. da poznaje jezičke strukture obrađene tokom nastave, jer ovo treba da mu pomogne za:</p> <ul style="list-style-type: none"> - da razumije pisane tekstove i razgovor poznatim jezičkim sredstvima, - da učini sebi mogućim jedan prost kreativni jezički sastav, - da podstakne nezavisnu upotrebu pomoćnih gramatičkih sredstava <p>VIII. 1. da poznaje geografsku kartu i političke podjele mjesta njemačkog govornog područja;</p> <p>VIII. 2. da ima predstavu oko načina života naroda njemačkog govornog područja kao što je</p> <ul style="list-style-type: none"> a) poznavanje karakteristike kulturnog i socijalnog života omladine u mjestima njemačkog govornog područja b) pokaže sposobnost i spremnost da se nosi sa geografijom mjesta njemačkog govornog područja c) poznavanje pojave i probleme sredine kao i djela i mogućnosti odbrane ambijenta u Njemačkoj
---	---

PLANIRANJE PROGRAMSKOG SADRŽAJA

Kategorije	Potkategorije
I. Komunikacija	1. perceptivna (Opažajna) vještina <ul style="list-style-type: none"> a) slušanje b) čitanje 2. produktivna vještina <ul style="list-style-type: none"> c) prièanje d) pisanje
II. Jezičko formiranje	1. Razlikovanje i upotreba fonema njemačkoga jezika 2. razumijevanje i upotreba vokabulara vezanih za određene teme za drugi nivo 3. upotreba jezičkih struktura
III. Kulturna svijest	1. Upoznavanje sa kulturom naroda njemačkog govornog područja i upoređivanje sa svojom kulturom

Kategorije	Potkategorije	Programski sadržaj	Očekivani rezultati
I. K O M U N I K A C I J A	I.1. perceptivna vještina a) slušanje b) čitanje I.2. produktivna vještina a) pričanje b) pisanje	<p>Osnovne životne potrebe</p> <ul style="list-style-type: none"> • Rođenje • Bolest • Zdravlje <p>Lični identitet</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ostale lične osobenosti • Biti oprezan sa drugima;(?) • odjeća, zakoni, dob, sredstva • Preuzimanje odgovornosti za sebe • Posebni interesi <p>Odnos sa partnerom</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ljubav (među omladinom) • Preuzimanje odgovornosti prema drugima • Tuga (bol), utjeha • Interesovanja za druge <p>Svakodnevnica i porodica</p> <ul style="list-style-type: none"> • Konflikti sa roditeljima, braćom i sestrama • Zadaci i uloga svakoga člana porodice • Način života <p>Individua i društvo</p>	<p>I.1.a) Učenik može:</p> <p>A. Da razumije tekstove koji obrađuju teme iz školskih knjiga</p> <p>A.1. Slušane tekstove koji dopunjuju poznate teme iz školskih knjiga.</p> <p>A.2. odslušane tekstove koji se ne vezuju direktno za tekstove iz školskih knjiga, ali jezička sredstva koja se mogu izvaditi iz konteksta i koji dopunjuju poznate teme iz školskih knjiga: npr. registrovanje razlika u razgovorima, diskusije novinara oko poznatih tema</p> <p>A.2. prostih dijaloga</p> <p>A.3. običnih pjesama</p> <p>B.1. kratko da opiše srž slušanog razgovora</p> <p>B.2. prostim riječima da se uključuje u razgovor</p> <p>C. da razumije o čemu je riječ u govornim emisijama</p> <p>C.1. da prosto govori oko primljenih informacija sa emisija</p> <p>D. da odgovara i reaguje direktno na pitanja, zahtjeve nečijeg uputstva</p> <p>I.1.B) Učenik može:</p> <p>A. da čita i da razumije poznate proste tekstove:</p> <p>A.1. tekstove iz školskih knjiga,</p> <p>A.2. tekstove iz scenskih igara koje učenici sami organizuju</p> <p>A.3. tekstove koji nisu direktno vezani sa tekstovima iz školskih knjiga, ali jezička sredstva koja mogu da se izvuku iz konteksta i dopunjuju poznate teme iz školskih udžbenika.</p>

		<ul style="list-style-type: none"> • Pozicija porodice u društvu • Susjedstvo • Opština • Prava, zadaci i zabrane omladini 	
		<ul style="list-style-type: none"> • Obećanja društva omladini (formiranje, nastava, preuzimanje odgovornosti za sebe i za druge • Način života stranaca • Mjesto sastajanja omladine: omladinski centri, sportski klubovi, itd. <p>Stanovanje</p> <ul style="list-style-type: none"> • Poznavanje ostalih mjesta za stanovanje (selo, more itd.) • Grad • Prednosti i nedostaci života u gradu, selu • Stanovanja u budućnosti <p>Edukacija</p> <ul style="list-style-type: none"> • Zahtjevi i problemi u školi • Porast i spremnost za rezultate lične i društvene (njemačke) • Tehnike nezavisnog učenja • Razvoj kritičkih sposobnosti <p>Posao</p> <ul style="list-style-type: none"> • Profesije članova porodice 	<p>A.4. tekstove iz oblasti njemačkih građana (kultura, tradicija, geografija).</p> <p>B. da čita i razumije na samostalan način zabavne odnosno informativne:</p> <p>B.1. tekstove iz školskih udžbenika, B.2. priče i basne iz školskih udžbenika, B.3. štiva iz književnih pismenih uprošćenih i kratkih tekstova B.4. pjesme iz školskih udžbenika.</p> <p>C. da čita i razumije prilagođene tekstove za taj nivo učenja, na način da može da ih upotrebi u govoru i pisanju:</p> <p>C.1. tekstove iz školskih udžbenika, C.2. medijske kratke tekstove ili različitog domena, koji se, ukoliko se uklapaju u vokabular i strukturu, orijentišu na školske udžbenike, gdje su okolina i događaji prilagođeni uzrastu učenika. C.3. proste književne tekstove (takođe i lirske)</p> <p>D. da čita i razumije informacije sa dopisnih karata i pisama</p> <p>I.2.a) Učenik može:</p> <p>A.1. da prima i daje informacije A.2. da pita za imena drugih, parkirališta A.3. običaje i želje drugova ili rođaka A.4. da daje informacije o svom slobodnom vremenu A.5. da pita za put i da to opiše npr. Orijentaciju u novom gradu</p>

		<ul style="list-style-type: none"> • Neke tipične profesije «moderne» kao npr. Eksperti za kompjutere • Opterećenja tokom posla (uloga zaposlene majke) • Željene profesije 	<p>A.6. da pita za radnu grupu i aktivnosti u okviru škole i da daje informacije u vezi toga</p> <p>A. 7. da pita druge za profesiju</p> <p>B.1. da prezentira odraslima kao npr. (das ist Herr/Frau...)</p>
		<p>Snabdijevanje</p> <ul style="list-style-type: none"> • Moda • Kupovne mogućnosti • Supermarketi • Robne kuće itd. <p>Zdravstvena pažnja</p> <ul style="list-style-type: none"> • Preuzimanje odgovornosti za svoje zdravlje/odlazak ljekaru • Zdrav obrok • Forme života, hobi itd. <p>Slobodno vrijeme (omladine, odraslih)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Odmori, odlazak na odmor itd. • Proslava praznika • Treninzi u sportskim klubovima <p>Sport</p> <ul style="list-style-type: none"> • Sport u školi • Individualni ili ekipski sport • Igre <p>Čovjek i priroda</p>	<p>B.2. da razvije razgovor oko tema koje su poznate, kao i da ih raportira drugome</p> <p>B.3. da pozove nekoga u kino, pozorište ili koncert</p> <p>C.1. da opiše modu omladine</p> <p>C.2. da opiše dobra i svojstva nekog pojma, npr. Profesije</p> <p>C.3. da opiše ljude, životne uslove, rada, dnevne potrebe itd.</p> <p>C.4. da opiše način ponašanja životinja</p> <p>D.1. da razumije pisma i da referiše o tome</p> <p>D.2. da referiše o prostim tekstovima,</p> <p>D.3. da referiše o historiji, kratka dešavanja</p> <p>D.4. da razumije i interpretira konkretnu poeziju iz školskih udžbenika</p> <p>D.5. da ispriča uputstva za upotrebu nekog sredstva (aparature) itd.</p> <p>I. 2. b) Učenik treba</p> <p>A. da opiše preko rečenice kratke tekstove ili dijelove teksta iz školskih tekstova ili iz teksta za čitanje</p> <p>B. da piše preko diktata kratke tekstove iz školskog udžbenika, iz prostih tekstova za čitanje kao i teksta za diktiranje, koji se podudaraju sa vokabularom i strukturama, orijentisanih manje više na školske udžbenike</p>

		<ul style="list-style-type: none"> • Ambijent • Kvarjenje ambijenta (smeæe) • Biljni i životinjski svijet • Poštivanje života èovjeka <p>Mobilizacija i saobraæaj</p> <ul style="list-style-type: none"> • Saobraæajna sredstva (tramvaj, autobus, avion, brod) • Orijentacije u saobraæaju • Rizici u saobraæaju <p>Komunikacija</p> <ul style="list-style-type: none"> • Upoznavanje sa medijima • Upoznavanje sa novinama • Telefon, faks i internet • Satelitski program • «Deutsche Wele» itd. <p>Nauka i tehnika</p> <ul style="list-style-type: none"> • Promatranje prirode • Opis prostih tehnièkih dogaðaja • Korišæenje kompjutera • Dokumentarnih filmova 	<p>C.1. da piše ispravno prema ortografskim pravilima reèenice i proste tekstove upotrebljavajuæi pravopisne znake</p> <p>C.2. da piše kratke tekstove koje je sam sastavio</p> <p>D. da piše pisma i e-maile, prièe, nastavak prièa, razredni dnevnik i lièni dnevnik, da opiše liène doživljaje, da opiše kratko liènosti i životinje, da pismeno odgovori na pitanja oko prostih književnih tekstova</p> <p>E. da opiše ukratko jedan dogaðaj ili aktivnost iz njegove svakodnevice itd.</p>
II. J E Z È K	II.1. Razlikovanje i upotreba fonema njemaèkog jezika	<ul style="list-style-type: none"> • Odriène negacije sa <i>nie, nichts</i> • Forme pozdravljanja i razgovora • Liène zamjenice jednine i množine u akuzativu • Zavisne reèi na dass • Moguænost formiranja upitnih 	<p>II.1.1. Uèenik treba:</p> <p>A.1. da mu je jasna veza fonema-grafema,</p> <p>A.2. da izgovara jasno (iako manje više može da varira u akcentu) foneme njemaèkog jezika (koliko su prilagoðeni nivou uèenja),</p> <p>A.3. da izgovara razumljivo pitanja, molbe, odobrenja, zabrane, sumnje, itd.</p>

<p>O F O R M I R A N J E</p>	<p>II.2. razumijevanje i upotreba vokabulara vezanih za određene teme za VIII razred</p>	<p>rečenica sa upitnim rečima (Fragewort)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Upitne rečenice sa modalnim glagolima • Poređenje i superlativ pridjeva • Pokazne zamjenice: <i>dieser, diese, dieses</i> • Predlog <i>in</i> u akuzativu • Osnovni brojevi do 100 • Neodređene zamjenice <i>man</i> • Lične zamjenice jednine i množine u dativu • Prilog za mjesto i vrijeme • Prijedlozi u akuzativu: <i>auf, unter, neben</i> • Povratni pomoćni glagoli <i>sein</i> • Perfekat sa <i>sein</i> u svim licima 	<p>B. da razlikuje tokom izgovora duge i kratke samoglasnike</p> <p>II.2.1. Učenik treba:</p> <p>A.1. da vlada osnovnim vokabularom (iako još èini elementarne greške?) da izrazi događaje ne tako kompleksne, ili da govori na manje poznate teme i situacije</p> <p>A.2. da upotrebljava riječi i rečenice u odgovarajućem kontekstu kao u govoru tako i u pisanju</p> <p>A.3. da koristi rječnik od oko 900 aktivnih riječi kao u govoru tako i u pisanju</p> <p>A.4. da zna poimeničiti glagole i pridjeve</p> <p>A.5. da zna kako se formiraju negacijski pridjevi sa <i>un-</i> sufiks <i>-lih</i>, npr. <i>unmöglich</i></p> <p>A.6. da zna kako se formira kompozicija, npr. <i>«Hausaufgabe»</i></p> <p>A.7. da zna i da koristi pravila rodova za imenice ženskoga roda sa ovim nastavcima: <i>-ung, -keit, -töt, -schaft</i></p>
	<p>II.3. upotreba jezičkih struktura</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Povratni pomoćni glagoli <i>haben</i> • Povratni modalni glagoli u svim licima 	<p>II.3.1. Učenik može:</p> <p>A.1. da koristi pravilne i nepravilne glagole odabrane u prezentu (sadašnje vrijeme). nesvršene i u perfektu (svršene), kao i u futuru I; da koristi trpno sadašnje vrijeme, npr. <i>«wird gewechselt!»</i>; da koristi zapovedni način u jednini i množini kao i zavisni način (<i>wäre, hätte, würde, dürfte, könnte</i>); da koristi odvojive i neodvojive glagole; da formira imenice od glagola (supstantivizacija); da formira perfekat odvojivih glagola; da koristi èeste glagole sa objektom u dativu (Dativobjekt), npr. <i>Helpfen, danken, antworten, gratulieren</i> i sa dodatkom prijedloga (Präpositionalobjekt), npr. <i>Denken an, lichen über</i>;</p> <p>A.2. da odabere modalne glagole u prezentu kao i povratne ; da se</p>

			<p>koristi modalnim glagolima sa izdvojjivim glagolima u prezentu i perfektu; da zna mjesto modalnih glagola u reèenici;</p> <p>A.3. da se koristi imenicama u nominativu, akuzativu, dativu i genitiva u jednini i množini; da formira kompoziciju od dva imena; da koristi kroz jedninu imenice kontinenata bez èlana; da koristi iz zadatog oko nacionaliteta i profesije (npr. «...<i>ist Englander</i>»,...» «...<i>ist Backer</i>»)</p> <p>A.4. da koristi odreèeni i neodreèeni vid (Nom.,Akk.,Dat. I Gen.)</p> <p>A.5. da koristi prisvojni èlan (Nom., Akk., Dat. I Gen.): da koristi povratne zamjenice; da se koristi liènim zamjenicama (Nom, Akk., Dat.) kao i naèin dobrog ponašanja «<i>Sie</i>»; da primijeni odnosne zamjenice u nominativu;</p> <p>A.6. da zna deklinaciju zamjenica(u Nom., Akk., Dat.); da primijeni atributske zamjenice (u Nom., Nom., Dat.); da koristi stupnjeve pridjeva (npr. Pravilno stepenovanje sa «Umlaut», stepenovanje pridjeva «<i>gut, viel, gern</i>»)</p>
			<p>A.7. da primijeni prijedloge u dativu, genitivu kao i prijedloge koji se mijenjaju prema stanju kretanja (Akk. I Dat.);</p> <p>A.8. da zna da primijeni priloge za mjesto, vrijeme i za naèin;</p> <p>A.9. da primijeni osnovne brojeve i redne brojeve</p> <p>A.10. da zna da primijeni: izjavne reèenice, upitne reèenice sa inverzijom, upitne reèenice sa upitnim zamjenicama; zavisne reèenice sa «<i>wenn, als, wàrend, bevor, weil, da, dass, wenn, obwol</i>» da zna mjesto liènih glagola u iskaznim reèenicama, i zavisnim reèenicama poslije spajanja sa zavisnim;</p> <p>A.11. da primijeni prema znacima interpunkcije tokom opisa kao i da zna osnovna pravila u vezi zareza.</p>
III.	III.1. da upoznaje	<p>Individua i društvo</p> <ul style="list-style-type: none"> • Pozicija porodice u društvu 	III.1. Uèenik može:

KU LT UR NO SA MO PO UZ DA NJE	kulturu naroda njemačkog govornog područja i usporedba sa svojom kulturom	<ul style="list-style-type: none"> • Susjedstvo • Opština • Prava, zadaci i zabrane omladine • Želje društva za omladinu (formiranje, nastava, preuzimanje odgovornosti za samoga sebe i za druge • Način života stranaca • Mjesta sastajanja omladine: omladinski centri, sportski klubovi, itd. <p>Stanovanje</p> <ul style="list-style-type: none"> • Poznavanje drugih mjesta stanovanja (selo, more itd.) 	A.1. da upozna školski život, život u društvu, mogućnosti korištenja slobodnog vremena, mogućnosti putovanja za omladinu, odnos među djecom i roditeljima, način života u gradu i selu, tipični praznici u Njemačkoj itd. A.2. geografska pozicija i regionalno značenje, gradova, rijeka, značajnih planinskih vijenaca u Njemačkoj i druga mjesta njemačkog govornog područja na granici sa njima, najznačajniji putevi i njihov značaj, A.3. zagađenje vode i njena zaštita, A.4. utjecaj masivnog turizma na Alpama itd., A.5. ugrožavanje šuma u GER. Itd.
		<ul style="list-style-type: none"> • Grad • Prednosti i nedostaci suživota u gradu, selu • Stanovanje u budućnosti <p>Slobodno vrijeme (omladine, odraslih)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Odmori, odlazak na odmor, mjesta za odmor itd. • Proslava praznika <p>Čovjek i priroda</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ambijent • Kvaliteta ambijenta (smeće) • Biljni i životinjski svijet • Poštovanje života čovjeka 	

Raspon mogućnosti tema

Objašnjenje: Preporučuje se da na ovom nivou nastavnici koriste ove teme, koje korenspodiraju sa većinom tekstova na raspolaganju. Također, ove teme mogu da razviju na fleksibilan način prilagođavanje specifičnih potreba razreda, dok se ne postignu progresivni objektivni.

1. Grundlegende Existenzerfahrungen <ul style="list-style-type: none">• Geburt• Gesundheit• Krankheit
2. Die persönliche Identität <ul style="list-style-type: none">• Weitere persönliche Eigenschaften• Anders sein als die andern: Kleidung, Gewohnheiten, Alter, Behinderung• Verantwortung für sich selbst übernehmen• Besondere Interessen
3. Partnerbeziehungen <ul style="list-style-type: none">• Liebe (zwischen Jugendlichen)• Verantwortung für andere übernehmen• Mitleid, Mitgefühl• Die Interessen des anderen
4. Alltag und Familie <ul style="list-style-type: none">• Entwicklungsbedingte Konflikte mit Eltern und Geschwistern• Verarbeitung und Lösung von Konflikten in der Familie• Verantwortung des einzelnen für die Familie• Lebensgewohnheiten
5. Individuum und Gesellschaft <ul style="list-style-type: none">• Stellung der Familie im öffentlichen Bereich• Die Nachbarschaft• Die Gemeinde• Umgang mit Taschengeld• Rechte, Pflichten und Verbote für Jugendliche• Erwartungen der Gesellschaft an den Heranwachsenden (Bildung, Ausbildung, Verantwortung für sich und andere)• Fremde Lebensgewohnheiten• Lebensbereiche von Jugendlichen: Jugendzentren, Sportvereine, Pfadfinder u.ä.
6. Wohnen <ul style="list-style-type: none">• Andere Lebensbereiche kennen lernen (Land Küste etc.)• Die Gemeinde als Lebensbereich• Die Stadt als Lebensbereich

<ul style="list-style-type: none"> • Vor-und Nachteile von Stadt-und Landleben • Wohnen in der Zukunft
7. Erziehung <ul style="list-style-type: none"> • Anforderungen und Probleme in der Schule • Leistung und Leistungsbereitschaft als Merkmale unserer Gesellschaft • Techniken des selbstständigen Lernens • Entwicklung der Kritikfähigkeit • Bereitschaft, Kritik zu ertragen • Leitbilder der Gesellschaft
8. Arbeit <ul style="list-style-type: none"> • Einige Traditionelle Berufsbilder • Einige typische ``moderne Berufe`` (Computerfachmann u.ä.) • Belastung durch Arbeit (Rolle der berufstätigen Mutter) • Kinderarbeit • Traumberufe
9. Versorgung <ul style="list-style-type: none"> • Mode • Einkaufsmöglichkeiten • Supermarkt • Kaufhaus u.ä.
10. Gesundheitsfürsorge <ul style="list-style-type: none"> • Verantwortung für die eigene Gesundheit übernehmen • Gesundes Essen • Lebensweise, Hobbys etc.
11. Freizeitgestaltung (von Jugendlichen und Erwachsenen) <ul style="list-style-type: none"> • Ferien, Ferienfahrten, Reiseziele
12. Sport <ul style="list-style-type: none"> • Sport in der Schule • Sport im Verein • Leistungen im Sport • fairness
13. Mensch und Natur <ul style="list-style-type: none"> • Umwelt • Gefährdung der Umwelt (Müll) • Welt der Pflanzen und Tiere • Respekt vor dem Leben der Mitgeschöpfe
14. Mobilität und Verkehr <ul style="list-style-type: none"> • Andere Verkehrsmittel (Eisenbahn, Bus, Flugzeug, Schiff) • Orientierung im Verkehr • Gefahren im Verkehr
15. Kommunikation <ul style="list-style-type: none"> • Medien kennen lernen

- Zeitungen kennen lernen
- Telefon, Fax und Internet
- Satellitenfernsehen u.ä.
- "Deutsche Welle"

16. Wissenschaft und Technik

- Naturbeobachtungen
- einfache physikalische Versuche
- auffällige, physikalische Alltagsbeobachtungen
- einfache technische Vorgänge beschreiben
- Einsatz von Computern
- Dokumentarfilme

3. LERNJAHR

Lernziel 1	Lerninhalte
In mündlichen und schriftlichen Kontakten persönliche Mitteilungen machen	<p>Sprechfertigkeiten</p> <p><i>Mitteilungen ankündigen</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Weißt du/Wissen Sie, dass ...? • Ich habe gehört, dass ... • Ich muss dir/Ihnen etwas sagen. <p><i>Auf Mitteilungen antworten</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Das ist mir neu. • Das habe ich nicht gewusst. • Davon habe ich nichts gehört. • Ich gehe nie ins Kino. <p><i>Persönliche Mitteilungen machen</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Wir fahren mit dem Bus um 8 Uhr ab. • Ich gehe jetzt einkaufen. • Das ist für mich/dich/uns/euch. <p><i>Soziale Kontakte herstellen</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Ich gehe ins Kino. Kommst du mit? • Die Hausaufgabe ist schwer. Machen wir sie gemeinsam? • Wann können wir uns treffen? • Willst/Kannst du kommen? • Darf ich mit euch gehen? <p>Grammatik</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Verneinung mit <i>nie, nichts</i> ✓ Anrede- und Grußformen ✓ Personalpronomen in der 1. und 2. Person Singular und Plural im Akkusativ ✓ Nebensätze mit <i>dass</i>

3. LERNJAHR	
Lernziel 2	Lerninhalte
Sachinformationen einholen und weitergeben	<p>Sprechfertigkeiten</p> <p><i>Informationen einholen</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Wie groß/alt/schnell ...? • Wie viel Grad ...? • Was frisst der/die/das ...? • Frisst der/die/das ...? • Kannst du mir helfen? • Wohin gehst du? <p><i>Informationen weitergeben</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Das Wasser hat ... Grad. • Heute ist es wärmer als gestern. • Dieser/Diese/Dieses ... gefällt mir. • Dieser/Diese/Dieses ... ist schneller als .../ist am schnellsten. • Ich gehe in den Garten/in die Schule/ins Kino. <p>Grammatik</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Möglichkeiten der Fragebildung durch Fragewörter ✓ Fragesätze mit Modalverben ✓ Komparativ und Superlativ ✓ Demonstrativpronomen: <i>dieser, diese, dieses</i> ✓ Präposition <i>in</i> mit Akkusativ ✓ Kardinalzahlen bis 100

3. LERNJAHR	
Lernziel 3	Lerninhalte
Anweisungen geben und Aufforderungen äußern	<p>Sprechfertigkeiten</p> <p><i>Anleiten</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Man muss hier zusammenkleben/falten/schneiden ... ✓ Hier nicht zusammenkleben/falten/schneiden ...! ✓ Zuerst ..., dann ..., jetzt ... <p><i>Nachfragen</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Können Sie das bitte wiederholen? ✓ Kannst du mir/uns das erklären? ✓ Bist du bald fertig? ✓ Das habe ich nicht verstanden.

	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Was muss ich jetzt machen? ✓ Ich möchte Sie/dich etwas fragen. ✓ Ist das richtig? ✓ Was bedeutet das? <p>Auffordern</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Bitte beeile dich! ✓ Du musst aufstehen! ✓ Gib mir/uns bitte einen/eine/ein ... <p>Grammatik</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Unpersönliches Pronomen man ✓ Personalpronomen in der 1. Person Singular und Plural im Dativ
--	---

3. LERNJAHR	
Lernziel 4	Lerninhalte
Angaben zu Zeit, Lage und Raum machen	<p>Sprechfertigkeiten</p> <p>Ortsangaben erfragen und machen</p> <ul style="list-style-type: none"> • Wo treffen wir uns? – Drinnen/Draußen/Nebenan. • Wohin legst du ...? – Auf den Tisch/Unter die Bank/ • Neben das Heft. <p>Zeitangaben erfragen und machen</p> <ul style="list-style-type: none"> • Wann fährt der Bus? • Wann hast du Zeit? – Am Nachmittag. • Wann kommst du zu mir? – Abends. • Der Zug ist um ... abgefahren. • Der Schüler war gestern krank. <p>Grammatik</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Adverbiale des Ortes ✓ Adverbiale der Zeit ✓ Präpositionen mit Akkusativ: <i>auf, unter, neben</i> ✓ Hilfsverb <i>sein</i> im Präteritum

3. LERNJAHR	
Lernziel 5	Lerninhalte
Erlebtes und Gehörtes wiedergeben	<p>Sprechfertigkeiten</p> <p>Erlebnisse erzählen</p> <ul style="list-style-type: none"> • Am Wochenende bin ich/sind wir ... gewesen. • In dem Film ist das Kind/sind die Kinder ... • Wir sind nach ... gefahren.

	<ul style="list-style-type: none"> • Ich hatte großes Glück. • Wir hatten gutes/schlechtes Wetter. Grammatik <ul style="list-style-type: none"> ✓ Perfekt mit sein in allen Personen ✓ Hilfsverb <i>haben</i> im Präteritum
--	--

3. LERNJAHR	
Lernziel 6	Lerninhalte
Die eigene Meinung darstellen	Sprechfertigkeiten <i>Sich rechtfertigen</i> <ul style="list-style-type: none"> • Ich musste/konnte/wollte/durfte ... • Wir mussten/konnten/wollten/durften nicht ... <i>Zustimmen/Ablehnen</i> <ul style="list-style-type: none"> • Ich bin dafür/dagegen. • Das glaube/meine ich auch. • Das glaube/meine ich nicht. • Doch, das stimmt. • Seid ihr auch dafür? <i>Begründen</i> <ul style="list-style-type: none"> • Das musste/konnte/wollte/durfte ich, weil ... • Das mussten/konnten/wollten/durften wir nicht, weil ... Grammatik <ul style="list-style-type: none"> ✓ Modalverben im Präteritum in allen Personen

METODOLOŠKA UPUTSTVA

1. Komunikativna forma nastave

U savremenoj nastavi komunikaciji se posvećuje naročita pažnja, to znači: koja jezička sredstva su potrebna učenicima da se u određenim jezičkom situacijama izraze i ponašaju na odgovarajući način?

Komunikacija je najprikladniji način za prispeće propisanih objekta. Polazna tačka takve nastave neæe biti gramatička pravila već različite jezičke situacije. To znači od jezičkih situacija se izvode pravila a ne obrnuto.

2. Jasan redosljed jezièkih polja

Potrebno je, naroèito u nivou poèetnièke nastave, dati poseban akcent na razlièitom jezièkom poravnanju, kao

- Obrada vokabulara (rijeèi)
- Obrada tekstova
- Strukture jezika

A ovo znaèi: da se odrede prioriteti unutar nastavne jedinice.

Nije moguæe npr. da se obradi i novi vokabular i nove strukture jezika istovremeno.

Najbolji naèin bi bio da se najprije obradi i izvježba vokabular, koji je izložen u određenim lekcijama.

Potom æe se razraðeni vokabular uklopiti u nove sintetièke strukture.

Uèitelj æe unutar komunikativne nastave odabrati takve jezièke situacije koje su bliske svakodnevnici, tako æe uvježbane strukture biti prirodne, a ne artifièijalne.

3. Realizovanje jednog èasa pomoæu objektivâ

Jasno odreðivanje objektivâ je olakšanje za rad uèitelja i pomaže mu u odreðivanju specifiènijih objektivâ. Kada se dostignu objektivâ – to æe znaèiti da uèenici vladaju obraðenom materijom – samim tim bi predavaè trebao biti zadovoljan. Ako se još nije završio nastavni èas nije logièno da se još u toku ubacuju i novi sadržaji. Iz ovog razloga, logiènije bi bilo da se utvrdi ono što je nauèeno sa raznovrsnim vježbama, da se obradi neka pjesma tokom nastavnog èasa ili da se uklopi neka nastavna jedinica sa ciljem postignuæa objektivâ.

Takoðer je poželjno u fazi «upoznavanje sa novom temom» (Sprachbegegnung) da se uðe u srž «problema» sa motivacijom da se dostignu objektivâ, a ne da se ide sporednim putevima koji bi dopustili uèenicima da pretpostavljaju šta uistinu može biti cilj nastavnog èasa.

4. Ogranièavanje objektivâ

Upoznavajuæi uèenike i imajuæi jasne odreðene objektivâ najprije uèitelj ne smije pogriješiti odreðujuæi mnogo objektivâ za jedan nastavni èas i da se kasnije razoèara zašto nije objektiv dostignut. S toga uèitelj treba da odredi jedan specifièni objektiv kojeg æe pokušati da postigne u

toku jednog nastavnog sata. Određivanje više objekta u toku nastavnog sata ima ove posljedice:

Ostaje malo vremena za vježbe i primjenu, iz ovih razloga učenik ne može dovoljno da vlada materijom. Na sljedećem satu treba da se ponovi i pojasni materija još jedanput, jer se može desiti da su se potkrale greške koje kasnije ne mogu da se isprave, dovoljan razlog da se desperira (zdvoji) nastava i učenici razočaraju.

Računica je jednostavna: jedan sat prenatrpan i jedan za obnavljanje čine dva. S toga je logičnije da se materija još od početka podijeli na dva časa.

Prema istraživanju srednji učenici su u stanju da za jedan nastavni sat upamte oko deset novih izraza

5. Redosljed: slušanja/ razumijevanja, govorenja, čitanja, pisanja

Naročito u početnoj nastavi treba da se čuva red od četiri vještine, što znači:

- Učenici ne treba da razgovaraju ništa što nisu čuli ranije,
- Oni ne treba da čitaju ono o čemu nisu ranije slušali i govorili,
- Oni ne treba da pišu ono što nisu ranije slušali, govorili i čitali.

Da bi se obradilo ovo slaganje naročito za početnike, ukazuju ovi razlozi:

- Ako se izgovara jedna nova riječ, logično je da ona treba da se najprije čuje. Sa druge strane čitanje jedne nove riječi je najlakše ako se ona prethodno čula, iskazala ili pročitala.

- Njemačke grafeme i grafeme našega jezika ne uklapaju se u svakom pogledu. Iako su učenici naučili alfabet bosanskoga jezika, mogu se izložiti «uopštavanju» ili interferenciji, ako se počne rano sa pisanjem na njemačkom jeziku. Ovo se može izbjeći ako nastava počne sa slušanjem i potom pomiče ka govornim i čitalačkim stanicama u pravcu pisanja.

6. Aktivni i konkretni rad

Razlika u nastavi njemačkog jezika u Njemačkoj –bez obzira da li se radi o njemačkom jeziku kao maternjem ili kao drugi jezik u nastavi ili stranom jeziku –na Kosovu kao sredini-kosovara mogu da se dobijaju

male ili nikakve informacije. Osim na nastavnim časovima, također, ne egzistira nijedna druga mogućnost da se primijeni ono što je naučeno. Na neki način nedostaje mogućnost da se ono što je naučeno u školi produbi van nastavnih časova kao preko ekskurzija, razvijanje diskusija itd.

Izrada (stvaranje) plakata, mozaika i postera, izrada malih ručnih radova je također značajna.

Drugi razlog za ovakvim aktivnostima je poznavanje psihologije naučenog: na osnovu ovoga su rezultati (dostignuća) veći, da što više bude poduprena jezička djelatnost sa konkretnim djelima.

7. Dovoljno vrijeme za vježbe i primjenu

Za poticanje i sigurno savlađivanje jednog jezika uopšte potrebne su tri stvari: vrijeme, vrijeme i opet vrijeme.

Mi znamo da egzistiraju tri različita tipa učenika:

Akustični tipovi (oni savlađuju-uče jezik brže preko slušanja – slušno);

Vizualni tipovi - (vidljiv) (oni uče jezik na prvom mjestu preko očiju);

Motorični tipovi (oni uče jezik najbrže preko pisanja).

Zbog toga je važno da se odabiru vježbe, također, i na bazi ovih osobina; da se jezik uči istovremeno preko više kanala, zato što kada je riječ o grupi ili razredu pomiješanost tipova je izvjesna.

8. Raznovrsnost u fazi vježbanja

Svaki učitelj i učiteljica tačno zna da na času jezika monotono vježbanje strukture rečenice više utiče negativno nego što podstiče napore.

Učenici će izgubiti interesovanje za nastavu i neće učestvovati aktivno u tome. Sa druge strane mi znamo da motiviranje želja i davanje interesantnih zadataka mogu da podignu interesovanje za učenjem i spremnost za rad (rezultati).

Mijenjanje formi rada (samostalni rad, rad u parovima ili grupama) djeluju osvježavajuće, ali i igre u nastavi, pjesme i poezija kao i priče trebali bi da budu sastavni dijelovi nastave,

9. Korekcija uèenikovog govora

Skoro da se ništa ne diskutuje tako èesto i na protivreèan naèin u nastavnièkoj sredini koliko o naèinu ispravke.

Dok neki na ispravku gledaju kao smetnju jezièkog toka, drugi podupiru da se greška treba ispraviti odmah da se ne bi propustila.

Možda može da se napravi jedan opravdan kompromis tokom korekcije i on bi izgledao ovako:

- U fazi prvog kontakta sa novom temom, kao na primjer preko opisivanja fotografije, uèiteljice i uèitelji saslušaju slobodan razgovor od njihovih uèenika.

Ako bi se izvršila masovna ispravka tokom ove nastavne faze, uèenice bi se možda odmah povukli i na kraju bi potpuno umukli.

U ovoj bi fazi bilo pravilno da se ispravke izlože na takav naèin, na primjer, jedna pogrešno kazana reèenica da se ponovi od strane nastavnika još jedanput, ali, naravno, na ispravan naèin.

- Situacija u fazi primjene i vježbanja je drugaèija. Ovdje je rijeè o vježbanju vokabulara i strukture i ovdje je korekcija, naravno, neuslovljena.

Nema diskusije da uèenike ne treba da poštiđujemo pred razredom, veæ da pokažemo pedagoški takt.

10. Diferencija

Šesto se dešava da razlièiti jezièki rezultati uèenika u nastavi predstavljaju djelimice velike teškoæe.

Dok se uèenik, koji je završio svoj zadatak, dosađuje na nastavi ili ometa druge dok rade, drugi nisu spremni da dovrše zadatke iako ima još dovoljno vremena na raspolaganju.

Za uèitelje i uèiteljice predstoje tada dvije moguænosti: da predstave, navodno, da nema razlike u rezultatu, ali æe onda trebati da uzmu u obzir i ono što æe prije ili kasnije proizvesti teškoæu kod optereæenja (naših zahtjeva) manjeg, odnosno veæeg.

Druga moguænost je prakticiranje mjera unutrašnje diferencijacije i ovo æe bez sumnje za uèenike/ce znaèiti da rade.

Razlikuju se razne forme diferencijacije, koje se neæe diskutirati ovdje jer su one za sada poznate.

Samo dvije forme mogu da se razmotre kao bliže:

Kvantitativna i kvalitativna diferencijacija

- *Kvantitativna diferencijacija* znači da se zadaci razlikuju po njihovom kvantitetu, dakle u njihovoj količini. To ne znači ništa drugo, već da učenici «brzo» uzimaju dodatne zadatke. Mjera se primjenjuje lahko, jer učitelj i učiteljica trebaju samo da razmišljaju o dodatnim zadacima, koje kasnije ukoliko zatreba daju nekolicini učenika. Ova vrsta diferencijacije sa tim ima i svojih nedostataka, jer od strane dodatnih zadataka od učenika se traži još više i samim tim i bolje. Drugim riječima: razlika između dobrih i malo boljih uvijek je veća.

Takođe se postavlja pitanje, da možda vredniji učenici vide ove zadatke kao kaznu zbog toga što su radili brže.

Kvalitativna diferencijacija postavlja više zahtjeva. Daju se zadaci sa različitom skalom težine, bez zapostavljanja zajedničke teme. Da krenemo od toga, da unutar razreda treba da radimo u tri različite grupe rezultata A, B i C, gdje se grupa A podrazumijeva kao grupa sa većim postignućem, grupa B, grupa sa srednjim postignućem i grupa C, grupa sa slabijim postignućem. Šema rasporeda nastavnog časa može izgledati ovako:

Sprachbegegnung – Prvi kontakt sa novom temom (Evokacija)		
Izjednačeno za sve učenike		
Spracherarbeitung – Izrada teme (Realizacija)		
Izjednačeno za sve učenike		
Sprachübung – Vježbe oko teme (Refleksija)		
Diferencijacija grupa prema skali dostignuća		
Grupa A Rad cijeloga teksta Dodatak kreativnog zadataka	Grupa B Rad cijelog teksta uz pomoć, npr. Artikelhilfe	Grupa C Rad jednog dijela teksta uz pomoć, npr. Artikelhilfe

Često se čuje i jedan argument koji govori protiv ove forme diferencijacije i to je:

Kod ovog načina obrade nastave ne uče svi učenici iste stvari, jer profil zahtjeva je različit u ovom primjeru podijeljenom u tri skale.

- Jedna analiza ovoga argumenta govori ipak mnogo brzo, da to ne može da vrijedi za uvijek, jer: učenici neće načelno dostizati nikada jednako isto i dobro objektiv nastavnog časa.

- Ono što se postigne od strane ovoga procesa, je manje-više odstupanje od zahtjeva, jer sposobnost učenika za različito učenje, neovisno je od toga da li se praktikuju mjere diferencijacije ili ne.

11. Dijeljenje jednog nastavnog časa

Redoslijed jednog nastavnog časa može izgledati ovako:

Artikulationsstufen	Methodische Absichten
1. Sprachbegegnung	Begegnung mit der neuen Sprachsituation, z.B. durch Bild, Tonaufnahme, Filmausschnitt, Lehrer- oder Schülervortrag.
2. Spracherarbeitung	Bereitstellen und Erarbeiten von neuem Wortschatz oder neuen Strukturen.
3. Sprachübung	Übungsbeispiele, möglichst in Form von realen Sprechhandlungen. Aufgreifen und Wiederholen von bekanntem Wortschatz
3. Sprachübung	Übungsbeispiele, möglichst in Form von realen Sprechhandlungen. Aufgreifen und Wiederholen von bekanntem Wortschatz mit neuen Strukturen und umgekehrt. Differenzierungsmaßnahmen Sprachlernspiele
4. Sprachanwendung	Übertragen des Gelernten auf neue Situationen: Im Klassenzimmer Im außerschulischen Bereich

GRADUALIZACIJA (STEPENOVANJE) MEĐUPROGRAMA

Prije nego uđemo u posao za detalizirani plan za razred, mi smo uradili jednu vrstu približnog "globalnog" plana za četiri godine, u cilju da nam je jasno kuda želimo da dospijemo poslije završetka četiri razreda (jedan nivo) znači: šesti razred – deveti ili deseti – dvanaesti (trinaesti).

Drugi razlog je da urađeni planovi za razred treba da imaju programsku međuvezu i da otprilike nastave tu gdje su prekinuti predhodne godine, da nema ponavljanja opštih objekta ili drastičnog vraćanja nazad.

Ovaj plan je urađen po Blomovoj taksonomiji i konceptiran je tako da može da se èita vertikalno (priprema prema taksonomiji za jednu školsku godinu) i horizontalno, što znaèi, praæenje objektiva iz godine u godinu na jednoj skali više,

Da vam bude jasnije predstavljamo vam tabelu stepenovanja nivoa i sadržaja.

	1. Lernjahr	2. Lernjahr	3. Lernjahr	4. Lernjahr
Lernziel 1	Einfache sprachliche Kontakte herstellen	Miteinander sprechen	In mündlichen und schriftlichen Kontakten persönliche Mitteilungen machen	Über Ereignisse berichten
Lernziel 2	Gegenstände und Tätigkeiten benennen und beschreiben, nach Gegenständen fragen	Über Gegenstände und Tätigkeiten Aussagen machen	Sachinformationen einholen und weitergeben	Gegenstände und Vorgänge beschreiben
Lernziel 3	Anweisungen verstehen und Fragen beantworten	Anweisungen verstehen und erteilen	Anweisungen geben und Aufforderungen äußern	Tätigkeiten und Vorgänge beschreiben
Lernziel 4	Sich orientieren und verständigen	Angaben zur örtlichen Umgebung machen	Angaben zu Zeit, Lage und Raum machen	Mitteilungen sachlichen Inhalts machen
Lernziel 5	Sprachliche Kontakte knüpfen	Wünsche und Gefühle äußern	Erlebtes und Gehörtes wiedergeben	Vorgegebene Geschichten und Erlebnisse mündlich und schriftlich darstellen
Lernziel 6	Einfache Auskünfte einholen und erteilen	Persönliche Daten erfragen und Angaben machen	Die eigene Meinung darstellen	Über Zukünftiges und Erdachtes berichten

MEĐUPREDMETNA POVEZANOST

Sa druge strane jezik koji prvenstveno služi kao sredstvo komunikacije ne uèi se ekskluzivno na èasovima jezika, da u nekoj formi, ali i u drugoj preko svih nastavnih predmeta pa sve do ovih vještina, razlièita gledišta znanja razvijaju se preko jezièkih puteva.

Koliko jezik pomaže drugim predmetima, toliko mogu pomoæi drugi predmeti za dostignuæe objektivna unutar nastave njemaèkog jezika. Prije svega i odabrane teme mogu otvoriti više polja života i sa tim i više nastavnih predmeta, poznavanje koje nam može pomoæi u uèenju njemaèkog jezika.

Naravno da je jezik ispred svih povezan sa umetnostima, jer svaka reè, nova misao može (treba) da se iskaže kroz pjesmu, crtež, fotografiju ili igru (aku su djeca II nivoa) ili omladine (III nivoa).

I znanje iz nauka, bilo prirodnih ili društvenih, treba da osvježimo tokom obrade raznovrsnih tema predviđenih za dvanaesti razred.

Ova znanja osvježavaju naroèito u prvoj fazi èasa (EVOKACIJA), gdje u zavisnosti od tema koje æemo obraditi, primjena znanja iz drugih predmeta (uèenike pripremamo za teme).

Povezanost sa društvenim naukama, koje poznaju uèenici, za mnoge životne probleme takođe im pomažu da postignu životnu vještinu komunikacije, mnogo je tema u dvanaestom razredu (naroèito iz graðanskog odgoja).

Povezanost postoji i meðu prirodnim naukama, naroèito su potencirana takva znanja koja govore o ambijentu, njegovoj zaštiti, zdravlju (èuvanje svog zdravlja i zdravlje drugih), uslugama, itd.

NASTAVNI TEKSTOVI

Grupa eksperata za njemaèki jezik predlaže ove nastavne tekstove:

11 Razred: Deutsch international, Band 2, Cornelsen Verlag, Berlin

12 Razred: Deutsch international, Band 3, Cornelsen Verlag, Berlin

alternativno:

11 Razred: Blick 2, Hueber Verlag, Ismaning

12 Razred: Blick 3, Hueber Verlag, Ismaning

MATEMATIKA

Opšta gimnazija (2 èasa sedmièno, 74 èasova godišnje)

UVOD

Matematika za dvanaesti razred je nastavak i proširenje znanja dobijenog iz predmeta matematike u predhodnoj godini.

Ona omogućava uèenicima da steknu znanja i vještine da bi razumjeli fizièki svijet, društveni i razvija sposobnosti uèenika za pravo postavljanje razlièitih problema iz oblasti matematike i iz svakodnevnog života i sposobnost da rješava iste na korektan naèin.

CILJEVI

Uèenje predmeta matematike ima za cilj da kod uèenika:

- Razvija sposobnost mišljenja, izražavanja na jasan i precizan naèin;
- Unapređuje dalje radoznalost i njegovu kreativnost;
- Razvija i produbljuje dalje navike za samostalan rad;
- Razvija steèene sposobnosti znanja i njihovu primjenu u rješavanju nekih problema iz drugih predmeta (fizike, hemije i dr.) i iz svakodnevnog života;
- Obezbjedi solidnu osnovu za visoko školovanje.

OPŠTI OBJEKTIVI

Od programskih sadržaja predmeta matematike za dvanaesti razred, uèenik treba da je u stanju:

- **Da razvija stavove i vrijednosti**
 - Pojam liènog ponašanja (da bude saradnik, otvoren, iskren, poštovan, raspoložen, kritički i dr.)
- **Da shvati**
 - Značenje termina u kontekstu (matrica, determinanta do treæeg reda, vektor, različiti oblici jednaèine pravih itd.)
 - Radnje sa matricama (sabiranje, oduzimanje, množenje sa skalarom i množenje matrica).
 - Radnje sa vektorima (sabiranje, oduzimanje, množenje sa skalarom, množenje skalara, množenje vektora i onih kombinovanih).
- **Da primjenjuje**
 - Determinante za rješavanje sistema linearnih jednaèina do tri nepoznate (Kramerova metoda);
 - Radnje sa vektorima (produkt skalara, produkt vektora i kombinovani produkt) u geometriji;
 - Uslov da dvije prave u jednoj ravni budu paralelne, normalne u rješavanju razlièitih zadataka;
 - Svojstva pravih drugog stepena kao i uslov da data prava bude tangenta pravih drugog stepena u rješavanju razlièitih problema;
 - Sistemi nelinearnih jednaèina u rješavanju razlièitih zadataka u vezi sa pravima drugog reda.
- **Da pokaže duhovnu sposobnost**
 - U toku diskusije i rješavanja sistema linearnih jednaèina koje sadrže parametre;
 - U toku analize rješavanja problema zahvaljavuæi podacima sa kojima raspolaže;
 - U primjeni kreativnog i kritičnog mišljenja za formiranje linija drugog stepena upotrebljavajuæi posebna njegova svojstva, kao i u tvrðenjima razlièitih matematièkih rezultata polazeæi od suprotne pretpostavke stiæi æe do neke protivrjeènosti ili æe uzeti suprotan primjer.

ORGANIZACIJA SADRŽAJA PREDMETA

Pravljenje sadržaja je organizovano na podudaranju ciljeva i objektivna predmeta. Kategorije sadržaja predmeta date su u tabeli br. 1.

Tabela 1.

Predmet	Podkategorije sadržaja		Èasovi	%	Ukupno %
MATEMATIKA	I. Algebra		27	36.47	100
	II. Geometrija		28	37.84	
	III. Analiza		5	6.76	
	Pismeni zadaci		6	8.11	
	Testovi		4	5.41	
	Rezervni èasovi		4	5.41	

SADRŽAJ, OÈEKIVANI REZULTATI, MEĐUPREDMETNA VEZA

Tabela 2.

Kategorije sadržaja	Potkategorije sadržaja	Sadržaj	Očekivani rezultati	Međupredmetna veza
I. ANALIZA	I.1. Trigonometrija (nastavak)	I.1.1. Rješavanje trougla Sinusna teorema, kosinusna teorema kao i njihova primjena na rješavanju trouglova i dokazivanje raznih formula.	Uèenik treba da bude u stanju: 1. da zapiše i primjeni sinusnu i kosinusnu teoremu na rješavanju razlièitih zadataka;	Fizika: (rješavanje nekih problema upotrebljavajuæi sistem linearnih jednaèina); informatika: (algoritam za množenje dvije matrice).
II. ALGEBRA	II.1. Matrice i determinante	II.1.1. Matrica Pojam matrice (do treæeg reda); jednake matrice; radnje sa matricama (sabiranje, oduzimanje, množenje sa skalarom, množenje). II.1.2. Determinante Pojam determinante (do treæeg reda); raèunanje determinante (Sarusova metoda trougla); osnovna svojstva determinante. II.1.3. Sisteme linearnih jednaèina i one nelinearne	2. da definiše matrice do treæeg reda kao tabela sa elementima broja; 3. da obavlja radnje sa matricama; 4. da opisuje determinante do treæeg reda i raèuna njihove vrijednosti Sarusovom metodom, trougla kao i upotrebljavajuæi njihova svojstva.	

	<p>II.2. Algebra vektora</p>	<p>Pojam sistema linearnih jednačina (do tri nepoznate); diskusija i rješavanje sistema linearnih jednačina (metoda zamjene, metoda eliminacije, Kramerova metoda); primjena sistema linearnih jednačina. Sisteme linearnih jednačina (sa dvije nepoznate) jedna od jednačina koja je linearna a druga kvadratna, kao i sisteme sa dvije nepoznate kada su obje jednačine kvadratne.</p> <p>II.2.1. Algebra vektora Osnovni pojmovi vektora; koordinatni oblik (u ravni i u prostoru); radnje sa vektorima (sabiranje, oduzimanje, množenje skalarom); linearna nezavisnost vektora; proizvod skalara kao i njihova primjena u geometriji (rastojanje između tačaka, podjela duži u datoj razmjeri i površina trougla).</p>	<p>5. da razlikuje linearne sisteme jednačine (do tri nepoznate) pomoću različitih primjera.</p> <p>6. da rješava linearne sisteme jednačine (do tri nepoznate) metodom zamjene, eliminisanja ili determinante.</p> <p>7. da primjeni sisteme linearnih jednačina na rješavanju različitih zadataka i problema iz praktičnog života;</p> <p>8. da predstavlja vektore pomoću koordinata u ravni i u prostoru;</p> <p>9. da obavlja radnje sa vektorima;</p> <p>10. da primjeni svojstva proizvoda skalara u geometriji;</p> <p>11. da razlikuje različite oblike jednačina pravih u ravni pomoću njihovih kanoničnih oblika jednačina;</p>	<p>Fizika: predstavljanje vektorom nekoliko fizičkih veličina kao put, brzina ubrzanje sila i dr.; rad kao proizvod skalara između sila i puta; moment sile kao proizvod vektora sile i vektora njenog kraka, itd.</p>
--	-------------------------------------	---	---	---

<p>III. GEOMETRIJA</p>	<p>III.1. Analitička geometrija u ravni</p>	<p>III.1.1. Prava Različiti oblici jednačina pravih; međusobni položaj dviju pravih; dvije prave pod uglom; rastojanje tačke od prave; simetrala ugla.</p> <p>III.1.2. Prave drugog stepena u ravni Krug. Kanonični oblik jednačine kruga i posebni njegovi oblici; prava i krug (tangenta kruga, sekanta); translacija koordinatnog sistema.</p> <p>Elipsa. Konstrukcija, određivanje jednačine elipse; žiže i direktrise; prava i elipsa (tangenta elipse, sekanta).</p> <p>Hiperbola. Konstrukcija, određivanje jednačine hiperbole; žiže i direktrise; prava i hiperbola (tangenta hiperbole, sekanta).</p> <p>Parabola. Konstrukcija, određivanje jednačine parabole, prava i parabola (tangenta parabole, sekanta).</p>	<p>12. da ispita uzajamni položaj prave sa pravima drugog stepena (konusni presjek) pomoću njihovih parametra.</p>	<p>Fizika: Keplerov zakon; geografija i astronomija: eliptična putanja planeta sunčevog sistema i dr.</p>
-----------------------------------	--	---	--	---

METODOLOŠKA UPUTSTVA

Kao u svakom predmetu tako i u predmetu nastave matematike, glavni zadatak nastavnika je rukovođenje nastavnim radom koje ispunjavaju postizanjem rezultata učenja koja se predviđaju u objektivima.

Praksa je pokazala da tehnika, metoda strategije koje osiguravaju produktivnu nastavu jesu one koje omogućavaju aktivno učešćevanje u izgradnji shvaćenog, na razvoju matematičkih strategija za rješavanje problema i razvoj sposobnosti za primjenu poznatog u svakodnevnom životu. Domaći zadaci i razni seminari su vrlo važni elementi, koji pomažu na početku izgradnje izraza za nezavisan i kreativan rad u budućnosti.

U odlukama koje uzima nastavnik za odabir nastavne metode, uprkos mnogih faktora, treba predočiti i:

- prirodu nastavnog materijala
- tip učenja učenika
- nivo i potražnju učenika

Za ovaj cilj, metode i tehnike nastave treba da su raznolike i da odgovaraju različitim stilovima učenja učenika. One trebaju da obuhvate saradnju učenika sa ciljem da pojača društvene dimenzije u procesu učenja.

Nastava sa elementima saradnje angažuje učenike u uzimanju odgovornosti za proširivanje znanja ali i za njihovo ocjenjivanje. Ovaj model se određuje ovim fazama:

1. Određuje se tema ili pitanje koja je interesantna za učenike, koja ima smisla i koja je tijesno vezana sa životnim aspektima. Tako matematika od jednog apstraktnog predmeta i sa dosta teorije pretvara se u predmet razumno vezan za život;
2. Nastavnik ohrabruje i podstiče učenike u razmišljanju oko pitanja koje se tretira u tekstu ili oko nekog određenog problema. U ovoj fazi, oni obuhvataju u različita istraživanja: posmatraju,
3. prave zapise, evidentiraju probleme, uzimaju informacije;
4. U ovoj fazi daju se mnoga pitanja za objašnjavanje na koja treba odgovoriti. Važno je da pitanja budu veoma shvatljiva za učenike;
5. Učenici razvijaju svoj plan za preduzimanje prostih istraživanja i daju preciznije odgovore na gore postavljena pitanja;
6. Učenici zajedno sa nastavnikom diskutuju oko njihove praktike-izvučenih rezultata iz istraživanja ili rješavanja problema. Nastavnik im pomaže da uzmu u obzir i ostale alternative za rezultate i da planiraju dalja istraživanja. Važno je da učenici

opažaju vrednovanje njihovih ideja, njihovih rješenja i da su svjesni za odgovornost koju uzimaju.

U nastavku ističemo nekoliko metoda za rad:

METODE RADA

Škola treba da služi za čuvanje i podizanje interesovanja učenika za predmet matematike i postepeno razvijanje istog.

- Nastava matematike ne smije ostati apstraktna i verbalna, zato što matematika u suštini i tako djeluje sa apstraktnim pojmovima i relacijama. Treba je što više približiti učeniku, služeći se eksperimentima, grafičkim predstavljajima i realna stanja iz vako-dnevnog života;
- Način učenja i sticanja znanja treba razvijati u obliku spirale, zato što djela i strukturu matematike nije moguće odmah shvatiti. Dobro bi bilo svaki put povezati male cjeline sadržaja u veće cjeline u obliku, da stavljaјуći nove sadržaje, usvajaju se sve više stari sadržaji;
- Motivisanost je ključ za učenje matematike, zato što tu izvire i majstorstvo nastavnika. Motivisanost učenika koji rade u kontinuitetu utoliko je veća ukoliko je rad samostalan i sistematičan i daje dobru važnu osnovu. Veoma je važno izabrati sadržaje za vježbe koji podstiču neprestano razmišljanje i postepeno se pojavljaju nova pitanja. Ovakve vježbe usmjeravaju u pravcu istraživačkog rada i stvaraju nove teme za diskusiju;
- Razlike učenika u sposobnostima savlađivanja predmeta mogu biti mnogo velike. Zato nastavnik treba da nađe način da svi đaci napreduju. Preporučuje se da u toku vježbanja upotrijebi metode kritičkog mišljenja, dijeleći učenike u manje grupe sa po dva, četiri učenika itd.;
- Treba paziti u toku vježbe, učenika stimulisati da riješi zadatak i na neki njegov (originalan) način;
- Cilj učenja matematike ne treba da bude mehaničko učenje činjenica ili radnji, već usvajanje osnovne materije;
- Još u prvoj godini nastavnik ne smije biti rukovodilac časova nastave sa stereotipnim metodama predavanja- predavač u centru, zapostavljajući samostalne ueničke aktivnosti u shvatanju matematike. Treba izabrati odgovarajuće vježbe da razviju

intuiciju na zadovoljavajućem stepenu za kretanje uvijek korak naprijed.

VREDNOVANJE

Pravo vrednovanje napredovanja učenika je dio nastave i učenja matematike i neminovnost vezana sa tim. U vezi sa tim procesom konstatuje se ne samo stepen uspjeha učenika nego valjanost programa i metodologija nastave uopšte.

Vrednovanje pomaže dijagnostifikaciju napredovanja učenika, pravo planiranje nastave, motivisanost učenika i određenost konačnih rezultata. On treba da stavi u centru prepoznavanje postojećih znanja učenika, pogrešne koncepte i strategiju učenja. Isto tako osigurava vrijednu informaciju koju nastavnik matematike koristi za ispitivanje različitih sposobnosti učenika i njihovo pređašnje znanje.

Nastavnik u toku vrednovanja treba imati u vidu sadržaje programa, opšte objektivne, specifične objektivne i standarde dostignuća precizirane u okviru plana programa predmeta.

1. Nivoi dostignuća

Skala dostignuća učenika vrednuje se uglavnom bazirajući se na četiri nivoa:

Nivo I. Obuhvata minimalna dostignuća što znači pojava minimuma neophodnog do koga treba da stigne svaki učenik. Tako se postavlja donja (dozvoljena) granica usvojenog sadržaja programa što se u procentima izražava sa 40% razvijenog materijala. Na ovom nivou treba obuhvatiti učenike koji rješavaju probleme uz pomoć nastavnika, i jednog broja ograničenih metoda opravdava činjenicu proste matematike pomoću nastavnika kao i saradnju za učenje matematike imajući uvijek ovu pomoć.

Nivo II. Pojavljuje se u granicama rezultata izraženog u procentu (50%-80%). Na ovom nivou treba obuhvatiti učenika koji rješava probleme i dokazuje matematičke istine uz ograničenu pomoć nastavnika od strane ne velikog broja metoda i vještina, sa nekom greškom ili malim nedostacima.

Nivo III. Je avansirani nivo dostignuæa uèenika izraženog u procentu (80%-90%). Na ovom nivou treba obuhvatiti uèenika koji rješava probleme i obrazlaže matematièke istine uz veoma ogranièenu pomoæ nastavnika.

Nivo IV. Je najveæi nivo ili maksimalni nivo dostignuæa uèenika izraženog u procentu (iznad 90%). Na ovom nivou treba obuhvatiti uèenika koji rješava zadatke, probleme i dokazuje matematièke istine samostalno. Rješavanje problema matematike razlièitim metodama, analizira i komentariše rezultate, dobijene na samostalan naèin, teènim jezikom i logièki jasno.

Procedura vrednovanja

Proces vrednovanja preporuèuje se da bude u harmoniji sa postavljenim standardima. Tipovi vrednovanja su mnogi. Oni se trebaju upotrebiti u podudarnosti sa ciljevima i objektivima predmeta, strategije uèenja i doba i zahtjevima uèenika. Za predmet matematike mislimo da se vrednovanje moæe èiniti ako se uzimaju u obzir sledeæe aktivnosti:

- Rad u razredu
 - usmeni odgovori;
 - aktivnost uèenika sa mjesta;
 - aktivnost tokom rada u grupi.
- Testiranje
 - testovi za grupu tema;
 - testovi na kraju obraðene kategorije sadržaja;
 - testovi na kraju semestra.
- Pismeni zadaci
- Domaæi zadaci i seminarski radovi.

MATEMATIKA

Gimnazija prirodnih nauka (3 èasa sedmièno, 99 èasova godišnje)

UVOD

Matematika za dvanaesti razred je nastavak i proširenje znanja dobijenog iz predmeta matematike u predhodnoj godini.

Ona omogućava uèenicima kako da steknu znanja i vještine da bi razumjeli fizièki društveni svijet i razvija sposobnosti uèenika za pravo postavljanje razlièitih problema iz oblasti matematike i iz svakodnevnog života i sposobnost da rješava iste na korektan naèin.

CILJEVI

Uèenje predmeta matematike ima za cilj da kod uèenika:

- Razvija sposobnost mišljenja, izražavanje na jasan i precizan naèin kao i ubrzava dalju radoznalost i njegovu kreativnost;
- Razvija i produbljuje dalje navike za samostalan rad kao i razvija steèene sposobnosti znanja i njihovu primjenu u rješavanju nekih problema iz drugih predmeta (fizike, hemije i dr.) i iz svakodnevnog života;
- Obezbijedi solidnu osnovu za visoko školovanje.

OPŠTI OBJEKTIVI

Od programskih sadržaja predmeta matematike za dvanaesti razred, uèenik treba da je u stanju:

- **Da razvija stavove i vrijednosti**
 - Pojam liènog ponašanja (da bude saradnik, otvoren, iskren, poštovan, raspoložen, kritičan i dr.)
- **Da shvati**
 - Značaj termina u kontekstu (vektor, različitih oblika jednačina pravih, elipsa, hiperbola, parabola, granica (limit) niza, granica funkcije, derivat i integral itd.);
 - Radnje sa vektorima (sabiranje, oduzimanje, množenje sa skalarom i proizvod skalara).
- **Da primjenjuje**
 - Radnje sa vektorima (proizvod skalara) u geometriji;
 - Uslov da dveju prave u ravni budu paralelne, normalne u rješavanju različitih zadataka;
 - Svojstva pravih drugog stepena kao i uslov da data prava bude tangenta pravih drugog stepena u rješavanju različitih zadataka;
 - Sinusnu teoremu i onu kosinusnu u rješavanju trougla;
 - Granicu i derivate funkcija za razmatranje i grafičko prikazivanje funkcija i rješavanje praktičnih problema;
 - Određeni integral za rješavanje različitih zadataka u geometriji.
- **Da pokaže duhovne sposobnosti**
 - U toku rješavanja različitih zadataka u vezi sa pravom i linijama drugog stepena;
 - U toku posmatranja i grafičkog prikazivanja funkcije;
 - U toku analize rješavanja problema zahvaljavajući podacima sa kojima raspolaže;
 - U primjeni kreativnog i kritičkog mišljenja za formiranje linija drugog stepena upotrebljavajući posebna njegova svojstva, kao i u tvrdnjama različitih matematičkih rezultata polazeći od suprotne pretpostavke stičući do neke protivrječnosti ili æe uzeti suprotan primjer.

ORGANIZACIJA SADRŽAJA PREDMETA

Pravljenje sadržaja je organizovano na podudaranju ciljeva i objekta predmeta. Kategorije sadržaja predmeta date su u tabeli br. 1.

Tabela 1.

Predmet	Kategorije sadržaja		Èasovi	%	Ukupno %
MATEMATIKA	I. Algebra		10	10.10	100
	II. Geometrija		20	20.20	
	III. Analiza		56	56.57	
	Pismeni zadaci		6	6.06	
	Testovi		4	4.04	
	Rezervni èasovi		3	3.03	

SADRŽAJ, OÈEKIVANI REZULTATI, MEĐUPREDMETNA VEZA

Tabela 2.

Kategorije sadržaja	Potkategorije sadržaja	Sadržaj	Očekivani rezultati	Međupredmetna veza
I. ALGEBRA	I.1. Algebra vektora	I.1.1. Algebra vektora Osnovni pojmovi o vektorima; koordinatni oblik (u ravni i u prostoru); radnje sa vektorima (sabiranje, oduzimanje, množenje sa skalarima); linearna nezavisnost vektora; proizvod skalara i njihova geometrijska primjena (rastojanje između dvaju taèaka, podjela duži u datoj razmjeri i površina trougla).	Uèenik treba da bude u stanju: 1. da predstavlja vektore pomoæu koordinata u ravni i u prostori; 2. da obavlja radnje sa vektorima; 3. da primjenjuje svojstva proizvoda skalara u geometriji i u fizici; 4. da razlikuje razlièite oblike jednaèina pravih u ravni; 5. da analizira uzajaman položaj prava sa linijama drugog stepena (konièni presjeci) pomoæu njihovih parametra; 6. da opisuje i primjenjuje sinusnu i kosinusnu teorem u rješavanju razlièitih zadataka;	Fizika: predstavljanje vektorom nekoliko fizièkih velièina kao: put, brzina, ubrzanje, sila, itd.; rad kao proizvod skalara između sile i puta; moment sile kao vektorski proizvod vektora kraka i njegove sile itd.
	II.1. Analitièka geometrija u ravni	II.1.1. Prava Razlièiti oblici jednaèine prave; međusobni položaj dvaju pravih; zahvaæeni ugao među pravima; udaljenost taèke od prave; simetrala ugla. II.1.2. Linije drugog stepena u ravni Krug. Kanonièni oblik jednaèine kruga i posebni njegovi oblici; prava i krug (tangenta kruga, sekanta); translacija koordinatog sistema.		
II. GEOMETRIJA				

<p>III. ANALIZA</p>	<p>III.1. Trigonometrija (nastavak)</p> <p>III.2. Brojevni niz</p>	<p>Elipsa. Definicija i jednačine elipse; žiže i direktrise; prava i elipsa (tangenta elipse, sekanta).</p> <p>Hiperbola. Definicija i jednačine hiperbole; žiže i direktrise; prava i hiperbola (tangenta hiperbole, sekanta).</p> <p>Parabola. Definicija i jednačine parabole, prava i parabola (tangenta parabole, sekanta).</p> <p>III.1.1. Rješavanje trougla Sinusna teorema, kosinusna teorema kao i njihova primjena na rješavanju trougla i dokazivanje raznih formula.</p> <p>III.2.1. Pojam brojevnog niza Definicija brojevnog niza; stacionarnog niza; monotoničkih nizova; ograničenih nizova; važniji primjeri nizova; aritmetički i geometrički niz;</p> <p>III.2.2. Granice (limiti) nizova Pojam granice nizova; konvergentni niz kao i divergentni; osnovne istinitosti u vezi sa nizovima konvergentnih; konvergencija monotoničkih nizova; broj e (bez dokaza).</p>	<p>8. da definiše brojevni niz upotrebljavajući smisao preslikavanja;</p> <p>9. da razlikuje aritmetički (geometrijski) niz pomoću primjera i primjenjuje njihova svojstva za rješavanje različitih zadataka;</p> <p>10. da donosi primjere ograničenih nizova kao i onih monotoničkih;</p> <p>11. da definiše granicu niza pomoću ε - okolina tačke;</p> <p>12. da posmatra prirodu (konvergenciju, divergenciju) niza pomoću određivanja granice;</p> <p>13. da posmatra konvergenciju nekoliko monotoničkih nizova i ograničenih;</p> <p>14. da rješava različite zadatke u vezi sa (limitom) granicom funkcije upotrebljavajući definiciju granice kao i pravilo prelaska sa limita;</p>	<p>Fizika: Keplerovi zakoni; geografija i astronomija: eliptička putanja planeta sunčevog sistema itd.</p>
--------------------------------	--	--	---	--

	<p>III. 3. Funkcije</p> <p>III.4. Limit (granica) neprekidne funkcije</p> <p>III.5. Izvodi funkcije</p>	<p>III.3.1. Nekoliko važnijih pojmova vezanih za funkciju Definisanje funkcije i njenog grafika, polje definisanosti (domen) funkcije, na dati način kao jedna realna funkcija, nula, jednakost, periodičnost, monotonija i ekstremne vrijednosti ; složene i inverzne funkcije; funkcija stepena $y = x^n, (n \in \mathbb{N})$.</p> <p>III.4.1. Limit (granica funkcije) Definisanje limita funkcije; pravilo prelaska limita (bez dokaza).</p> <p>III.4.2. Neprekidnost funkcije Definisanost neprekidne funkcije, svojstvo neprekidnih funkcija (bez dokaza).</p> <p>III.5.1. Izvodi funkcije Problemi brzine i tangente; definisanost izvoda funkcije; izvodi elementarnih funkcija (tabela izvoda); pravilo izvoda; izvodi složenih funkcija i izvodi inverznih funkcija (bez dokaza); izvodi višeg reda.</p> <p>III.5.2. Ispitivanje funkcija uz pomoć izvoda Asimptote; ispitivanje monotonije uz pomoć izvoda; krajnje vrijednosti; konkavnost i</p>	<p>15. da donosi primjere produžene funkcije u njenim domenima kao i primjere funkcije koja ima presjek u jednoj tački i da opravdava one sa produženom definicijom;</p> <p>16. da predstavlja pojam kinematičkog i geometričkog izvoda;</p> <p>17. da izvadi izvode kod različite funkcije upotrebljavajući pravila i definicije izvoda;</p> <p>18. da proučava monotoniju i ekstremne vrijednosti funkcije pomoću izvoda;</p> <p>19. da proučava i grafički da prikazuje funkciju;</p> <p>20. da izračuna neodređeni integral za datu funkciju upotrebljavajući metode izračunavanja integrala;</p> <p>21. da primjenjuje određeni integral za izračunavanje površine</p>	
--	--	---	---	--

	<p>III.6. Neodređeni i određeni integral</p>	<p>konveksnost; tačke zakrivljenosti i grafičko prikazivanje funkcija.</p> <p>III.5.3. Diferencijali funkcije Pojam diferencijala i njihove veze sa izvodima; primjena diferencijala približavanje funkcijama.</p> <p>III.6.1. Neodređeni integral Definisanja funkcije primitiv i integral neodređeni; svojstva neodređenog integrala (bez dokaza); tabela integrala.</p> <p>III.6.2. Izračunavanje integrala Metoda zamjene; metoda računanja integrala u djelovima; računanje integrala racionalne funkcije i one trigonometrijske.</p> <p>III.6.3. Određeni integral Zbir integrala; definisanje određenog integrala; osnovna svojstva određenog integrala (bez dokaza); formula Njutn-Lajbnic (bez dokaza).</p> <p>III.6.4. Primjena određenog integrala Površina krivolinijskog trapeza; površina ravnih površi; zapremina obrtnih tijela; dužina luka i površina obrtnih tijela (bez dokaza).</p>	<p>ravnih površi, dužine različitih lukova, zapremine obrtnih tijela kao i njegove površine.</p>	<p>Fizika: brzina i ubrzanje, snaga i rad .</p>
--	---	---	--	---

METODOLOŠKA UPUTSTVA

Kao u svakom predmetu tako i u predmetu nastave matematike, glavni zadatak nastavnika je rukovođenje nastavnim radom koji se ispunjava postizanjem rezultata učenja koji su predviđeni objektivima.

Praksa je pokazala da tehnika, metoda strategije koje osiguravaju produktivnu nastavu jesu one koje omogućavaju aktivno učestvovanje u izgradnji shvaćenog, na razvoju matematičkih strategija za rješavanje problema i razvoj sposobnosti za primjenu poznatog u svakodnevnom životu. Domaći zadaci i razni seminari su vrlo važni elementi, koji pomažu na početku izgradnje izraza za nezavisan i kreativan rad u budućnosti.

U odlukama koje uzima nastavnik za odabir nastavne metode, pored mnogih faktora, treba uzeti u obzir i:

- prirodu nastavnog materijala
- tip učenja učenika
- nivo i zahtjeve učenika

Za ovaj cilj, metode i tehnike nastave treba da su raznolike i da odgovaraju različitim stilovima učenja učenika. One trebaju da obuhvate saradnju učenika sa ciljem da pojačaju društvene dimenzije u procesu učenja.

Nastava sa elementima saradnje angažuje učenike u uzimanju odgovornosti za proširivanje znanja ali i za njihovo ocjenjivanje. Ovaj model se određuje ovim fazama:

1. Određuje se tema ili pitanje koja je interesantna za učenike, koja ima smisla i koja je tijesno vezana sa životnim aspektima. Tako matematika od jednog apstraktnog predmeta i sa dosta teorije pretvara se u predmet razumno vezan za život;
2. Nastavnik ohrabruje i podstiče učenike u razmišljanju oko pitanja koje se tretira u tekstu ili oko nekog određenog problema. U ovoj fazi, oni se obuhvataju u različita istraživanja: posmatraju, prave zapise, evidentiraju probleme, uzimaju informacije;
3. Postavljaju se mnoga pitanja za objašnjavanje na koja treba odgovoriti. Važno je da pitanja budu veoma shvatljiva za učenike;
4. Učenici razvijaju svoj plan za preduzimanje prostih istraživanja i daju preciznije odgovore na gore postavljena pitanja;
5. Učenici zajedno sa nastavnikom diskutuju oko njihove praktične izvođenih rezultata iz istraživanja ili rješavanja problema. Nastavnik pomaže njima da uzmu u obzir i ostale alternative za rezultate i da

planiraju dalja istraživanja. Važno je da učenici opažaju vrednovanje njihovih ideja, njihovih rješenja i da su svjesni odgovornosti koju uzimaju.

U nastavku ističemo nekoliko metoda za rad:

METODE RADA

Škola treba da služi čuvanju i podizanju interesovanja učenika za predmet matematike i postepeno razvijanje istog.

- Nastava matematike ne smije ostati apstraktna i verbalna, zato što matematika u suštini i tako djeluje sa apstraktnim pojmovima i relacijama. Treba je što više približiti učeniku, služiti se eksperimentima, grafičkim predstavljajima i realnim stanjima iz svakodnevnog života;
- Način učenja i sticanja znanja treba razvijati u obliku spirale, zato što djela i strukturu matematike nije moguće odmah sve shvatiti. Dobro bi bilo svaki put povezati male cjeline sadržaja u veće cjeline u obliku da stavljaју č nove sadržaje usvajaju se sve više stari sadržaji;
- Motivisanost je ključ za učenje matematike, zato što tu izvire i majstorstvo nastavnika. Motivisanost učenika koji rade u kontinuitetu utoliko je veća ukoliko je rad samostalan i sistematičan i daje dobru važnu osnovu. Veoma je važno izabrati sadržaje za vježbe koji podstiču neprestano razmišljanje i postepeno se pojavljaju nova pitanja. Ovakve vježbe usmjeravaju u pravcu istraživačkog rada i stvaraju nove teme za diskusiju;
- Razlike učenika u sposobnostima savladavanja predmeta mogu biti mnogo velike. Zato nastavnik treba da nađe način da svi đaci napreduju. Preporučuje se da u toku vježbanja upotrijebi metode kritičkog mišljenja, dijeleći učenike u manje grupe sa po dva, četiri učenika itd.;
- Treba paziti u toku vježbe, učenika stimulisati da riješi zadatak i na neki njegov (originalan) način;
- Cilj učenja matematike ne treba da bude mehaničko učenje činjenica ili radnji, već usvajanje osnovne materije;
- Još u prvoj godini nastavnik ne smije biti rukovodilac časova nastave sa stereotipnim metodama predavanja- predavač u centru, zapostavljajući samostalne ueničke aktivnosti u shvatanju

matematike. Treba izabrati odgovarajuće vježbe da razviju intuiciju na zadovoljavajućem stepenu za kretanje uvijek korak naprijed.

VREDNOVANJE

Redovno vrednovanje napredovanja učenika je dio nastave i učenja matematike i neminovnost vezana sa tim. U vezi sa tim procesom konstatuje se ne samo stepen uspjeha učenika nego valjanost programa i metodologija nastave uopšte.

Vrednovanje pomaže dijagnostifikaciju napredovanja učenika, pravo planiranje nastave, motivisanost učenika i određenost konačnih rezultata. On treba da stavi u centru prepoznavanje postojećih znanja učenika, pogrešne koncepte i strategiju učenja. Isto tako osigurava vrijednu informaciju koju nastavnik matematike koristi za ispitivanje različitih sposobnosti učenika i njihovo pređašnje znanje.

Nastavnik u toku vrednovanja treba imati u vidu sadržaje programa, opšte objektivne, specifične objektivne i standarde dostignuća precizirane u okviru plana i programa predmeta.

1. Nivoi dostignuća

Skala dostignuća učenika vrednuje se bazirajući se uglavnom na četiri nivoa:

Nivo I. Obuhvata minimalna dostignuća što znači pojava minimuma neophodnog do koga treba da stigne svaki učenik. Tako se postavlja donja (dozvoljena) granica usvojenog sadržaja programa što se u procentima izražava sa 40% razvijenog materijala. Na ovom nivou treba obuhvatiti učenike koji riješavaju probleme uz pomoć nastavnika, i jednog broja ograničenih metoda opravdava činjenicu proste matematike pomoću nastavnika kao i saradnju za učenje matematike imajući uvijek ovu pomoć.

Nivo II. Pojavljuje se u granicama rezultata izraženog u procentu (50%-80%). Na ovom nivou treba obuhvatiti učenika koji rješava probleme i dokazuje matematičke istine uz ograničenu pomoć nastavnika od strane ne velikog broja metoda i vještina, sa nekom greškom ili malim nedostacima.

Nivo III. Je avansirani nivo dostignuæa uèenika izraženog u procentu (80%-90%). Na ovom nivou treba obuhvatiti uèenika koji rješava probleme i obrazlaže matematièke istine uz veoma ogranièenu pomoæ nastavnika.

Nivo IV. Je najveæi nivo ili maksimalni nivo dostignuæa uèenika izraženog u procentu (iznad 90%). Na ovom nivou treba obuhvatiti uèenika koji rješava zadatke, probleme i dokazuje matematièke istine samostalno. Rješavanje problema matematike razlièitim metodama, analizira i komentariše rezultate, dobijene na samostalan naèin, teènim jezikom i logièki jasno.

Procedura vrednovanja

Proces vrednovanja preporuèuje se da bude u harmoniji sa postavljenim standardima. Tipovi vrednovanja su mnogi. Oni se trebaju upotrijebiti u podudarnosti sa ciljevima i objektivima predmeta, strategije uèenja i doba i zahtjevima uèenika. Za predmet matematike mislimo da se vrednovanje moæe èiniti ako se uzimaju u obzir sljedeæe aktivnosti:

- Rad u razredu
 - usmeni odgovori;
 - aktivnost uèenika sa mjesta;
 - aktivnost tokom rada u grupi.
- Testiranje
 - testovi za grupu tema;
 - testovi na kraju obraðene kategorije sadržaja;
 - testovi na kraju semestra.
- Pismeni zadaci
- Domaæi zadaci i seminarski radovi.

MATEMATIKA (Analiza sa teorijom vjerovatnoæe)

**Gimnazija matematike i informatike
(5 èasova sedmièno, 165 èasova godišnje)**

UVOD

Analiza sa teorijom vjerovatnoæe, kao dio matematike za dvanaesti razred je nastavak i proširenje prethodnog znanja dobijenog iz predmeta matematike. Ona omogućava uèenicima da steknu znanja i vještine da bi razumjeli fizièki i društveni svijet i razvija sposobnosti uèenika za pravo postavljanje razlièitih problema iz oblasti matematike i iz svakodnevnog života i sposobnost da rješava iste na korektan naèin.

CILJEVI

Uèenjem predmeta analize sa teorijom vjerovatnoæe ima za cilj da kod uèenika:

- Razvija sposobnost mišljenja, izražavanje na jasan i precizan naèin i ubrzava dalju radoznalost i njegovu kreativnost;
- Razvija i produbljuje dalje navike za samostalan rad i razvoj steèenih sposobnosti znanja i njihovu primjenu u drugim predmetima (fizika, hemija i dr.) i u svakodnevnom životu;
- Obezbjedi solidnu osnovu za visoko školovanje.

OPŠTI OBJEKTIVI

Od programskih sadržaja predmeta analiza sa teorijom vjerovatnoæe za dvanaesti razred, uèenik treba da je u stanju:

- **Da razvija stavove i vrijednosti**
 - Pojam liènog ponašanja (da bude saradnik, otvoren, iskren, poštovan, raspoložen, kritički i dr.)
- **Da zna**
 - Pojam limita (granice), neprekidnosti, izvoda i integrala funkcije.
- **Da shvati**
 - Tumačenje pojmova: granice (limit) funkcije, izvodi i integrali;
 - Metode i procedure u toku rješavanja problema;
 - Osnovne činjenice u vezi sa limitom funkcije, izvodima i integralima.
- **Da primjenjuje**
 - Svojstva limita i neprekidnosti funkcija za rješavanje različitih zadataka;
 - Svojstva izvoda za rješavanje različitih zadataka (iz matematike i prakse) i za ispitivanje i grafičko prikazivanje funkcija;
 - Metode izučavanja integrala (metoda zamjene, metoda izučavanja integrala u djelovima) za izračunavanje integrala različitih funkcija;
 - Određenih integrala (formulu Njutn-Lajbnic) za rješavanje različitih problema iz geometrije i drugih predmeta;
 - Svojstva vjerovatnoće, matematička očekivanja, varijacije, standardne devijacije i mjere centralne tendencije u rješavanju različitih zadataka.
- **Da pokaže duhovne sposobnosti**
 - Korišćenjem činjenice, teoreme, metode za rješavanje različitih problema iz limita, neprekidnosti, determinante, integrali
 - kao i teorije vjerovatnoće sa statistikom;
 - U toku analize rješavanja problema zahvaljujući podacima sa kojima raspolaže;
 - U toku rješavanja zadataka iz limita funkcija i determinante upotrebljavajući njihovu definisanost;
 - U primjeni kreativnog mišljenja i kritički u toku tvrđenja različitih rezultata analize i teorije vjerovatnoće sa statistikom počevši od suprotne pretpostavke stići će na neku protivrečnost ili će uzeti suprotan primjer.

ORGANIZACIJA SADRŽAJA PREDMETA

Pravljenje sadržaja je organizovano na podudaranju ciljeva i objekta predmeta. Kategorije sadržaja predmeta date su u tabeli br. 1.

Tabela 1.

Predmet	Kategorije sadržaja		Èasovi	%	Ukupno %
ANALIZA SA TEORIJOM VJEROVATNOÆE	I. Analiza		109	66.06	100
	II. Teorija vjerovatnoæe sa statistikom		30	18.18	
		Pismeni zadaci	12	7.27	
		Testovi	8	4.85	
		Rezervni èasovi	6	3.64	

SADRŽAJ, OÈEKIVANI REZULTATI, MEĐUPREDMETNA VEZA

Tabela 2.

Kategorije sadržaja	Potkategorije sadržaja	Sadržaj	Očekivani rezultati	Međupredmetna veza
I. ANALIZA	I.1. Funkcije I.2. Limit i neprekidnost	<p>I.1.1. Nekoliko važnih pojmova vezanih za funkcije Definisanje funkcije i njenog grafikãa, definisanost polja (domeni) funkcije, naèin zadavanja realne funkcije, nule, jednakost, periodiènost, monotonija i ekstremne vrijednosti; složena funkcija i inverzna funkcija; funkcija stepena $y = x^n$, $(n \in \mathbb{N})$.</p> <p>I.2.1. Limit (granica) funkcije Definisanost limita (na “jeziku $\varepsilon - \delta$”), svojstva limita, jednostrani limiti, karakteristièni limiti $\left(\lim_{x \rightarrow 0} \frac{\sin x}{x} = 1, \lim_{x \rightarrow 0} (1+x)^{\frac{1}{x}} = e \right)$ogranièenje kod $x \rightarrow \pm\infty$, neodređeni izrazi.</p>	<p>Uèenik treba da je u stanju: 1. da shvata limit funkcije kao i rješavavje razlièitih zadataka koristeæi definicije limita funkcije i njene osobine; 2. da primijeni karakteristiène limite u rješavanju razlièitih zadataka; 3. da shvati definisanost neprekidnosti funkcija i primijeni svojstva neprekidne funkcije i da razlikuje taèke presjeka; 4. da nađe izvod razlièitih funkcija upotrebljavajuæi njihovu određenost; 5. primjena svojstva derivata</p>	Fizika: (definisanost brzine i ubrzanje).

	<p>I.3. Izvodi (derivati) i diferencijali</p>	<p>I. 2.2. Neprekidnost funkcije Određivanje neprekidnosti funkcije, osnovna svojstva neprekidnih funkcija, neprekidnost funkcije sa lijeve odnosno sa desne strane, kriterij neprekidnosti, tačke presjeka i njihove vrste.</p> <p>I.3.1. Izvod (derivat) funkcije Dodatni dokazi (argumenti) funkcije, problemi brzine i tangente, definicija izvoda, jednostrani izvodi, veza izvoda sa neprekidnošću, izvodi osnovnih funkcija, elementarna pravila izvoda, izvodi složenih i inverznih funkcija,ometrijsko predstavljanje prvog izvoda i izvodi višeg reda.</p> <p>I.3.2. Diferencijal funkcije Diferencijal funkcije i veza sa njegovim izvodom, pojam diferencijalne geometrije, tangenta i normala u jednoj tački grafika funkcije; primjena diferencijala u približavanju funkcija.</p> <p>I.3.3. Proučavanje i grafički predstavljanje funkcije Polje definisanosti, nule i znakovi, jednakost, period, ponašanja funkcije na krajevima polja definisanosti, asimptote,</p>	<p>u rješavanju različitih funkcija;</p> <p>6. da shvata geometrijsko i kinematsko predstavljanje prvog izvoda;</p> <p>7. da iskoristi značenje izvoda za proučavanje funkcije;</p> <p>8. primjena izvoda u rješavanju različitih zadataka iz svakodnevnog života (fizika, optimalno rješenje);</p> <p>9. da nađe osnovu (jednostavnost) u različite funkcije;</p> <p>10. da računa neodređeni integral za jednu datu funkciju koristeći metode uključivanja (integracije);</p> <p>11. da računa određeni integral koristeći njegovu određenost;</p>	<p>Fizika: (brzina, ubrzanje, sila).</p>
--	--	---	--	---

	<p>I.4. Izračunavanje integrala</p>	<p>monotonija i ekstremne vrijednosti (pomoću izvoda) konkavnost i konveksnost, tačka krivine (infleksan), primjena izvoda.</p> <p>I.4.1. Neodređen integral Definisanost osnove funkcije neodređenog integrala, svojstva neodređenog integrala, tabela integrala.</p> <p>I.4.2. Izračunavanje integrala Metoda zamjenje, metoda izučavanja integrala u djelovima, uključivanje (integracije) racionalnih funkcija i onih trigometrijskih.</p> <p>I.4.3. Određeni integral Zbir integrala, definisanost određenog integrala, osnovna svojstva određenog integrala.</p> <p>I.4.4. Izračunavanje određenog integrala Integral kao funkcija gornje granice, formula Njutn-Lajbnic.</p> <p>I.4.5. Primjena određenog integrala površina krivolinijskog trapeza, površina</p>	<p>12. da primijeni određeni integral za izračunavanje površine, ravnih površi, dužinu različitih lukova, zapremine oblika tijela i površine istih;</p> <p>13. da nađe primjer promjenljivih u slučaju kada su stalne (neprekidne);</p> <p>14. da računa matematička očekivanja, varijaciju kao i standardnu devijaciju za promjenljive u slučaju koje su neprekidne (stalne);</p> <p>15. da koristi normalnu distribuciju i onu Puasonovu za rješavanje različitih zadataka;</p> <p>16. da koristi kvartale, standardnu devijaciju, momente određenog reda kao i koeficijente asimetrije za rješavanje različitih zadataka iz svakodnevnog života.</p>	<p>Fizika: (put, brzina, rad).</p>
--	--	---	---	--

<p>II. TEORIJA VJE- ROVATNOÆE SA STATISTIKOM</p>	<p>II.1. Teorija vjerovanoæe</p> <p>II.2. Statistika</p>	<p>ravnih površi, zapremine rotirajuæih tijela, dužina luka i površina rotirajuæih tijela.</p> <p>II.1.1. Teorija vjerovatnoæe Nesvojstveni integrali sa beskonaènim granicama, neprekidne promjenljive (slučajevi), gustina vjerovatnoæe, matematièka oðekivanja, varijacije i standardne devijacije za neprekidne (stalne) promjenljive, pravilno (normalno) rastavljanje i ona Puasonova.</p> <p>II.2.1. Statistika Kvartali standardne devijacije, momenti i asimetrija (definicija momenta r reda), Pirsonov koeficijent asimetrije, Bolijev koeficijent asimetrije, Kelijev koeficijent asimetrije). Analiza korelacije i regresije (Pirsonov koeficijent korelacije, Spirmanov koeficijent korelacije, standardna greška regresije).</p>		<p>Ekonomija, demografija, medicina, tehnika itd.</p>
---	--	--	--	---

METODOLOŠKA UPUTSTVA

Kao u svakom predmetu tako i u predmetu analiza sa teorijom vjerovatnoæe, glavni zadatak nastavnika je rukovoðenje nastavnim radom koje ispunjavaju postizanjem rezultata uèenja koja se predviðaju u objektivima.

Praksa je pokazala da tehnika, metoda strategije koje osiguravaju produktivnu nastavu jesu one koje omoguæavaju aktivno uèestvovanje u izgradnji shvaæenog, na razvoju matematièkih strategija za rješavanje problema i razvoj sposobnosti za primjenu poznatog u svakodnevnom životu. Domaæi zadaci i razni seminari su vrlo vaæni elementi, koji pomaæu na poèetak izgradnje izraza za nezavisan i kreativan rad u budućnost.

U odlukama koje uzima nastavnik za odabir nastavne metode, uprkos mnogih faktora, treba predoèiti i:

- prirodu nastavnog materijala
- tip uèenja uèenika
- nivo i potražnju uèenika

Za ovaj cilj, metode i tehnike nastave treba da su raznolike i da odgovaraju razlièitim stilovima uèenja uèenika. One trebaju da obuhvate saradnju uèenika sa ciljem da pojaæa društvene dimenzije u procesu uèenja.

Nastava sa elementima saradnje angaæuje uèenike u uzimanju odgovornosti za proširivanje znanja ali i za njihovo ocjenjivanje. Ovaj model se odreðuje ovim fazama:

1. Odreðuje se tema ili pitanje koja je interesantna za uèenike, koja ima smisla i koja je tijesno vezana sa životnim aspektima. Tako analiza sa teorijom vjerovatnoæe od jednog apstraktnog predmeta i sa dosta teorije pretvara se u predmet razumno vezan za život;
2. Nastavnik ohrabruje i podstiee uèenike u razmišljanju oko pitanja koje se tretira u tekstu ili oko nekog odreðenog problema. U ovoj fazi, oni se obuhvataju u razlièita istraživanja: posmatraju, prave zapise, evidentiraju probleme, uzimaju informacije;
3. U ovoj fazi daju se mnoga pitanja za objašnjavanje na koja treba odgovoriti. Vaæno je da pitanja budu veoma shvatljiva za uèenike;
4. Uèenici razvijaju svoj plan za preduzimanje prostih istraživanja i daju preciznije odgovore na gore postavljena pitanja;
5. Uèenici zajedno sa nastavnikom diskutuju oko njihove praktike-izvuèenih rezultata iz istraživanja ili riješenja problema. Nastavnik pomaæe njima da uzmu u obzir i ostale alternative za rezultate i da planiraju dalja istraživanja. Vaæno je da uèenici opaæaju vred-

novanje njihovih ideja, njihovih rješenja i da su svjesni za odgovornost koju uzimaju.

U nastavku ističemo nekoliko metoda za rad:

METODE RADA

Škola treba da služi za čuvanje i podizanje interesovanja učenika za predmet matematike, tako i za analizu sa teorijom vjerovatnoće postepeno razvijanje istog.

Nastava analize sa teorijom vjerovatnoće ne smije ostati apstraktna i verbalna, zato što matematika u suštini i tako djeluje sa apstraktnim pojmovima i relacijama. Treba je što više približiti učeniku, služeći se eksperimentima, grafičkim predstavljajima i realna stanja iz svakodnevnog života;

Način učenja i sticanja znanja treba razvijati u obliku spirale, zato što djela i strukturu matematike, tako i za analizu sa teorijom vjerovatnoće nije moguće odmah sve shvatiti. Dobro bi bilo svaki put povezati male cjeline sadržaja u veće cjeline u obliku da stavljajući nove sadržaje usvajaju se sve više stari sadržaji.

Motivisanost je ključ za učenje analize sa teorijom vjerovatnoće kao i matematike uopšte, zato što tu izvire i majstorstvo nastavnika. Motivisanost učenika koji rade u kontinuitetu, utoliko je veća ukoliko je rad samostalan i sistematičan i daje dobru i važnu osnovu. Veoma je važno izabrati sadržaje za vježbe koji podstiču neprestalno razmišljanje i postepeno se pojavljuju nova pitanja. Ovakve vježbe usmjeravaju u pravcu istraživačkog rada i stvaraju nove teme za diskusiju.

Razlike učenika u sposobnostima savlađivanja predmeta mogu biti mnogo velike. Zato nastavnik treba da nađe način da svi đaci napreduju. Preporučuje se da u toku vežbanja upotrijebi metode kritičkog mišljenja, dijeleći učenike u manje grupe sa po dva, četiri učenika itd.

Treba paziti u toku vježbe, učenika stimulisati da riješi zadatak i na neki njegov (originalan) način.

Cilj učenja analize sa teorijom vjerovatnoće nije u sticanju rutine, učenja mehanike rada, ili radnje već usvajanje osnovne materije. Treba imati u vidu da fond znanja i dobijene vještine budu uvijek i ostanu na raspolaganju učeniku.

Još u prvoj godini nastavnik ne smije biti rukovodilac časova nastave sa stereotipnim metodama predavanja- predavač u centru, zapostavljajući samostalne ueničke aktivnosti u shvatanju matematike. Treba

izabrati odgovarajuæe vježbe da razviju intuiciju na zadovoljavajuæem stepenu za kretanje uvijek korak naprijed.

VREDNOVANJE

Pravo vrednovanje, napredovanja uèenika, je dio nastave i uèenja matematike, tako i analize sa teorijom vjerovatnoæe i neminovnost vezana sa tim. U vezi sa tim procesom konstatuje se ne samo stepen uspjeha uèenika nego valjanost programa i metodologija nastave uopšte.

Vrednovanje pomaže dijagnostifikaciju napredovanja uèenika, pravo planiranje nastave, motivisanost uèenika i određenost konaènih rezultata. On treba da stavi u centru prepoznavanje postojeæih znanja uèenika, pogrešne koncepte i strategiju uèenja. Isto tako osigurava vrijednu informaciju koju nastavnik matematike koristi za ispitivanje razlièitih sposobnosti uèenika, njihovo pređašnje znanje i oblike izbjegavanja mehanièkog uèenja matematièkih dokaza.

Nastavnik u toku vrednovanja treba imati u vidu sadržaje programa, opšte objektivne, specifiène objektivne i standarde dostignuæa precizirane u okviru plana programa predmeta.

1. Nivoi dostignuæa

Skala dostignuæa uèenika vrednuje bazirajuæi se uglavnom u èetiri nivoa:

Nivo I. Obuhvata minimalna dostignuæa što znaæi pojava minimuma neophodnog do koga treba da stigne svaki uèenik. Tako se postavlja donja (dozvoljena) granica usvojenog sadržaja programa što se u procentima izražava sa 40% razvijenog materijala. Na ovom nivou treba obuhvatiti uèenike koji rješavaju probleme uz pomoæ nastavnika, i jednog broja ogranièenih metoda opravdava èinjenicu proste matematike pomoæu nastavnika kao i saradnju za uèenje matematike imajuæi uvijek ovu pomoæ.

Nivo II. Pojavljuje se u granicama rezultata izraženog u procentu (50%-80%). Na ovom nivou treba obuhvatiti uèenika koji rješava probleme i dokazuje matematièke istine uz manju ogranièenu pomoæ nastavnika od strane ne velikog broja metoda i vještina, sa nekom greškom ili malim nedostacima.

Nivo III. Je avansirani nivo dostignuæa uèenika izraženog u procentu (80%-90%). Na ovom nivou treba obuhvatiti uèenika koji rješava probleme i dokazuje matematièke istine uz manji ogranièenu pomoæ nastavnika.

Nivo IV. Je najveæi nivo ili maksimalni nivo dostignuæa uèenika izraženog u procentu (iznad 90%). Na ovom nivou treba obuhvatiti uèenika koji rješava zadatke, probleme i dokazuje matematièke istine u samostalnom obliku. Rješavanje problema matematike razlièitim metodama, analizira i komentariše rezultate, dobijene na samostalan naèin, teènim jezikom i logièki jasno.

2. Procedura vrednovanja

Proces vrednovanja preporuèuje se da bude u harmoniji sa postavljenim standardima. Tipovi vrednovanja su mnogi. Oni se trebaju upotrijebiti u podudarnosti sa ciljevima i objektivima predmeta, strategije uèenja i doba i zahtjevima uèenika. Za predmet analize sa teorijom vjerovatnoæe mislimo da se vrednovanje moæe èiniti ako se uzimaju u obzir sledeæe aktivnosti:

- Rad u razredu
 - usmeni odgovori;
 - aktivnost uèenika sa mjesta;
 - aktivnost tokom rada u grupi;
- Testiranje
 - testovi za grupu tema;
 - testovi na kraju obraðene kategorija sadržaja;
 - testovi na kraju semestra;
- Pismeni zadaci
- Domaæi zadaci i seminarski radovi.

LITERATURA

1. Silvijo Elazar, Zavod za izdavanje udžbenika Sarajevo, 1972
2. Stjepan Mintakoviæ, Sarajevo, 1985

MATEMATIKA (Algebra sa geometrijom)

Gimnazija matematike i informatike
(2 èasa sedmièno, 66 èasova godišnje)

UVOD

Algebra sa geometrijom kao dio matematike za dvanaesti razred je nastavak i proširenje prethodnog znanja dobijenog iz predmeta matematike. Ona omogućava uèenicima da steknu znanja i vještine da bi razumjeli fizièki i društveni svijet i razvija sposobnosti uèenika, zapravo postavljaju razlièitih problema iz oblasti matematike i iz svakodnevnog života i sposobnost rješavanja istih na korektan naèin.

Osobito, upotrebom karakteristiènog jezika-simbola i dijagrama, ovaj predmet teži ka razvoju sposobnosti za pravo i taèno rasuđivanje i za organizovano sakupljanje mišljenja uopšte.

CILJEVI

Uèenjem predmeta algebra sa geometrijom ima za cilj da kod uèenika:

- Razvija sposobnost mišljenja, izražavanja na jasan i precizan naèin i ubrzava dalju radoznalost i njegovu kreativnost;
- Razvija i produbljuje dalje navike za samostalan rad i razvija steèene sposobnosti znanja i njihovu primjenu u rješavanju nekih problema iz drugih predmeta (fizike, hemije i dr.) i iz svakodnevnog života;
- Obezbeđuje solidnu osnovu za visoko školovanje.

OPŠTI OBJEKTIVI

Od programskih sadržaja predmeta algebra sa geometrijom za dvanaesti razred, uèenik treba da je u stanju:

- **Da razvija stavove i vrijednosti**
 - Pojam liènog ponašanja (da bude saradnik, otvoren, iskren, poštovan, razpoložen, kritièki i dr.)

- **Da shvati**
 - Tumaèenje termina u kontekstu (matrice, determinante drugog reda, vektori, raznih oblika jednaèine prave i dr.)
 - Radnje sa matricama (sabiranje, oduzimanje, množenje skalarom i množenje matrica).

- **Da primjenjuje**
 - Determinante za rješavanje sistema linearnih jednaèina do tri nepoznate (Kramerova metoda);
 - Radnje sa vektorima (množenje skalarom, vektora i kombinovanja) u geometriji;
 - Uslov da dvije prave budu paralelne, normalne u rješavanju razlièitih zadataka;
 - Svojstva konusnih presjeka i uslov da data prava bude tangenta pravih drugog reda u rješavanju razlièitih zadataka.

- **Da pokaže duhovne sposobnosti**
 - U toku diskusije pri rješavanju sistema linearnih jednaèina koje sadrže parametre;
 - U toku analize rješavanja problema zahvaljujuæi podacima sa kojima raspolaže;
 - U primjeni kreativnog mišljenja i kritikèki za oblike pravih drugog reda koristeæi njihova posebna svojstva i u tvrðenju razlièitih matematièkih rezultata, poèeæe od suprotne pretpostavke stiaæe na neku protivreènost ili æe uzeti suprotan primjer.

ORGANIZACIJA SADRŽAJA PREDMETA

Pravljenje sadržaja je organizovano na podudaranju ciljeva i objekta predmeta. Kategorije sadržaja predmeta date su u tabeli br. 1.

Tabela 1.

Predmet	Kategorije sadržaja		Èasovi	%	Ukupno %
ALGEBRA SA NACRTNOM GEOMETRIJOM	I. Algebra sa analitièkom geometrijom		22	33.33	100
	II. Nacrtna geometrija		30	45.46	
		Pismeni zadaci	6	9.09	
		Testovi	4	6.06	
		Rezervni èasovi	4	6.06	

SADRŽAJ, OÈEKIVANI REZULTATI, MEĐUPREDMETNA VEZA

Tabela 2.

Kategorije sadržaja	Potkategorije sadržaja	Sadržaj	Očekivani rezultati	Međupredmetna veza
I. ALGEBRA SA ANALITIÈKOM GEOMETRIJOM	I.1. Analitièka geometrija u prostoru	<p>I.1.1. Jednaèine ravni Jednaèine ravni u obliku vektora i skalara; posebni oblici jednaèina ravni i njihovo geometrijsko predstavljenje; snop jednaèina pravih u ravni.</p> <p>I.1.2. Jednaèina prave Jednaèina prave u obliku vektora i skalara; posebni oblici jednaèina pravih i njihovo geometrijsko predstavljanje; uzajamni položaj dvije prave; udaljenost taèke od prave; ravan i prava; udaljenost taèke od ravni.</p>	<p>Uèenik treba da je u stanju:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. da napiše jednaèinu ravni kad su dati njeni elementi i da razlikuje posebne oblike jednaèina ravni i geometrijsko predstavljenja istih; 2. da napiše jednaèinu (kanonièki, vektorski, skalarni) pravih kada su dati njeni elementi i da zna prelazak sa jednog oblika u drugi; 3. da shvata reciproèni položaj među: dvije prave, dvije ravni, jedne prave i jedne ravni; 4. da primijeni formule za izraèunavanje udaljenosti date taèke od prave odnosno od date ravni; 	
	I.2. Linearni program	<p>I.1.3. Linearni program Sistemi linearnih nejednaèina sa dvije i tri nepoznate; konveksni skupovi; formulisanje problema programa; nalaženja optimalnih rješenja (max. ili min.) za taèke</p>		

<p>II. NACRTNA GEOMETRIJA</p>	<p>II.1. Nacrtna geometrija</p>	<p>jedne konveksne zone; problemi prenosa.</p> <p>II.1.1. Kolinearno preslikavanje Dezargova teorema, centralno kolinearno preslikavanje i afina preslikavanje.</p> <p>II.1.2. Normalna projekcija na jednu ravan Normalna projekcija tačke, prave i ravni (metoda udaljenosti); presjek prave i ravni, položaj oborene prave (ravni).</p> <p>II.1.3. Normalna projekcija na dvije ravni Normalna projekcija tačke, prave i ravni, presjek prave i ravni, položaj oborene prave (ravni), projekcija nekoliko geometrijskih tijela.</p>	<p>5. da rješava sisteme linearnih nejednačina sa dvije i tri nepoznate i skup njihovih rješenja da prikaže kao konveksna zona tačaka u ravni odnosno u prostoru;</p> <p>6. da formuliše problem datog linearnog programa (iz praktičnog života) i da nađe optimalno njegovo rješenje;</p> <p>7. da formuliše i riješi problem prenosa;</p> <p>8. da shvati kolinearno preslikavanje i Dezargovu teoremu;</p> <p>9. da primjeni svojstva kolinearnog preslikavanja i Dezargovu teoremu pri rješavanju različitih zadataka iz normalne projekcije na jednu ili dvije ravni.</p>	
--------------------------------------	--	---	--	--

METODOLOŠKA UPUTSTVA

Kao u svakom predmetu tako i u predmetu algebre sa geometrijom, glavni zadatak nastavnika je rukovođenje nastavnim radom koje ispunjavaju postizanjem rezultata učenja koja se predviđaju u objektivima.

Praksa je pokazala da tehnika, metoda strategije koje osiguravaju produktivnu nastavu jesu one koje omogućavaju aktivno učešćevanje u izgradnji shvaćenog, na razvoju matematičkih strategija za rješavanje problema i razvoj sposobnosti za primjenu poznatog u svakodnevnom životu. Domaći zadaci i razni seminari su vrlo važni elementi, koji pomažu na početak izgradnje izraza za nezavisan i kreativan rad u budućnosti.

U odlukama koje uzima nastavnik za odabir nastavne metode, uprkos mnogih faktora, treba predočiti i:

- prirodu nastavnog materijala
- tip učenja učenika
- nivo i potražnju učenika

Nastava sa elementima saradnje angažuje učenike u uzimanju odgovornosti za proširivanje znanja ali i za njihovo ocjenjivanje. Ovaj model se određuje ovim fazama:

1. Određuje se tema ili pitanje koja je interesantna za učenike, koja ima smisla i koja je tijesno vezana sa životnim aspektima. Tako algebra sa geometrijom od jednog apstraktnog predmeta i sa dosta teorije pretvara se u predmet razumno vezan za život.
2. Nastavnik ohrabruje i podstiče učenike u razmišljanju oko pitanja koje se tretira u tekstu ili oko nekog određenog problema. U ovoj fazi, oni se obuhvataju u različita istraživanja: posmatraju, prave zapise, evidentiraju probleme, uzimaju informacije;
3. U ovoj fazi daju se mnoga pitanja za objašnjavanje na koja treba odgovoriti. Važno je da pitanja budu veoma shvatljiva za učenike.
4. Učenici razvijaju svoj plan za preduzimanje prostih istraživanja i daju preciznije odgovore na gore postavljena pitanja;
5. Učenici zajedno sa nastavnikom diskutuju oko njihove praktike-dobijenih rezultata iz istraživanja ili rješavanja problema. Nastavnik im pomaže da uzmu u obzir i ostale alternative za rezultate i da planiraju dalja istraživanja. Važno je da učenici opažaju vrednovanje svojih ideja, njihovih rješavanja i da su svjesni odgovornosti koju preuzimaju.

U nastavku ističemo nekoliko metoda za rad:

METODE RADA

Škola treba da služi èuvanju i podizanju interesovanja uèenika za predmet matematike, isto i za algebru sa geometrijom i postepeno razvijanje istog.

- Nastava algebre sa geometrijom ne smije ostati apstraktna i verbalna, zato što matematika u suštini i tako djeluje sa apstraktnim pojmovima i relacijama. Treba je što više približiti uèeniku, služeæi se eksperimentima, grafièkim predstavljajima i realna stanja iz svakodnevnog života;
- Naèin uèenja i sticanja znanja treba razvijati u obliku spirale, zato što djela i strukturu matematike, isto tako i algebre sa geometrijom, nije moguæe odmah sve shvatiti. Dobro bi bilo svaki put povezati male cjeline sadržaja u veæe cjeline u obliku da stavljajuæi nove sadržaje usvajaju sve više stare sadržaje;
- Motivisanost je kljuè za uèenje algebre sa geometrijom kao i matematike uopšte, zato što tu izvire i majstorstvo nastavnika. Motivisanost uèenika koji rade u kontinuitetu, utoliko je veæa ukoliko je rad samostalan i sistematièan i daje dobru i važnu osnovu. Veoma je važno izabrati sadržaje za vježbe koji podstieù neprestano razmišljanje i postepeno se pojavljaju nova pitanja. Ovakve vježbe usmjeravaju u pravcu istraživaèkog rada i stvaraju nove teme za diskusiju;
- Razlike uèenika u sposobnostima savladavanja predmeta mogu biti mnogo velike. Zato nastavnik treba da nađe naèin da svi èaci napreduju. Preporuèuje se da u toku vježbanja upotrijebi metode kritièkog mišljenja, dijeleæi uèenike u manje grupe sa po dva, èetiri uèenika itd.;
- Treba paziti u toku vježbe, uèenika stimulisati da riješi zadatak i na neki njegov (originalan) naèin;
- Cilj uèenja algebre sa geometrijom nije u sticanju rutine uèenja, mehanièko uèenje èinjenica ili radnje veæ usvajanje osnovne materije. Treba imati u vidu da fond znanja i dobijene vještine bude uvijek i ostane na raspolaganju uèeniku.
- Još u prvoj godini nastavnik ne smije biti rukovodilac èasova nastave sa stereotipnim metodama predavanja- predavaè u centru, zapostavljajuæi samostalne uèenièke aktivnosti u shvatanju matematike. Treba izabrati odgovarajuæe vježbe da razviju intuiciju na zadovoljavajuæem stepenu za kretanje uvijek korak naprijed.

VREDNOVANJE

Pravo vrednovanje napredovanja učenika je dio nastave i učenja matematike kao i algebre sa geometrijom. U vezi sa tim procesom konstatuje se ne samo stepen uspjeha učenika nego valjanost programa i metodologija nastave uopšte.

Vrednovanje pomaže dijagnostifikaciju napredovanja učenika, pravo planiranje nastave, motivisanost učenika i određenost konačnih rezultata. On treba da stavi u centru prepoznavanje postojećih znanja učenika, pogrešne koncepte i strategiju učenja. Isto tako, osigurava vrijednu informaciju koju nastavnik matematike koristi za ispitivanje različitih sposobnosti učenika, njihovo pređašnje znanje, i oblike izbjegavanja mehaničkog učenja matematičkih dokaza.

Nastavnik u toku vrednovanja treba imati u vidu sadržaje programa, opšte objektivne, specifične objektivne i standarde dostignuća precizirane u okviru plana i programa predmeta.

1. Nivoi dostignuća

Skala dostignuća učenika vrednuje se bazirajući se uglavnom na četiri nivoa:

Nivo I. Obuhvata minimalna dostignuća što znači pojava minimuma neophodnog do koga treba da stigne svaki učenik. Tako se postavlja donja (dozvoljena) granica usvojenog sadržaja programa što se u procentima izražava sa 40% razvijenog materijala. Na ovom nivou treba obuhvatiti učenike koji rješavaju probleme uz pomoć nastavnika i jednog broja ograničenih metoda, opravdava činjenicu proste matematike pomoću nastavnika kao i saradnju za učenje matematike imajući uvijek ovu pomoć.

Nivo II. Pojavljuje se u granicama rezultata izraženog u procentu (50%-80%). Na ovom nivou treba obuhvatiti učenika koji rješava probleme i dokazuje matematičke istine uz ograničenu pomoć nastavnika od strane ne velikog broja metoda i vještina, sa nekom greškom ili malim nedostacima.

Nivo III. Je avansirani nivo dostignuća učenika izraženog u procentu (80%-90%). Na ovom nivou treba obuhvatiti učenika koji rješava probleme i obrazlaže matematičke istine uz veoma ograničenu pomoć nastavnika.

Nivo IV. Je najveći nivo ili maksimalni nivo dostignuća učenika izraženog u procentu (iznad 90%). Na ovom nivou treba obuhvatiti učenika koji rješava zadatke, probleme i dokazuje matematičke istine samostalno. Rješavanje problema matematike različitim metodama, analizira i komentariše rezultate, dobijene na samostalan način, tečnim jezikom i logički jasno.

2. Procedura vrednovanja

Proces vrednovanja preporučuje se da bude u harmoniji sa postavljenim standardima. Tipovi vrednovanja su mnogi. Oni se trebaju upotrebiti u podudarnosti sa ciljevima i objektivima predmeta, strategije učenja i doba i zahtjevima učenika. Za predmet algebra sa geometrijom mislimo da se vrednovanje može činiti ako se uzimaju u obzir sledeće aktivnosti:

- Rad u razredu
 - usmeni odgovori;
 - aktivnost učenika sa mjesta;
 - aktivnost tokom rada u grupi;
- Testiranje
 - testovi za grupu tema;
 - testovi na kraju obrađene kategorije sadržaja;
 - testovi na kraju semestra;
- Pismeni zadaci
- Domaći zadaci i seminarski radovi

BIOLOGIJA

Gimnazija prirodnih nauka (3 èasa nedeljno, 99 èasova godišnje)

UVOD

Ovaj program predviða da se predmet biologije za 12. razred obradi za 99 èasova. Za fleksibilnost, u programu ovog profila gimnazije, u ovom razredu, predviðeno je mnogo više praktičnih èasova i èasova na raspodelaganju. Svrha ovoga je da se nastavniku da više prostora kako bi prilagodio nastavu u zavisnosti od uslova koje pruža uèionica, škola i dr. U stablu sadržaja predmet ima dvije kategorije i pet potkategorije. Prva kategorija (Životni procesi) obuhvata dvije potkategorije 1. Genetički inženjering i 2. Genetika èovjeka. Druga kategorija (Živa bića i ambijent) sadrži tri potkategorije: 1. Ekologija-etologija. 2. Èovjek i životna sredina. 3. Organska evolucija. Sublimirajuæi uzete informacije iz programa vremena u regionu i šire, zalagali smo se da na polju programa biologije po novom kurikulumu uopšte, a posebno za 12. razred, obezbjedimo “tok” koncepata od drugog nivoa ka treæem nivou. Ova sklonost je udružena sa pažljivim odabiranjem predmeta, kao npr. Genetički inženjering i genetika èovjeka, èovjek i priroda, sa ciljem da programski sadržaj biologije bude koherentan, logički i primjenjiv u skladu sa zahtjevima novog milenijuma. Druga osobina reformisanog programa biologije uopšte, a posebno 12. razreda, je “miješanje” nastavnih tema.” Miješanjem “tema cilj je da se da integrisano znanje iz specifiènih oblasti biologije sa drugim naukama. Za razliku od tradicionalnih programa, gdje npr. znanja iz botanike, zoologije, fiziologije, ekologije i dr. koji su se davali “izolovano” jedni od drugih, ” miješanjem “tema teži se ka integrisanom prikazivanju iz specifiènih oblasti i drugih nauka. Ovaj pristup omoguæava uèenicima da steknu potrebna znanja za svakodnevni život u skladu sa zahtjevima vremena i otvara put najlakšeg usavršavanja drugih koncepata koji æe se odvijati u nastavku školovanja – studiranja.

Na kraju da naglasimo da sliènosti kojima je data posebna pažnja u nazivima kategorija i potkategorija na prvom, drugom i treæem nivou školovanja, sa njihovim tematskim pretvaranjem za svaki nastavni èas imaju značajne promjene u sadržaju i pristupu.

CILJEVI

Nastavni program predmeta biologije za dvanaesti razred ima za cilj:

- Razvijanje sposobnosti uèenika da razumije i shvati osnovne zakonitosti životnih procesa, u historijskom kontekstu i na molekularnom nivou, individue i populacije (evolucije, genetièkog inženjeringa, genetike èovjeka).
- Razvijanje znanja o živim biæima i ambijentu (ekologije, evolucije) i sposobnosti da bi primjenili znanja kako bi se suèeljavali sa problemima životne sredine na konstruktivan i rehabilitacioni naèin (èovjek i priroda)
- Razvijanje stalnih vještina o sakupljanju, obradi relevantnih nauènih podataka i primjena steèenih vještina u konkretnim situacijama o dobrobiti èovjeka i sredine (biološko monitorisanje, genetièki savjeti i dr.)

OPŠTI OBJEKTIVI

Od programskog sadržaja 12. razreda uèenik treba biti u stanju:

O Da razvija stavove i vrijednosti

- U kontekstu savjesnosti i podizanja etièke odgovornosti prema èovjekovoj i prirodnoj sredini i aktivnom uèešæu u rješenju problema u sredini
- U smislu kultiviranja liènog ponašanja (da bude kooperativan, otvoren, tolerantan, èastan, dobrovoljan, kritièar i dr. (10 dobrovoljnih ljudi radi više nego 1000 primoranih ljudi)

O Da zna

- Rijeènik (biološku terminologiju iz genetièkog inženjeringa, biotehnologije, ekologije i dr)
- Èinjenice, koncepte i principe biologije,
- Procedure i metode u biologiji

O Da zna

- Èinjenice i biološke principe i da ih logièki povezuje (npr. biologiju sa tehnikom, farmacijom i dr.)
- Relaciju uzrok – efekat (npr. efekat staklene bašte i globalno zagrijavanje, posljedice)
- Opravdanost metoda i procedura

- **Da primjenjuje u novim situacijama**
 - Ėinjenice i biološke principe
 - Procedure i metode u biologiji
 - Rješavanje problema biološke prirode

- **Da saopštava informacije u različitim kontekstima**
 - Da piše izvještaje sa praktičnog rada ili istraživanja
 - Da prezentuje rezultate istraživanja, konsultujući više izvora informacija
 - Informaciju o bioškim problemima (genetički inženjering, genetika ěovjeka, i dr., opisuje i usmeno interpretira, tabelama, grafikonima i dr.
 - Doprinosi učešću (NVO koje se bave ambijentom) debati i diskusije o pitanjima biologije i sredine „misli globalno deluj lokalno“ npr. efekat „green house“

- **Da razvija kritičko mišljenje o biologiji; dakle ne samo da razumije šta se dešava, nego i da postavlja pitanja kako i zašto se dešava?**
 - Da raspoznaje relevantnu informaciju od one nerelevantne
 - Da razlikuje ěinjenicu od suda
 - Da primjenjuje biološke principe u rješavanju problema u medicini, veterini, poljoprivredi, energetici (npr. veštačka nafta, poliploidia i dr.)
 - Da interpretira ilustrovani materijal. „jedna slika vrijedi kao 1000 riječi“

PROGRAMSKI SADRŽAJ

Kategorija	Potkategorije	Br. ěasova	%
I. Životni procesi	I.1.1. Genetički inženjering	10	10.1
	I.1.2. Genetika ěovjeka	12	12.1
II. Živa bića i životna sredina	II.1. Ekologija	20	20.2
	II.1.2. Etologija	7	7.1
	II.1.3. ěovjek i životna sredina	22	22.2
	II.2. Evolucija	10	10.1
	Praktičan rad	12	12.1
	Ėasovi na raspolaganju	6	6.0
Ukupno		99	100

Kategorija	Potkategorije	Programski sadržaj	Očekivani rezultati	Međukularne veze
Životni procesi	Genetički inženjering	<ul style="list-style-type: none"> Rukovanje genetičkim materijalom (genetički inženjering) na nivou gena, hromozoma i genoma omogućili su da se dobije “genetička mašina”, živi sistemi kojima su se osobine promjenile i prilagodile potrebama čovjeka na mnogim poljima njegovog života kao npr.: prehrambenu industriju, energetiku, poljoprivredu, farmaciju, industriju pića, prečišćavanje zagađenih voda, medicini i dr. Kloniranje je proces proizvodnje ćelija ili organizama genetički identičnih 	<ul style="list-style-type: none"> definiše termin genetički inženjering objašnjava kako se dobijaju određeni geni procesom povratne transkripcije opisuje tehniku rekombinacije DNK i ulogu enzima (endonukleaza restrikcije) DNK u ovom procesu vrednuje ulogu vektora (plazmida i bakteriofagae) i genetičkom inženjeringu obrazlaže zašto se operacije u hromozomskom inženjeringu mogu posmatrati vizuelno mikroskopom. opisuje tehnike otkidanja, fragmentiranja, hromozomskog materijala (otkidanje cijelih hromozoma ili fragmenata hromozoma, djelovanjem restrikcionih enzima). povezuje hromozomalni inženjering sa transferom hromozomskih fragmenata, cijelih hromozoma kao i izgradnju vještačkih hromozoma. Obrazlaže zašto vještački hromozom ima sposobnosti da obavlja funkcije prirodnog hromozoma (npr. kako se udvajaju, kako se odvajaju hromatidi hromozoma i dr..) Vrednuje vrijednosti rukovanja sa hromozomima za biološku kontrolu za razmnožavanje štetnih insekata. opisuje etape kako se odvija kloniranje na primjeru žabe, miša i ovce i analizira praktične i etičke probleme vezane za njih. 	

			<ul style="list-style-type: none"> • razumije da direktno manipulisanje kompletnom garniturom hromozoma æelije naziva se inženjering genoma. • objašnjava hibridizaciju biljnih i životinjskih æelija. • definiše termin poliploid i opisuje uzroke njegovog nastanka (spontani, stres, temperatura, kolhicin i dr.). • vrednuje ulogu poliplodije o dobijanju novih varieteta biljaka, životinja sa željenim kvalitetom od èovjeka i razumije da indukavona poliplodija može se smatrati kao oblast inženjeringa genoma. • analizira ulogu genetièkog inženjeringa u tehnièkoj revoluciji i vrednuje ulogu biotehnologije za proizvodnju lijekova, proteine sa ljekovitim znaèajem hormona , sira, piva, jogurta , energetske resurse (npr. biogas i dr.) 	
Životni procesi	Genetika èovjeka	<ul style="list-style-type: none"> • Sa genetikom èovjeka razvile su se posebne metode za posmatranje i analizu nasleđivanja razlièitih osobina kao npr. metoda hibridizacije, genealoška metoda, metoda blizanaca i dr.. • Nasljedne bolesti su patološko stanje organizma povezani sa promjenama na nivou gena (monogenetske autozomalne dominantne i recesivne bolesti); hromozoma (numerièke i 	<ul style="list-style-type: none"> • Definiše termin genetika èovjeka. • Zna kako se formira rodbinsko stablo – filogram (heredogram). • obrazlaže zašto su štetni brakovi između pojedinaca u srodstvu. • opisuje kako se provjerava stepen u srodstvu. • objašnjava koeficijent ukrštanja u srodstvu i vrednuje znaèaj njegovog određivanja. • nabraja i opisuje nekoliko monogenetskih bolesti koje se nasleđuju autosomalno dominantno (kao polidaktilija, adaktilija, sindaktilija, brahidaktilija, 	Fizika, hemija, matematika, biohemija.

		<p>strukturalne promjene autosomalnih i polnih hromozoma).</p> <ul style="list-style-type: none"> • Neka ponašanja čovjeka i mentalne bolesti povezuju se sa naslednom osnovom. <p>PRAKTIKUM</p> <ul style="list-style-type: none"> • Nasleđivanje osobina vezane za pol. • Genealoško (porodično) stablo • Nasleđivanje bolesti vezane za pol. 	<p>ahandropozia (patuljaci) i recisivni (kao npr. alkaptonurija, fenilketonurija, albinizam i dr.).</p> <ul style="list-style-type: none"> • nabraja i opisuje neke hromozomopatije povezane sa polnim hromozomima (daltonizam, hemofilija) koji se nasleđuju na recisivan način, promjena autozomalnih hromozoma (Downov sindrom) kao i polni hromozomi (Klinefelterov sindrom). • Opisuje genetičke bolesti “maèji plaè (“Cri du chat”) kao posljedica strukturalnih promjena hromozoma. • nabraja metode pomoæu kojih se još u embrionalnom razvoju mogu otkriti neke bolesti. • Opisuje glavne zadatke humane genetike tokom istraživanja osobine ponašanja. • Povezuje nasljedni faktor i mentalne bolesti (šizofrenija, Parkinsonova bolest). • povezuje koeficijent inteligencije (QI) sa naslednim faktorima. • Razumije da je termin inteligencija sličan sa terminom elektricitet, dakle lako se mjeri, ali se teško definiše. • identifikuje simbole koji se koriste za studiranje nasleđivanja jedne osobine. • Obrađuje šemu nasleđivanja pola kod čovjeka i opisuje ulogu hromozoma u ovom procesu. • Izabira zadatke u vezi nasleđivanja krvnih grupa sistema MN, ABO i Rezus. • sastavlja genealoško stablo obe familije sa osobinom Daltonizma i daje objašnjenja vezana za to. 	
--	--	--	---	--

		<ul style="list-style-type: none"> • Polni hromatin. • Mikroskopsko posmatranje hromozoma na vrhu korijena crnog luka ili na pljuvaènim Ÿljezdama vinske mušice <i>Drosophila melanogaster</i>. 	<ul style="list-style-type: none"> • Sastavlja genealoško stablo nasleđivanja hemofilije na primjeru èlanova jedne porodice, obrazlaŸe zašto od prilike samo muškarci pate od hemofilije i objašnjava zašto nisu dozvoljeni brakovi u rodbinskom svojstvu. • pripremaju sveŸe preparate sluzokoŸe usne duplje (muške i Ÿenske), boji karmin-acidom i identifikuje polni hromatin ili Barovo tijelo koje se nalazi paralelno sa jedrovom opnom. • Upoređuje preparate gdje se nalazi Barovo tijelo i zakljuèuje da je propratna pojava Ÿenskih polnih æelija 	
Ÿiva biæa i Ÿivotna sredina	Ekologija	<ul style="list-style-type: none"> • da bi razumjeli kako funkcioniše jedan ekosistem treba razumjeti koncept sistema i predstavu razlièitih modela sistema • da bi analizirali sudjelovanja koji rezultiraju tok energije i kretanje materije preko ekosistema treba identifikovati sastavne elemente ekosistema i da interpretiraju kako se iskorišæava energija i materija od svakog organizma. • Mnoga jedinjenja i znaèajni elementi kreæu se preko Ÿivih i neŸivih komponenata sredine u obliku jednog ciklusa i stalno se ponavljaju. 	<ul style="list-style-type: none"> • Posmatraju i identifikuju uobièajene organizme u ekosistemima i skupljaju, registriju i predstavljaju grafièki podatke vezane o sudjelovanju tih organizama (od ogleada, izvora literature i elektronskih izvora). • Klasifikuju organizme nađene u lokalnim ekosistemima kao proizvođaæe, potrošaæe prvog, drugog i treæeg reda. Dizajniraju i konstruišu modele mreŸu ishrane sa ovim organizmima. • Posmatraju lokalne ekosisteme i identifikuju, mjere i klasifikuju njihove Ÿive i neŸive komponente. • Razlikuju kljuène procese u vodenom ciklusu, dioksida i azota i analiziraju kako funkcionišu u ovim ciklusima organizmi od bakterija i gljiva do potrošaæe treæeg reda • Identifikuju primjere međuzavisnosti na kopnenim 	Geologija, geografija, fizika, hemija

		<ul style="list-style-type: none"> • Energija ulazi u ekosistemu preko fotosinteze i protiče preko ekosistema pošto organizam u ekosistemu jede i biva pojeden od drugih organizama. Ovaj tok energije može se modelirati preko navedenih odnosa u lancu ishrane. • Materije se recikliraju i pretvaraju u povoljnu formu za ponovno iskorišćavanje preko djelovanja razlagača • Količina energije na raspolaganju na svakom trofičnom nivou (proizvođač, potrošač prvog reda, drugog i trećeg smanjuju se). Ovo se može modelirati preko jedne piramide energije, na kome proizvođači obezbeđuju širu osnovu materije i energije za druge članove. • Sudjelovanje između jednog potrošača koji lovi drugog potrošača da bi se njime hranio odnos je grabljivac-plijen (predator-pre). • Populacije jedne vrste mogu učiti u konkurenciju sa populacijom druge vrste za različite izvore. • Populacije jedne vrste mogu sudejstvovati sa populacijom 	<p>ekosistemima, kopnenih voda i mora.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Primjenjuju koncepte lanaca ishrane, mreža ishrane i energetske piramide kako bi analizirali kruženje materija i kako protiče energija u ekosistemu. • Interpretiraju, analiziraju i vrednuju podatke vezane za sudjelovanje populacija u jednom ekosistemu. • Razlikuje različite tipove simbioze i daju primjere za svaku od njih (mutualizam, komensalizam, parazitizam). • Povezuje pojam ekološke niše sa fizičkim karakteristikama organizma. 	
--	--	--	---	--

		<p>druge vrste za izvore sredine.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Simbiotički odnosi mogu postojati između dva ili više organizama kada žive ili djeluju zajedno. • Simbiotički odnosi obuhvataju mutualizam (na kome oba organizma koriste), komensalizam (u kome jedan organizam koristi dok je drugi neutralan) i parazitizam (u kome jedan organizam koristi dok drugi se oštećuje). • Svaki organizam igra specifičnu ulogu ili popunjava jednu nišu u životnoj zajednici gde živi. <p>EKSKURZIJA</p> <p>- Ekološke osobine ekosistema šume</p> <p>Praktikum</p> <p>- Direktna metoda određivanja</p>	<p>Razlikuje drvanaste biljke, žbunje i travnatice šuma određujući karakteristike spratova i one po godišnjoj dobi</p> <ul style="list-style-type: none"> - nabraja i označava tipične vrste svakog sprata - obrazlaže zašto se najveći dio biljaka prvog sprata oprašuje preko vjetra - objašnjava zašto biljke prvog sprata cvetaju prije otvaranja listova <p>Vrednuje rast biomase jednog stabla u zavisnosti od diametra stabla ili debljine godova mjerenih poslije izrezivanja</p> <ul style="list-style-type: none"> - zna da zone sa otvorenom bojom tih krugova predstavljaju prolećno drvo 	
--	--	--	---	--

		<p>zapreminskog rasta</p> <p>Upoznavanje sa ekosistemima kopnenih voda</p>	<ul style="list-style-type: none"> - opisuje fiziografske i biocenološke karakteristike tekuaèih voda (potoka, rijeka i dr.) - Skuplja vodene biljke i životinje i preko njih određuje ekološko stanje ekosistema. - opisuje kako se uzima plankton iz moèvare ili bare pomoæu planktonske mreže i markira je - analizira sakupljeni material mikroskopom, crta alge koje posmatra i određuje koje su to alge 	
Živa biæa i sredina	Biologija ponašanja	<ul style="list-style-type: none"> • Ponašanje je jedan postupak ili niz postupaka životinje kao odgovor na nadražaje spoljašnje i unutrašnje sredine. • Da bi obezbijedio kontinuitet života i hranu, da bi se odbranio od opasnosti sredine koja ga okružuje, da bi zauzeli mjesto u hijerarhiji grupe, da bi markirali teren itd., kod živih biæa izražavaju se različite forme ponašanja, kao npr. društveno ponašanje, braèno ponašanje, familijarne veze, život u grupama i dr. • Ponašanje životinja determiniše se od genetièke osnove, dok se razvoj ponašanja preko iskustva naziva nauèeno ponašanje. Geni i uèenje sudjeluju na uoblièavanju ponašanja životinja. 	<ul style="list-style-type: none"> • Definiše termin ponašanje i opravdava zašto se ponašanje realizuje u granicama koje se određuju od moguænosti receptornog efektornog i nervnog sistema. • Opisuje različite tipove ponašanja kod životinja kao: roditeljska pažnja, braèno ponašanje, odbrambeno ponašanje, ponašanje o obezbeðivanju hrane, migraciono, teritorijalno ponašanje. • opisuje uzajamne forme između roditelja i naslednika. • Razumije da se susret individua razlièitih polova odvija kao rezultat reakcija na hemijskim signalima (feromona), zvukova (insekti, žabe, ptice) dati preko jednog od narednih partnera. • donosi primjere koje potvrðuju da feromoni vertebrata služe ne samo da se privuèe jedinka suprotnog pola, nego i da se obilježi teritorija. • opisuje braèno ponašanje kod riba, žaba, ptica i sisara. • opravdava prednosti organizma životinja koji žive 	Ekologijom, fiziologijom, uporednom psihobiologijom, sociologijom i zoosociologijom

		<ul style="list-style-type: none"> • Sposobnost čovjeka da kontroliše ponašanje, čini da se društveno ponašanje kvalitativno razlikuje od ponašanja životinja. Ponašanje čovjeka karakteriše socijalni instikt, kooperacija, strah, agresivnost, teritorija, devijantne forme ponašanja i dr.. 	<p>u grupama i objašnjava da se grupisanje odvija na osnovu vidnih signala, glasova i hemijskih signala</p> <ul style="list-style-type: none"> • opisuje različite forme organizacije društvenog života životinja. • opisuje oblike obilježavanja teritorije kod različitih vrsta životinja. • Opisuje kvalitativne razlike ponašanja čovjeka i životinja i opravdava zašto čovjek ima sposobnosti da kontroliše i modifikuje ponašanje. • definiše termin socijalni instikt. • povezuje nasljednu bazu kod čovjeka sa biološkim pojmom instikta. • razlikuje instiktno ponašanje današnjeg čovjeka od čovjeka rane hominizacije. • objašnjava kako se reguliše peternalno ponašanje čovjeka • daje sud do koje mase čovjek kontroliše agresivne instikte. • povezuje kooperativna i agresivna ponašanja čovjeka sa njegovom teritorijom. • analizira nasljednu osnovu nekih devijantnih ponašanja čovjeka 	
Živa bića i životna sredina	Čovjek i životna sredina	<ul style="list-style-type: none"> • Životnu sredinu čovjeka čine dva svijeta; jedan svijet je priroda (biljke i životinje, zemlja, voda, vazduh) koja postoji milione godina prije čovjeka, čiji je sastavni dio sam čovjek i drugi 	<ul style="list-style-type: none"> • opisuje promjene hemijskih i fizičkih uslova u sredini kao posljedica djelovanja faktora čovjek. • nabroja glavne izvore zagađenja na globalnom i lokalnom proračunu • donosi primjere za uticaj čovjeka u sredini na lokalnom i globalnom nivou 	

		<p>svijet je svijet objekata, predmeta, institucija koje je čovjek stvorio za sebe koristeći nauku, tehniku i tehnologiju, da bi stvorio jednu životnu sredinu koja odgovara potrebi i njegovim namjerama.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Danas biosfera uopšte i životna sredina posebno karakteriše se porastom antropogenih ekosistema (agrarnih, ruralnih i urbanih) i smanjenje površina prirodnih ekosistema. • Kao posljedica djelovanja antropogenog faktora najvidljiviji način degradacije biosfere je zagađenje vazduha, zemlje, vode. Posljedice su mnogobrojne, od istanjivanja ozonskog filtera iznad Antarktika, globalno zagrevanje, nerazjašnjeno izumiranje šuma (kisele kiše) i mnoge biljnih i životinjskih vrsta. • čovjek da bi dobio najveće redimente od agrarnih ekosistema stalno i sve više upotrebljava agrohemijske, kao posljedica se povećava rizik od kontaminacije hrane i ujedno se rizikuje zdravlje i budućnost čovjeka. • Danas čovjek preduzima mjere za 	<ul style="list-style-type: none"> • interpretira sredinu iz ugla fizike, geografije, biologije, ekonomije, politike, sociologije, tehnologije, estetike, duhovnosti i dr.. • objašnjava promjene sadržaja živog svijeta kao posljedica djelovanja faktora čovjek. • vrednuje uticaj urbanizma i industrijalizma u sredini. • objašnjava uzroke i posljedice fizičkog, hemijskog, termičkog i biološkog zagađenja vode, vazduha, zemlje (i hrane) za živa bića i biosferu • opisuje ekotehnološke mjere transformacije biomase u goriva. • vrednuje značaj upotrebe mikrobijskih đubriva u mjesto onih mineralnih i opisuje kako se vrši inokulacija (sijanje) na zemljištu mikrobijskih vrsta kao npr. azotofiksatorni mikrobi, gljive koje povećavaju asimilaciju fosfata i mikroelemenata iz zemljišta. • donosi primjerke upotrebe mikrobijskih insekticida. • razumije da jedna promjena na jednom ekološkom ekosistemu donosi stalne promjene na njima dok se postavi nova ekološka ravnoteža. • uzima primjere za zdravstvene i genetičke posljedice zagađene sredine za živa bića i čovjeka. • definiše termin monitoring i opisuje značaj hemijskog, i biološkog radioaktivnog monitoringa za praćenje stepena kontaminiranosti životne sredine. • razlikuje biološki aktivnog od pasivnog monitoringa 	
--	--	--	--	--

		<p>zaštitu i rehabilitaciju degradirane prirode -zaštita prirode</p> <p>Praktikum</p> <p>- automobili i termalna zagađeost životne sredine - kisele padavine</p> <p>- flora kao indikator zagađenja vazduha</p> <p>- gustina populacije kišne gliste kao indikator zagađenja</p>	<p>i vrednuje ulogu bioindikatorskih organizama u monitoring sistemu.</p> <ul style="list-style-type: none"> • vrednuje značaj popisa flore i faune, crvene knjige, prirodnih rezervata, botaničkih i zooloških vrtova i nacionalnih parkova za očuvanje sredine • nabraja opšte zakonske mjere, tehničke, istarživačke, obrazovne i monitorne za očuvanje i unapređenje životne sredine. • radi na rješavanju problema sredine na konstruktivan i rehabilitacioni način. • drži stav i primjenjuje znanja, pojmove i vrijednosti da bi zaštitio i unaprijedio sredinu. • propagira stvaranje novih modela individualnog i kolektivnog ponašanja prema sredini, da bi je očuvali i neugrozili. • aktivno učestvuje na rješavanju problema sredine na lokalnom, regionalnom i nacionalnom nivou • analizira sredinske informacije i razvija kritički stav prema njima. • informaciju za probleme u sredini opisuje i interpretira usmenim putem, tabelama, grafikonima sa ciljem mogućeg rješenja . • mjeri temperature vazduha u neposrednoj blizini semafora tokom ljeta i 200-330 dalje od njih (sa koncentričnom spravom) i obrazlaže zašto je temperatura blizu semafora viša. • pomoću lakmusovog papira određuje PH vrednost od uzoraka atmosferskih padavina (kiše, snijega) i zemljišta (uzeto) blizu industrijskog odeljenja i u naselju sa malo zagađenja. 	
--	--	---	--	--

			<ul style="list-style-type: none"> • objašnjava posljedice promjene PH vrijednosti zemljišta (kiselih kiša) na biljke. • nabroja biljke (lišajevе i mahovine) koji služe kao indikator zagađenja vazduha sumpor-dioksidom. • opisuje promjene na listovima duvana kao posljedica zagađenja sredine ozonom. • razlikuje godišnje godove na stablu višegodišnje biljke i obrazlaže zašto se u uslovima zagađenja smanjuje sekundarno debljanje stabla. • upoređuje godove na stablu biljke i na osnovu njihove debljine određuje vrijeme rasta i zagađenja u regionu. • određuje gustinu populacije kišnih glisti u zagađenom i nezagađenom regionu i obrazlaže eventualne promjene na gustinu populacije između ova dva regiona. 	
Živa bića i životna sredina	Evolucija	<ul style="list-style-type: none"> • Današnji organski svijet, biljke i životinje, kao rezultat i čovjek, su proizvod procesa evolutivnog razvoja koji je trajao milione godina. • Evolutivna historija mnogih biljaka i životinja na detaljan način je fiksirana na takozvane evolutivne dokaze: paleontološka-fosilna hronika, biogeografske, embriološke dokaze i dr. • Nepovratni prirodni proces zamjenjivanja nekih vrsta drugim 	<ul style="list-style-type: none"> • definiše termin evolucija. • opisuje nastajanje i dominantnost glavnih grupa živih bića tokom historije života na zemlji u različitim geološkim periodima. • vrednuje ulogu uporedno–anatomskih, embrioloških, biogeografskih, biohemijskih, fizioloških, i fosilnih dokaza o evoluciji. • upoređuje sličnosti između embriona različitih kičmenjaka kao dokaz o njihovom zajedničkom porijeklu. • opisuje gledišta filozofa prirodnjaka o razvoju živog svijeta i vrednuje naučeni značaj Darwinove 	

		<p>dešavao se neprestano i doveo do stvaranja vrste biljaka i životinja koje postoje i danas obuhvatajući i čovjeka. U ovaj dug proces značajnu ulogu ima borba za opstanak živih bića i zavisnost jedan prema drugom kao i prirodno probiranje.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Čovjek je prizvod razvoja prirode životinjskog porijekla. O ovome govore paleontološki dokazi i glavne etape antropogeneze. Osnovnu ulogu u njegovom formiranju ima rad, koji nije biološki nego društveni faktor. • Kao rezultat zamršenih reakcija koje su se dogodile tokom evolucije zemlje, u prvom okeanu i delovanju mnogih zračenja, postepeno od prostih molekula formirali su se kompleksni molekuli (proteini, nukleinske kiseline). Formiranje nukleinskih kiselina i samoudvajanje bile su neodvojive pojave na putu formiranja prvih heterotrofnih živih bića, a kasnije i autotrofnih 	<p>teorije o evoluciji.</p> <ul style="list-style-type: none"> • obrazlaže ulogu prirodnog probiranja kao glavnog faktora evolucije živog svijeta. • donosi primjere prirodnog veštačkog odabiranja. • opisuje načine formiranja vrste-specijacije. • razlikuje (geografski) način formiranja vrste. • određuje sistematiku poziciju čovjeka u životinjskom svijetu. • opisuje geneološko stablo primata • nabroja autentične osobine čovjeka koje se nemogu naći kod majmuna. • opisuje faze evolutivnog razvoja ljudske vrste • opisuje kako su nastale ljudske rase i interpretira pseudonaučna gledišta o rasama, objašnjava da je čovjek prirodni i društveni proizvod. • opisuje gledišta starih grčkih naučnika o poreklu života na zemlji. • Objašnjava praktične vrijednosti Luj Pasterovih eksperimenata koji su pobili teoriju “genera spontanum” (samonastajanje živih bića). • donosi primjerke kako bi potvrdili da mikroorganizmi nemogu nastati na samostalan način. • opisuje primitivnu atmosferu zemlje i organske sastojke prije nastajanja života. • Opisuje Mulerov eksperiment koji imitira u laboratoriji uslove primitivne atmosfere. • analizira odvijanje procesa koji su pomogli evoluciju organske materije vodenih bazena u 	
--	--	---	--	--

		<p>- Praktikum i prikazivanje</p> <p>- Variabilnost kao faktor evolucije na primjeru ljuske vinogradskog puža</p> <p>Homologni i analogni organi</p>	<p>pravcu nastajanja životnih oblika.</p> <ul style="list-style-type: none"> • nabraja osobine građe i funkcije života koacervata i razumije da su prvi oblici života bili heterotrofni. <p>* uèenici donose u uèionicu mnogo ljuštura vinogradskog puža, poređaju ih u jednu kutiju i posmatraju razlike u boji (od svijetlih boja, do zatvorenih boja kao i prolazni tipovi sa crnim uskim linijama do onih širih) kao i promjene u obliku</p> <ul style="list-style-type: none"> • obrazlaže uzroke takvih razlika • upoređuje (u modelima) jedinstven plan prethodnih eksperimenata kod èovjeka, ptica, gmizavaca i slijepog miša, analizira funkcije koje obavljaju i daje naziv takve pojave u evoluciji (homologni organi) • iz atlasa upoređuje plan građe krila insekata, ptica i slijepog miša, opisuje funkcije koje obavljaju i daje naziv takvoj pojavi u evoluciji (analogni organi) 	
--	--	---	--	--

BIOLOGIJA

Opšta gimnazija (2 èasa nedeljno – 74 èasa godišnje)

UVOD

Ovaj program predviđa da se predmet biologije za 12. razred opšte gimnazije obradi za 74 èasa. Za fleksibilnost, u programu biologije ovog razreda predviđeni su mnogo više nego ranije praktičan rad i èasovi na raspolaganju (ukupno 17 èasova).

Svrha ovoga je da se nastavniku da više prostora kako bi prilagodio nastavu u zavisnosti od uslova koje pruža uèionica, škola idr. U stablu sadržaju predmet ima dvije **kategorije** i èetiri **potkategorije**. Prva kategorija (**Životni procesi**) obuhvata jednu potkategoriju: **1. Genetički inženjering i biotehnologija**. Druga kategorija (**Živa biæa i životna sredina**) sadrži tri potkategorije: **1. Bionika i bioarhitektura, 2. Humana ekologija i 3. Organska evolucija**. Sublimirajuæi uzete informacije o programima vremena u regionu i šire, zalagali smo se da na polju programa biologije po novom kurikulumu obezbijedimo “tok” koncepata od drugog ka treæem nivou. Ova sklonost je udružena sa pažljivim odabiranjem predmeta, kao npr., genetički inženjering i biotehnologija, bionika, humana ekologija i dr), sa ciljem da programski sadržaj biologije bude koherentan, logički i primjenjiv. Druga osobina reformisanog programa biologije u opšte, a posebno 12. razreda, je “miješanje” nastavnih tema. Za razliku od tradicionalnih programa, gdje npr. znanja iz botanike, zoologije, fiziologije, ekologije idr. koji se davali “izolovano” jedno od druge, sa ” miješanjem “ tema teži se integrisano prikazivanje iz specifiènih oblasti sa drugim naukama. Ovaj pristup omoguæava uèenicima da steknu potrebna znanja za svakodnevni život u skladu sa zahtjevima novog milenijuma i otvara put najlakšeg usavršavanja drugih koncepata koji æe se odvijati u nastavku školovanja – studiranja.

Na kraju, da naglasimo, da sliènosti kojima je data posebna pažnja u nazivima kategorija i potkategorija na prvom, drugom i treæem nivou školovanja, sa njihovim tematskim pretvaranjem za svaki nastavni èas imaju znaèajne promjene u sadržaju i pristupu.

CILJEVI

Nastavni program predmeta biologije za dvanaesti razred ima za cilj:

- Razvijanje **sposobnosti** uèenika da **razumije** i shvati osnovne zakonitosti životnih procesa, u historijskom kontekstu i na molekularnom nivou, individue i populacije.
- Razvijanje **znanja** o živim biæima i ambijentu (ekologije, evolucije) i sposobnosti da bi primjenili znanja (bionika, bioarhitektura) kako bi se suèeljavali sa problemima životne sredine na konstruktivan i rehabilitacioni naèin (humana ekologija).
- Razvijanje stalnih **vještina** o sakupljanju, obradi relevantnih nauènih podataka i primjena steèenih vještina u konkretnim situacijama o dobrobiti èovjeka i sredine (hodroponika, biološko monitorisanje)

OPŠTI OBJEKTIVI

Od programskog sadržaja 12 razreda uèenik treba biti u stanju:

O **Da razvija stavove i vrijednosti:**

- U kontekstu savjesnosti i podizanja etièke odgovornosti prema èovjekovoj i prirodnoj sredini i aktivnom uèešæu u rješavanju problema u sredini
- U smislu kultiviranja liènog ponašanja (da bude kooperativan, otvoren, tolerantan, èastan, dobrovoljan, kritièan i dr. (10 dobrovoljnih ljudi radi više nego 1000 primoranih ljudi, bolje je inteligentan i smeo, nego genije, a oprezan)

O **Da zna:**

- Rjeènik (biološku terminologiju iz genetièkog inženjeringa, genetiku populacija, ekologiju i dr)
- Èinjenice, koncepte i principe biologije,
- Procedure i metode u biologiji

O **Da shvati:**

- Èinjenice i biološke principe i da ih logièki povezuje (npr. biologiju sa tehnikom, farmacijom i dr.)
- Relaciju uzrok – efekat (npr.efekat staklene bašte i globalno zagrijavanje, posledice)
- Obrazloži metode i procedure

O Da primjenjuje u novim situacijama:

- Āinjenice i biološke principe (hidroponika, miniaturalni ekološki sistemi u nepovoljnim uslovima, npr. : podmornica, kosmički brod, polarni predjeli i dr.)
- Procedure i metode u biologiji
- Rješavanje problema biološke prirode

O Da saopštava informacije u različitim kontekstima:

- Da piše izvještaje sa praktičnog rada ili istraživanja
- Da prezentuje rezultate istraživanja, konsultujući više izvora informacija
- Informaciju o bioškim problemima (genetički inženjering, genetika čovjeka, i dr. opisuje i usmeno interpretira, sa tabelama, grafikonima i dr.
- Doprinosi učesćem (NVO koje se bave ambijentom) debatama i diskusijama o pitanjima biologije i sredine „misli globalno deluje lokalno“ npr. efekat „staklene bašte”

O Da razvija kritičko mišljenje o biologiji; dakle ne samo da razumije **šta** se dešava, nego i da postavlja pitanja **kako i zašto** se dešava?

- Da poznaje relevantnu informaciju od one nerelevantne
- Da razlikuje činjenicu od suda
- Da primjenjuje biološke principe u rješavanju problema u medicini, veterini, poljoprivredi, energetici (npr. vještačka nafta, poliploidija i dr.)
- Da interpretira ilustrovani materijal, ”jedna slika vrijedi kao 1000 riječi”

PROGRAMSKI SADRŽAJ

Kategorija	Potkategorija	Br. časova	%
I. Životni procesi	I.1. Genetički inženjering i biotehnologija	15	20
II. Živa bića i životna sredina	II.1. Bionika i bioarhitektura	6	8
	II.2. Osnovi ekologije i humana ekologija	32	43
	II.3. Organska evolucija	8	11
	Praktičan rad	8	11
	Časovi na raspolaganju	5	7
	Ukupno	74	100

Kategorija	Potkategorija	Programski sadržaj	Očekivani rezultati	Međukurikularne veze
I. ŽIVOTNI PROCESI	I.1. Genetički inženjering i biotehnologija	<ul style="list-style-type: none"> • Proizvod raznih produkata od značaja za čovjeka bazira se na djelovanju živih bića, njihovih djelova ili njihovih produkata-biotehnologija. • Rukovanje genetičkim materijalom (genetički inženjering) omogućilo je da se dobiju živi sistemi čije se osobine promjenile i prilagodile potrebama čovjeka u mnogim oblastima njegovog života kao npr.: u prehrambenoj industriji, energetici, poljoprivredi, farmaciji, industriji pića, pročišćavanje zagađenih voda i dr. 	<ul style="list-style-type: none"> • Definiše termin biotehnologija i daje naziv osnovnim disciplinama biotehnologije • opisuje metode, faze i operacije u genetičkom inženjeringu. • razlikuje spontane (prirodne) i biotehnološke procese. • vrednuje ulogu biomase kao osnovni materijal u biotehnološkim procesima (npr. slame, drveta) u proizvodnji polisaharida, aminokiselina i dr. • opisuje ulogu mikroorganizama kao “hemijske fabrike” koje posjeduju gotovo sve postupke i metode biotehnologije. • analizira nivo u kome interviše genetički inženjering (geni, genetske grupe, hromozomi, genomi). • opisuje način prenošenja nasljednog materijala od jednog živog sistema na drugi, inkorporacija ovog materijala u recipientnoj ćeliji kao i dobijanje nasljednog vještačkog materijala koji ne postoji u prirodi. • nabroja faze u genetičkom inženjeringu; obuhvatajući i dobijanje nasljednog materijala sa željenim osobinama). • objašnjava da je kloniranje proizvodnja ćelija ili organizama genetički identičnih i vrednuje posledice rukovanja genetičkim materijalom sa aspekta etike i prakse. • vrednuje značaj primjene biotehnologije u industriji 	

		<p>- Spolni hromatin</p> <p>- posmatranje hromozoma na vrhu korijena crnog luka</p>	<p>hljeba, piæa, farmaceutskoj industriji, u preradi zagaðenih voda, vaðenje nafte iz siromašnih izvora i dr..</p> <ul style="list-style-type: none"> • opisuje ekonomski znaèaj transplatacije gena sa bakterija koji fiksiraju atmosferski azot kod biljnih kultura. • priprema svjeæe preparate sluzokoæe usne duplje (muškog i æenskog spola), boje ga sa karmin - acidom i identifikuju spolni hromatin ili Barovo tijelo koji se paralelno nalazi sa jedrovim omotaèem. • uporeðuje preparate gdje se nalazi Barovo tijelo i zakljuèuje da je ono propratna pojava æenskih polnih æelija. 	
<p>II.æiva biæa i æivotna sredina</p>	<p>II.1.Bionika i bioarhitektura</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Pirmjenjujuæi princip graðe biljnih i æivotinjskih organizama, tkiva i njihovih organa (bionika) konstruisani su optièki instrumenti, elektronski aparati, detektori, letilice, podmornice, i dr. • Imitacija graðe æivih biæa, njihovih produkata našla je primjenu u graðevini i arhitekturi-bioarhitekturi. <p>Èovjek radi opstanka u ekstremnim uslovima sredine u nedostatku plodnog zemljišta primjenjuje minijaturalne</p>	<ul style="list-style-type: none"> • definiše termin bionika i opisuje predmet njenog prouèavanja. • povezuje bioniku sa izgradnjom optièkih, instrumenata, leteæih aparata, podmornica i dr. • uporeðuje konstrukciju aviona sa leteæim aparatom ptica i insekata. • povezuje konstrukciju i funkciju podmornica sa delfinom i njegovim principom ronjenja i izlaska iz vode. • opisuje princip graðe i funkcije detektora za vojne ciljeve sa æulnim organima æivotinja i uporeðuje prirodni radar (slijepi miš) sa onim vještaèkim. • opisuje termin eholokator i analizira moguænost upotrebe eholokatora modifikovanih i sofisticovanih kako bi pomogli slijepim ljudima. 	

		<p>ekološke vodene –hidroponika sisteme.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • upoređuje građu uha kod foke sa hidrofonom radi prijema zvuka pod vodom, građu jednog organa kod meduza sa jednim tehničkim aparatom koji može predvidjeti buru 15 sati prije njenog nastanka. • vrednuje značaj imitacije i građe živih bića i njihovih predukata-bioarhitekture (npr. u saču pèela, strukturi i redosljedu mehaničkih tkiva kod biljaka) za izgradnju mostova, kupola, nebodera, tunela i dr. objekata stabilnih na seizmičko kretanje. • definiše termin hidroponika i opisuje njen značaj za opstanak čovjeka u ekstremnim situacijama (podmornica, polarni krajevi, stjenovita ostrva, kosmički brod, i dr.) 	
<p>Živa bića i životna sredina</p>	<p>Osnovi ekologije</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Ekosistemi se sastoje od svih vrsta živih bića koje sudjeluju između sebe i sa abiotičnom životnom sredinom na jednom određenom geografskom prostoru. • Hranljive materije kreću se u ekosistemu. Najuočljiviji primjeri za kretanje takvih materija su karbon, kiseonik, azot, i voda. • Tok energije se dešava između trofičnih nivoa u svim ekosistemima i može se opisati ovako: <ul style="list-style-type: none"> - lanac ishrane - mreža ishrane - piramida energije 	<ul style="list-style-type: none"> • definiše termin ekologija, biosfera i ekosfera • daje naziv i opisuje ekološke abiotične i biotične faktore • definiše termin ekosistem, opisuje elemente ekosistema i klasifikuje ekosisteme • obrazlaže zašto se akvarijum smatra minijaturalnim ekološkim sistemom • obrazlaže zašto osnovni elementi ekosistema u prirodi nisu jedinke nego populacije i povezuje strukturu i dinamiku populacije sa biotičkim i abiotičkim faktorima • definiše termin ekološka valencija • objašnjava zašto se širina ekološke rasprostranjenosti uslovljava od zahteva koji ima vrsta prema ekološkim faktorima hemijske, fizičke 	

<p>Živa bića i životna sredina</p>		<ul style="list-style-type: none"> - piramida biomase - piramida brojeva • Ekološka sukcesija je jedan niz promjena u jednoj životnoj zajednici (biocenoza) u kojoj se nove populacije zamjenjuju sa onim postojećim. Postoje razne vrste ekoloških sukcesija kao: autohtoni, alohtoni, antropogeni, primarni, sekundarni, klimatski. • Stadij klimaksa je najveći stepen razvoja životne zajednice. U stadiju klimaksa su npr. širokoliste šume Kosova. • Kao posljedica nepoznavanja i neizvršavanja prirodnih zakona, čovjek sa njegovim aktivnostima sukcesivno je prouzrokovao negativne posljedice za planetu i za budućnost čovječanstva (kao npr. globalno zagrijavanje, kisele kiše, zagađenje vazduha, vode, zemljišta, smanjenje zelenih površina, ugrožavanje i uništavanje mnogih živih bića i dr.) • Urbani ekosistemi, urbanizam i megalopolisi suočavaju se sa mnogim problemima: kao: otpaci, buka, "psihološko zagađenje", nedostatak zelenih površina i dr.. 	<p>i biološke prirode.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Zna razliku između ekosistema, biocenoza , populacije i organizama. • opisuje kretanje vode, karbona (ugljen), kiseonika i azota u prirodi. • opisuje kako se transformiše energija sa jednog na drugi član biocenoze odnosno sa jednog trofičnog nivo na drugi, na primjeru trofičnog lanca, trofične mreže, piramide biomase, piramide brojeva, energetske piramide. • objašnjava zakonitosti toka energije preko određenog trofičnog nivoa . • Definiše termin sukcesija ili ekološka uzastopnost. • Opisuje razne tipove sukcesija i način njihovog razvoja. • Definiše pojam koncepta klimaks i opisuje karakteristike životnih zajednica koje su postigle stadijum klimaksa. • Upoređuje stepen promjenljivosti između prirodnih i vještačkih ekosistema. • Opisuje posljedice dominacije čovjeka u biosferi i kvalitet njegovog života. • daje primjere o nasljednim posljedicama, na zdravlje i genetske posljedice iz zagađene sredine • analizira posljedice savremenog života i zagađene sredine na mentalno zdravlje i nabraja mjere za zaštitu zdravlja.. • opisuje posljedice promjena životnih uslova za zoocenoze i fitocenoze kao npr. seča šuma, kisele 	
---	--	--	---	--

	Humana Ekologija	<ul style="list-style-type: none"> • Za očuvanje životne sredine, čovjek preduzima zakonske mjere, mjere monitorisanja i dr.. <p>Praktikum i vježbe</p> <p>- upoznavanje ekosistema kopnenih voda</p> <p>-automobili i termalna zagađenost životne sredine</p> <p>-kisele padavine</p>	<p>kiše, nekontrolisan lov riba, divljači i dr.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Opisuje ekološke principe o uređivanju gradova (progresivan i kulturni model gradova). • nabroja uzroke nastanka problema u naseljima čovjeka kao npr. otpaci, buka, zelenilo, "sindrom bolesti u gradu", "psihološko zagađenje" i dr.. • objašnjava uzroke stresa života u gradu; agresivnost vozača automobila, prolaznike na prolazima, mnoge udesa i dr., psihičke bolesti i dr. • vrednuje značaj involviranja ekološke dimenzije tokom planiranja ozelenjavanja, zaštitu od buke, uklanjanje i prerada otpadaka iz urbanih sredina.. • analizira uticaj urbanizma na prostornu vrijednost pejzaža • opisuje posljedice zagađenog vazduha o materijalnim vrijednostima i daje primjere o uticaju vibracija na materijalne vrijednosti • vrednuje ekološki značaj o direktnom i indirektnom korišćenju solarne energije • obrazlaže značaj uključivanja ekološke komponente tokom prostornog i urbanističkog planiranja. • nabroja opšte zakonske mjere, tehničke, istraživačke, obrazovne i monitorisanje za očuvanje sredine. • sposoban je da se suoči sa problemima sredine na konstruktivan i rehabilitacioni način. • opisuje fiziografske karakteristike i biocenološke kopnenih voda. • sakuplja životinje i biljke i pomaže njih kao 	
--	------------------	---	--	--

			<p>biološkog indikatora određuje ekološko stanje različitih vodenih ekosistema.</p> <ul style="list-style-type: none"> • opisuje kako se uzima plankton iz močvare ili bare pomoću planktonske mreže, sakuplja plankton i vrši njegovo markiranje • analizira sakupljeni materijal mikroskopom, crta alge koje posmatra i određuje koje su to alge. • mjeri temperaturu vazduha u neposrednoj blizini semafora tokom ljeta i 200-300 metara dalje od njega (sa koncentričnom spravom) • obrazlaže zašto je temperatura blizu semafora viša • pomoću lakmusovog papira određuje PH vrijednost preko uzoraka atmosferskih padavina (kiše, snijega) i zemljišta (uzeto) blizu industrijskog odeljenja i u ruralnom naselju. • objašnjava posledice promjene vrijednosti PH u zemljištu (kiselih kiša) za biljke 	
<p>II. Živa bića i životna sredina</p>	<p>II.4. Organska evolucija</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Kao rezultat zamršenih reakcija koje su se dogodile tokom evolucije Zemlje, u prvom okeanu i djelovanju mnogih zračenja, postepeno od prostih molekula formirali su se kompleksni molekuli (proteini, nukleinske kiseline). Formiranje nukleinskih kiselina i samoudvajanje bile su neodvojive pojave na putu formiranja prvih heterotrofnih živih bića, a kasnije i autotrofnih 	<ul style="list-style-type: none"> • definiše termin evolucija. • opisuje gledišta starih grčkih naučnika o porijeklu života na ZEMLJI. • Objašnjava praktične vrijednosti Luj Pasterovih eksperimenata koji su pobili teoriju “genera spontanum” (samonastajanje živih bića). • donosi primjere da bi potvrdio da mikroorganizmi ne mogu nastati sami od sebe • opisuje primitivnu atmosferu Zemlje i organske sastojke prije nastajanja života. • Opisuje Mulerov eksperiment koji u laboratoriji 	

		<ul style="list-style-type: none"> • Današnji organski svijet, biljke i životinje, kao rezultat i čovjek, su proizvod procesa evolutivnog razvoja koji je trajao milione godina. • Čovjek je proizvod razvoja prirode životinjskog porijekla. O ovome govore paleontološki dokazi i glavne etape antropogeneze. Osnovnu ulogu u njegovom formiranju ima rad, koji nije biološki nego društveni faktor. <p>Praktikum demonstriranje:</p> <p>Variabilnost kao faktor evolucije na primjeru ljuske vinogradskog puža</p>	<p>imitira uslove primitivne atmosfere.</p> <ul style="list-style-type: none"> • analizira odvijanje procesa koji su pomogli evoluciju organske materije vodenih bazena u pravcu nastajanja životnih oblika. • nabroja osobine građe i životnih funkcija koacervata. • razumiju da su prvi oblici života bili heterotrofni • Opisuje nastajanje i nadvladavanje glavnih grupa živih bića tokom historije života na Zemlji u različite geološke periode. • vrednuje ulogu dokaza anatomske-uporedne, embriološke, biogeografske, biohemijske, fiziološke, i fosila, o evoluciji. • Vrednuje naučeni značaj Darvinove teorije o evoluciji. • određuje sistematski položaj čovjeka u životinjskom svijetu • opisuje geneološko stablo primata i autentične osobine čovjeka koje se ne nalaze kod majmuna • opisuje faze razvoja kod vrste čovjeka, objašnjava kako su nastale ljudske rase i interpretira pseudonaučna gledišta o rasama. • učenicima donose u učionici mnogo ljuštura vinogradskog puža, poređaju ih u jednoj kutiji i posmatraju razlike u boji (od svijetlih boja, do zatvorenih boja kao i prelazni tipovi sa crnim uskim linijama do onih širih) kao i promjene u obliku • obrazlažu uzroke takvih promjena 	
--	--	--	---	--

BIOLOGIJA

Gimnazija matematike i informatike
(2 èasa sedmièno, 66 èasova godišnje)

UVOD

Ovaj program predviða da se predmet biologije za 12. razred gimnazij- matematike i informatike obradi za 74 èasa. Za fleksibilnost, u programu biologije u ovom razredu predviðeno je mnogo više èasova za praktièan rad nego ranije (17 èasova). Svrha ovoga je da se nastavniku da više prostora kako bi prilagodio nastavu u zavisnosti od uslova koje pruža uèionica, škola i dr. U stablu sadržaja predmet ima **dvije kategorije** i èetiri **potkategorije**. Prva kategorija (**Životni procesi**) obuhvata jednu potkategoriju **1. Genetièki inženjering i biotehnologija**. Druga kategorija (**Živa biøa i životna sredina**) sadrži tri potkategorije: **1. Bioniku i bioarhitektura**, **2. Humana ekologija** i **3. Organska evolucija**. Sublimirajuæi uzete informacije o programima vremena u regionu i šire, zalagali smo se da na polju programa biologije po novom kurikulumu obezbijedimo “tok” koncepata sa drugog na treæi nivo. Ova sklonost je udružena sa pažljivim odabiranjem predmeta, kao na pr., genetièki inženjering i biotehnologija, bionika, humana ekologija i dr), sa ciljem da programski sadržaj biologije bude koherentan, logièki i primjenljiv. Druga osobina reformisanog programa biologije uopšte, a posebno 12. razreda, je “preplitanje” nastavnih tema. Za razliku od tradicionalnih programa, gdje npr. znanja iz botanike, zoologije, fiziologije, ekologije i dr. koji su se davali “izolovano” jedno od drugog, sa ” preplitanjem “ tema teži se integrisanom prikazivanju iz specifiènih oblasti sa drugim naukama. Ovaj pristup omoguæava uèenicima da steknu potrebna znanja za svkodnevni život u skladu sa zahtjevima vremena i otvara put najlakšeg usavršavanja drugih koncepata koji æe se odvijati u nastavku školovanja – studiranja.

Na kraju da naglasimo da sliènosti kojima je data posebna pažnja u nazivima kategorija i potkategorija na prvom, drugom i treæem nivou školovanja, sa njihovim tematskim pretvaranjem za svaki nastavni èas imaju znaèajne promjene u sadržaju i pristupu.

CILJEVI

Nastavni program predmeta biologije za dvanaesti razred ima za cilj:

- Razvijanje **sposobnosti** uèenika da **razumije** i shvati osnovne zakonitosti životnih procesa, u historijskom kontekstu i na molekularnom nivou, individue i populacije.
- Razvijanje **znanja** o živim biæima i ambijentu (ekologije, evolucije) i sposobnosti da bi primjenili znanja (bionika, bioarhitektura) kako bi se suoèljavali sa problemima životne sredine na konstruktivan i rehabilitacioni naèin (humana ekologija).
- Razvijanje stalnih **vještina** o sakupljanju, obradi relevantnih nauènih podataka i primjena steèenih vještina u konkretnim situacijama o dobrobiti èovjeka i sredine (hodroponika, biološko monitorisanje).

OPŠTI OBJEKTIVI

Od programskog sadržaja 12. razreda uèenik treba biti u stanju:

O **Da razvija stavove i vrijednosti:**

- U kontekstu savjesnosti i podizanja etièke odgovornosti prema èovjekovoj i prirodnoj sredini i aktivnom uèešæu u rješavanju problema u sredini
- U smislu kultiviranja liènog ponašanja (da bude kooperativan, otvoren, tolerantan, èastan, dobrovoljan, kritièan i dr. (10 dobrovoljnih ljudi radi više nego 1000 primoranih ljudi, bolje je inteligentan i smeo, nego genije, a oprezan)

O **Da zna:**

- Rjeènik (biološku terminologiju iz genetièkog inženjeringa, genetiku populacija, ekologiju i dr.)
- Èinjenice, koncepte i principe biologije,
- Procedure i metode u biologiji

O **Da shvati**

- Èinjenice i biološke principe i da ih logièki povezuje (npr. biologiju sa tehnikom, farmacijom i dr.)
- Relaciju uzrok – efekat (npr. efekat staklene bašte i globalno zagrevanje, posljedice)
- Opravdanost metoda i procedura

O Da primjenjuje u novim situacijama:

- Ėinjenice i biološke principe (hidroponika, miniaturalni ekološki sistemi u nepovoljnim uslovima, npr. podmornica, kosmički brod, polarni predjeli i dr.)
- Procedure i metode u biologiji
- Rješavanje problema biološke prirode

O Da saopštava informacije u različitim kontekstima

- Da piše izvještaje sa praktičnog rada ili istraživanja
- Da prezentuje rezultate istraživanja, konsultujući više izvora informacija
- Informaciju o biološkim problemima (genetički inženjering, genetika čovjeka, i dr. opisuje i usmeno interpretira, sa tabelama, grafikonima i dr.
- Doprinosi učesćem (NVO koje se bave ambijentom) debatama i diskusijama o pitanjima biologije i sredine „misli globalno deluj lokalno“ npr. efekat „staklene bašte“

O Da razvija kritičko mišljenje o biologiji; dakle ne samo da razumije **šta** se dešava, nego i da postavlja pitanja **kako i zašto** se dešava?

- Da poznaje relevantnu informaciju od one nerelevantne
- Da razlikuje činjenicu od suda
- Da primjenjuje biološke principe u rješavanju problema u medicini, veterini, poljoprivredi, energetici (npr. vještačka nafta, poliploidija i dr.)
- Da interpretira ilustrovani materijal: ”jedna slika vrijedi kao 1000 riječi”.

PROGRAMSKI SADRŽAJ

Kategorija	Potkategorija	Br. časova	%
I. Životni procesi	I.1. Genetički inženjering i biotehnologija	13	19.7
II. Živa bića i životna sredina	II.1. Bionika i bioarhitektura	4	6.1
	II.2. Osnovi ekologije i humana ekologija	29	43.9
	II.3. Organska evolucija	7	10.6
	Praktičan rad	8	12.1
	Časovi na raspolaganju	5	7.6
	Ukupno	66	100

Kategorija	Potkategorija	Programski sadržaj	Očekivani rezultati	Međukurikularne veze
I. ŽIVOTNI PROCESI	I.1. Genetički inženjering i biotehnologija	<ul style="list-style-type: none"> • Proizvod raznih produkata od značaja za čovjeka bazira se na djelovanju živih bića, njihovih djelova ili njihovih produkata-biotehnologija. • Rukovanje genetičkim materijalom (genetički inženjering) omogućilo je da se dobiju živi sistemi čije su se osobine promjenile i prilagodile potrebama čovjeka u mnogim oblastima njegovog života kao npr. : u prehrambenoj industriji, energetici, poljoprivredi, farmaciji, industriji pića, pročišćavanje zagađenih voda i dr. <p>- Spolni hromatin</p> <p>- posmatranje hromozoma na vrhu korijena crnog luka</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Definiše termin biotehnologija i daje naziv osnovnim disciplinama biotehnologije • opisuje metode, faze i operacije u genetičkom inženjeringu. • razlikuje spontane (prirodne) i biotehnoške procese. • vrednuje ulogu biomase kao osnovni materijal u biotehnoškim procesima (npr.slame, drveta) u proizvodnji polisaharida, aminokiselina i dr. • opisuje ulogu mikroorganizama kao “hemijske fabrike” koje poseduju gotovo sve postupke i metode biotehnologije. • analizira nivo u kome interveniše genetički inženjering (geni, genetske grupe, hromozomi, genomi). • opisuje način prenošenja nasljednog materijala od jednog živog sistema na drugi, inkorporacija ovog materijala u recipientnoj ćeliji kao i dobijanje nasljednog vještačkog materijala koji ne postoji u prirodi. • objašnjava da je kloniranje proizvodnja ćelija ili organizama genetički identičnih i vrednuje posljedice rukovanja genetičkim materijalom sa aspekta etike i prakse. • vrednuje značaj primjene biotehnologije u industriji hleba, pića, farmaceutskoj industriji, u preradi zagađenih voda, vađenje nafte iz siromašnih izvora i dr. • priprema svježe preparate sluzokože usne duplje (muškog i ženskog spola), i identifikuju spolni hromatin ili Barovo tijelo koji se paralelno nalazi sa jedrovim omotačem. • upoređuje preparate gde se nalazi Barovo tijelo i 	

			zaključuje da je ono propratna pojava ženskih polnih æelija.	
II. Živa biæa i životna sredina	II.1. Bionika i bioarhitektura	<ul style="list-style-type: none"> • Pirmjenjuæei princip graðe biljnih i životinjskih organizama, tkiva i njihovih organa (bionika) konstruisani su optièki instrumenti, elektronski aparati, detektori, letilice, podmornice, i dr. • Imitacija graðe živih biæa, njihovih produkata našla je primjenu u graðevini i arhitekturi-bioarhitekturi. • Èovjek radi opstanka u ekstremnim uslovima sredine u nedostatku plodnog zemljišta primjenjuje miniaturalne ekološke vodene – hidropnika sisteme. 	<ul style="list-style-type: none"> • definiše termin bionika i opisuje predmet njenog izuèavanja. • povezuje bioniku sa izgradnjom optièkih, instrumenata, leteæih aparata, podmornica i dr. • uporeðuje konstrukciju aviona sa leteæim aparatom prica i insekata. • povezuje konstrukciju i funkciju podmornica sa delfinom i njegov princip ronjenja i izlaska iz vode. • opisuje princip graðe i funkcije detektora za vojne ciljeve sa èulnim organima životinja i uporeðuje prirodni radar (slepi miš) sa onim vještaèkim. • opisuje termin eholokator i analizira moguænost upotrebe eholokatora modifikovanih i sofistikovanih kako bi pomogli slijepim ljudima. • vrednuje znaèaj imitacije i graðe živih biæa i njihovih predukata-bioarhitecture (npr. u saæu pèela, strukturi i redosljedu mehanièkih tkiva kod biljaka) za izgradnju mostova, kupola, nebodera, tunela i dr. stabilni na seizmièko kretanje. 	Tehnikom , arhitekturom, elektronikom i dr.
Živa biæa i životna sredina	Osnovi ekologije	<ul style="list-style-type: none"> • Ekosistemi se sastoje od svih vrsta živih biæa koje sudjeluju meðusobno i sa abiotiènom životnom sredinom na jednom odreðenom geografskom prostoru. • Hranljive materije kreæu se u ekosistemu. Najubièajeni primjeri za kretanje takvih 	<ul style="list-style-type: none"> • definiše termin ekologija, biosfera i ekosfera • daje naziv i opisuje ekološke abiotiène i biotiène faktore • definiše termin ekosistem, opisuje elemente ekosistema i klasifikuje ekosisteme • definiše termin ekološka valencija • objašnjava zašto se širina ekološke prostranjenosti uslovljava od zahteva koji ima vrsta prema ekološkim faktorima hemijske, fizièke i biološke prirode. 	

<p>Živa bića i životna sredina</p>	<p>Humana ekologija</p>	<p>materija su karbon, kiseonik, azot, i voda.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Tok energije se dešava između trofičnih nivoa u svim ekosistemima i može se opisati ovako: <ul style="list-style-type: none"> - lanac ishrane - mreža ishrane - piramida energije - piramida biomase - piramida brojeva. • Ekološka sukcesija je jedan niz promjena u jednoj životnoj zajednici (biocenoza) u kojoj se nove populacije zamjenjuju sa onim postojećim. Postoje razne vrste ekoloških sukcesija kao: autohtoni, alohtoni, antropogeni, primarni, sekundarni, klimatski. • Kao posljedica nepoznavanja i neizvršavanja prirodnih zakona, čovjek je svojim aktivnostima sukcesivno prouzročio negativne posljedice za planetu i za budućnost čovječanstva (kao npr.globalno zagrijavanje, 	<ul style="list-style-type: none"> • Zna razliku između ekosistema, biocenoza, populacije i organizama. • opisuje kretanje vode, karbons (ugljen), kiseonika i azota u prirodi. • objašnjava zakonitosti toka energije preko određenih trofičnih nivoa . • Definiše termin sukcesija ili ekološka uzastopnost. • Opisuje razne tipove sukcesija i način njihovog razvoja. • opisuje stepen promjenljivosti između prirodnih i veštačkih ekosistema. • Opisuje posljedice dominacije čovjeka u biosferi i kvalitet njegovog života. • daje primjere o nasljednim posljedicama, na zdravlje i genetske posljedice iz zagađene sredine • analizira posljedice savremenog života i zagađene sredine na mentalno zdravlje i nabraja mjere za zaštitu zdravlja. • opisuje posljedice promjena životnih uslova za zoocenoze i fitocenoze kao npr.seča šuma, kisele kiše, nekontrolisan lov riba i divljači i dr. • nabraja uzroke nastanka problema u naseljima čovjeka kao npr.otpaci, buka, zelenilo, “sindrom bolesti u gradu”, “psihološko zagađenje” i dr.. • vrednuje značaj involviranja ekološke dimenzije tokom planiranja ozelenavanja, zaštitu od buke, uklanjanje i prerada otpadaka iz urbanih sredina. • opisuje posljedice zagađenog vazduha o materijalnim vrednostima i daje primjere o uticaju vibracija na materijalne vrednosti • vrednuje ekološki značaj o direktnom i indirektnom
---	--------------------------------	---	---

		<p>kisele kiše, zagađenje vazduha, vode, zemljišta, smanjenje zelenih površina, ugrožavanje i uništavanje mnogih živih bića i dr.)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Urbani ekosistemi, urbanizam i megalopolisi suočavaju se sa mnogim problemima: kao: otpaci, buka, "psihološko zagađenje", nedostatak zelenih površina i dr.. • Za očuvanje sredine, čovjek preduzima zakonske mjere, mjere monitorisanja i dr.. <p>Praktikum i vježbe</p> <p>- upoznavanje ekosistema kopnenih voda</p> <p>- automobili i termalna zagađenost životne sredine</p> <p>- kisele padavine</p>	<p>korištenju solarne energije.</p> <ul style="list-style-type: none"> • obrazlaže značaj uključivanja ekološke komponente tokom prostornog i urbanističkog planiranja. • sposoban je da se suoči sa problemima sredine na konstruktivan i rehabilitacioni način. • opisuje fiziografske karakteristike i biocenološke kopnenih voda. • sakuplja životinje i biljke i pomaže njih kao biološki indikator određuje ekološko stanje različitih vodenih ekosistema. • opisuje kako se uzima plankton iz močvare ili bare pomaže planktonske mreže, sakuplja plankton i vrši njegovo markiranje • analizira sakupljeni materijal mikroskopom, crta alge koje posmatra i određuje koje su to alge. • meri temperaturu vazduha u neposrednoj blizini semafora tokom ljeta i 200-300 metara dalje od njega (sa koncentričnom spravom). • obrazlaže zašto je temperatura blizu semafora viša • pomaže lakmusovog papira određuje PH vrednost preko uzoraka atmosferskih padavina (kiše, snijega) i zemljišta (uzeto) blizu industrijskog odjeljenja i u ruralnom naselju. 	
II. Živa bića i životna sredina	II.4.Organska evolucija	<ul style="list-style-type: none"> • Kao rezultat zamršenih reakcija koje su se dogodile tokom evolucije Zemlje, u prvom okeanu i delovanju mnogih zračenja, postepeno od prostih molekula formirali 	<ul style="list-style-type: none"> • definiše termin evolucija. • opisuje gledišta starih grčkih naučnika o porijeklu života na ZEMLJI. • Objasnjava praktične vrijednosti Luj Pasterovih eksperimenata koji su pobili teoriju "genera spontanum" (samonastajanje živih bića). 	

		<p>su se kompleksni molekuli (proteini, nukleinske kiseline). Formiranje nukleinskih kiselina i samoudvajanje bile su neodvojive pojave na putu formiranja prvih heterotrofnih živih bića, a kasnije i autotrofnih</p> <ul style="list-style-type: none"> • Današnji organski svijet, biljke i životinje, kao rezultat i čovjek, su proizvod procesa evolutivnog razvoja koji je trajao milione godina. • Čovjek je proizvod razvoja prirode životinjskog porijekla. Za ovo govore paleontološki dokazi i glavne etape antropogeneze. Osnovnu ulogu u njegovom formiranju ima rad, koji nije biološki nego društveni faktor. <p>Praktikum:</p> <p>Variabilnost kao faktor evolucije na primjeru ljuske vinogradskog puža</p>	<ul style="list-style-type: none"> • opisuje primitivnu atmosferu Zemlje i organske sastojke prije nastajanja života. • Opisuje Mulerov eksperiment koji imitira u laboratoriju uslove primitivne atmosfere. • analizira odvijanje procesa koji su pomogli evoluciju organske materije vodenih bazena u pravcu nastajanja životnih oblika. • nabraja osobine građe i životne funkcije koacervata. • razumiju da su prvi oblici života bili heterotrofni. • Opisuje nastajanje i nadvlađivanje glavnih grupa živih bića tokom historije života na Zemlji u različitim geološkim periodima. • vrednuje ulogu dokaza anatomske-uporedne, embriološke, biogeografske, biohemijske, fiziološke, i fosila, o evoluciji. • Vrednuje naučeni značaj Darvinove teorije o evoluciji. • određuje sistematski položaj čovjeka u životinjskom svijetu. • opisuje genealoško stablo primata i autentične osobine čovjeka koje se ne nalaze kod majmuna • opisuje faze razvoja kod vrste čovjek, objašnjava kako su nastale ljudske rase i interpretira pseudonaučna gledišta o rasama. • učenicima donose u učionicu ljušturu vinogradskog puža, poređaju ih u jednoj kutiji i posmatraju razlike u boji (od svijetlih boja, do zatvorenih boja kao i prolazni tipovi sa crnim uskim linijama do onih širih) kao i promjene u obliku • obrazlažu uzroke takvih promjena 	
--	--	---	--	--

METODOLOGIJA

Nastava iz biologije, kao i sve druge oblasti, može se realizovati na nekoliko načina. Znači, mogu se koristiti različite nastavne metode. Praksa je pokazala da je uspješna nastava samo ona koja se realizuje različitim metodama, gdje svaka od njih ima značaj i posebnu metodološku vrijednost.

Svaki predmet, osim opštih nastavnih metoda, ima i posebne metode. Od mnogih metoda koje se mogu koristiti u nastavi biologije, pominjemo:

- metodu usmenog izražavanja (monolog);
- metodu razgovora (dijalog);
- metodu čitanja i rada na tekstu;
- metodu praktičnog rada u laboratoriji biologije ili na terenu (ekskurzija);
- metodu interaktivnog učenja (npr. Simultane kompjuterske programe).

Svaka nastavna metoda ima pozitivne i negativne strane. Ovo znači da sa primjenom jedne metode ne mogu se realizovati svi ciljevi i zadaci nastave predmeta biologije. Zato, svakako treba da se kombinuju u zavisnosti od sadržaja, ciljeva i objekta koje težimo realizovati.

Zatim, kompetencija je nastavnika, primjenjujući strukturu časa ERR, da izabere raznovrsne didaktičke materijale, metode i strategije nastave i učenja koje su najpogodnije, sa ciljem realizacije ciljeva i specifičnih objekta, sa učenicima u centru. (kao npr. **Klaster, Kubitiranje, Insert, Tabela konceptata, Venov Dijagram, Brainstorming, Džigsou I i II dr.**).

O detaljima ovih formi rada sa učenicima i o tehnikama nastave pogledajte udžbenike:

B. Musai; Modeli uspješne nastave, Tirana, e-mail:rwctara@aedp-soros.al.

M. Mula. Modeli nastave po strukturi časa ERR, Priština, 2003. Email: office @ kec-ks.org,http://www. kec-ks. org

Nastavni Plan i program za 9 i 10 razred, Priština, 2002 i 2003, str. 11 –14 i str. 167-169.

U praksi ne postoji čas biologije na kojem se primjenjuje samo jedna nastavna metoda. Primjenom nekoliko nastavnih metoda na istom času, čas postaje dinamičniji, razbija se monotonija i povećava se interesovanje učenika za nastavu.

Svaka promjena na poslu i primjena razlièitih nastavnih metoda, osvježavaju nastavu, èine je interesantnijom, èime se postiže da rezultati u uèenju budu bolji.

Za što bolju realizaciju postavljenih ciljeva na nastavnom èasu trebamo raditi u duhu didaktièkih principa: od poznatog ka nepoznatom, od bližeg ka daljem, od prostog ka složenom, od konkretnog ka apstraktnom, od posebnog ka opštem, od makronivoa prema mikronivou. (npr. organ, tkivo, æelija, æelijske infrastrukture).

Drugim rijeèima, nastavnik upuæuje uèenike tako da oni sa svojim aktivnostima u uèionici, školi, laboratoriji, prirodi i dr. mogu da upoznaju, opažaju, ređaju, mjere, zapisuju, prikupljaju podatke, eksperimentišu, nadgledaju, misle na nezavistan naèin, itd. Znaèi, da razumije programski sadržaj u toku posmatranja i rada. Ono što èuje zaboravlja, ono što vidi pamti, ono što vidi i radi razumije. Da bi realizovao ovaj cilj, nastavniku pomažu vivarijumi, akvarijumi, terarijumi, rad na terenu nauène ekskurzije i rad u laboratoriji. Za klasifikaciju biljaka i životinja sredine gde živi uèenik, nastavnik ga upuæuje kako treba da upotrebljava kljuè za determinaciju.

IZVORI I NASTAVNA SREDSTVA UDŽBENICI I DRUGA NASTAVNA SREDSTVA

Za uspješnu implementaciju nastave biologije za XII razred, izvor informacija, predlaže;

Udžbenike

Pored školskih udžbenika kao tradicionalnog izvora informacija, za uspješnu primjenu sadržaja predlaže se upotreba priruènika, (botanièki atlas, zoološki atlas, anatomski, terminološki rijeènik, izvori sa interneta i dr.), kao na pr.

Kolekcije znaèajnih literatura vezanih sa posebnim temama

- Novine, struèni i nauèni èasopisi, fotografije, poster, seme, dijagrami, karte, tabele, preparati, CD-i, videokasete, izvori sa interneta i dr.

Videokasete sa temama iz biologije mogu se obezbijediti u Didaktièkim centrima u: Prizrenu, Peæi, Đakovici, Gnjilanu i Uroševcu.

Izvori sa interneta:

<http://vector.cshl.org/dnaftb/DNK> , *nukleinske kiseline*

http://www.biology.arizona.edu/cell_bio.html cell cycle tutorial,

reprodukcija

[http://www.stg.brown.edu/webs/Mendelweb/links to mendels,](http://www.stg.brown.edu/webs/Mendelweb/links%20to%20mendels)

nasleđivanje

[http://www.massinteraction.org/html/genome/sickle cell](http://www.massinteraction.org/html/genome/sickle%20cell)

information- nasleđivanje

[http://www.naturalia.org/ZOO/in dexing.html](http://www.naturalia.org/ZOO/in%20dexing.html). This is a virtual zoo site, *biodiverzitet*

[http://arbl.cvmbs.colostate.edu/hbooks/pathophys/endocrine/basics/control.html,](http://arbl.cvmbs.colostate.edu/hbooks/pathophys/endocrine/basics/control.html)

endokrinologji, feed-back,

[http://www.psych.umn.edu/psylabs/mtfs/special.htm.](http://www.psych.umn.edu/psylabs/mtfs/special.htm)

Razvoj biljaka, životinja, zigota, embriona, fetusa, sjeme

Kompetencija je nastavnika u zavisnosti od uslova u kojima škola radi da izabere izvor informacija i pomoćna nastavna sredstva, posvećujući pažnju ravnoteži usmenih, vizuelnih, auditivnih i audiovizuelnih podataka sa posebnim naglaskom na ono što je bitno za učenje.

PRAKTIČAN RAD U LABORATORIJI I NA TERENU

Za XII razred (Opšte Gimnazije i Matematičke Gimnazije sa TIK-om) pored rada u laboratoriji predviđena je i nastava na terenu (nastavna ekskurzija). Praktični radovi i na terenu obavezan su deo programa. Preko praktičnih radova u laboratoriji i na terenu učenik integriše teoretska znanja sa praksom.

Nastavna ekskurzija

Je jedna od najefektnijih metoda aktivnog usavršavanja teoretskog znanja. Dobra organizacija ekskurzije razvija kod učenika sposobnost usavršavanja, posmatranja, analize, sinteze, logičkog razmišljanja, intuicije, nezavisno i stvaralačko mišljenje, koji utiču direktno na svjesno i trajno usavršavanje naučenih i bioloških znanja.

Kako ne bi učenik shvatio ekskurziju kao "jednu običnu šetnju u prirodi", ona se treba dobro pripremiti od strane nastavnika. Ovo podrazumijeva da se i nastavnik prethodno treba pripremiti za ekskurziju, treba da ima kompletnu stručnu biološku spremu i jasnu didaktičku orijentaciju. Pripremni rad nastavnika za ekskurziju.

Organizacijske i metodičke mjere:

- Nastavnik prethodno treba da upozna teren ekskurzije i u skladu sa ciljevima teme ekskurzije, određuje lokaciju (npr. rijeka, livada, planina, agrokultura, nacionalni park i dr).
- Da poznaje dobro teren gde se izvodi ekskurzija; njegov biljni i životinjski svijet, konfiguraciju terena i dr. Iz didaktičkih razloga, dobro je da put povratka ne bude isti sa putem odlaska.
- Preko ekskurzije nastavnik upućuje učenike kako da savladaju i da usavrše sami jedan volumen znanja na osnovu teme ekskurzije.
- Preko ekskurzije na terenu nastavnik nastoji da učenici razlikuju bitno od nebitnog u pojavama biljnog i životinjskog svijeta, da otkriju unutrašnji odnos i veze, uzajamnu zavisnost između živih bića gde žive, da imaju ispitivački stav, deduktivan prema prirodi, jednom reću da se pravilno orijentišu na temu ekskurzije.
- Posle povratka sa nastavne ekskurzije, nastavnik daje savjete kako treba da postupa sa sakupljenim biljnim ili životinjskim materijalom.

Praktičan rad

U predmetu biologije od velikog značaja je realizacija posmatračke eksperimentalne djelatnosti, tokom koje se učenici stimulišu da sakupljaju, interpretiraju podatke i da donose zaključke.

Za pojedinih ponašanja učenika i nastavnika preko praktičnog rada u laboratoriji pogl. nastavni **Plan i program biologije za X razred**.

Kabinet biologije (laboratorija) i laborant

Za uspješnu implementaciju programskog sadržaja u biologiji, pored informacijskih izvora, rada na terenu, treba da postoji kabinet sa adekvatnom opremom kao i biblioteka sa stručnom literaturom.

One škole koje imaju mogućnosti, mogu da koriste internet. Za praktični rad treba da se angažuje **laborant** koji održava opremu i nastavna sredstva, snadbijeva sa potrebnim materijalom (**biljke, živorinje, gaji infuzorije i dr.**). Sarađuje sa nastavnikom i sa učenicima tokom rada u laboratoriji (kabinetu) i na terenu. Laboratorijskim i terenskim radovima upravlja nastavnik sa učesnikom laboranta.

VREDNOVANJE

Vrednovanje je proces posmatranja, sistematskog sakupljanja, analiziranja i interpretacije informacija sa ciljem određivanja do kojeg je stupnja učenik ovladao instruktivnim objektivima. Ono se treba poduprijeti na objektivima znanja (očekivanih rezultata) programa predmeta biologije za XII razred.

Ovaj proces se zasniva na nekoliko osnovnih principa, kao što su:

- Određivanje cilja i prednosti u procesu vrednovanja;
- Primjena odgovarajućih instrumenata mjerenja u skladu sa ciljem, na način da bi se izmjerilo ono što je cilj mjerenja;
- Obezbeđivanje kvalitetnih informacija o postignutim rezultatima učenika preko kontinuiranog mjerenja i vrednovanja;
- Mjerenje i vrednovanje trebaju biti uravnoteženi, da se obuhvati cjelokupni nastavni sadržaj predmeta;
- Stalna vrijednost podataka o tačnosti stupnja postignuća učenika;
- Primjena tehnike vrednovanja na osnovu kojih jasno razlikujemo postignuća učenika.

Instrumenti vrednovanja

Za osobine koje želimo da vrednujemo značajno je da upotrebljavamo sredstva ili odgovarajućih instrument mjerenja. Sa bilo kojim sredstvom koje upotrebljavamo ne mogu se mjeriti sve osobine postignuća učenika, prema tome treba koristiti što je više mogućih sredstva i razne tehnike, na način kako bi prikupili dovoljno informacija radi vrednovanja stepena dostignuća učenika.

Predmetni nastavnik i škola trebaju primijeniti dovoljan broj instrumenata mjerenja i vrednovanja, kao što su:

- Posmatranje;
- Upitnik (samovrednovanje);
- Pisemni izvještaj jednog praktičnog rada ili jednog istraživanja;
- Usmeno izražavanje;
- Pismeno izražavanje;
- Kontrolni list (upotrebljava se za menevarske vještine učenika);
- Dosije ili portofolio (samovrednovanje);
- Test zasnovan na kriterijume i na objektivne;

- Test postignuæa izrađen od zahtjeva (pitanja) sa
 - više alernativnih odgovora;
 - otvorenih kratkih odgovora;
 - otvorenih proširenih odgovora i dr.

i svaki drugi instrument koji nastavnik smatra potrebnim.

Stepen usvojenosti

Na kraju školske godine, svaki uèenik treba postiaæi jedan od stepena postignuæa:

- odlièan (veoma visoko postignuæe);
- vrlo dobar (visoko postignuæe)
- dobar (srednje postignuæe)
- dovoljan (ogranièeno postignuæe) i
- nedovoljan (nedovoljno postignuæe)

FIZIKA

UVOD

Predmet fizike u 11. razredu se izuèava u tri gimnazije: u **gimnaziji prirodnih nauka** sa po 3 èasa sedmièno, u **gimnaziji matematike i informatike** sa po 2 èasa sedmièno i u **opštoj gimnaziji** sa po 2 èasa sedmièno. Za svakog gimnazija je razradila poseban program i u nijednom od njih se ne ponavlja neka potkategorija iz prethodnih razreda, 10 i 11. Ovdje se nastavlja sa novim kategorijama i potkategorijama od kojih æe nekoliko uèenik èuti po prvi put. Iz tog razloga u 12. razredu, veæina nastavnih jedinica se realizuje na nivou poznavanja, shvatanja i primjene sa manje analize, sinteze i vrednovanja. Postoji razlika izmeðu pristupa razmatranja fizièkih pojava u dvje prve gimnazije i opšte gimnazije uzevši za bazu poznavanje matematièkog aparata od strane uèenika.

CILJEVI

Program fizike za 12. razred ima za cilj:

- da razvije sposobnost uèenika za da bi upoznao i shvatio prirodne fenomene i da taèno interpretira osnovne zakonitosti njihovih pojava.
- da razvije vještine kako bi taèno shvatio analitièke forme zakona savremene fizike, njihove tokove i primjenu u rješavanju konkretnih zadataka.
- da dobije sposobnosti za poznavanje zakona mikrostrukture, da upoređuje klasiène koncepte i da poznaje ulogu savremene fizike u podizanju životnog kvaliteta èovjeka.

FIZIKA

Gimnazija prirodnih nauka
(3 èasa sedmièno, 99 èasova godišnje)

OPŠTI I SPECIFIÈNI OBJEKTIVI

Uèenik treba da je u stanju:

Da upozna:

- Analitièku formu osnovnih zakona optike, savremene fizike i njihove tokove.
- Osnovne zakone geometrijske optike i uvelièavanje odslikavanja objekta u sferiènom ogledalu, tanka soèiva, uvelièavajuæe staklo i optièki mikroskop.
- Pojave interferencije (ukrašavanja), difrakcije, polarizacije i talasne prirode svjetlosti.
- karakter relativnosti fizièkih velièina tijela koja se kreæu brzinom koja je približna brzini svjetlosti.
- osnovne zakonitosti gradnje strukture atoma i njegovog jezgra.
- Naèin prenošenja elektriciteta u poluprovodnik i gradnju poluprovodnih uređaja (aparata)...

Da shvati:

- Osnovne pojave geometrijske i talasne optike, klasièni i relativni karakter fizièkih velièina i pojave u atomskom jezgru.
- Dva naèina određivanja (analitièki i konstruktivni) uvelièavanja odslikavanja objekta u sferiènim ogledalima, tankim soèivima, uvelièavajuæa stakla i optièki mikroskop.
- Dvojnu prirodu svjetlosti (èestiènu i talasnu) i drugih elementarnih èestica.
- Relativno tretiranje dužine, obima, vremena, mase, energije i zakona èuvanja mase- energije.

- Prirodnu radioaktivnost, alfa razlaganje, beta, gama, fiziju, fuziju i opšta svojstva atomskih reakcija.

Da primijeni:

- dobijena znanja za rješavanje brojèanih zadataka na nezavistan naèin i praktiènih problema svakodnevnog života.
- poznavanje svojstava soèiva za odredivanje njihove žižne daljine, odnosno snage, dok pojave interferencije i difrakcije za odredivanje talasne dužine padajuæeg svjetla.
- zakone mikrostrukture za odredivanje energetskih nivoa atoma i njegovog jezgra.
- poznavanje radioizotopa u medicini i drugim oblastima svakodnevnog života.

Da vrednuje:

- tokove stalnih zahtjeva èovjeka za novim energetskim resursima i visokom tehnologijom.
- korisne i štetne efekte korišæenja atomske energije.
- podizanje kvaliteta èovjekovog života zbog naglog razvoja savremene tehnologije i tehnike satelita.

ORGANIZOVANJE PROGRAMSKIH SADRŽAJA

Kategorije	Potkategorije	Broj èasova		Procjenat
IV Optika	IV.2 Geometrijska optika	14		14,7%
	IV.3 Talasna optika	14		14,7%
V. Savremena Fizika	V.1 Relativna fizika	14		14,7%
	V.2 Termièko zraèenje i kvantièka optika	12		12,7%
	V. Struktura atoma	14		14,7%
	V.4 Atomske jezgre i elementarne èestice	14		14,7%
	V. Fizika èvrstog tijela	13		13,8%
	Svega	95	100%	

* 4 èasa se planiraju za laboratorijsko vježbanje

SADRŽAJ PROGRAMA

KATEGORIJA	POTKATEGORIJA	PROGRAMSKI SADRŽAJ	OŠEĆIVANI REZULTATI	MEĐUPREDMETNA VEZA
IV. OPTIKA	IV. 2 GEOMETRIJSKA OPTIKA	Osnovni zakoni geometrijske optike. Određivanje uveličavanja odslikavanja objekta na konstruktivan i analitički način u ravnim ogledalima (primjena i njeno kruženje), sferičnim (konkavnim, konveksnim) tanka leća, (konvergentna, divergentna) uveličavajuće staklo i optički mikroskop. Aberacije. Devijacija padajućeg zraka na prizmu i planparalelnu ploču.	Učenik treba da je u stanju: -da riječima definiše, crtež i na analitički način definiše osnovne zakone geometrijske optike. -da odredi na analitički način i sa konstrukcijom uveličavanje u ravnim ogledalima (primjena), sferičnim, tankim sočivima, uveličavajućem staklu i optičkom mikroskopu. -da izračuna premještanje zraka iz pravca padanja, nakon prolaza kroz planparalelne ploče i optičku prizmu. -da opiše razne vrste aberacija i mogućnosti njihovog otklanjanja.	Matematika: linearne jednačine, operacije sa razlomcima, osobine trouglova.
IV. OPTIKA	IV. 3. TALASNA OPTIKA	Karakteristike talasa i intenziteta interferencijalne svjetlosti. Nelokalizovana interferencija. Interferencijalne linije iste kosine i iste debljine. Difrakcija svjetlosti (u bilo kojoj ravni i zoni talasa). Difrakcija neprekidnog paralelnog snopa (mlaza svjetlosti) u jednom ili više paralelnih otvora. Pola-	Učenik treba da je u stanju: -da izračuna intenzitet interferirane svjetlosti dvaju zraka u funkciji njihovih faza koji prelaze razne puteve. -da pokaže primjere raznih vrsta interferiranja, bez lokalizacije, u beskrajnosti i na samoj površini. -da objasni najjednostavnije slučajeve pojave difrakcije svjetlosti.	Matematika: Trigonometrijske funkcije i operisanje sa njima. Osobine trouglova.

		<p>rizacija svjetlosti i njeni zakoni. Dihroskopija. Naèini polarizacije. Holografija.</p>	<p>-da definiše polarisanje transferzalnog talasa bazirajuci se na mehanièku analogiju, metode sa kojima se polariše talas i osnovne zakone polarizacije. -da opiše naèin registrovanja holograma objekta i njegovu rekonstruisanost.</p>	
V. SAVRE- MENA FIZIKA	V.1 RELATIVNA FIZIKA	<p>Fizika na kraju XIX stoleæa. (Eksperiment Fizoæ, Majkelsona, zvjezdana aberacija). Princip Galilejevog i Ajnštajnovog relativiteta. Relativni karakter vremena. Lorencove transformacije i njihovi tokovi. Relativni princip skupljanja brzina i granièni karakter brzine svjetlosti. Relativni karakter mase i impulsa, totalna energija, energija mirovanja, relativna kinetièka energija i invarijanta i njihove veze. Jedan zakon umjesto dva zakona.</p>	<p>Uèenik treba da je u stanju: -da opiše stanje fizike na kraju XIX stoljeæa i otkriæa koja su prethodila pojavi teorije relativiteta. -da piše analitièku formu transformacija Galileja i Lorenca i njihove tokove. -da putem brojèanih primjera zna da razlikuje tokova teorema sabiranja brzina u klasiènoj fizici i relativnoj fizici. -da zapisuje i interpretira izraze o masi, impulsu, totalnoj energiji, kinetièkoj i relativnoj energiji i da dobije varijantu njihove veze u relativnoj fizici. -da primjerima objasni zakon èuvanja mase – energije.</p>	<p>Matematika: Linearne jednaèine, kvadratni korjen.</p>
V. SAVRE- MENA FIZIKA	V.2 TERMIÈKO ZRAÈENJE I KVANTIÈKA OPTIKA	<p>Termièko zraèenje. Kirhofov zakon o zraèenju. Model apsolutno crnog tijela i zakoni njegovog zraèenja. Kvant svjetlosti (talasno-èestièni dualizam, energija, impuls, masa, pritisak). Eksperimentalno i</p>	<p>Uèenik treba da je u stanju: -da piše analitièku formu svih zakona zraèenja apsolutno crnog tijela i da crta lukove intenziteta zraèenja u funkciji temperature. -da analitièki izrazi masu, impuls energije</p>	<p>Matematika: Linearne jednaèine i operacije sa razlomcima.</p>

		teoretsko verifikovanje sudjelovanja fotona i elektrona.	i pritisak kvanti svjetlosti i da kaže njihov osnovni kvalitet. -da dobije analitičke izraze za fototeku i efekt Komptona i da upozna sa nemogućnošću njihovog objašnjenja pomoću zakona klasične fizike.	
V. SAVRE- MENA FIZIKA	V.3 STRUKTURA ATOMA	Model atoma. Energetski nivoi i spektralne serije atoma hidrogena. Eksperimentalno verifikovanje drugog postulata Bora. Talasi materije i stacionarna stanja u atomu. Princip neodređenosti (za klasične talase i talase de Broglja). Kvantni broj: glavni, orbitalni i magnetski (veza između L i μ). Elektronski spin i eksperimentalno verifikovanje. Paulov princip, osnovna konfiguracija elektrona u atomu i elektronske mreže. Rendgen-zruci i njihova svojstva. Luminiscencija. Spontana i stimulirana emisija zračenja i princip rada lasera.	Učenik treba da je u stanju : -da na analitički način izračuna, koristeći postulat Bora, zrake, brzine, energetske nivoe I spektralne serije atoma hidrogena. - da izrazi talasnu dužinu λ čestice sa masom m , i prvi postulat Bora o kvantizaciji momenta količine kretanja iz hipoteze de Broglja. -da stavi na uvid sadržaj relacija Hajzenberga u klasičnoj fizici i u svijetu mikročestica. - da kaže šta opisuje svaki kvantni broj u atomu, da definiše Paulov princip i elektronsku konfiguraciju. -da opiše način stvaranja rendgenskih zraka, vrste njihovih spektara i razliku od optičkog spektra. -da objasni razne vrste luminescence, spontano i stimulirano emitovanje i princip rada lasera.	Matematika: Razlomci i operacije sa njima.

V. SAVREMENA FIZIKA	V.4 JEZGRO ATOMA I ELE-MENTARNE ÈESTICE	<p>Osnovne karakteristike statičnog jezgra i njegova struktura. Nuklearne sile. Radioizotopi i njihova primjena. Zakon radioaktivnog razlaganja i alfa-razlaganje, beta i gama. Nuklearne reakcije. Transuranski elementi. Fizija i fuzija. Nuklearni reaktori. Odbrana od zračenja. Sistematizacija elementarnih čestica prema sudjelovanju. Antičestice. Kvanti. Struktura e nukleona.</p>	<p>Učenik treba da je u stanju:</p> <ul style="list-style-type: none"> -da definiše razmjere, masu, opterećenje, utikač, magnetski momenat, defekt mase, energiju veze i strukturu atomskog jezgra. -da pokaže primjenu radioizotopa u raznim primjerima svakodnevnog života. -da dobije analitičku formu zakona radioaktivnog razlaganja i interpretira vrijeme polurazlaganja. -da opiše osnovna svojstva razlaganja: alfa, beta, gama, mehanizam atomskih reakcija, vrijednost zakona čuvanja, čuvanje (leptonik i barionik)brojeva, reakcije fizije, lančanu, fuzije, i geometriju atomskih reaktora. -da uredi elementarne čestice u zavisnosti od vrste sudjelovanja i da upozna o antičesticama, kvarcem i strukturom nukleona. 	<p>Matematika: Linearne jednačine, eksponencijalne funkcije i prirodni logaritam.</p>
V. SAVREMENA FIZIKA	V.5 FIZIKA ÈVRSTOG TIJELA	<p>Čvrsta tijela, kristalne veze, termičko izazivanje. Stalna rezistenca, aktivna u metalima, zavisnost od temperature superprovodnika. Objašnjenje provodljivosti sa energetske zonom u kristalima i dodatka sa energetskim nivoima donora i akceptora. Kontakti p-n i</p>	<p>Učenik treba da je u stanju:</p> <ul style="list-style-type: none"> -da pokaže gradnju tijela (amorfni) i vrste veza kristalina u čvrstim tijelima. -da definiše provodnike, poluprovodnike i svojstva na osnovu pozicije energetskih čvrstih tijela. -da objasni mehanizam vegetivne (jedinstvene) provodljivosti poluprovodnika pomoću elektrona i otvora. 	<p>Matematika: Linearne jednačine i operacije sa razlomcima.</p>

		<p>karakteristika poluprovodljive diode (teorija i eksperimentalno verifikovanje). Dioda kao upravljaè alternativne struje, sunèane i svjetlosne æelije. Karakteristike kristalne triode. Vrste sudjelovanja u prirodi.</p>	<p>-da opiše poluprovodnike donornog tipa i akceptor pomoæu energetskog spektra nivoa donora i akceptora.</p> <p>-da razlikuje remanentnu rezistencu ρ_r od aktivne rezistencije R, klasièno objašnjenje R od onog kvanti-mehanièkog, bazirajuæi se na srednje vrijeme t_m umjesto udaraca i zavisnost rezistencije od temperature u provodniku i poluprovodniku.</p> <p>- da uporedi princip rada poluprovodnika sa cijevom diode i klasiène triode.</p> <p>-da opiše ulogu poluprovodnika u razvoju savremene tehnologije i satelita.</p>	
--	--	---	--	--

LABARATORIJSKE VJEŹBE

1. Određivanje žižne daljine soèiva direktnom metodom.
2. Određivanje žižne daljine soèiva metodom Besela.
3. Određivanje indeksa prelamanja staklene ploèe sa mikroskopom.
4. Određivanje ugla širenja snopa (mlaza svjetlosti) lasera.

FIZIKA

Gimnazija matematike sa informatikom
(2 èasa sedmièno, 66 èasova godišnje)

OPŠTI I SPECIFIÈNI OBJEKTIVI

Uèenik treba da je u stanju:

Da zna:

- Analitièku formu osnovnih zakona optike i savremene fizike.
- karakteristike sferiènih ogledala, tankih soèiva, uvelièavajuæeg stakla, optièkog mikroskopa, interference, difrakcije i polarizacije svjetlosti.
- relativni karakter osnovnih fizièkih velièina koja se kreæu brzinom koja je približna brzini svjetlosti.
- osnovne zakonitosti gradnje strukture atoma i njegovog jezgra.
- svojstva poluprovodnika u procesu prenošenja elektriciteta i osnovna poluprovodna aparatura.

Da shvati:

- Fizièke pojave koje se objašnjavaju u geometrijskoj i talasnoj optici, klasièni i relativni karakter fizièkih velièina i pojave u atomskom jezgru.
- dva naèina odreðivanja (analitièki i konstruktivni) uvelièavanja ogledavanja objekta u sferiènom ogledalu, tankim soèivima, uvelièavajuæem staklu i optièkom mikroskopu.
- dvostruku prirodu svjetlosti (èestiènu i talasnu) i drugih elementarnih èestica.
- relativni tretman dužine, obima, vremena, mase i energije.
- prirodnu radioaktivnost, alfa razlaganje, beta, gama, fiziju, fuziju, i opšta svojstva atomskih reakcija.

Da primijeni:

- Dobijena znanja u rješavanju numeričkih zadataka na nezavisan način i praktičnih problema svakodnevnog života. Poznavanje svojstava soeva za određivanje njihove žižne daljine, odnosno snage, dok pojave interference (ukrštanja) i difrakcije za određivanje talasne dužine padajuæeg svjetla.
- zakoni mikrostrukture za određivanje srazmjera atoma i njegovog jezgra.
- Radioizotopi u medicini i drugim oblastima svakodnevnog života.

Da vrednuje:

- Tokove neprekidnih zahtjeva èovjeka za novim resursima energije i visoke tehnologije.
- korisni i štetni efekti korišæenja atomske energije.
- porast kvaliteta èovjekovog života u naglom razvoju savremene tehnologije i tehnike satelita.

ORGANIZOVANJE PROGRAMSKOG SADRŽAJA

Kategorije	Potkategorije	Broj èasova		Procjenat
IV Optika	IV.2 Geometrijska optika	9		14,3%
	IV.3 Talasna optika	9		14,3%
V. Savremena fizika	V.1 Relativna fizika	9		14,3%
	V.2 Termièko zraèenje i kvantna optika	9		14,3%
	V. Struktura atoma	9		14,3%
	V.4 Jezgro atoma i elementarne èestice	9		14,3%
	V. Fizika èvrstog tijela	9		14,3%
		Svega		63

* 3 èasa su planirana za labaratorijske vježbe.

KATEGORIJA	POTKATEGORIJA	PROGRAMSKI SADRŽAJ	OŠEĆIVANI REZULTATI	MEĐUPREDMETNA VEZA
IV. OPTIKA	IV. 2 GEOMETRIJSKA OPTIKA	Osnovni zakoni geometrijske optike. Određivanje veličina ogledavanja objekata na konstruktivan i analitički način u ravnim ogledalima, sferičnim, tankim sočivima, uveličavajućem staklu i optičkom mikroskopu. Prelamanje svjetlosti preko planparalelne ploče i preko prizme.	Učenik treba da je u stanju: -da riječima definiše, crtežima i na analitički način osnovne zakone geometrijske optike. -da na analitički način i konstrukcijom odredi uveličavanje u ravnim ogledalima, (njihova primjena), sferičnim, tankim sočivima, uveličavajućem staklu i optičkom mikroskopu. -da izračuna premještanje zraka iz pravca padanja, nakon prolaska preko planparalelnih ploča i preko optičke prizme.	Matematika: linearne jednačine, operacije sa razlomcima, osobine trouglova.
IV. OPTIKA	IV. 3. TALASNA OPTIKA	Karakteristike talasa i inferencijalni intenzitet svjetla. Nelokalizovana interferencija. Interferencijalne linije iste kosine i iste debljine. Difrakcija svjetlosti (u bilo kojoj ravni i u zoni talasa). Beskrajna difrakcija paralelnih snopova u jednom i više paralelnih otvora. Polarizacija svjetlosti i njeni zakoni. Načini polarizacije.	Učenik treba da je u stanju: -da izračuna intenzitet interferirane svjetlosti iz dva virtualna izvora. -da pokaže jednostavne slučajeve pojave interference i difrakcije svjetlosti . -da opiše metode polarizacije transverzalnih talasa, bazirajući na mehanički analog i osnovne zakone polarizacije.	Matematika: Trigonometrijske funkcije i operacije sa njima . Osobine trouglova.

V. SAVREMENA FIZIKA	V.1 FIZIKA RELATIVITETA	Fizika na kraju XIX stoljeća. (Fizov eksperiment, Majkelsona, vodene aberacije). Princip relativiteta Galileja i Ajnštajna. Relativni karakter vremena. Transformacije Lorenca i njihovi tokovi. Relativni princip sabiranja brzina. Relativni karakter mase i impulsa, totalna energija, energija mirovanja, kinetička relativna energija i invarijanta njihove veze.	Učenik treba da je u stanju: da opiše stanje fizike na kraju XIX stoljeća i otkrića koja su prethodila pojavi teorije relativiteta. -da opiše analitičku formu Galilejevih transformacija, Lorenca i njihove tokove. -da razlikuje numeričkim primjerima tokove teorema sabiranja brzina u klasičnoj i relativnoj fizici. -da opiše i interpretira izraze o masi, impulsu, totalnoj energiji, relativnoj kinetičkoj energiji i da dobije invarijantu njihove veze u relativnoj fizici.	Matematika: Linearne jednačine, kvadratni korjeni.
V. SAVREMENA FIZIKA	V.2 TERMIČKO ZRAČENJE I KVANTIČKA OPTIKA	Termičko zračenje. Kirhofov zakon o zračenju. Model apsolutno crnog tijela i zakoni njihovog zračenja. Kvante svjetlosti (čestično-talasni dualizam, energija, impuls, masa, primjer pritiska). Eksperimentalno i teoretsko verifikovanje sudjelovanja fotona sa elektronima.	Učenik treba da je u stanju: -da piše analitičku formu zakona zračenja apsolutno crnog tijela i da crta lukove Planka o intenzitetu zračenja u funkciji temperature. -da izračuna masu, impuls, kvantnu energiju svjetlosti i da pokaže njihove osnovne kvalitete. -da dobije analitičke izraze o fotoefektu i efektu Komptona i da upozna o nemogućnosti njihovog objašnjenja sa zakonima klasične fizike.	Matematika: Linearne jednačine i operacije sa razlomcima.

V. SAVREMENA FIZIKA	V.3 STRUKTURA ATOMA	<p>Model atoma. Energetski nivoi i spektralne serije atoma hidrogena. Verifikovanje i drugi postulat Bora. Talasi materije i stacionarna stanja u atomu. Princip neodređenosti (za klasične i talase Brojla). Kvantski broj: glavni, orbitni i magnetni. Elektronski spin i eksperimentalno verifikovanje. Princip Paula, osnovna konfiguracija elektrona u atomu. Rendgenski zraci i njihova svojstva. Princip rada lasera.</p>	<p>Učenik treba da je u stanju:</p> <ul style="list-style-type: none"> -da na analitički način izrađuna, koristeći postulat Bora, zrake, brzinu, energetske nivoe i spektralne serije atoma hidrogena. - da izrazi talasnu dužinu λ čestice sa masom m, i prvi postulat Bora za kvantizaciju momenta količine kretanja po hipotezi de Brojla. -da stavi na uvid sadržaj relacija Hajzenberga u klasičnoj fizici i u svijetu mikročestica. - da kaže šta opisuje svaki kvantni broj u atomu, princip Paula i konfiguraciju elektrona. -da opiše način stvaranja rendgenskih zraka, vrste njihovih spektara, razliku od optičkog spektra i princip rada lasera. 	<p>Matematika: Razlomci i operacije sa njima.</p>
V. SAVREMENA FIZIKA	V.4 JEZGRO ATOMA I ELEMENTARNE ČESTICE	<p>Razmjere, masa, opterećenje, spin, magnetski momenat, struktura, defekt mase i energija veze jezgra. Nuklearne sile. Zakon radioaktivnog razlaganja. Alfa razlaganje, beta i gama. Nuklearne reakcije. Fizija i fuzija. Nuklearni reaktori. Zaštita od zračenja.</p>	<p>Učenik treba da je u stanju:</p> <ul style="list-style-type: none"> -da definiše osnovne karakteristike stabilnog jezgra i njegove strukture. - da objasni mehanizam atomskih reakcija i značaj zakona čuvanja. -da dobije analitičku formu zakona radioaktivnog razlaganja, da interpretira vrijeme polurazlaganja i da razlikuje fiziju od atomske fuzije. - da sistematizuje karakteristike 	<p>Matematika: Linearne jednačine, eksponencijalne jednačine i prirodni logaritam.</p>

		Sistematizacija elementarnih čestica prema sudjelovanju. Antičestice. Kvant. Struktura nukleona.	elementarnih čestica u zavisnosti od vrsta zajedničkog djelovanja.	
V. SAVREMENA FIZIKA	V.5 FIZIKA ĖVRSTOG TIJELA	Ėvrsta tijela, kovalentne veze i metalski kristalini, termičko izazivanje. Remanentna rezistenca (otpor), aktivna u metalima, zavisnost od temperature, superprovodnici. Objašnjenje provodljivosti sa energetske zonom u kristalima. Kontakti p–n i karakteristika poluprovodljive diode (teorija i eksperimentalno verifikovanje). Dioda kao upravljač alternativne struje. Karakteristike kristalnih trioda. Vrste zajedničkog djelovanja u prirodi.	Učenic treba da je u stanju: -da opiše kovalentne i metalske veze u Ėvrstim tijelima. -da definiše provodnike, poluprovodnike i izolatore u bazi u nizu energetske zone Ėvrstih tijela. -da objasni mehanizam samostalne provodljivosti i dodatka poluprovodnika pomoću elektrona i otvora. - da uporedi princip rada elektronskih poluprovodnika pomoću cijevi diode i klasične triode. - da opiše princip rada tranzistora.	Matematika: linearne jednačine i operacije sa razlomcima.

LABARATORIJSKE VJEŽBE

1. Određivanje žižne daljine sočiva metodom Besela.
2. Određivanje ugla širenja snopa lasera .
3. Određivanje indeksa prelamanja staklene ploče sa mikroskopom.

FIZIKA

Opšta gimnazija
(2 èasa sedmièno, 74 èasa godišnje)

OPŠTI I SPECIFIÈNI OBJEKTIVI

Uèenik treba da je u stanju:

Da zna:

- Pojave talasne optike, detalje savremene fizike i astronomije.
- osnovne karakteristike pojava interferencije, difrakcije i polarizacije svjetlosti.
- Relativni karakter osnovnih fizièkih velièina tijela koja se kreæu brzinom koja je približna brzini svjetlosti.
- Strukturu atoma, njegovog jezgra i poluprovodnika u procesu prenošenja elektriciteta.
- nebesku sferu i definisanje taèaka, linija i njenih osnovnih lukova.

Da shvati:

- Osnovne pojave talasne optike, klasièni i relativni karakter fizièkih velièina i pojave koje se događaju u jezgru atoma.
- grafièku pojavu interferencije, difrakcije i polarizacije.
- dvostruku prirodu svjetlosti (èestiènu i talasnu) i drugih elementarnih èestica.
- relativni tretman dužine, obima, vremena, mase i energije, prirodnu radioaktivnost, alfa-razlaganje, beta, gama i opšta svojstva atomskih reakcija.
- jasno godišnje kretanje Sunca i njegove tokove kao ogledalo stvarnog kretanja Zemlje.

Da primijeni:

- Postignuta znanja za rješavanje numeriekih zadataka na nezavisan naèin i praktiekih problema svakodnevnog života.

- poznavanje pojava interference i difrakcije u određivanju talasne dužine padajuće svjetlosti.
- zakone mikrostrukture u određivanju razmjera atoma i njegovog jezgra.
- pojam nebeske sfere za orijentaciju na Zemlji u vremenu i prostoru pomoću Sunca i zvijezda.

Da vrednuje:

- Tokove neprekidnih zahtjeva za novim energetske resursima i visokom tehnologijom.
- korisni i štetni efekti korišćenja atomske energije.
- porast životnog kvaliteta čovjeka usljed naglog razvoja savremene tehnologije i tehnike satelita.
- zagađivanje atmosfere Zemlje raznim načinima, stvaranjem staklene bašte i opštom poremećenošću čovjekove sredine.

ORGANIZOVANJE PROGRAMSKOG SADRŽAJA

Kategorije	Potkategorije	Broj časova *	Procenat
IV. Optika	IV.3 Talasna optika	7	9,86 %
V. Savremena fizika	V.1 Relativna fizika	8	11,26 %
	V2 Termičko zračenje i kvantska optika	7	9,86 %
	V3. Struktura atoma	7	9,86 %
	V4 Atomske jezgre i elementarne čestice	7	9,86 %
	V. Fizika čvrstog tijela	7	9,86 %
VI. Astronomija	VI.1 Sferična astronomija	9	12,67 %
	VI.2 Astrofizika	9	12,67 %
	VI.3 Sunčev sistem Kosmologija	10	14,00 %
	Svega	71*	100 %

* 2 se časa planiraju za laboratorijske vježbe
1 čas se planira za posmatranje nebeske sfere

KATEGORIJA	POTKATEGORIJA	PROGRAMSKI SADRŽAJ	OŠEĆIVANI REZULTATI	MEĐUPREDMETNA VEZA
IV. OPTIKA	IV. 3. TALASNA OPTIKA	Interferencijalni intenzitet svjetlosti. Nelokalizovana interferencija (ukršćavanje) Interferencijalne linije iste kosine i iste debljine. Difrakcija svjetlosti (u bilo kojoj I zoni talasa). Difrakcija beskrajnog paralelnog snopa sa jednim ili više paralelnih otvora. Polarizacija svjetlosti i njeni zakoni. Naćini polarizacije	Ućenik treba da je u stanju: -da izraćuna intenzitet interferirane svjetlosti iz dva virtualna izvora. -da pokaće najjednostavnije slućajeve pojave interferencije i difrakcije svjetlosti. -da opiše pojave polarizacije talasa svjetlosti po analogiji prolaska mehanićkih talasa kroz otvore.	Matematika: Trigonometrijske funkcije i operacije sa njima. Svojstva trouglova.
V. SAVREMENA FIZIKA	V.1 RELATIVNA FIZIKA	Kosmićki eter. Postulati specijalne teorije relativiteta (TSR). Relativni karakter vremena. transformacije. Tokovi Lorencove transformacija. Relativni princip sabiranja brzina. Granićni karakter brzine svjetlosti. Masa, impuls, totalna energija, energija mirovanja, kinetićka relativna energija i invarijanta njihove veze.	Ućenik treba da je u stanju: -da piše analitićku formu transformacija Lorena. -da numerićkim primjerima razlikuje tokove teorema sabiranja brzina u klasićnoj i relativnoj fizici. -da piše izraze za masu, impuls, totalnu energiju, kinetićku relativnu energiju i da dobije invarijantu njihove veze u relativnoj fizici.	Matematika: Linearne jednaćine, kvadratni korjeni.
V. SAVREMENA FIZIKA	V.2 TERMIĆKO ZRAĆENJE I KVANTIĆKA OPTIKA	Kirhofov zakon o zraćenju. Model apsolutno crnog tijela i zakoni njegovog zraćenja. Plankov zakon o zraćenju. Kvant svjetlosti (ćestićno-talasn dualizam, energija, impuls, masa, primjer pritiska). Sudjelovanje	Ućenik treba da je u stanju: -da piše analitićku formu zakona zraćenja apsolutno crnog tijela i da crta Plankove lukove o zavisnosti intenziteta zraćenja od temperature. -da izraćuna masu, impuls i energiju	Matematika: Linearne jednaćine i operacije sa razlomcima.

		atoma sa elektronom.	kvanta svjetlosti (fotona). -da objasni pojave sudjelovanja fotona sa elektronom i nedostatke klasične fizike za ovo objašnjenje.	
V. SAVREMENA FIZIKA	V.3 STRUKTURA ATOMA	Atomski modeli. Energetski nivoi i spektralne serije atoma hidrogena. Dualizam čestica- talas mikročestica. Talasi de Brojla i stacionarna stanja u atomu. Princip neodređenosti (za klasične talase de Brojla). Kvantski brojevi: glavni, orbitalni i magnetski. Elektronski spin i eksperimentalno verifikovanje. Princip Paula, osnovna konfiguracija elektrona u atomu. Kvantske elektronske mreže. Rendgen zraci i njihova svojstva. Princip rada lasera.	Učenik treba da je u stanju: -da na analitički način izračuna, koristeći postulat Bora, zrake, brzinu, energetske nivoe i spektralne serije atoma hidrogena. -da izrazi talasnu dužinu mikročestica prema hipotezi de Brojla. - da kaže šta opisuje svaki kvantni broj u atomu, da definiše princip Paula i osnovnu konfiguraciju elektrona. -da opiše princip koristi od rendgen zraka i princip rada lasera.	Matematika: Razlomci i operacije sa njima.
V. SAVREMENA FIZIKA	V.4 JEZGRO ATOMA I ELEMENTARNE ČESTICE	Razmjere, masa, opterećenje, spin, magnetski momenat, struktura, defekt mase i energija veze jezgra. Nuklearne sile. Zakon radioaktivnog razlaganja. Razlaganje alfa, beta i gama. Nuklearne reakcije. Fizija i fuzija. Nuklearni reaktori. Zaštita od zračenja. Sistematizacija elementarnih čestica prema sudjelovanju. Antičestice. Kvanti. Struktura nukleona.	Učenik treba da je u stanju: -da definiše osnovne karakteristike stabilnog jezgra i njegove strukture. -da piše i interpretira zakon radioaktivnog razbijanja, vrijeme polurazlaganja, da razlikuje fiziju od fuzije i razlaganja alfa, beta i gama. - da imenuje elementarne čestice u zavisnosti od vrste sudjelovanja.	Matematika: Linearne jednačine, eksponencijalne funkcije i prirodni logaritmi.

V. SAVRE- MENA FIZIKA	V.5 FIZIKA ÈVRSTOG TIJELA	Gradnja èvrstih tijela. Kovalentne i metalske veze èvrstih tijela. Termièko izazivanje elektrona i slobodnih otvora u poluprovodniku. Superprovodnici. Energetske zone u kristalima. Provodljivost dodataka u poluprovodniku. Kontakti p –n poluprovodnika. Karakteristika poluprovodljive diode (teorija i eksperiment). Dioda kao upravljaje alternativne struje. Trioda kristalina.	Uèenik treba da je u stanju: -da opiše kovalentne i metalske veze èvrstih tijela. -da definiše provodnike, poluprovodnike i izolatore u bazi pozicija energetskih zona u èvrstim tijelima. -da objasni mehanizam samostalne provodljivosti i dodataka poluprovodnika pomoæu elektrona i otvora. - da uporedi princip rada elektronskih poluprovodljivih elemenata u cijevi diode i triode.	Matematika: Linearne jednaèine i operacije sa razlomcima.
VI. ASTRO- NOMIJA	VI.1 SFERIÈNA ASTRO- NOMIJA	Predmet izuèavanja astronomije. Podjela astronomije. Taèke, linije i osnovni lukovi nebeske sfere. Zvijezde i sazvežđa . Osnovna sazvežđa i orijentacija na nebu. Vidno okretanje nebeske sfere. Udaljenost pola nad horizontom i geografska širina. Dnevno obrtanje neba u različitoj geografskoj širini. Jasno godišnje kretanje Sunca i njegovi tokovi. Ptolomejev i Kopernikov sistem. Orijetacija na Zemlji pomoæu Sunca i zvijezda.	Uèenik treba da je u stanju: -da putem crteža ilustruje taèke, linije i osnovne lukove na nebeskoj sferi. -da crtajuæi kaže formu osnovnih sazvežđa koja se vide sa našeg vidika i pojavu neba na raznim geografskim širinama. -da utvrdi povezanost između visine h_p Polarne zvijezde nad horizontom i geografske širine φ mjesta posmatraèa. -da kaže prednosti heliocentriènog sistema u odnosu na geocentrièni sistem.	Matematika: sfera i njen presjek sa ravnima koje prolaze i ne prolaze kroz njen centar.
VI. ASTRO- NOMIJA	VI.2 ASTRO- FIZIKA	Teleskopi. Radioteleskopi i radiointerferometri. Vrste spektara. Određivanje preènika zvijezda na	Uèenik treba da je u stanju: -da objasni širenje svjetlosnih zraka u refraktornim teleskopima, reflektoru i	Geometrijska optika: reflektovanje

		osnovu zakona zraćenja. Posebna kretanja zvijezda. Spektralna klasifikacija zvijezda i njihov hemijski sastav. Fizička priroda zvijezda. Promjenljive zvijezde. Eksplodirajuće zvijezde i nove zvijezde. Super nove zvijezde.	<p>promiješano.</p> <p>-da riješima spektralne tipove zvijezda, boju i njihov hemijski sastav.</p> <p>-da prezentuje podatke o fizičkoj prirodi zvijezda (boju, određivanje temperature, osvjetljenja, mase i gustine zvjezdane materije)</p>	zraka svjetlosti sa ogledala i njihovo prelamanje u sočivima.
VI. ASTRO-NOMIJA	VI.3 SUNĀEV SISTEM I KOSMOLOGIJA	Osnovni podaci o Suncu (posmatranje, obrtanje, razmjere, određivanje efektivne temperature i hemijskog sastava). Struktura atmosfere Sunca. Izvori Sunčeve energije. Planete Zemljine grupe. Zemlja i njena unutrašnja struktura. Mjesec kao satelit Zemlje. Priroda mjeseca. Površina mjeseca. Gigantne zvijezde. Karakteristike malih tijela u sunčevom sistemu. Naša galaksija. Gomilanje (grupisanje) zvijezda. Međuzvjezdane materije. Druge galaksije. Vrste sudjelovanja u prirodi.	<p>Učènik treba da je u stanju:</p> <p>-da pokaže osnovne podatke o Suncu, Mjesecu i planetama tipa Zemlje u Sunčevom sistemu.</p> <p>-da opiše osnovne karakteristike gigantnih planeta malih tijela u Sunčevom sistemu.</p> <p>-da razlikuje razne vrste galaksija, otvorenih zvjezdanih, sferičnih gomila i međuzvjezdane materije.</p>	Optika: rasvjetljavanje) osvjetljavanje kao fotometrička veličina.

LABARATORIJSKE VJEŹBE I POSMATRANJA

1. Određivanje žižne daljine sočiva metodom Besela.
2. Određivanje ugla širenja mlaza (snopa) lasera.
3. Posmatranje osnovnih cirkupolarnih sazveŹđa i orijentacija na nebu.

PRAKTIËNI RAD

Bez eksperimentalnog provjeravanja ne možemo govoriti o dobrom (istinskom) poznavanju fizike. Obièno se eksperimenti izvode u školskim laboratorijama, ali u svom odsustvu nastavnik treba da prethodno u razred donese materijal i sredstva rada za praktièni rad, koja može i da posudi iz neke druge škole. Za nekoliko praktiènih radova, nastavnik treba da prethodno potpuno instalira aparaturu sa kojom treba da vrši taèna mjerenja ili povezanost između velièina.

Za **gimnaziju prirodnih nauka** u 12. razredu su predviđena **4 praktièna rada** koji traju po jedan èas, u **matematièkoj gimnaziji sa informatikom (TIK)**, su predviđena 3 praktièna rada, dok su za **opštu gimnaziju** predviđena **2 praktièna rada, i po moguænosti na osnovu posmatranja sazveždãa i drugih tijela na nebu** za koja odluèuje nastavnik kada su mu omoguæeni atmosferski uslovi.

IZVORI I NASTAVNA SREDSTVA

Za realizaciju programskog sadržaja 12. razreda, za sve tri pomenute gimnazije za oèekivanje je da æe se obezbijediti adekvatni udžbenici koji æe se izdati prema ovim programima. Osim školske knjige, kao tradicionalnog izvora uèenja, i pristup internetu. Na internetu se mogu naæi metode uèenja pomoæu demonstriranja, odnosno organizovanja nekog eksperimentalnog rada.

METODOLOŠKO UPUTSTVO

Nastava fizike treba da se vrši uz korišæenje nekoliko nastavnih metoda. Navešæemo nekoliko od njih:

- Metoda usmenog izlaganja (monolog)
- Metoda sudjelovanja (dijalog)
- Metoda demonstriranja
- Metoda eksperimentalnog rada.

Pored pomenutih metoda, po moguænosti se mogu primjenjivati i tehnike savremene nastave preko grupnog rada sa uèenikom u centru. Kombinovanje nekoliko nastavnih metoda u zavisnosti od sadržaja jaèa dinamiku èasa i interes uèenika. Npr. ako, nakon analitièkog objašnjenja, slijedi eksperimentalno provjeravanje neke pojave i praktièna

primjena sa rješavanjem odgovarajućih zadataka, kod učenika æe se stvoriti nezaboravno sjeæanje.

Nastavni æas treba da se vodi sa dva moguća toka:

- Induktivnim
- Deduktivnim

Na induktivnom æasu se počinje od obiènog ka opštem, od poznatog ka nepoznatom, od bližeg ka daljem, od konkretnog ka apstraktnom. Npr. objašnjenje (predavanje) postojanja pojava polarizacije svjetlosti polazi od prelaska pomjerajuæeg užeta kroz jedan otvor na drvenoj kutiji i analogno slijedi opravdanje i za talase svjetlosti. Kao drugi primjer ovog toka izlaganja, možemo pomenuti difrakciju u u optièkoj mreži, bazirajuæi se na difrakciju u dva ili više otvora. Deduktivni æas obièno se bavi analizom od opšteg ka pojedinaènom. Npr. dobijanje difrakcije Fraunhofera u jednom otvoru od specijalizacije difrakcije u optièkoj mreži samo za jedan otvor.

VREDNOVANJE ZNANJA UÈENIKA

Za vrjednovanje znanaja uèenika treba uzeti u obzir pokazane rezultate u:

I. Pismeni zadatak

Na kraju polugodišta se predviða održavanje jednog pisanog zadatka (ispita), za koji æe se dati zadaci i problemi koje uèenici mogu riješiti. Nastavnik æe dati nekoliko izabраниh zadataka rješavanih i nerješavanih u razredu, koji su razrađivani i koji nijesu razrađivani na æasovima vježbanja ranije.

II. Projekti: prezentiranje nezavisnog istraživanja uèenika ili praktièni rad.

Vrednovanje znanja uèenika se vrši i praæenjem njihovih aktivnosti na praktiènim radovima, individualnim i u grupnom. Uèenici æe od nastavnika uzeti konkretne zadatke koji mogu biti: nezavisno rješavanje nekog zadatka, nezavisno preprièavanje o nekoj pojavi, izlaganje prema nekom interesantnom crtežu, ili nekoj tabeli sa podacima.

III Razgovor (usmeno ispitivanje)

Ima takvih uèenika koji su dovoljno pripremljeni, ali ima i nepripremljenih povuèenih u sebe, inertnih koji ne pokazuju neku aktivnost na

nastavnom času. Iz tog razloga nastavnik treba da ove učenike pozove na razgovor kako bi utvrdio nivo njihovog postignuća. Ovaj način se realizira u obliku diskusija na miran način, bez imponiranja, u kojem ne učestvuje cijeli razred.

IV. Završni test.

Završni test se održava u poslednjoj sedmici polugodišta I radi se bez ovaranja knjiga. Obuhvata cjelokupno gradivo dotičnog predmeta prema programu.

Učenik ne smije imati pristup bilo kojem materijalu kursa. Broj pitanja za test određuje nastavnik.

V. Domaći zadaci.

Nastavnik treba stalno da daje domaće zadatke sa ciljem da rad učenika drži u kontinuitetu. Oni mogu biti raznih formi kao: rješavanje brojanih zadataka, unošenje podataka u neku tabelu, neki crtež ili praktični rad i drugo.

VI. Aktivnosti u radu.

U prvom redu nastavnik treba da prihvati kao partnera učenika u zajedničkom razgovoru. Nastojati da uključi učenika u razgovor u toku predavanja, istovremeno će procijeniti koliko je učenik u stanju da usvoji izloženu nastavnu jedinicu. Na ovaj način, učenik će zajedno sa nastavnikom stalno biti aktivan u izvođenju zaključaka o zakonitostima koje su objašnjavane. Različiti učenici, o istoj problematici mogu da donesu različite zaključke. Ova njihova aktivnost donošenja zaključaka zajedno sa nastavnikom ili samostalno, treba se uzeti kao parametar u vrednovanju znanja. Isto tako, tokom rješavanja brojanih zadataka, ranije iz okvira programa na časovima vježbanja, nekoliko učenika je stalno aktivno i uključuju se u njihovo rješavanje na tabli ili u svesci.

VII. Aktivnosti u školskoj laboratoriji.

U onim školama u kojima postoji kabinet fizike, nastavnik će prema programu objasniti pojave demonstrirajući ili će vršiti mjerenja neke fizičke zakonitosti. Upravo, tokom ovog angažovanja učenika, nekoliko učenika iz radoznalosti će biti aktivniji od ostalih. Oni će nastavniku pomoći u procesu demonstriranja ili mjerenja, ili će samostalno vršiti to demonstriranje, tako što će se i ova aktivnost uzeti kao jedan od parametara u vrednovanju njihovih znanja.

VIII. Posmatranja

U **opštoj gimnaziji** je programom predviđen još jedan dio predmeta astronomije zato što učenici ovaj predmet ne slušaju kao u dvjema drugim gimnazijama kao poseban predmet. Nastavnici ove gimnazije treba da organizuju posmatranja na nebeskoj sferi po bilo kojem vremenu kad je nebo vedro i kad to dozvoljavaju klimatski uslovi. Učenici sa zadovoljstvom preferiraju (žele, vole) nebeska posmatranja i objektivno nebesko saznanje. Na osnovu aktivnosti pri posmatranju nastavnici æe vrednovati uèenièka znanja. Preporučuje se, da se posmatranja vrše prvenstveno pri kraju zime i u rano proljeæe, zato što su nebeski objekti koji se tada vide atraktivniji.

Opšte vrednovanje dobijenih znanja uèenika æe se bazirati na ovih osam, gore pomenutih taèaka.

HEMIJA

Gimnazija prirodnih nauka (3 èasa sedmièno, 99 èasova godišnje)

UVOD

Predmet hemija u 12 razredu predstavlja nastavak predmeta koji je tretirala hemija u 10 i 11. razredu. U ovom razredu obuhvatit æe se sadržaji iz organske hemije -spojeva ugljika. Konkretno, obrađivaæe se ugljenohidrati, organski spojevi kisika i dušika kao i oni od posebnog znaèaja za život.

CILJEVI

Uèenici treba da:

- Razvijaju saznanja o spojevima ugljika i njihovih karakteristika kroz razne pristupe istraživanja problema, razne aktivnosti i ogleadne radove.
- Vrednuju raznolikost i praktièni fundamentalni znaèaj spojeva ugljika kao sastavni dio našeg života, koji imaju znaèajnu ulogu na kvalitet života.
- Razvijaju i njeguju navike i spremnost za samostalan teorijski, ogleadni i praktièni rad i stvore kulturu zaštite okoline.
- Stvaraju na teoretsko-praktiènom planu autonomnu, kritiènu liènost sa kulturom međusobne saradnje sa nastavnicima, roditeljima, školskim i vanškolskim komunitetima u cilju unapređenja samostalnog kritièkog mišljenja, djelovanja i funkcije škole.

OPŠTI I SPECIFIÈNI OBJEKTIVI:

Uèenici treba:

Da upoznaju:

- Osobine ugljika i njegovih spojeva

- Metode dobijanja i upotreba organskih spojeva

Da shvate:

- Naèela i zakonitosti na temelju kojih se razvijaju organske reakcije
- Formule prostih i složenih organskih spojeva

Da sprovedu:

- Pravila međunarodne unije èiste i primijenjene hemije (IUPAC, UNKPZ) za imenovanje organskih spojeva
- Izgradnju molekularnih modela za prikazivanje organskih spojeva

Da analiziraju

- Hemijska i fizièka svojstva elemenata i organskih spojeva
- Hemijske potvrde i mehanizme odvijanja organskih reakcija

Da sintetizuju:

- Proste organske spojeve
- Organske spojeve koji se koriste u svakodnevnom životu

Da vrednuju:

- Upotrebu organskih spojeva za industrijske i životne potrebe
- Znaèaj organskih spojeva za životne procese organizma
- Eventualni negativni efekti nekih organskih spojeva za okolinu i njeno oèuvanje.

PROGRAMSKI SADRŽAJ

Kategorije	Potkategorije	Broj èasova	%
1. Spojevi ugljika	1. Ugljikovodici		
	2. Organski spojevi sa kisikom	30	
	3. Organski spojevi sa dusnikom	32	
	4. Polimeri	27	10

Kate- gorija	Potkate- gorija	Programski sadržaj	Očekivani rezultati	Međupredmetne veze
I. Spojevi ugljika	1.1. Ugljikovodici	<p>1.1.1. Građa atoma ugljika, hibridizacija (elektronska konfiguracija, hibridizacija sp³, sp² i sp)</p> <p>1.1.2. Hemijske veze organskih spojeva (kovalentne veze, veze u nizu i prstenu)</p> <p>1.1.3 Osobine organskih spojeva i njihova klasifikacija. (fizičke konstante i ostala svojstva klasifikacije po strukturi i funkcionalnim grupama)</p> <p>1.1.4. Izomerija organskih spojeva stereoizomeri i optička aktivnost (strukturalna, geometrijska i optička izomerija)</p> <p>1.1.5. Vrste reakcija organskih spojeva (reakcije supstitucije, eliminisanja adicije, homolitičke i heterolitičke reakcije)</p> <p>1.1.6. Klasifikacija ugljikovodika (zasitjeni i nezasićeni ugljovodonici)</p> <p>1.1.7. Alkani (struktura, klasifikacija, imenovanje, osobine, dobijanje, upotreba, reakcije)</p> <p>1.1.8. Alkeni (struktura, klasifikacija, imenovanje, osobine, dobijanje, polimerizacija i ostale reakcije)</p> <p>1.1.9. Alkini i dieni</p>	<p>Učenici će biti u stanju:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Opisati elektrosku strukturu atoma. 2. Opisati vrste hemijskih veza spojeva ugljika 3. Razlikovati po fizičkim i hemijskim osobinama organske od neorganskih spojeva 4. Klasificirati organske spojeve na osnovu elemenata koje sadrže 5. Klasificirati organske spojeve na temelju funkcionalnih grupa 6. Razlikovati strukturalnu geometrijsku i optičku izomeriju 7. Analizirati strukturu spojeva preko optičke aktivnosti 8. Razlikovati vrste reakcija organskih spojeva 9. Klasificirati ugljovodike po njihovim osobinama i strukturi lanca ugljika 10. Imenovanje ugljovodika po "IUPAC" nomenklaturi 11. Sintetizirati ugljovodike i odrediti njihovu važnost i upotrebu 	<p>* Fizika (fizičke osobine organskih spojeva i određivanje fizičkih konstanti)</p> <p>* Informatika (korišćenje informacija sa interneta o ugljikovodicima)</p> <p>* Industrija (upotreba ugljikovodika u industriji)</p>

		(struktura, klasifikacija, imenovanje, osobine, dobijanje, reakcije) 1.1.10. Aromatièni ugljovodici (struktura, klasifikacija, imenovanje, osobine, dobijanje, upotreba, reakcije) 1.1.11. Halogeni derivati ugljikovodika (struktura, imenovanje, osobine, dobijanje, reakcije)		
Spojevi ugljika	1.2. Organski spojevi s kisikom	1.2.1. Alkoholi (struktura, klasifikacija, imenovanje, osobine, dobijanje, reakcije) 1.2.2. Fenoli (fenol i njegovi derivati, osobine, reakcije) 1.2.3. Eteri (struktura, imenovanje, osobine) 1.2.4. Aldehidi i ketoni (struktura, imenovanje, dobijanje, reakcije) 1.2.5. Karboksilne kiseline i njeni derivati (struktura, klasifikacija, imenovanje, osobine, dobijanje, reakcije) 1.2.6. Estri i lipidi (osobine, reakcije, klasifikacije, i osobine lipida, upotreba) 1.2.7. Sapuni i deterdženti (dobijanje, osobine, klasificiranje, upotreba)	Uèenici treba da budu u stanju: 1. Predstaviti alkohole pomoæu struènih formula 2. Razlikovati alkohole po strukturi lanaca ugljika 3. Klasificirati alkohole po hidroksilnim grupama 4. Opisati fizièke osobine alkohola 5. Imenovati alkohole po "IUPAC" nomenklaturi 6. Sintetizirati alkohole iz drugih organskih materija 7. Predstaviti reakcije oksidacije, dehidracije i supstitucije alkohola 8. Predstaviti strukturu fenola 9. Razlikovati fenole od alkohola na osnovu njihovih osobina 10. Opisati osobine i karakteristiène osobine fenola 11. Predstaviti etre pomoæu strukturnih formula	<ul style="list-style-type: none"> • Fizika (fizièke osobine organskih spojeva sa kiselinom) • Informatika (korišæenje informacija s interneta o organskim spojevima sa kiselinom) • Biologija (rasprostranjenost i funkcija organskih spojeva sa kiselinom) • Industrija (Proizvodnja i upotreba organskih spojeva sa kiselinom u

		<p>1.2.8. Ugljikohidrati i njihova klasifikacija (struktura, klasifikacija, stereoizomeri)</p> <p>1.2.9. Monosaharidi (struktura, osobine, upotreba)</p> <p>1.2.10. Disaharidi (struktura, osobine, upotreba)</p> <p>1.2.11. Polisaharidi (amidon, celuloza, glikogen, struktura, osobine, rasprostranjenost, upotreba)</p>	<p>12. Imenovati etre "IUPAC" nomenklaturom</p> <p>13. Opisati osobine i reakcije etra</p> <p>14. Razlikovati aldehide od ketona na bazi njihovih struktura</p> <p>15. Imenovati aldehide i ketone "IUPAC" nomenklaturom</p> <p>16. Opisati strukturu karboksilnih kiselina i njene derivate</p> <p>17. Imenovati karboksilne kiseline i njene derivate po klasičnoj i "IUPAC" nomenklaturiSS</p> <p>18. Klasificirati karboksilne kiseline po broju funkcionalnih grupa</p> <p>19. Predstaviti strukturu ugljohidrata Fiserovim i cikličnim formulama</p> <p>20. Klasificirati ugljikohidrate na osnovu lanca ugljika i broja sastavnih jedinica</p> <p>21. Razlikovati stereoizomere ugljikohidrata i predstaviti ih strukturnim formulama i molekularnim modelima</p> <p>22. Opisati osobine i reakcije ugljikohidrata</p> <p>23. Predstaviti strukturu di i polisaharida hemijskim formulama i molekularnim modelima</p> <p>24. Razlikovati redukcione od neredukcionih seæera na osnovu njihovih osobina</p>	industriji)
Spojevi ugljika	1.3. Spojevi ugljika sa dušikom	<p>1.3.1 Nitrospojevi (struktura, imenovanje, dobijanje, osobine)</p>	<p>Uæenici æe biti u stanju:</p> <p>1. Predstaviti nitrospojeve strukturnim formulama</p>	<p>• Fizika (fiziæke osobine organskih spojeva sa</p>

		<p>1.3.2. Amini (struktura, imenovanje, klasifikacija, osobine)</p> <p>1.3.3. Heterociklicni spojevi (struktura, imenovanje, osobine)</p> <p>1.3.4. Alkaloidi i vitamini (struktura, opšte osobine, fiziološko djelovanje na organizam)</p> <p>1.3.5. Aminokiseline i proteini (struktura, imenovanje, klasifikacija, osobine, reakcije, fiziološko djelovanje na organizam)</p> <p>1.3.6. Nukleinske kiseline (struktura, klasifikacije, fiziološko djelovanje na organizam)</p> <p>1.3.7. Enzimi (osobine, klasifikacija, katalitičko djelovanje na organizam)</p>	<ol style="list-style-type: none"> 2. Opisati fizičke osobine nitrospojeva 3. Imenovati nitrospojeve "IUPAC" nomenklaturom 4. Predstaviti reakcije redukcije nitrospojeva 5. Predstaviti amine strukturnim formulama 6. Klasificirati amine po njihovim strukturama 7. Imenovati amine po "IUPAC" nomenklaturi 8. Opisati osobine i karakteristične reakcije amina 9. Klasificirati alkaloidne po njihovom djelovanju 10. Opisati fiziološko djelovanje alkaloida na organizam 11. Ocjeniti značaj alkaloida i vitamina za normalno funkcioniranje organizma i njegove zaštite 12. Opisati strukturu aminokiselina i proteina 13. Klasificirati aminokiseline po položaju funkcionalnih grupa 14. Opisati primarnu, sekundarnu, terciarnu I kvanternu strukturu proteina 15. Ocjeniti značaj proteina u odvijanju životnih procesa 16. Opisati strukturu ADN modelima ili skicama 17. Ocjeniti značaj AND-a u prenošenju nasljednih osobina 18. Opisati katalitičku funkciju enzima 	<p>dušikom)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Informatika (korišćenje informacija sa interneta o organskim spojevima dušika) • Industrija (proizvodnja i upotreba alkaloida i vitamina)
--	--	--	--	--

			<p>19. Klasificirati enzime po njihovom katalitièkom djelovanju</p> <p>20. Nabrojati faktore koji utièu na kataliticko djelovanje enzima</p> <p>21. Ocjeniti funkcionisanje enzima na životne procese</p>	
Spojevi ugljika	1.4. Sintetski polimeri	<p>1.4.1. Plastmase (struktura, dobijanje, osobine, upotreba)</p> <p>1.4.2 Sintetska vlakna (struktura, dobijanje, osobine, upotreba)</p> <p>1.4.3 Primjena polimera (upotrebe sintetskih polimera u industriji i svakodnevnom životu)</p>	<p>Uèenici æe biti u stanju:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Predstaviti polimere pomoæu strukturnih formula 2. Opisati upotrebu sintetskih polimera 3. Predstaviti reakcije polimerizacije i polikondenzacije 4. Razlikovati plastmase po sastavu i osobinama 5. Identificirati sintetska vlakna i metode njihovog dobijanja 6. Ocijeniti znaèaj sintetskih polimera za opšti napredak 7. Ocjeniti uticaj produkata polimera na zagaðenost okoline 	<ul style="list-style-type: none"> • Fizika (fizièke osobine sintetskih polimera) • Informatika (korišæenje informacija sa interneta o sintetskim polimerima) • Industrija (proizvodnja i upotreba proizvoda polimera) <p>Ekologija (uticaj polimera na zagaðenje okoline)</p>

METODOLOŠKA UPUTSTVA

Za uspješnu realizaciju plana i programa hemije neophodna je primjena metoda, tehnika i raznih oblika rada i čitav niz postupaka (informacije, obnavljanje, utvrđivanje, vježbe, zadaci, rad sa projektima, praktičan rad, materijalna sredstva kao što su: crteži, dijagrami, modeli, grafikoni, hemikalije, laboratorijsko posuđe, instrumenti i druga savremena tehnička sredstva, kompjuter, itd)

Izbor i metode su u nadležnosti predmetnog nastavnika. To se obavlja u skladu sa potrebama i zahtjevima učenika, prirodom realizovanja nastavne teme, didaktičkim osnovama, nivou formiranja učenika, itd.

Metode, tehnika i oblici rada sa učenicima su različiti koliko i različitost nastavnika. One moraju biti u funkciji lakšeg savladavanja nastavne građe i realizacije bržeg i tačnijeg saznanja nastavnika, spretnosti, stavova i značaja hemije, a naročito onog što im je potrebno u rješavanju svakodnevnih problema.

U nastojanju ispunjenja zahtjeva što kvalitetnijeg učenja, sugerise se nekoliko metoda oblika rada i raznolike tehnike.

- Neposredna nastava kroz predavanja, objašnjenja, praktične vježbe i primjere.
- Posredna nastava kroz razmatranje, otkrivanje, rješenje problema.
- Konstruktiviziranje u nastavi kroz pitanja (tehnika pitanja upućena učenicima)
- Diskusija i učenje u saradnji (kroz male grupe, srednje grupe i sa svim učenicima)
- Nastava preko razmišljanja (kritičko mišljenje, stvaralacko mišljenje, rješenje problema uz pomoć kompjutera)
- Učenje kroz projekte, istraživačke radove na terenu
- Nastavu kroz demonstriranje i oglede
- Učenje kroz multimedijalna sredstva a posebno kompjutera
- Samoistraživanje
- Učenje u prirodi i industrijskim objektima

U svim slučajevima primjena metoda ili nastavne tehnike treba pratiti upotrebom materijala i didaktičkih sredstava bez kojih se ne mogu očekivati rezultati.

VREDNOVANJE

Vrednovanje je djelatnost i instrument koji se koristi za rasuđivanje o radu i dostignuæu uèenika. Ono igra ulogu aparata za mjerenje koje daje jasnu situaciju u kojoj se nalazi uèenik.

Ocjenjivanje kao široki sistem koji se bazira na procesu uèenja uèenika obuhvata ove kategorije ocjenjivanja:

- Formiranja
- Dijagnosticiranja
- Sveobuhvatanja
- Motivisanja

Permanento ocjenjivanje poslije svake nastavne teme daje dobre rezultate. Ono ne mjeri samo steèeno znanje nego ocjenjuje i stupanj do kojeghje stigla vaspitna djelatnost koja ostavlja trag na liènost uèenika.

Avrsno ocjenjivanje obuhvata ukupnu atkivnost uèenja uèenika (usmeni odgovori, projekti, seminarski radovi, ponašanje u grupi, sposobnost dobijanja pri oglednim radovima, domaæe zadaæe, rezultate testiranja i ispitivanja itd.).

Ocjenjivanje uèenika obuhvata tri glavna polja:

- Sposobnost saznanja (kognitivnu)
- Emocionalnu sposobnost (afektivnu)
- Psihomotornu sposobnost

Nastavnik bira i koristi sredstva i razlièite tehnike ocjenjivanja i nakon odvijanja sadržajnog programa uèenici se ocjenjuju ocjenama (za jednu temu, za skup tema, za jedan semestar ili polugoðe i na kraju školske godine.)

Ocjenjivanje treba da bude transparentno prema uèenicima, roditeljima, prosvjetnim službenicima i komunitetima.

Zaključeci i ocjenjivanje služe nastavniku da bi se postigli razlièiti ciljevi.

1. da osigura informacije o napredovanju uèenika
2. da osigura uèenicima nastavne informacije
3. da motiviše uèenika
4. da zapazi napredovanje uèenika
5. da osigura realiziranje aktuelnih ciljeva
6. da ocijeni spremnost uèenika za buduæa uæenja
7. da reflektira poboljšanje nastave bazirano na ocjenjivanju drugih i samoocjenjivanje

IZVORI I NASTAVNA SREDSTVA

Za uspješno realiziranje predavanja i učenja nastavnog plana i programa hemije, nastavnici i učenici trebaju koristiti izvore i razna sredstva informisanja:

1. laboratoriji (kabinet) hemije Ili mobilni laboratorij
2. udžbenik hemije, priručnik za nastavnike, praktikum, radne teke i ostale slične knjige na maternjem i stranim jezicima.
3. profesionalne i naučne časopise, rječnike, enciklopedije
4. periodični sistem elemenata, fotografije, modele, šeme, dijagrame, makete, kolekcije minerala
5. multinacionalnu opremu (kompjuterske programe, internet, CD)
6. tv aparate sa videorekorderima, grafoskope, foto slajdove, video kasete koje sadrže razne naučne materijale od interesa za učenike.
7. Ostala potrebna literatura koja postoji u biblioteci kao i ostala sredstva koja se nalaze na tržištu.

Nastavnik ima kompetenciju slobodu da, u zavisnosti od uslova u kojima škola radi, bira izvore informisanja i pomoćna nastavna sredstva, vodeći računa o uravnoteženju oglednih podataka, usmenih, vizuelnih sa posebnim akcentom na ono što je od važnosti za učenje. Ovaj izbor treba obaviti vodeći računa o održavanju i podizanju nivoa i kvaliteta predavanja i učenja.

Ova sloboda izbora nastavnih izvora treba preći i na učenike.

HEMIJA

Opšta gimnazija (2 èasa sedmièno, 74 èasova godišnje)

UVOD

Predmet hemija za 12. razred predstavlja nastavak predmeta koji je tretirala hemija u 10 i 11.razredu. U ovom razredu obuhvatit æe se sadržaji iz hemije organskih jedinjenja ugljika. Konkretno, obrađivaæe se ugljikohidrati, organska jedinjenja kisika i dušika kao i oni od posebnog znaèaja za život.

CILJEVI

Uèenici treba da:

- Razviju saznanja o jedinjenjima ugljika i njihovih karakteristika kroz razne pristupe istraživanja problema, razne aktivnosti i oglednih radova.
- Vrednuju raznolikost i praktièni fundamentalni znaèaj jedinjenja ugljika kao sastavni dio našeg života, koja imaju znaèajnu ulogu na kakvoæu života.
- Razvijaju i njeguju navike i spremnost za samostalan teoretski, ogledni i praktièni rad i stvoriti kulturu zaštite okoline.
- Stvaraju na teoretsko-praktiènom planu autonomnu, kritiènu liènost sa kulturom meðusobne saradnje sa nastavnicima, roditeljima, školskim i vanškolskim komunitetima u cilju unapreðenja samostalnog kritièkog mišljenja, djelovanja i funkcije škole.

OPŠTI I SPECIFIÈNI OBJEKTIVI:

Uèenici trebaju:

Da upoznaju:

- Osobine ugljika i njegovih jedinjenja.

- Metode dobijanja i upotrebu organskih jedinjenja.

Da shvate:

- Naèela i zakonitosti na temelju kojih se razvijaju organske reakcije.
- Formule prostih i složenih organskih jedinjenja.

Da sprovedu:

- Pravila međunarodne unije èiste i primijenjene hemije (IUPAC, UNKPZ) za imenovanje organskih jedinjenja
- Izgradnju molekularnih modela za prikazivanje organskih jedinjenja.

Da analiziraju:

- Hemijska i fizièka svojstva elemenata i organskih jedinjenja.
- Hemijske pretvorbe i mehanizme odvijanja organskih reakcija.

Da sintetizuju:

- Prosta organska jedinjenja.
- Organska jedinjenja koja se koriste u svakodnevnom životu.

Da vrednuju:

- Upotrebu organskih jedinjenja za industrijske i životne potrebe.
- Znaèaj organskih jedinjenja za životne procese organizma.
- Eventualni negativni efekti nekih organskih jedinjenja za okolinu i njegovo èuvanje.

PROGRAMSKI SADRŽAJ

Kategorije	Potkategorije	Broj èasova	%
1. Jedinjenja ugljika	1. Ugljikovodici	23	
	2. Organski jedinjenja sa kisikom	24	
	3. Organski jedinjenja sa dušikom	20	
	4. Polimeri	7	

Kate- gorija	Potkategorija	Programski sadržaj	Očekivani rezultati	Međupredmetne veze
I. Jedinjenja ugljika	1.1. Ugljikovodici	<p>1.1.1. Građa atoma ugljika, hibridizacija (elektronska konfiguracija, hibridizacija sp³, sp² i sp)</p> <p>1.1.2. Hemijske veze organskih jedinjenja (kovalentne veze, veze u nizu i prstenu).</p> <p>1.1.3 Osobine organskih jedinjenja i njihova klasifikacija. (fizičke konstante i ostala svojstva klasifikacije po strukturi i funkcionalnim grupama).</p> <p>1.1.4. Izomerija organskih jedinjenja stereoizomeri i optička aktivnost (strukturnalna, geometrijska i optička izomerija)</p> <p>1.1.5. Vrešte reakcija organskih jedinjenja (reakcije supstitucije, eliminiranja adicije, homolitičke i heterolitičke reakcije).</p> <p>1.1.6. Klasifikacija ugljikovodika (zasiaeni i nezasiaeni ugljovodonici).</p> <p>1.1.7. Alkani (struktura, klasifikacija, imenovanje, osobine, dobijanje, upotreba,</p>	<p>Učenici će biti u stanju:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Opisati elektrosku strukturu atoma. 2. Opisati vrste hemijskih veza jedinjenja ugljika. 3. Razlikovati po fizičkim i hemijskim osobinama organske od neorganskih jedinjenja. 4. Klasificirati organska jedinjenja na temelju elemenata koje sadrže 5. Klasificirati organska jedinjenja na temelju funkcionalnih grupa 6. Razlikovati strukturalnu geometrijsku i optičku izomeriju 7. Analizirati strukturu jedinjenja preko optičke aktivnosti. 8. Razlikovati vrste reakcija organskih jedinjenja. 9. Klasificirati ugljovodike po njihovim osobinama i strukturi lanca ugljika. 10. Imenovanje ugljovodika po "IUPAC" nomenklaturi. 11. Sintetizirati ugljovodike i odrediti njihovu važnost i upotrebu. 12. Analizirati sastav i upotrebu alkilhalogenida 	<p>* Fizika (fizičke osobine organskih jedinjenja i određivanje fizičkih konstanti)</p> <p>* Informatika (korišćenje informacija sa interneta o ugljikovodicima)</p>

		reakcije). 1.1.8. Alkeni (struktura, klasifikacija, imenovanje, osobine, dobijanje, polimerizacija i ostale reakcije) 1.1.9. Alkini i dieni (struktura, klasifikacija, imenovanje, osobine, dobijanje, reakcije). 1.1.10. Aromatièni ugljovodici (struktura, klasifikacija, imenovanje, osobine, dobijanje, upotreba, reakcije) 1.1.11. Halogeni derivati ugljikovodika (struktura, imenovanje, osobine dobijanje, reakcije)		
Jedinjenja ugljika	1.2. Organska jedinjenja s kisikom	1.2.1. Alkoholi (struktura, klasifikacija, imenovanje, osobine, dobijanje, reakcije). 1.2.2. Fenoli (fenol i njegovi derivati, osobine, reakcije). 1.2.3. Eteri (struktura, imenovanje, osobine). 1.2.4. Aldehidi i ketoni (struktura, imenovanje, dobijanje, reakcije). 1.2.5. Karboksilne kiseline i njeni derivati	Uèenici æe biti u stanju: 1. Predstaviti alkohole pomoæu struènih formula. 2. Razlikovati alkohole po strukturi lanaca ugljika. 3. Klasificirati alkohole po hidroksilnim grupama. 4. Opisati fizièke osobine alkohola. 5. Imenovati alkohole po "IUPAC" nomenklaturi 6. Sintetizirati alkohole iz drugih organskih tvari. 7. Predstaviti reakcije oksidacije, dehidracije i	<ul style="list-style-type: none"> • Fizika (fizièke osobine organskih jedinjenja sa kiselinom). • Informatika (korišæenje informacija sa interneta o organskim jedinjenjima sa kiselinom). • Biologija (rasprostranjenost i

		<p>(struktura, klasifikacija, imenovanje, osobine, dobijanje, reakcije)</p> <p>1.2.6. Estri i lipidi (osobine, reakcije, klasifikacije, i osobine lipida, upotreba).</p> <p>1.2.7. Sapuni i deterdženti (dobijanje, osobine, klasificiranje, upotreba).</p> <p>1.2.8. Ugljikohidrati i njihova klasifikacija (struktura, klasifikacija, stereoizomeri).</p> <p>1.2.9. Monosaharidi (struktura, osobine, upotreba).</p> <p>1.2.10. Disaharidi (struktura, osobine, upotreba).</p> <p>1.2.11. Polisaharidi (amidon, celuloza, glikogen, struktura, osobine, rasprostranjenost, upotreba).</p>	<p>supstitucije alkohola.</p> <ol style="list-style-type: none"> 8. Predstaviti strukturu fenola. 9. Razlikovati fenole od alkohola na osnovu njihovih osobina. 10. Opisati osobine i karakteristične osobine fenola. 11. Predstaviti etre pomoću strukturnih formula. 12. Imenovati etre "IUPAC" nomenklaturom. 13. Opisati osobine i reakcije etra. 14. Razlikovati aldehide od ketona na bazi njihovih struktura. 15. Imenovati aldehide i ketone "IUPAC" nomenklaturom. 16. Opisati strukturu karboksilnih kiselina i njenih derivate. 17. Imenovati karboksilne kiseline i njene derivate po klasičnoj "IUPAC" i nomenklaturi SS. 18. Klasificirati karboksilne kiseline po broju funkcionalnih grupa. 19. Predstaviti strukturu ugljohidrata Fišerovim i cikličnim formulama. 20. Klasificirati ugljikohidrate na temelju lanca ugljika i broja sastavnih jedinica. 21. Predstaviti strukturnim formulama stereoizomere ugljikovodika. 22. Opisati osobine i reakcije ugljikohidrata 23. Predstaviti strukturu di i polisaharida hemijskim formulama i molekularnim modelima. 	<p>funkcija organskih jedinjenja sa kiselinom).</p> <p>• Industrija (Proizvodnja i upotreba organskih jedinjenja sa kiselinom u industriji).</p> <hr/> <p>* Industrija (upotreba ugljikovodika u industriji)</p>
--	--	---	---	--

			24. Razlikovati: redukcione i nereducone šeæere po njihovim strukturama i reakcijama.	
Jedinjenja ugljika	1.3. Jedinjenja ugljika sa dušikom	<p>1.3.1 Nitrojedinjenja (struktura, imenovanje, dobijanje, osobine).</p> <p>1.3.2. Amini (struktura, imenovanje, klasifikacija, osobine).</p> <p>1.3.3. Heterociklièna jedinjenja (struktura, imenovanje, osobine).</p> <p>1.3.4. Alkaloidi i vitamini (struktura, opšte osobine, fiziološko djelovanje na organizam).</p> <p>1.3.5. Aminokiseline i proteini (struktura, imenovanje, klasifikacija, osobine, reakcije, fiziološko djelovanje na organizam).</p> <p>1.3.6. Nukleinske kiseline (struktura, klasifikacije, fiziološko djelovanje na organizam).</p> <p>1.3.7. Enzimi (osobine, klasifikacija, katalitièko djelovanje na organizam).</p>	<p>Uèenici æe biti u stanju:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Predstaviti nitro-jedinjenja strukturnim formulama. 2. Opisati fizièke osobine nitrojedinjenja. 3. Imenovati nitrojedinjenja "IUPAC" nomenklaturom. 4. Predstaviti reakcije redukcije nitrojedinjenja. 5. Predstaviti amine strukturnim formulama. 6. Klasificirati amine po njihovim strukturama. 7. Opisati osobine i karakteristiène reakcije amina. 8. Klasificirati alkaloidne po njihovom djelovanju. 9. Opisati fiziolosko djelovanje alkaloida na organizam. 10. Ocjeniti znaèaj alkaloida i vitamina za normalno funkcioniranje organizma i njegove zaštite. 11. Opisati strukturu aminokiselina i proteina. 12. Klasificirati aminokiseline po položaju funkcionalnih grupa. 13. Opisati primarnu, sekundarnu, terciarnu i kvanternu strukturu proteina. 14. Ocjeniti znaèaj proteina u odvijanju 	<ul style="list-style-type: none"> • Fizika (fizièke osobine organskih jedinjenja sa dušikom) • Informatika (korišæenje informacija sa interneta o organskim jedinjenjima dušika). • Industrija (proizvodnja i upotreba alkaloida i vitamina).

			<p>životnih procesa.</p> <ol style="list-style-type: none"> 15. Opisati strukturu ADN modelima ili skicama. 16. Ocjeniti značaj AND-a u prenošenju naslednih osobina. 17. Opisati katalitičku funkciju enzima. 18. Klasificirati enzime po njihovom katalitičkom djelovanju 19. Nabrojati faktore koji utiču na katalitičko djelovanje enzima. 20. Ocjeniti funkcionisanje enzima na životne procese. 	
Jedinjenja ugljika	1.4. Sintetski polimeri	<p>1.4.1. Plastmase (Struktura, dobijanje, osobine, upotreba)</p> <p>1.4.2 Sintetska vlakna (Struktura, dobijanje, osobine, upotreba)</p> <p>1.4.3 Primjena polimera (Upotrebe sintetskih polimera u industriji i svakodnevnom životu)</p>	<p>Učenici će biti u stanju:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Predstaviti polimere pomoću strukturnih formula 2. Opisati upotrebu sintetskih polimera 3. Predstaviti reakcije polimerizacije i polikondenzacije 4. Razlikovati plastmase po sastavu i osobinama 5. Identificirati sintetska vlakna i metode njihovog dobijanja 6. Ocjeniti značaj sintetskih polimera za opći napredak 7. Ocjeniti utjecaj produkata polimera na zagađenost okoline 	<ul style="list-style-type: none"> • Fizika (fizičke osobine sintetskih polimera) • Informatika (korišćenje informacija s interneta o sintetskim polimerima) • Industrija (proizvodnja i upotreba proizvoda polimera) <p>Ekologija Utjecaj polimera na zagađenje okoline)</p>

METODOLOŠKA UPUTSTVA

Za uspješnu realizaciju plana i programa hemije neophodna je primjena metoda, tehnika i razni oblici rada i čitav niz postupaka (informacije, obnavljanje, utvrđivanje, vježbe, zadacæ, rad sa projektima, praktičan rad, materijalna sredstva kao što su: crteži, dijagrami, modeli, grafikoni, hemikalije, laboratorijsko posuđe, instrument i druga savremena tehnička sredstva, kompjuter, itd)

Izbor i metode su u nadležnosti predmetnog nastavnika. To se obavlja u skladu sa potrebama i zahtjevima učenika, prirodom realizovanja nastavne teme, didaktičkim osnovama, nivou formiranja učenika, itd.

Metode, tehnika i oblici rada sa učenicima su različiti koliko i različitost nastavnika. One moraju biti u funkciji lakšeg savladavanja nastavne građe i realizacije bržeg i tačnijeg saznanja nastavnika, spretnosti, stavova i značaja hemije, a naročito onog što im je potrebno u rješavanju svakodnevnih problema.

U nastojanju ispunjenja zahtjeva što kvalitetnijeg učenja, sugerise se nekoliko metoda oblika rada i raznolike tehnike.

- Neposredna nastava kroz predavanja, objašnjenja, praktične vježbe i primjere.
- Posredna nastava kroz razmatranje, otkrivanje, rješavanje problema.
- Konstruktiviziranje i nastava kroz pitanja (tehnika pitanja upućena učenicima)
- Diskusija i učenje u saradnji (kroz male grupe, srednje grupe i sa svim učenicima)
- Nastava preko razmišljanja (kritičko mišljenje, stvaralačko mišljenje, rješenje problema uz pomoć kompjutera)
- Učenje kroz projekte, istraživačke radove na terenu
- Nastavu kroz demonstriranje i pokusiranje
- Učenje kroz multimedijalna sredstva, a posebno kompjutera
- Samoistraživanje
- Učenje u prirodi i industrijskim objektima

U svim slučajevima primjena metoda ili nastavne tehnike treba pratiti upotrebom materijala i didaktičnih sredstava bez kojih se ne mogu očekivati rezultati.

OCJENJIVANJE

Ocjenjivanje je djelatnost i instrument koji se koristi za rasuđivanje o radu i dostignuću učenika. Ono igra ulogu aparata za mjerenje koje daje jasnu situaciju u kojoj se nalazi učenik.

Ocjenjivanje kao širok sistem koji se bazira na procesu učenja učenika obuhvata ove kategorije ocjenjivanja:

- Formiranja
- Dijagnosticiranja
- Sveobuhvatanja
- Motivisanja

Permanento ocjenjivanje poslije svake nastavne teme daje dobre rezultate. Ono ne mjeri samo stečeno znanje nego ocjenjuje i stupanj do kojeg je stigla vaspitna djelatnost koja ostavlja trag na ličnost učenika.

Avrsno ocjenjivanje obuhvata ukupnu atkivnost učenja učenika (usmeni odgovori, projekti, seminarski radovi, ponašanje u grupi, sposobnost dobijanja pri pokusnim radovima, domaće zadaće, rezultate testiranja i ispitivanja itd.)

Ocjenjivanje učenika obuhvata tri glavna cilja:

- Sposobnost saznanja (kognitivnu)
- Emocionalnu sposobnost (afektivnu)
- Psihomotornu sposobnost

Nastavnik bira i koristi sredstva i različite tehnike ocjenjivanja i nakon odvijanja sadržajnog programa učenici se ocjenjuju ocjenama (za jednu temu, za skup tema, za jedan semester ili polugođa, kraju skolske godine.)

Ocjenjivanje treba da bude transparentna prema uenicima, roditeljima, prosvjetnim sluzbenicima i ikomunitetima.

Zaključè i iosjenjivanje služe nastavniku da bi se postigli različiti ciljevi.

1. da osigura informacije o napredovanju učenika
2. da osigura uenicima nastavne informacije
3. da motiviše učenika
4. da obilježi napredovanje učenika
5. da osigura realiziranje aktuelnih ciljeva
6. da ocjeni spremnost učenika za buduæa učenja
7. da reflektira poboljšanje nastave bazirano na ocjenjivanju drugih i samoocjenjivanje

IZVORI I NASTAVNA SREDSTVA

Za uspješno realiziranje predavanja i učenja nastavnog plana i programa hemije, nastavnici i učenici trebaju koristiti izvore i razna sredstva informisanja:

1. laboratoriji (kabinet) hemije ,ili mobilni laboratorij
2. udžbenik hemije, priručnik za nastavnike, praktikum, radne teke i ostale slične knjige na maternjem i stranim jezicima.
3. profesionalne i naučne časopise, rječnike, enciklopedije
4. periodični sistem elemenata, fotografije, modele, šeme, dijagrame, makete, kolekcije minerala
5. multinacionalnu opremu (kompjuterske programe, internet, CD)
6. tv aparate sa videorekorderima, grafoskope, foto slajdove, video kasete koje sadrže razne naučne materijale od interesa za učenike.
7. Ostala potrebna literatura koja postoji u biblioteci kao i ostala sredstva koja se nalaze na tržištu.

U kompetenciji i slobodi nastavnika je da, u ovisnosti od uvjeta u kojima škola radi, bira izvore informisanja i pomoćna nastavna sredstva, vodeći računa o uravnoteženju oglednih podataka, usmenih, vizuelnih sa posebnim akcentom na ono što je od važnosti za učenje. Ovaj izbor treba obaviti vodeći računa o održavanju i podizanju nivoa i kakvoće predavanja i učenja.

Ova sloboda izbora nastavnih izvora treba preći i na učenike.

HEMIJA

Matematièko–informativna gimnazija
(2 èasa sedmièno, 66 èasova godišnje)

UVOD

Predmet hemije za 12. razred predstavlja nastavak predmeta koji je tretirala hemija u 10 i 11. razredu. U ovom razredu obuhvatit æe se sadržaji iz hemije organskih jedinjenja ugljika. Konkretno obraðivaæe se ugljenohidrati, organska jedinjenja kisika i dušika kao i oni od posebnog znaèaja za život.

CILJEVI

Uèenici treba da:

- Razviju saznanja o jedinjenjima ugljika i njihovih karakteristika kroz razne pristupe istraživanja problema, razne aktivnosti i ogledne radove.
- Vrednuju raznolikost i praktièni fundamentalni znaèaj jedinjenja ugljika kao sastavni dio našeg života, koji imaju znaèajnu ulogu na kakvoæu života.
- Razvijaju i njeguju navike i spremnost za samostalan teoretski, ogledni i praktièni rad i stvore kulturu zaštite okoline.
- Stvaraju na teoretsko-praktiènom planu autonomnu, kritiènu liènost sa kulturom meðusobne saradnje sa nastavnicima, roditeljima, školskim i vanškolskim komunitetima u cilju unapreðenja samostalnog kritièkog mišljenja, djelovanja i funkcije škole.

OPŠTI I SPECIFIÈNI OBJEKTIVI:

Uèenici trebaju da:

Upoznaju:

- Osobine ugljika i njegovih jedinjenja.

- Metode dobijanja i upotrebu organskih jedinjenja.

Shvate:

- Naèela i zakonitosti na temelju kojih se razvijaju organske reakcije.
- Formule prostih i složenih organskih jedinjenja.

Sprovedu:

- Pravila međunarodne unije èiste i primjenjene hemije (IUPAC, UNKPZ) za imenovanje organskih jedinjenja.
- Izgradnju molekularnih modela za prikazivanje organskih jedinjenja.

Analiziraju:

- Hemijska i fizièka svojstva elemenata i organskih jedinjenja.
- Hemijske potvrde i mehanizme odvijanja organskih reakcija.

Sintetiziraju:

- Proste organske spojeve.
- Organska jedinjenja koja se koriste u svakodnevnom životu.

Vrednuju:

- Upotrebu organskih jedinjenja za industrijske i životne potrebe.
- Znaèaj organskih jedinjenja za životne procese organizma.
- Eventualni negativni efekti nekih organskih jedinjenja za okolinu i njeno oèuvanje.

PROGRAMSKI SADRŽAJI

Kategorije	Potkategorije	Broj èasova	%
1. Jedinjenja ugljika	1.Ugljikovodici	20	
	2.Organska jedinjenja sa kisikom	21	
	3.Organska jedinjenja sa azotom	18	
	4. Polimeri	7	

Kategorija	Potkategorija	Programski sadržaj	Očekivani rezultati	Međupredmetne veze
I. Jedinjenja ugljika	1.1. Ugljikovodici	<p>1.1.1. Građa atoma ugljika, hibridizacija (elektronska konfiguracija, hibridizacija sp³, sp² i sp)</p> <p>1.1.2. Hemijske veze organskih jedinjenja (kovalentne veze, veze u nizu i prstenu)</p> <p>1.1.3 Osobine organskih jedinjenja i njihova klasifikacija. (fizičke konstante i ostala svojstva klasifikacije po strukturi i funkcionalnim grupama)</p> <p>1.1.4. Izomerija organskih jedinjenja, stereoizomeri i optička aktivnost (strukturalna, geometrijska i optička izomerija)</p> <p>1.1.5. Vrste reakcija organskih jedinjenja (reakcije supstitucije, eliminiranja adicije, homolitičke i heterolitičke reakcije)</p> <p>1.1.6. Klasifikacija ugljovodonika (zasićeni i nezasićeni ugljovodonici)</p> <p>1.1.7. Alkani (struktura, klasifikacija, imenovanje, osobine, dobijanje, upotreba, reakcije)</p> <p>1.1.8. Alkeni (struktura, klasifikacija, imenovanje, osobine, dobijanje, polimerizacija)</p>	<p>Učenici će biti u stanju:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Opisati elektronsku strukturu atoma. 2. Opisati vrste hemijskih veza jedinjenja ugljika. 3. Razlikovati po fizičkim i hemijskim osobinama organske od neorganskih jedinjenja 4. Klasificirati organska jedinjenja na temelju elemenata koje sadrže. 5. Klasificirati organska jedinjenja na temelju funkcionalnih grupa. 6. Razlikovati strukturalnu geometrijsku i optičku izomeriju. 7. Analizirati strukturu jedinjenja preko optičke aktivnosti. 8. Razlikovati vrste reakcija organskih jedinjenja. 9. Klasificirati ugljovodike po njihovim osobinama i strukturi lanca ugljika. 10. Imenovanje ugljovodika po "IUPAC" nomenklaturi. 11. Sintetizirati ugljovodike i odrediti njihovu važnost i upotrebu. 12. Analizirati sastav i upotrebu alkilhalogenida. 	<p>* Fizika (fizičke osobine organskih jedinjenja i određivanje fizičkih konstanti)</p> <p>* Informatika (korišćenje informacija sa interneta o ugljikovodicima)</p> <p>* Industrija (upotreba ugljikovodika u industriji)</p>

		<p>i ostale reakcije)</p> <p>1.1.9. Alkini i dieni (struktura, klasifikacija, imenovanje, osobine, dobijanje, reakcije)</p> <p>1.1.10. Aromatični ugljovodonici (struktura, klasifikacija, imenovanje, osobine, dobijanje, upotreba, reakcije)</p> <p>1.1.11. Halogeni derivati ugljikovodika (struktura, imenovanje, osobine dobijanje, reakcije)</p>		
Jedinjenja ugljika:	1.2. Organska jedinjenja s kisikom.	<p>1.2.1. Alkoholi (struktura, klasifikacija, imenovanje, osobine, dobijanje, reakcije).</p> <p>1.2.2. Fenoli (fenol i njegovi derivati, osobine, reakcije).</p> <p>1.2.3. Eteri (struktura, imenovanje, osobine).</p> <p>1.2.4. Aldehidi i ketoni (struktura, imenovanje, dobijanje, reakcije).</p> <p>1.2.5. Karboksilne kiseline i njihovi derivati (struktura, klasifikacija, imenovanje, osobine, dobijanje, reakcije).</p> <p>1.2.6. Estri i lipidi (osobine, reakcije, klasifikacije, osobine lipida, upotreba).</p> <p>1.2.7. Sapuni i deterdženti (dobijanje, osobine, klasificiranje,</p>	<p>Učenici će biti u stanju:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Predstaviti alkohole pomoću struènih formula. 2. Razlikovati alkohole po strukturi lanaca ugljika. 3. Klasificirati alkohole po hidroksilnim grupama. 4. Opisati fizièke osobine alkohola. 5. Imenovati alkohole po "IUPAC" nomenklaturi. 6. Sintetizirati alkohole iz drugih organskih materija. 7. Predstaviti reakcije oksidacije, dehidracije i supstitucije alkohola. 8. Predstaviti strukturu fenola. 9. Razlikovati fenole od alkohola na osnovu njihovih osobina. 10. Opisati osobine i karakteristiène osobine fenola. 	<p>Fizika (fizièke osobine organskih jedinjenja sa kiselinom).</p> <p>Informatika (korisæenje informacija s interneta o organskim jedinjenjima sa kiselinom).</p> <p>Biologija (rasprostranjenost i funkcija organskih jedinjenja sa kiselinom).</p> <p>Industrija (Proizvodnja i</p>

		<p>upotreba).</p> <p>1.2.8. Ugljikohidrati i njihova klasifikacija (struktura, klasifikacija, stereoizomeri).</p> <p>1.2.9. Monosaharidi (struktura, osobine, upotreba).</p> <p>1.2.10. Disaharidi (struktura, osobine, upotreba).</p> <p>1.2.11. Polisaharidi (amidon, celuloza, glikogen, struktura, osobine, rasprostranjenost, upotreba).</p>	<p>11. Predstaviti etre pomoću strukturnih formula.</p> <p>12. Imenovati etre "IUPAC" nomenklaturom.</p> <p>13. Opisati osobine i reakcije etra.</p> <p>14. Razlikovati aldehide od ketona na bazi njihovih struktura.</p> <p>15. Imenovati aldehide i ketone "IUPAC" nomenklaturom.</p> <p>16. Opisati strukturu karboksilnih kiselina i njenih derivata.</p> <p>17. Imenovati karboksilne kiseline i njene derivate po klasičnoj "IUPAC" i nomenklaturiSS.</p> <p>18. Klasificirati karboksilne kiseline po broju funkcionalnih grupa.</p> <p>19. Predstaviti strukturu ugljohidrata Fiserovim i ciklicnim formulama.</p> <p>20. Klasificirati ugljikohidrate na temelju lanca ugljika i broja sastavnih jedinica.</p> <p>21. Predstaviti strukturnim formulama stereoizomere ugljikovodika.</p> <p>22. Opisati osobine i reakcije ugljikohidrata.</p> <p>23. Predstaviti strukturu di i polisaharida hemijskim formulama i molekularnim modelima.</p> <p>24. Razlikovati redukcione i nereducone šeæere po njihovim strukturama i reakcijama</p>	<p>upotreba organskih jedinjenja sa kiselinom u industriji).</p>
--	--	---	---	--

<p>Jedinjenja ugljika:</p>	<p>1.3. Jedinjenja ugljika sa dušikom.</p>	<p>1.3.1 Nitrojedinjenja (struktura, imenovanje, dobijanje, osobine). 1.3.2. Amini (struktura, imenovanje, klasifikacija, osobine). 1.3.3. Heterocikliena jedinjenja (struktura, imenovanje, osobine). 1.3.4. Alkaloidi i vitamini (struktura, opšte osobine, fiziološko djelovanje na organizam). 1.3.5. Aminokiseline i proteini (struktura, imenovanje, klasifikacija, osobine, reakcije, fiziološko djelovanje na organizam). 1.3.6. Nukleinske kiseline (struktura, klasifikacije, fiziološko djelovanje na organizam). 1.3.7. Enzimi (osobine, klasifikacija, katalitičko djelovanje na organizam).</p>	<p>Učenici æe biti u stanju:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Predstaviti nitrosojeve strukturnim formulama. 2. Imenovati nitrosojeve "IUPAC" nomenklaturom. 3. Predstaviti reakcije redukcije nitrojedinjenja. 4. Predstaviti amine strukturnim formulama. 5. Imenovati amine po "IUPAC" nomenklaturi. 6. Klasificirati amine po njihovim strukturama. 7. Opisati osobine i karakteristicne reakcije amina. 8. Klasificirati alkaloidne po njihovom djelovanju. 9. Opisati fiziolosko djelovanje alkaloida na organizam. 10. Ocjeniti znaæaj alkaloida i vitamina za normalno funkcioniranje organizma i njegove zaštite. 11. Opisati strukturu aminokiselina i proteina. 12. Klasificirati aminokiseline po položaju funkcionalnih grupa. 13. Opisati primarnu, sekundarnu, terciarnu i kvanternu strukturu proteina. 14. Ocjeniti znaæaj proteina u odvijanju 	<p>Fizika (fiziæke osobine organskih jedinjenja sa dušikom). Informatika (korišæenje informacija sa interneta o organskim jedinjenjama dušika). Industrija (proizvodnja i upotreba alkaloida i vitamina).</p>
-----------------------------------	---	--	--	--

			<p>životnih procesa.</p> <p>15. Opisati strukturu ADN modelima ili skicama.</p> <p>16. Ocjeniti značaj AND-a u prenošenju nasljednih osobina.</p> <p>17. Opisati katalitičku funkciju enzima.</p> <p>18. Klasificirati enzime po njihovom katalitičkom djelovanju.</p> <p>19. Nabrojati faktore koji utiču na katalitičko djelovanje enzima.</p> <p>20. Ocjeniti funkcioniranje enzima na životne procese.</p>	
Jedinjenja ugljika:	1.4. Sintetski polimeri.	<p>1.4.1. Plastmase (Struktura, dobijanje, osobine, upotreba).</p> <p>1.4.2 Sintetska vlakna (Struktura, dobijanje, osobine, upotreba).</p> <p>1.4.3 Primjena polimera (Upotrebe sintetskih polimera u industriji i svakodnevnom životu).</p>	<p>Učenici će biti u stanju:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Predstaviti polimere pomoću strukturnih formula. 2. Opisati upotrebu sintetskih polimera. 3. Predstaviti reakcije polimerizacije i polikondenzacije. 4. Razlikovati plastmase po sastavu i osobinama. 5. Identificirati sintetska vlakna i metode njihovog dobijanja. 6. Ocjeniti značaj sintetskih polimera za opći napredak. 7. Ocjeniti utjecaj produkata polimera na zagađenost okoline. 	<p>Fizika (fizičke osobine sintetskih polimera).</p> <p>Informatika (korišćenje informacija sa interneta o sintetskim polimerima).</p> <p>Industrija (proizvodnja i upotreba proizvoda polimera).</p> <p>Ekologija (uticaj polimera na zagađenje okoline).</p>

METODOLOŠKA UPUTSTVA

Za uspješnu realizaciju plana i programa hemije neophodna je primjena metoda, tehnika i razni oblici rada i čitav niz postupaka (informacije, obnavljanje, utvrđivanje, vježbe, zadacæ, rad sa projektima, praktičan rad, materijalna sredstva kao što su: crteži, dijagrami, modeli, grafikoni, hemikalije, laboratorijsko posuđe, instrumenti i druga savremena tehnička sredstva, kompjuter, itd.).

Izbor i metode su u nadležnosti predmetnog nastavnika. To se obavlja u skladu sa potrebama i zahtjevima učenika, prirodom realizovanja nastavne teme, didaktičkim osnovama, nivou formiranja učenika, itd.

Metode, tehnika i oblici rada sa učenicima su različiti koliko i različitost nastavnika. One moraju biti u funkciji lakšeg savladavanja nastavne građe i realizacije bržeg i tačnijeg saznanja nastavnika, spretnosti, stavova i značaja hemije, a narocito onog što im je potrebno u rešavanju svakodnevnih problema.

U nastojanju ispunjenja zahtjeva što kvalitetnijeg učenja, sugerise se nekoliko metoda, oblika rada i raznolike tehnike.

- Neposredna nastava kroz predavanja, objašnjenja, praktične vježbe i primjere.
- Posredna nastava kroz razmatranje, otkrivanje, rješenje problema.
- Konstruktivizovanje i nastavu kroz pitanja (tehnika pitanja upućena učenicima).
- Diskusija i učenje u saradnji (kroz male grupe, srednje grupe i sa svim učenicima).
- Nastava preko razmišljanja (kriticko mišljenje, stvaralačko mišljenje, rješenje problema uz pomoć kompjutera).
- Učenje kroz projekte, istraživačke radove na terenu.
- Nastavu kroz demonstriranje i pokusiranje.
- Učenje kroz multimedialna sredstva, a posebno kompjutera.
- Samoistraživanje.
- Učenje u prirodi i industrijskim objektima.

U svim slučajevima primjenu metoda ili nastavne tehnike treba pratiti upotrebom materijala i didaktičkih sredstava bez kojih se ne mogu očekivati rezultati.

OCJENJIVANJE

Ocjenjivanje je djelatnost i instrument koji se koristi za rasuđivanje o radu i dostignuću učenika. Ono igra ulogu aparata za mjerenje koje daje jasnu situaciju u kojoj se nalazi učenik.

Ocjenjivanje kao široki sistem koji se bazira na procesu učenja učenika obuhvata ove kategorije ocjenjivanja:

- Formiranja
- Dijagnosticiranja
- Sveobuhvatanja
- Motiviranja

Permanento ocjenjivanje poslije svake nastavne teme daje dobre rezultate. Ono ne mjeri samo stečeno znanje nego ocjenjuje i stupanj do kojeg je stigla vaspitna djelatnost koja ostavlja trag na ličnost učenika.

Vrsno ocjenjivanje obuhvata ukupnu atkivnost učenja učenika (usmeni odgovori, projekti, seminarski radovi, ponašanje u grupi, sposobnost dobijanja pri oglednim radovima, domaće zadaće, rezultate testiranja, ispitivanja itd.).

Ocjenjivanje učenika obuhvata tri glavna cilja:

- Sposobnost saznanja (kognitivnu).
- Emocionalnu sposobnost (afektivnu).
- Psihomotornu sposobnost.

Nastavnik bira i koristi sredstva i različite tehnike ocjenjivanja i nakon odvijanja sadržajnog programa učenici se ocjenjuju ocjenama (za jednu temu, za skup tema, za jedan semester ili polugođe i na kraju za školsku godinu.)

Ocjenjivanje treba da bude transparentno prema uenicima, roditeljima, prosvjetnim službenicima i komunitetima.

Zaključeci i osjenjivanje služe nastavniku da bi se postigli različiti ciljevi.

1. da osigura informacije o napredovanju učenika
2. da osigura uenicima nastavne informacije
3. da motiviše učenika
4. da obilježi napredovanje učenika
5. da osigura realiziranje aktuelnih ciljeva
6. da ocijeni spremnost učenika za buduća učenja
7. da reflektira poboljšanje nastave bazirano na ocjenjivanju drugih i samoocjenjivanje

IZVORI I NASTAVNA SREDSTVA

Za uspješno realiziranje predavanja i učenja nastavnog plana i programa hemije, nastavnici i učenici trebaju koristiti izvore i razna sredstva informiranja:

1. laboratorij (kabinet) hemije ili mobilni laboratorij
2. udžbenik hemije, priručnik za nastavnike, praktikum, radne teke i ostale slične knjige na maternjem i stranim jezicima.
3. profesionalne i naučne časopise, rječnike, enciklopedije
4. periodični sistem elemenata, fotografije, modele, šeme, dijagrame, makete, kolekcije minerala
5. multinacionalnu opremu (kompjuterske programe, internet, CD)
6. tv aparate sa videorekorderima, grafoskope, foto slajdove, video kasete koje sadrže razne naučne materijale od interesa za učenike.
7. Ostala potrebna literatura koja postoji u biblioteci kao i ostala sredstva koja se nalaze na tržištu.

U kompetenciji i slobodi nastavnika je da, u zavisnosti od uslova u kojima škola radi, bira izvore informisanja i pomoćna nastavna sredstva, vodeći računa o uravnoteženju oglednih podataka (usmenih, vizuelnih), sa posebnim akcentom na ono što je od važnosti za učenje. Ovaj izbor treba obaviti vodeći računa o održavanju i podizanju nivoa i kakvoće predavanja i učenja.

Ova sloboda izbora nastavnih izvora treba preći i na učenike.

ASTRONOMIJA

Gimnazija prirodnih nauka i matematike sa informatikom
(2 èasa sedmièno, 66 èasova godišnje)

UVOD

Predmet astronomije u 12-om razredu uèi se dva puta sedmièno po dva èasa i to u dvije gimnazije: **u gimnaziji prirodnih nauka i u gimnaziji matematika sa informatikom**. Za ove dvije gimnazije saèinjen je identièan program. Program je sastavljen u skladu sa opštim nivoem predhodnog znanja uèenika iz oblasti fizike i matematike i ne predstavlja nikakve teškoæe u poznavanju, razumijevanju i dokazivanju zakonitosti u oblasti astronomije. Neodvojivi dio programa je i posmatranje nebeskih tijela. U školama koje ne poseduju školski teleskop primjena usvojenog znanja se reducira samo na nivo pasivnog posmatranja i odreðivanja položaja zvijezda ili planeta na nebeskoj sferi, dok u školama koje posjeduju teleskop, posmatranja imaju karakter upoznavanja detalja bliskih nebeskih tijela.

CILJEVI

Program astronomije za dvanaesti razred ima za cilj:

- da razvije sposobnosti uèenika da bi upoznao i shvatio položaj èovijeka u vremenu i prostoru, Zemlje gdje živi i odnose između drugih tijela u svemiru.
- da razvije sposobnosti da bi precizno opisao analitièku formu zakonitosti nebeskih tijela, položaja, prividna i stvarna kretanja, odreðivanje rastojanja, njihovih masa, dimenzija, hemijskog sastava i fizièke prirode, njihovog nastajanja i razvoja u svemiru (vasioni) uopšte.
- da stekne sposobnosti da uz pomoæ sopstvenog rasuðivanja dođe do kosmièkih zakona i da se ukljuèi u elementarne metode odreðivanja funkcionalnih zakona kod razlièitih pojava pomoæu posmatranja.

OPŠTI I SPECIFIČNI OBJEKTIVI

Učenik treba da bude u stanju:

Da poznaje:

- vrste nebeskih tijela, njihove razlike i njihov recipročni položaj u prostoru.
- tijela sunčevog sistema, njihov recipročan raspored i njihov tok okretanja oko Zemlje, svoje ose i oko Sunca.
- razlike između zvijezda, planeta, asteroida, satelita, kometa, meteora, meteorita, bolida i materijalnu vezu između njih.
- stvaranja normalnih zvijezda, novih zvijezda i supernovih zvijezda (Nova i Supernova), neutronske zvijezde crnih rupa, osobine različitih zvijezda i njihovu evoluciju uopšte.
- podatke o našoj galaksiji, za grupaciju zvijezda (sazvježđa) u njoj, međuzvjezdanu materiju, postojanje mnogo i mnogo drugih galaksija i njihovu klasifikaciju po Habliju.

Da shvati:

- prirodu tijela sunčevog sistema i fizičko-hemijske osobine kojima se odlikuju druga nebeska tijela.
- postojanje sunčevih pega, rotaciju, efektivnu i unutrašnju temperaturu, hemijski sastav, atmosfersku strukturu i izvor sunčeve energije.
- fizičku prirodu tijela sunčevog sistema, atmosfere, površine, svojstva građe gigantskih planeta i njihovih prstenova.
- broj satelita koji pripadaju svakoj planeti, njihove osobine, kretanje i fizička svojstva asteroida i onih koji su prošli pored Zemlje 2002 godine.
- formu, strukturu, prirodu i otkrivanje kometa, meteorita, bolida, meteorskih kiša i njihovu međusobnu vezu.

Da primjeni:

- dobijena znaja za rješavanje matematičkih zadataka i praktičnih problema posmatranja, na nezavistan način.
- na rješavanju matematičkih zadataka iz astronomije i astrofotometrije, određivanja rastojanja i veličine nebeskih tijela pomoću paralakse.
- treći Keplerov zakon i potrebne tabelarne podatke za određivanje mase planeta koje imaju prirodne satelite, dok sa shvatanjem centra mase sistema Zemlja – Mjesec da odredi masu Mjeseca.

- dobijanje Njutnovog zakona gravitacije preko Keplerovih zakona, dok drugi Keplerov zakon preko zakona o èuvanju momenta kolièine kretanja.
- za izraèunavanje kritiène gustine materije u svemiru i na osnovu dobijenog rezultata da da zakljuèak o dva modela svemira.

Da analizira:

- da kombinuje analitièke metode, numeričke analize, posmatranja i nebeske karte za donošenje pravih zakljuèaka o kosmièkim pojavama.
- vrste nebeskih tijela, razlièite vrste zvijezda, planeta i satelita prema njihovim fizièko-hemijskim osobinama, efektivne temperature, mase, boje, zapremine i spektra.
- evolucije zvijezda oslanjajuæi se na H-R dijagram, a posebno na evoluciju Sunca.

Da izvrši sintezu:

- pretpostavki o nastanku sunèevog sistema u dalekoj prošlosti bazirajuæi se na raznovrsnost tijela koja ulaze u sastav ovog sistema.
- zajednièkih karakteristika savremenih teorija o nastanku Sunca, planeta i malih tijela u sunèevom sistemu od istog ohlaèenog meðuzvjezdanog materijala.
- teorije o stvaranju (nastanku) zvijezda i galaksija od istog meðuzvjezdanog materijala i vezu njihovog stvaranja sa evolucijom zvijezda.

Da ocijeni:

- pojavu èovjeka na zemlji i odnose sa drugim nebeskim tijelima u svemiru.
- ulogu Sunca kao nepresušnog izvora energije u nastanku i razvoju života na zemlji.
- ulogu magnetnog polja zemlje u oèuvanju života na zemlji, ošteæenje ozonskog omotaèa u atmosferi, postepenom poveæanju toplote zbog efekta staklene bašte i drugih katastrofa koje prate ljudski život na zemlji.

ORGANIZACIJA PROGRAMSKOG SADRŽAJA

Kategorija	Potkategorija	Broj časova		Procenat
VI. Astronomija	VI.1 Sferna astronomija	30		45,5 %
	VI.2 Astrofizika	14		21,2 %
	VI.3 Sunčev sistem i Kosmologija	22		33,3 %
		Ukupno	66	100%

PROGRAMSKI SADRŽAJ

Kategorija	Potkategorija	Programski sadržaj	Očekivani rezultati	Međupredmetna veza
VI. ASTRONOMIJA	VI.1 SFERNA ASTRONOMIJA	<p>Predmet izučavanja astronomije. Astronomija i druge nauke. Podjela astronomije. Kratak pregled historijskog razvoja astronomije. Astronomija na internetu. Osnovne tačke, linije i krugovi u nebeskoj sferi. Zvijezde i sazvežđa. Osnovna sazvežđa i orijentacija na nebu. Prividna rotacija nebeske sfere. Zvezdani dan. Dokazivanja rotacije Zemlje. Koordinatni sistemi: horizonta, ekvatora mjesta i nebeskog ekvatora. Zvezdano vrijeme. Rastojanje pola iznad horizonta i geografske širine. Dnevna rotacija neba na različitim geografskim širinama. Prolazak nebeskih tijela preko meridjana (veza</p>	<p>Učenik treba:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. da pronađe na internetu sve podatke o astronomskim problemima za koje izrazi interesovanje služeći se sajtovima koji će mu se pružiti. 2. da definiše opšte tačke, linije i kružnice u nebeskoj sferi. 3. da opiše tokove okretanja Zemlje oko svoje ose i oko Sunca. 4. da razlikuje nedostatke Ptolemejevog sistema u odnosu na prednosti koje 	<p>Matematika: Linearne, kvadratne i kubne funkcije. Konusni preseci na polarnim koordinatama i geometrijske osobine elipse. Historija: Razvoj naučnog mišljenja o svemiru od antičkih vremena do danas. Geografija: geografske koordinate.</p>

		<p>između koordinata). Prividno godišnje kretanje Sunca i njegov tok. Klimatski pojasi na Zemlji. Koordinatni sistem ekliptike. Godišnje prividno kretanje Sunca kao ogledalo stvarnog kretanja Zemlje oko njega. Orjentacija na Zemlji pomoću Sunca. Stvarno vrijeme, srednje sunčevo i zvjezdano vrijeme i veza između njih. Sisetmi mjerenja vremena. Kalendar. Uticaj atmosfere Zemlje na astronomska posmatranja. Prividno kretanje planeta. Sistem Ptolemea i Kopernika. Otkrića Galileja. Konfiguracija planeta. Sinodska i siderička perioda rotacije planeta. Keplerovi zakoni. Određivanje masa planeta i nebeskih tijela. Dobijanje zakona gravitacije preko Keplerovih zakona. Elementi orbita. Problem većine tijela. Kolapsi (haosi). Plime i osjeke. Precesija i nutacija. Kosmička brzina. Dnevna i godišnja paralaksa. Astronomske jedinice za rastojanja. Definisane veličine nebeskih tijela. Godišnja paralaksa kao potvrda rotacije Zemlje oko Sunca.</p>	<p>pruža Kopernikov sistem u modernoj astronomiji.</p> <ol style="list-style-type: none"> 5. da lokalizuje na nebu položaj osnovnih sazvežđa i preko određivanja položaja polarne zvijezde da odredi pravce horizonta u mjestu u kome živi. 6. da pokaže klimatske pojase na zemlji kao posljedica prolaska Sunca kroz nebeske meridijane i izgled neba u različitim geografskim širinama. 7. da izračuna masu Mjeseca i drugih planeta koje imaju satelite odgovarajućim metodama. 8. da primijeni definisanje dnevne i godišnje paralakse za određivanje paraseka i veličine bliskih nebeskih tijela. 	
VI. ASTRONOMIJA	VI.2 ASTROFIZIKA	<p>Teleskopi. Vrste spektra. Spektroskopi. Prividna i apsolutna veličina zvijezda. Fotometri. Određivanje prečnika zvijezda preko zakona zračenja. Radioteleskopi i radiointerferometri. Sopstvena kretanja zvijezda, tangencijalna brzina i</p>	<p>Učenik treba:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. da definiše na analitički način osnovne osobine teleskopa i da ih primijeni za potrebne proračune. 2. da primijeni zakone o termi- 	<p>Fizika: spektralna analiza, zakoni termičkog zračenja (Planka, Vina), nuklearne reakcije fuzije i elementarne</p>

		<p>polupreènik. Spektralni tipovi zvijezda i njihove fizièko-hemijske osobine. Dvostruke zvijezde. Promjenljive zvijezde. Nove i suprnove zvijezde. Pulsari i crne rupe. H-R dijagram. Izvori zvijezdane energije. Evolucija zvijezda.</p>	<p>kom zraèenju za odreðivanje preènika, osvjetljenosti ili efektivne temperature zvijezda.</p> <p>3. da opiše fizièko-hemijske osobine-zvijezda u funkciji temperature, boje ili tip spektra, vrste i njihovu evoluciju.</p>	<p>èestice.</p>
<p>VI. ASTRONOMIJA</p>	<p>VI.3 SUNÈEV SISTEM I KOSMOLOGIA</p>	<p>Osnovni podaci o Suncu. Struktura atmosfere Sunca. Energetski izvori i unutrašnja struktura Sunca. Planete iz Zemljine grupe. Poèeci geofizike. Mjesec kao satelit Zemlje. Mijene (faze) i rotacija Mjeseca. Ekliptika Sunca i Mjeseca. Gigantske planete. Mala tijela sunèevog sistema. Porijeklo nastanka sunèevog sistema. Naša galaksija. Koordinatni sistem galaksije. Grupacija zvijezda. Meðuzvjezdana materija. Kosmièki zraci i meðuzvjezdano magnetno polje. Rotacija galaksije. Druge galaksije. Hablov zakon. Vrste galaksija. Galaksije sa aktivnim jezgrom. Kvazari. Metagalaktika i njeno širenje. Teorija velikog praska. Olbersov paradoks. Gravitaciono usporavanje širenja svemira. Kritična gustina materije u svemiru.</p>	<p>Uèenik treba:</p> <p>1. da zna osnovne podatke o Suncu, osnovne karakteristike atmosfere i njenu unutrašnjost i izvore sunèeve energije.</p> <p>2. da opiše osnovne karakteristike planeta, Mjeseca, malih tijela sunèevog sistema i porjeklo cijelog sistema.</p> <p>3. da objasni osnovne karakteristike naše galaksije, vrste drugih galaksija, i na osnovu odreðivanja kritične gustne materije da da zaključak o modelu današnjeg svemira.</p>	<p>Matematika: Linearne funkcije.</p> <p>Fizika: teorija relativiteta.</p>

POSMATRANJA

Astronomija je teoretska nauka i nauka posmatranja. Preciznost svih analitièkih metoda treba podvrgnuti nauènom sudu, a to je posmatranje. Bez potvrde saznanja preko metode posmatranja, ne možemo govoriti o pouzdanom znanju. Obièno, posmatranja se rukovode od strane predmetnog nastavnika, sa veoma slabo osvjetljenog mjesta u bilo kojoj vedroj i jasnoj noæi kada to omoguæavaju atmosferski uslovi. Ne treba èekati da se posmatranja vrše paralelno sa obradom predmeta, nego treba iskoristiti neophodne klimatske uslove za ovu namjeru. Šta æe se posmatrati na nebu odluèuje nastavnik. Preporuèuje se, da se obezbijedi jedan školski teleskop, pomoæu kojeg se mogu vršiti veoma interesantna posmatranja i jedna nebeska karta sa nacrtanim zvijezdama. U sluèaju nedostatka teleskopa, treba ga pozajmiti od škole koja ga posjeduje. U suprotnom ne možemo govoriti o nekom nastavnom rezultatu. Astronomija je interesantna upravo zbog moguænosti posmatranja.

IZVORI I NASTAVNA SREDSTVA

Za realizaciju programskog sadržaja astronomije za 12. razred obje gimnazije pored udžbenika kao tradicionalnog nastavnog izvora preporuèuje se i pristup na internetu. Za ovu namjeru, u ovom programu jedna lekcija astronomije je imenovana **astronomija na internetu**, u kojoj se daju sajtovi za najkarakteristiènije probleme astronomije. Kao dodatni izvor preporuèuje se i korišæenje teksta **astronomije za univerzitet** u kome se nalazi mnogo podataka u skladu sa novo sastavljenim programom. Na internetu se mogu naæi razlièite metode, objašnjenja i nova otkriæa iz raznih observatorija.

METODOLOŠKA UPUTSTVA

Iskustva su pokazala da nastava koja se realizuje razlièitim metodama daje bolje rezultate, zato se gradivo iz astronomija treba obraditi koristeæi tri nastavne metode, a to su:

- Metoda usmenog izlaganja (monolog)
- Metoda razgovora (dijalog)
- Metoda posmatranja

Nastavni čas treba voditi u dva moguća toka:

- Induktivno
- Deduktivno

U induktivnom učenju počinje se od prostog ka složenom, od poznatog ka nepoznatom, od bliskog ka dalekom, od konkretnog ka apstraktnom. Deduktivno učenje se obično bavi analizom od uopštenog ka posebnom. Npr. ove tokove primjenjujemo kod Keplerovih zakona, pravilima određivanja mase planete koja ima satelit, za poznavanje paralakse, ili određivanje mase Mjeseca sa zajedničke težišne tačke u sistemu Zemlja – Mjesec itd.

OCJENJIVANJE ZNANJA UČENIKA

Za ocjenjivanje znanja učenika treba uzeti u obzir rezultate prikazane na:

I. Pismenom zadatku

Na kraju svakog polugodišta predviđeno je da se održi po jedan pismeni zadatak, u kome će se postaviti lekcije, zadatci i problemi za koje će se učenik potruditi da ih riješi. Nastavnik će zadati neku lekciju koja je ispredavana, zadatke koji su rješavani ili nisu rješavani u razredu, koji su obrađeni ili nisu obrađeni ranije na nastavnom času. Cilj postavljanja neriješenih zadataka na pismenom zadatku je ocjenjivanje kreativnih sposobnosti učenika, zato što upravo od toka rješavanja ovih zadataka ocenjuje se način njihovog razmišljanja.

II. Projekti: pretstavljanje nezavisnog istraživačkog rada učenika, ili praktičan rad

Ocjenjivanje znanja učenika vrši se i od praćenja njihovih aktivnosti pri osobitom i grupnom praktičnom radu. Učenici će dobiti od nastavnika konkretne zadatke koji mogu biti: nezavisno rješenje nekog zadatka, nezavisno objašnjenje neke pojave, nezavisno posmatranje prema njegovom interesovanju ili neki crtež koji je u astronomiji od posebne važnosti.

III Intervjuu (usmeno ispitivanje).

Ima učenika koji su veoma spremni, ali i onih koji su nespremni za čas, povučeni u sebe, inertni i ne pokazuju neku aktivnost na nastavnom

èasu. Iz ovog razloga nastavnik treba ove uèenike da prozove i da ih ispita da bi doznao nivo njihovog znanja. Ova metoda se realizuje u formi razgovora i ne treba je primijeniti na cio razred.

IV. Završni test.

Završni test se održava zadnje sedmice u polugodištu i vrši se bez korišæenja knjiga. Završni test obuhvata cjelokupno preðeno gradivo u tom polugodištu. Uèenik ne smije imati nikakav pristup ni u jedan materijal kursa. O broju pitanja na testu odluèuje sam nastavnik.

V. Domaæi zadatak.

Nastavnik treba neprekidno da zadaje domaæe zadatke sa ciljem da uèenika drži neprekidno u toku. Oni mogu biti u razlièitim formama kao: riješavajne numerièkih zadataka, ubacivanje podataka u neku tabelu ili neki crtež, kojih ima u astronomiji dosta.

VI. Aktivnosti u razredu.

Prvenstveno, nastavnik treba da prihvati uèenika kao partnera u razgovoru. Dakle, pokušavajuæi da uèenika ukljuèi u razgovor prilikom procesa predavanja, istovremeno æe ocijeniti koliko je uèenik u stanju da razumije obraðenu nastavnu jedinicu. Ovako æe, uèenik skupa sa nastavnikom biti neprekidno aktivan u donošenju zakljuèaka o obraðenim zakonitostima. Razlièiti uèenici, za isti problem mogu da doðu do razlièitih zakljuèaka. Ova njihova aktivnost, da bi došli do konstatacije skupa sa nastavnikom, ili na nezavistan naèin, treba se uzeti kao parametar ocjene znanja. Isto tako pri rješavanju numerièkih zadataka prikazanih u programu na èasovima viježbi, neki uèenici su stalno aktivni i ukljuèuju se u njihovo rješavanje na tabli ili svesci. I ovu aktivnost treba uzeti kao parametar za ocjenjivanje njihovog znanja.

VII. Aktivnost prilikom posmatranja.

U onim školama gdje postoji teleskop, nastavnik prema programu treba obaviti posmatranje, ali posmatranje se treba obaviti i u sluèaju nedostatka teleskopa. Upravo, prilikom ovog angažovanja nastavnika, neki æe uèenici iz znatiželje biti aktivniji od drugih. Oni æe pomoæi nastavniku u procesu posmatranja ili prilikom èitanja nebeske karte, tako da se ova aktivnost uzima kao jedan od parametra za ocjenjivanje njihovih znanja. Sveobuhvatno ocjenjivanje usvojenih znanja baziraæe se na sedam gore navednih taèaka.

GEOGRAFIJA

Gimnazija jezika (2 èasa sedmièno, 66 godišnje)

UVOD

Predmetni plan i program za XI razred, se izrađuje na osnovu II nivoa, VI, VII I IX razred i èuva sadržajne veze sa njima. On pruža uèenicima znanja o **fizièkoj sredini** (geološki sastav, formu reljefa, klimu, vode, zemlje, biljni i životinjski svijet), **humanu sredinu** (stanovništvo, prebivališta i ekonomske aktivnosti) i **regionalnu, administrativnu i političku podjelu** Kosova i okolnih mjesta.

Predmetni plan i program, **namjerava** da vrši tumaèenje veza **fizièkih** i **humanih** osobina, interpretirajuæi ih kao jedinstvene pojave i fenomene i povezanosti u fazama prirodnih kompleksa – regiona kao sistem povezanosti. On **cilja** da uèenike pokrene da istražuju i razvijaju znanja, **vještine, navike, sposobnosti, stavove i vrijednosti**. Predmet geografije za XI razred predmetne sadržaje tretira u skladu sa uzrastom uèenièka. Struktura predmeta je skoncentrisana na principima i konceptima geografije Kosova i njegovog okruženja. Geografija Kosova, pružajuæi znanja o prirodnim karakteristikama, prirodnim bogatstvima, stanovništvu i njegovim aktivnostima razvija osjeæanje nacionalne pripadnosti, rodoljublja i doprinosi formiranju odgovornog građanina za èuvanje, razumijevanje, saradnju i toleranciju u zemlji i regionu.

CILJEVI

Nastava geografije Kosova i njegovog okruženja ima za cilj:

- Razvijanje sposobnosti uèenika **da upoznaju** geografski položaj, prirodne karakteristike (geološki sastav, reljef, klimu, vode, biljni i životinjski svijet), humana svojstva (stanovništvo, mjesta stanovanja i ekonomske aktivnosti).

- Razvijanje sposobnosti učenika **da shvate** veze između prirodnih i društvenih karakteristika i njihov uticaj na ljudske aktivnosti, izazove i perspektive.
- Razvijanje sposobnosti **da cijene** prirodno i kulturno nasljeđe Kosova i njegovog okruženja.
- Razvijanje sposobnosti učenika **da steknu vještine i navike** pri upotrebi verbalnih podataka, simbola u tekstovima, fotografijama, slikama, grafikonima, tabelama, dijagramima i kartama.
- Razvijanje sposobnosti učenika da pravilno i odgovorno upotrebljavaju stečena znanja, navike i vještine iz nastave geografije Kosova i okruženja.
- Razvijanje sposobnosti kod učenika **da poštuju** ljudska prava na Kosovu i njegovom okruženju, nacionalnu, vjersku, jezičku, kulturnu, polnu jednakost i angažovanje za rješavanje lokalnih problema, nacionalnih, regionalnih itd.

OPŠTI I POSEBNI OBJEKTIVI

- **Da upozna**
 - Einjenice prirodnih i humanih karakteristika Kosova i njegovog okruženja
 - Koncepte prirodnih i humanih karakteristika Kosova i okolnih mjesta.
- **Da shvati**
 - Geografske specifičnosti Kosova i njegovog okruženja (njihove prirodne, društvene, ekonomske i političke specifičnosti).
- **Da primijeni**
 - Upotrebu grafikona, dijagrama, tematskih karti i dr. iz statističkih podataka Kosova i mjesta oko njega.
 - Izradu karti, grafikona, dijagrama, idr. iz statističkih podataka o Kosovu i mjestima oko njega.
- **Da analizira**
 - Uticaj prirodnih faktora, društvenih i političkih na Kosovu i u mjestima oko njega.

- Ulogu prirodnih i društvenih faktora u društveno-ekonomskom razvoju Kosova i okolnih mjesta.
- **Da vrednuje**
 - Ulogu prirodnih i društvenih faktora u niskom ekonomskom razvoju Kosova i njegovih okolnih mjesta. Uticaj ljudskih djelatnosti na društvenu sredinu.
- **Da razvija stavove i vrijednosti**
 - O raznolikosti prirodnih, ljudskih i kulturnih karakteristika Kosova i mjesta oko njega, o vrijednosima prirodnih i ljudskih resursa.
 - U shvatanju personalnih ponašanja (da je kooperativan, otvoren, tolerantan, èestit, voljan, kritičan, sposoban za rad u grupi, paru, korišæenju literature, leksikona, enciklopedija, interneta, obrazovnih televizijskih programa, da je sposoban u radu i saradnji sa komunitetima idr.).

PLANIRANJE PROGRAMSKIH SADRŽAJA NA BAZI NACIONALNE PRIPADNOSTI

Kategorija	Potkategorija	Nastavne cjeline	Albanci		Serbi i Crnogorci		Bošnjaci		Turci		Hrvati	
			Br.èasova	%	Br.èasova	%	Br.èasova	%	Br.èasova	%	Br.èasova	%
Reoni-regioni	Kosovo i mjesta oko njega											
		Balkansko poluostrvo	2+1	4.55	2+1	4.55	2+1	4.55	2+1	4.55	2+1	4.55
		Kosovo	27+8	53.03	27+8	53.03	27+8	53.03	27+8	53.03	27+8	53.03
		Albanija	10+3	19.7	4+2	9.09	4+2	9.09	4+2	9.09	4+2	9.09
		Makedonija	3+1	6.06	3+1	6.06	3+1	6.06	3+1	6.06	3+1	6.06
		Srbija i Crna Gora	2+1	4.55	8+2	15.15	2+1	4.55	2+1	4.55	2+1	4.55
		Grèka	1+0	1.52	1+0	1.52	1+0	1.52	1+0	1.52	1+0	1.52
		Bosna i Hercegovina.	2+1	4.55	2+1	4.55	8+2	15.11	2+1	4.55	2+1	4.55
		Hrvatska	1+0	1.52	1+0	1.52	1+0	1.52	1+0	1.52	6+2	12.12
		Turska	2+1	4.55	2+1	4.55	2+1	4.55	8+2	15.15	2+1	4.55
		Ukupno		50+16	100	50+16	100	50+16	100	50+16	100	49+17

Planiranje programskih sadržaja

Kategorija	Potkategorija	Nastavne cjeline	Br. časova	Ukupan br. časova	%
Reoni Regioni	Geografija Kosova i mjesta oko njega	Balkansko poluostrvo	2+1	2+1	4.29
		Kosovo Položaj i veličina Priroda Kosova Stanovništvo i prebivališta Ekonomija Regioni Kosova	1+0 9+3 4+1 8+2 5+2	27+8	53.03
		Albanija Položaj i prirodne karakteristike Stanovništvo i prebivališta Ekonomija Regioni Albanije	3+1 2+0 3+1 2+1	10+3	19.70
		Albanija (o minoritetima) Geografski položaj i prirodne karakteristike Stanovništvo i prebivališta Ekonomija Regioni Albanije	1+0 1+1 1+0 1+1	(4+2)	

		Makedonija Položaj i prirodne karakteristike Stanovništvo i ekonomija Regioni Makedonije	1+0 1+0 1+1	3+1	6.06
		Srbija i Crna Gora Položaj i prirodne odlike. Stanovništvo i ekonomija	1+0 1+1	2+1	4.55
		Srbija i Crna Gora (Srbi i Crnogorci) Položaj i prirodne odlike Stanovništvo i prebivališta Ekonomija <i>i</i> Regioni	2+0 2+1 2+0 2+1	(8+2)	
		Grèka Položaj, prirodne odlike, stanovništvo i ekonomija	1+0	1+0	1.52
		Bosna i Hercegovina Položaj i Prirodne odlike Stanovništvo i ekonomija	1+0 1+1	2+1	4.55
		Bosna i Hercegovina (Bošnjaci) Položaj i prirodne odlike Stanovništvo i prebivališta Ekonomija Regioni	2+0 2+1 2+0 2+1	(8+2)	

		Hrvatska Položaj, prirodne karakteristike, stanovništvo i ekonomija	1+0	1+0	1.52
		Hrvatska (Hrvati) Položaj i prirodne odlike Stanovništvo i mjesta stanovanja Ekonomija Regioni u Hrvatskoj	1+0 1+1 2+0 2+1	(6+2)	
		Turska Položaj i prirodne odlike Stanovništvo i ekonomija	1+0 1+1	2+1	4.55
		Turska (Turci) Položaj, prirodne odlike Stanovništvo i prebivališta Ekonomija Regioni Turske	1+0 2+1 3+0 2+1	(8+2)	
		Ukupno		50+16	100%

Pažnja: Èasovi, dati u zagradama, odnose se na nacionalne manjine koje žive na Kosovu. Sve nacionalne manjine Albanije uèe se u okviru fonda od 4+2 èasa. Srbi i Crnogorci za Srbiju i Crnu Goru uèe u okviru 8+2 èasa, a isto tako i Bošnjaci za Bosnu i Hercegovinu (8+2), Turci za Tursku (8+2) i Hrvati za Hrvatsku (6+2).

Kategorija	Potkategorija	Programski sadržaji	Očekivani rezultati	Međupredmetna veza
REGIONI	GEOGRAFIJA KOSOVA I NJEGOVOG OKRUŽENJA	Balkansko poluostrvo	<ul style="list-style-type: none"> - Da objasni geografski položaj i prirodne odlike Balkanskog poluostrva - Da pokaže političku podjelu Balkanskog poluostrva - Da objasni demografske i ekonomske odlike Balkanskog poluostrva 	Geopolitika, Demografija, Ekonomija
		Kosovo Geografski položaj, teritorijalno prostiranje, veličina i granice.	<ul style="list-style-type: none"> - Da pokaže znanje o geografskom položaju Kosova na Balkanskom poluostrvu - Da argumentira transferzalne veze između primorja i kontinentalne unutrašnjosti - Da objasni teritorijalno prostiranje i graničenje sa susjednim zemljama. 	Geopolitika, Ekonomija, Matematika, Historija, Sociologija
		Priroda Kosova: struktura i geološki razvoj, reljef, klima, hidrografija, zemljišta (vrste), biljni i životinjski svijet.	<ul style="list-style-type: none"> - Da razlikuje glavne geološke karakteristike – - Da objasni vrste stijena i mineralna bogatstva - Da objasni glavne forme reljefa i njegove odlike - Da argumentuje ulogu reljefa u ljudskim aktivnostima - Da objasni klimatske faktore i i tipove klima - Da argumentuje srednje i ekstremne vrijednosti klimatskih elemenata, vremenska pomjeranja i njihovo teritorijalno prostiranje - Da cijeni vodena bogatstva i teritorijalne razlike - Da razlikuje hidrološke karakteristike glavnih morskih udubljenja - Da razlikuje vrste jezera i njihove karakteristike 	Geologija, Geomorfologija, Klimatologija, Hidrologija, Biogeografija, Pedologija, Fizika, Hemija, Biologija
		Stanovništvo i prebivališta: Historijski izvori naseljavanja, broj, geografsko širenje,	<ul style="list-style-type: none"> - Da ispriča zašto je Kosovo bilo rano naseljeno - Da zna da objasni geografsko prostranstvo antičke Dardanije - Da objasni zašto je Kosovo tokom historije bilo etnički mozaik, kulturni, jezički, vjerski kao i žarište konflikata i raznih ratova. 	Arheologija, Etnologija, Historija, Sociologija, Umjetnost,

		<p>kretanje stanovništva, struktura stanovništva, migracije, dijaspora i naselja</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Da argumentuje uzroke promjena broja albanskog stanovništva i drugih naroda tokom raznih historijskih perioda - Da objasni prostorne promjene i gustinu stanovništva - Da razlikuje faktore koji utièu na stupanj nataliteta i prirodni porast stanovništva. Da argumentuje uzroke nataliteta, mortaliteta i prirodnog porasta. Da procijeni uzrasnu strukturu, ekonomsku, polnu, vjersku, nacionalnu i njihove odlike - Da objasni faktore koji utièu na migraciju stanovništva , da objasni kriterije podjele prebivališta i njihovu funkciju i glavne faze - Da objasni kriterije podjele prebivališta i njihovu funkciju - Da razlikuje glavne karakteristike gradova - Da argumentuje veze između industrijalizacije, urbanizma i deagrarnizma. 	<p>Demografija, Urbanizam, Građansko vaspitanje</p>
		<p>Ekonomija: Faktori razvoja ekonomije, poljoprivreda, šumarstvo, industrija, faktori razvoja, energetske izvori i bogatstva minerala, industrijske grane, razvoj i prostorno prostiranje. Transport, trgovina i turizam.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Da razlikuje prirodne i društvene faktore koji utièu na ekonomski razvoj. Da objasni glavne vrste poljoprivrede i stupanj njihovog razvoja. - Da vrednuje šume kao narodno bogatstvo i njihovu ulogu. - Da razlikuje faktore koji utièu na razvoj industrije - Da razlikuje glavne grane industrije i njihov razvoj - Da objasni ulogu industrije u opštem ekonomskom transformiranju na Kosovu. - Da vrednuje energetske izvore. - Da razlikuje vrste, rezerve i proizvodnju glavnih ruda. - Da vrednuje glavne industrijske grane: proizvodnju, prve predmete, geografsku podjelu i njihovo razvoje. - Da razlikuje faktore koji utièu na razvoj transporta - Da opiše glavne vrste transporta i nivo njihovog razvoja 	<p>Ekonomija, Sociologija, Historija, Geologija</p>

			<ul style="list-style-type: none"> - Da vrednuje prirodnu, kulturnu i društvenu bazu u razvoju turizma - Da argumentuje turističke potencijale Kosova 	
		Regioni Kosova	<ul style="list-style-type: none"> - Da tumači kriterije regionalne podjele Kosova - Da razlikuje glavne regione i njihove osobine (prirodne, stanovništva i ekonomske) 	Geologija, Pedologija, Klimatologija, Demografija Ekonomija
		Albanija: Geografski položaj, prirodne odlike, odlike stanovništva, ekonomska i regionalna podjela	<ul style="list-style-type: none"> - Da objasni geografski položaj - Da objasni osnovne prirodne karakteristike. - Da objasni osnovne karakteristike stanovništva - Da objasni karakteristike prebivališta u Albaniji - Da razlikuje prirodne i društvene faktore koji utiču na ekonomski razvoj - Da objasni glavne grane poljoprivrede i nivo njihovog razvoja - Da razlikuje faktore koji utiču na razvoj industrije - Da razlikuje glavne grane transporta i njihov razvoj - Da vrednuje energetske izvore - Da razlikuje vrste, rezerve i preradu glavnih ruda - Da razlikuje glavne grane industrije i glavne industrijske reone - Da argumentuje turističke potencijale Albanije - Da razlikuje glavne regione Albanije i njihove karakteristike - Da objasni administrativnu podjelu Albanije 	Geologija, Pedologija, Klimatologija, Demografija, Hidrologija, Historija, Sociologija. Ekonomija
		Albanija (O minoritetima): Geografski položaj, odlike prirode, stanovništvo, naseljena mjesta, ekonomija i regionalna podjela	<ul style="list-style-type: none"> - Da objasni karakteristike geografskog položaja - Da objasni glavne odlike prirode - Da razlikuje glavne karakteristike stanovništva i naseljenih mjesta - Da objasni karakteristike ekonomije - Da razlikuje geografske regione i njihove osnovne karakteristike 	Geologija, Geopolitika, Klimatologija, Demografija, Hidrologija, Historija, Sociologija. Ekonomija

		Makedonija: Geografski položaj, prirodne odlike, stanovništvo, ekonomija i regionalna podjela	<ul style="list-style-type: none"> - Da objasni karakteristike geografskog položaja - Da objasni glavne odlike prirode -Da razlikuje glavne karakteristike stanovništva, etničku strukturu i strukturu naseljenih mjesta -Da upozna karakteristike ekonomije - Da razlikuje geografske regione i njihove glavne karakteristike 	Geologija, Pedologija, Klimatologija, Demografija, Hidrologija, Historija, Ekonomija
		Srbija i Crna Gora Geografski položaj, prirodne odlike, stanovništvo i ekonomija	<ul style="list-style-type: none"> - Da objasni karakteristike geografskog položaja i prirodnih uslova, - Da razlikuje odlike stanovništva i odlike ekonomije - Da objasni organizovanje i političku podjelu 	Geologija, Klimatologija, Demografija, Historija, Ekonomija
		Srbija i Crna Gora (Srbi i Crnogorci): Geografski položaj, prirodne odlike, stanovništvo, ekonomija i regionalna podjela.	<ul style="list-style-type: none"> - Da objasni geografski položaj - Da objasni glavne odlike prirode, - Da razlikuje osnovne karakteristike stanovništva - Da nabroji karakteristike naseljenih mjesta Srbije i Crne Gore - Da razlikuje prirodne i društvene faktore koji utiču na ekonomski razvoj - Da objasni glavne grane prirode i nivo njihovog razvoja - Da vrednuje energetske izvore - Da razlikuje vrste, rezerve i proizvodnju glavnih ruda - Da razlikuje glavne industrijske grane i industrijske regione. - Da razlikuje glavne grane transporta i uslove razvoja turizma 	Geologija, Klimatologija, Demografija, Hidrologija, Historija, Ekonomija
		Grčka: Geografski položaj, prirodne odlike, stanovništvo i ekonomija	<ul style="list-style-type: none"> - Da objasni karakteristike geografskog položaja i prirodnih uslova, - Da razlikuje odlike stanovništva – kulturnog razvoja i etničku strukturu - Da objasni specifičnosti ekonomskog razvoja (morski transport i turizam) 	Historija, Demografija, Ekonomija, Geopolitika

		Bosna i Hercegovina: Geografski položaj, prirodne odlike, stanovništvo i ekonomija	- Da objasni karakteristike geografskog položaja i prirodnih uslova, - Da razlikuje odlike stanovništva i ekonomije - Da objasni organizovanje i političku podjelu	Historija, Demografija, Ekonomija, Geopolitika
		Bosna i Hercegovina (Bošnjaci) : Geografski položaj, prirodne odlike, stanovništvo, ekonomija i regionalna podjela	- Da objasni geografski položaj - Da objasni glavne prirodne karakteristike, - Da razlikuje osnovne karakteristike stanovništva - da nabroji osobine naseljenih mjesta Bosne i Hercegovine - Da razlikuje prirodne i društvene faktore koji utiču na ekonomski razvoj - Da objasni glavne grane poljoprivrede i nivo njihovog razvoja - Da vrednuje energetske izvore - Da razlikuje vrste, rezerve i proizvodnju glavnih ruda - Da razlikuje industrijske grane i glavne industrijske centre - Da razlikuje glavne grane transporta	Geologija, Klimatologija, Demografija, Hidrologija, Historija, Ekonomija
		Hrvatska: Položaj, prirodne odlike, stanovništvo i ekonomija	- Da objasni karakteristike geografskog položaja i prirodnih uslova, - Da razlikuje odlike stanovništva – kulturni razvoj i etničku strukturu - Da objasni specifičnosti ekonomskog razvoja (morski transport i turizam)	Historija, Demografija, Ekonomija, Geopolitika
		Hrvatska (Hrvati): Geografski položaj, prirodne odlike, stanovništvo, ekonomija i regionalna podjela.	- Da objasni geografski položaj - Da objasni glavne prirodne odlike, - Da razlikuje osnovne odlike stanovništva i naseljenih mjesta - Da razlikuje prirodne i društvene faktore koji utiču na ekonomski razvoj. - Da objasni glavne grane poljoprivrede I stupanj njihovog	Geologiji, Klimatologiji, Demografiji, Hidrologiji, Historija, Ekonomija

			razvoja - Da vrednuje energetske izvore - Da razlikuje vrste, rezerve i proizvodnju glavnih ruda - Da razlikuje industrijske grane i glavne industrijske regione. - Da razlikuje glavne grane transporta i uslove razvoja turizma	
		Turska: Položaj, prirodne odlike, stanovništvo i ekonomija	- Da objasni karakteristike geografskog položaja i prirodnih uslova, - Da razlikuje karakteristike stanovništva – kulturni razvoj i etničku strukturu - Da objasni specifičnosti ekonomskog razvoja (pomorski transport i turizam)	Historija, Demografija, Ekonomija, Geopolitika
		Turska (Turci) : Geografski položaj, odlike prirode, stanovništvo, ekonomija i regionalna podjela	- Da objasni geografski položaj - Da objasni glavne prirodne odlike, - Da razlikuje osnovne karakteristike stanovništva i naseljenih mjesta - Da razlikuje prirodne i društvene faktore koji utiču na ekonomski razvoj. - Da razlikuje vrste, rezerve i proizvodnju glavnih ruda - Da razlikuje industrijske grane i glavne industrijske regione. - Da razlikuje glavne grane transporta i uslove razvoja turizma.	Geologija, Klimatologija, Demografija, Hidrologija, Historija, Ekonomija

METODOLOGIJA UÈENJA

Primjena metoda, tehnika, strategija i raznih oblika organizovanja nastavnog procesa profesionalno je pravo nastavnika.

Preporučuje se da se mnogim aspektima metodološkog polja, kako onim teoretskim, tako i onim aplikativnim, ukaže posebna pažnja. Metodologija treba da se prethodno odabere prema sadržaju teme koja æe se obrađivati, ali u zavisnosti od didaktičke baze i stupnja geografskog formiranja uèenika.

Metodologija treba da u cjelosti bude u ulozi što bržeg usvajanja i primjene znanja, vještina i navika i geografskih vrijednosti, prvenstveno onih koja su potrebna u rješavanju problema svakodnevnog života.

Metode treba da se prepliaæu jedna sa drugom tokom cijelog nastavnog èasa, u skladu sa karakterom znanja, predmetnih objekta i u funkciji novih tehnologija koje se mogu primjenjivati od strane nastavnika i uèenika.

Iz grupe verbalnih metoda preporučuje se primjena metode usmenog izlaganja, razgovora, demonstriranja, slobodne diskusije idr. Nastava “uèenik u centru” je jako pogodna da se primijeni pri demonstriranju, sa ciljem da uèenik bude što aktivniji. Diskusije mogu da se vrše u paru, u grupi itd., dok se uèenje u sadejstvu vrši putem raznih tehnika kao: navala misli, (burna diskusija), koncizno mišljenje (klaster), usavršeni leksikon, džikso, dvostruki dnevnik, znam – želim da znam- nauèio sam, prethodni termini, diskusija koja rješava problem, Venov dijagram, petostih, kubizacija (kubimi) itd.

OBLICI RADA

U nastavnom procesu realizacije programskih sadržaja geografije mogu se primjenjivati razni oblici rada:

- **individualni**
- **u paru**
- **u grupi**
- **sa cijelim razredom**

METODOLOGIJA VREDNOVANJA

Verifikovanje i vrednovanje stupnja usvojenosti geografskih znanja od strane uèenika je jedan veoma važan proces za uspješnu primjenu

ovog programa. Iz tog razloga preporučujemo da se vrednovanja više koncentrišu na količinu kvaliteta stupnja napredovanja učenika u savladavanju određenih opštih i specifičnih objekta. Tako su najplodnija verifikovanja, svakodnevna sistematska ocjenjivanja, po mogućstvu, svih učenika.

VREDNOVANJE

Vrednovanje zahtjeva:

- Jasne nastavne objekte
- Motivisanje učenika
- Poznavanje iskustava i sposobnosti učenika
- Jasne zahtjeve (potrebe, interese) učenika i efikasnih nastavnih metoda i tehnika.

Vrednovanje se zasniva na:

- Govoru, pisanju i praktičnim radovima učenika (šta govore, šta pišu i šta rade).

Instrumenti vrednovanja

Predmetni nastavnici i škola treba da odaberu i da primjenjuju dovoljan broj instrumenata za mjerenje kao što su:

- praćenje;
- upitnik (samovrednovanje);
- pismeni izvještaj o nekom praktičnom radu ili istraživanju;
- usmenom izražavanju;
- pismenom izražavanju;
- kontrolnim listićima (koristi se kod manevarskih vještina učenika);
- portofol ili dosije (samovrednovanje);
- test zasnovan na kriterijima i objektivima;
- test postignuća sačinjen na osnovu zahtjeva (pitanje);
 - sa više alternativnih odgovora;
 - sa otvorenim i kratkim odgovorima;
 - sa odabranim i otvorenim odgovorima idr. i može se koristiti svaki drugi instrument za koji nastavnik smatra da je potreban.

Etape vrednovanja:

- Kontrola, npr. (šta je postignuto) i šta uèenik ne zna (šta nije postignuto);
- Mjerenje, ono što se kontroliše, mjeri se;
- Vrednovanje, podrazumijeva jednu vrijednost suda (rasuđivanja), kolièinu ili kvalitet koji su zasnovani na mjerenju ocjenom.

Kategorije vrednovanja:

- formalno
- dijagnostièko
- ukupno(testiranje)
- motivaciono

Sva gore navedena vrednovanja vrše se od strane nastavnika (uèitelja), tj., to je unutrašnje vrednovanje.

Stupanj dobiti (postignuæa)

Na kraju nastavne godine svaki uèenik treba da dođe do jedanog stupnja postignuæa:

- odlièan (veoma visoko postignuæe);
- vrlodobar (visoko postignuæe);
- dobar (srednje postignuæe);
- dovoljan (ogranièeno postignuæe) i
- nedovoljan (nedovoljno postignuæe).

UPOTREBA UDŽBENIKA I DRUGIH NASTAVNIH IZVORA

- Adekvatni školski udžbenik
- Priruènici
- Globus
- Atlas
- Razne mape
- Brošure
- Novine, profesionalni i školski èasopisi
- Fotografije, poster, šeme, dijagrami, tabele, grafikoni, satelitski snimci idr.
- Fotoslajdovi, filmaovi, videokasete
- Kompjuterski programi, internet, CD idr.

GEOGRAFIJA

Gimnazija prirodnih nauka (2 èasa sedmièno, 66 godišnje)

UVOD

Nastavni plan i program za XII razred je uraðen na bazi drugog nivoa, VI, VII i IX razreda i èuva veze njihovih sadržaja. On pruža uèenicima znanje o **fizièkoj sredini** (geološki sastav, reljefni oblici, klima, voda, zemljište, biljni i životinjski svijet); **humanoj sredini** (stanovništvo, naseljena mjesta i ekonomske aktivnosti) i **regionalnoj i administrativno-politièkoj podjeli** (Kosova i okolnih mjesta).

Predmetni plan i program, **ima za cilj** tumaèenje veza **fizièkih i humanih karakteristika**, interpretirajuæi ih kao pojave i posebne fenomene i povezanosti u okvirima prirodnih kompleksa- regiona kao sistema povezanosti. On ima za cilj da uèenike podstakne da istraţuju i razvijaju svoja znanja, **vještine, navike, kompetencije, stavove i vrijednosti**. Predmet geografije za XII razred tretira nastavne sadržaje u skladu sa uzrastom uèenika. Struktura predmeta se zadrţava na principima i konceptima Geografije Kosova i mjesta iz njegovog okruţenja. Geografija Kosova, pruţajuæi uèenicima znanaja o karakteristikama prirode, prirodnih bogatstava, stanovništvu i njegovim aktivnostima, razvija osjeæanja nacionalne pripadnosti, rodoljublja i utièe na stvaranje odgovornosti za zaštitu, razumijevanje, saradnju i toleranciju u regionu.

CILJEVI

Nastava Geografije Kosova i okolnih mjesta ima za cilj:

- Razvijanje sposobnosti uèenika **kako bi upoznali** geografski poloţaj, prirodne odlike (geološki sastav, reljef, klimu, vode, biljni i životinjski svijet), humane osobine (stanovništvo, naseljena mjesta i ekonomske djelatnosti).

- Razvijanje sposobnosti učenika da **shvate** vezu između prirodnih i društvenih karakteristika i njihov uticaj na ljudske aktivnosti, izazove i perspektive.
- Razvoju sposobnosti učenika za da **cijene** kulturno nasljeđe Kosova i mjesta oko njega.
- Razvijanje sposobnosti učenika da formiraju **vještine** i **navike** pri upotrebi verbalnih, količinskih i simboličnih podataka u tekstu, fotografijama, snimcima, tabelama, dijagramima i mapama.
- Razvijanje sposobnosti učenika u formiranju **spremnosti** da sa odgovornošću pravilno upotrebljavaju dobijena znanja, vještine i navike stečena nastavom geografije Kosova i njegovog okruženja.
- Razvijanje sposobnosti učenika da **poštuju** ljudska prava na Kosovu, nacionalnu, vjersku, jezičku, kulturnu, polnu jednakost i angažovanje u traženju rješenja problema (lokalnih, nacionalnih, regionalnih i dr.).

OPŠTI I POSEBNI OBJEKTIVI

- **Da zna**
 - činjenice prirodnih i humanih faktora na Kosovu i njegovom okruženju.
 - Koncepte o prirodnim i humanim karakteristikama Kosova i mjesta oko njega.
- **Da shvati**
 - Geografske specifičnosti Kosova i mjesta iz njegovog okruženja (geografske specifičnosti Kosova, prirodne specifičnosti, društvene, ekonomske i političke).
- **Da primijeni**
 - Upotrebu grafikona, dijagrama, tematskih karti i sl. Da zna da koristi statističke podatke o Kosovu i njegovom okruženju.
 - Izradu karti, grafikona, dijagrama i dr. iz statističkih podataka o Kosovu i mjestima oko njega.
- **Da analizira**
 - Uticaj prirodnih, društvenih i političkih faktora na Kosovu i u okruženju.

- Ulogu prirodnih i društvenih faktora u društveno-ekonomskom razvoju Kosova i mjesta oko njega.
- **Da vrednuje**
 - Ulogu prirodnih i društvenih faktora u niskom ekonomskom razvoju Kosova i mjesta oko njega.
 - Uticaj ljudskih djelatnosti na životnu sredinu.
- **Da razvije stavove i vrijednosti**
 - Za raznolikost prirodnih, ljudskih i kulturnih karakteristika Kosova i mjesta oko njega, vrednovanje prirodnih i ljudskih resursa.
 - Liènog ponašanja (da je kooperativan, otvoren, tolerantan, voljan, kritičan, sposoban za rad u grupi, paru, u upotrebi literature, leksikona, enciklopedija, interneta, obrazovnih televizijskih programa, da je sposoban za rad i saradnju sa komunitetima i dr.).

PLANIRANJE PROGRAMSKIH SADRŽAJA NA OSNOVU NACIONALNE PRIPADNOSTI

Kategorija	Potkategorija	Nastavne cjeline	Albanci		Srbi i Crnogorci		Bošnjaci		Turci		Hrvati	
			Br. è.	%	Br.è.	%	Br.è.	%	Br.è.	%	Br. è.e	%
Reoni-regioni	Kosovo i okolna mjesta											
		Balkansko Poluostrvo	2+1	4.55	2+1	4.55	2+1	4.55	2+1	4.55	2+1	4.55
		Kosovo	27+8	53.03	27+8	53.03	27+8	53.03	27+8	53.03	27+8	53.03
		Albanija	10+3	19.7	4+2	9.09	4+2	9.09	4+2	9.09	4+2	9.09
		Makedonija	3+1	6.06	3+1	6.06	3+1	6.06	3+1	6.06	3+1	6.06
		Srbija i Crna Gora	2+1	4.55	8+2	15.15	2+1	4.55	2+1	4.55	2+1	4.55
		Grèka	1+0	1.52	1+0	1.52	1+0	1.52	1+0	1.52	1+0	1.52
		Bosna i Hercegovina	2+1	4.55	2+1	4.55	8+2	15.11	2+1	4.55	2+1	4.55
		Hrvatska	1+0	1.52	1+0	1.52	1+0	1.52	1+0	1.52	6+2	12.12
		Turska	2+1	4.55	2+1	4.55	2+1	4.55	8+2	15.15	2+1	4.55
		Ukupno	50+16	100	50+16	100	50+16	100	50+16	100	49+17	100

Planiranje programskih sadržaja

Kategorija	Potkategorija	Nastavne cjeline	Br. čas.	Ukupan br. čas.	%
Reoni-Regioni	Geografija Kosova i okolnih mjesta	Balkansko poluostrvo	2+1	2+1	4.29
		Kosovo Položaj i veličina Priroda Kosova Stanovništvo i mjesta stanovanja Ekonomija Regioni Kosova	1+0 9+3 4+1 8+2 5+2	27+8	53.03
		Albanija Položaj i prirodne odlike Stanovništvo i mjesta stanovanja Ekonomija Regjioni Albanije	3+1 2+0 3+1 2+1	10+3	19.70
		Albanija (za minoritete) Geografski položaj i prirodne odlike Stanovništvo i mjesta stanovanja Ekonomija Regioni Albanije	1+0 1+1 1+0 1+1	(4+2)	
		Makedonija Položaj i prirodne odlike	1+0		

		Stanovništvo i ekonomija Regioni Makedonije	1+0 1+1	3+1	6.06
		Srbija i Crna Gora Položaj i odlike prirode Stanovništvo i ekonomija	1+0 1+1	2+1	4.55
		Srbija i Crna Gora (Srbi i Crnogorci) Položaj i prirodne odlike Stanovništvo i naseljena mjesta Ekonomija Regioni	2+0 2+1 2+0 2+1	(8+2)	
		Grèka Položaj, prirodne odlike, Stanovništvo i ekonomija	1+0	1+0	1.52
		Bosna i Hercegovina Položaj i prirodne odlike Stanovništvo i ekonomija	1+0 1+1	2+1	4.55
		Bosna i Hercegovina (Bošnjaci) Položaj i prirodne odlike Stanovništvo i naseljena mjesta Ekonomija Regioni	2+0 2+1 2+0 2+1	(8+2)	
		Hrvatska Položaj, prirodne odlike, stanovništvo i ekonomija	1+0	1+0	1.52

		Hrvatska (Hrvati) Položaj i prirodne odlike Stanovništvo i naseljena mjesta Ekonomija Regioni Hrvatske	1+0 1+1 2+0 2+1	(6+2)	
		Turska Položaj i prirodne odlike Stanovništvo i ekonomija	1+0 1+1	2+1	4.55
		Turska (Turci) Položaj i prirodne odlike Stanovništvo i naseljena mjesta Ekonomija Regioni Turske	1+0 2+1 3+0 2+1	(8+2)	
		Ukupno		50+16	100%

Napomena: Prikazani èasovi u zagradama odnose se na nacionalne manjine koje žive na Kosovu. Sve manjine o Albaniji uèe po fondu 4+2 èasa. Srbi i Crnogorci za Srbiju i Crnu Goru raspoložu fondom od 8+2 èasa, dok Bošnjaci za Bosnu i Hercegovinu (8+2), Turci za Tursku (8+2) i Hrvati za Hrvatsku (6+2).

Kategorija	Potkategorija	Nastavne cjeline	Očekivani rezultati	Međupredmetne veze
REGIONI	GEOGRAFIJA KOSOVA I OKOLNIH MJESTA	Balkansko Poluostrvo	<ul style="list-style-type: none"> - Da objasni geografski položaj i prirodne odlike Balkanskog poluostrva - Da upoznaju političku podjelu Balkanskog poluostrva - Da objasni demografske i ekonomske karakteristike Balkanskog poluostrva 	Geopolitika, Demografija, Ekonomija
		Kosovo Geografski položaj, teritorijalno prostiranje, veličina i granice	<ul style="list-style-type: none"> - Da zna prednosti geografskog položaja Kosova na Balkanskom poluostrvu - Da argumentuje transferzalne veze mora i kontinentalne unutrašnjosti. - Da objasni teritorijalno prostiranje i graničenje sa susjednim zemljama. 	Geopolitika, Ekonomija, Matematika, Historija, Sociologija
		Priroda Kosova: sastav i geološki razvij, reljef, klima, vode, zemljišta (vrste), biljni i životinjski svijet	<ul style="list-style-type: none"> - Da razlikuje glavne geološke karakteristike, da objasni vrste stijena i mineralna bogatstva - Da objasni glavne forme reljefa i njihove osobine - Da argumentuje ulogu reljefa u ljudskim aktivnostima - Da objasni klimatske faktore i tipove klima - Da argumentuje srednje vrijednosti i ekstreme klimatskih elemenata i vremenska pomjeranja i njihova teritorijalna prostiranja. - Da vrednuje vodena bogatstva i teritorijalne razlike - Da razlikuje hidrološka svojstva glavnih morskih udubljenja. - Da razlikuje vrste jezera i njihova svojstva - Da vrednuje značaj klime, voda ljudskih aktivnosti. - Da objasni glavne tipove zemljišta i njihova svojstva - Da argumentuje uzroke degradacije, erozije, zagađenja i zloupotebe zemljišta (oranica) - Da objasni uzroke izraženog biodiverziteta 	Geologija, Geomorfologija, Klimatologija, Hidrologija, Biogeografija, Pedologija, Fizika, Hemija, Biologija

		<p>Stanovništvo i naseljena mjesta: Historijski tokovi stanovništva, broj, geografsko prostranstvo, kretanje stanovništva, struktura stanovništva, migracije, dijaspora i naseljena mjesta.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Da objasni kako je Kosovo bilo ranije naseljeno. - da objasni geografsko pružanje antičke Dardanije. - Da objasni zašto je Kosovo tokom historije bilo etnički, kulturni, vjerski i jezički mozaik i varnica raznih konflikata i ratova - Da argumentuje uzroke promjene broja albanskog stanovništva i drugih naroda tokom raznih historijskih perioda. - Da objasni prostorne promjene gustine stanovništva - Da razlikuje faktore koji utièu na stupanj nataliteta i prirodnog porasta stanovništva - Da argumentuje uzroke nataliteta i mortaliteta i prirodnog porasta stanovništva. - Da vrednuje uzrasnu ekonomsku, polnu, ekonomsku, vjersku, obrazovnu, nacionalnu strukturu, i njihove osobine. - Da objasni faktore koji utièu na migraciju stanovništva i njihove glavne faze. - Da objasni kriterije podjele mjesta za stanovanje i njihove funkcije - Da razlikuje glavne karakteristike gradova - Da argumentuje veze između industrijalizacije, urbanizma i degraizma. 	Arheologija, Etnologija, Historija, Sociologija, Umjetnost, Demografija, Urbanizam, Građansko vaspitanje
		<p>Ekonomija: Faktori ekonomskog razvoja, poljoprivreda, šumarstvo, industrija, faktori razvoja, energetske izvori i mineralna bogatstva, industrijske grane, razvoj i prostorno</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Da razlikuje prirodne faktore koji utièu na ekonomski razvoj - Da objasni glavne grane poljoprivrede i nivo njihovog razvoja - Da vrednuje šume kao narodno blago i njihovu ulogu - Da razlikuju faktore koji utièu na razvoj industrije - Da razlikuje glavne grane industrije i njihov razvoj - Da objasni ulogu industrije u opštem ekonomskom transformiranju Kosova - Da vrednuje energetske izvore - Da razlikuje vrste, rezerve i proizvodnju (preradu) glavnih ruda 	Ekonomija, Sociologija, Historija, Geologija

		prostiranje. Transport, trgovina i turizam.	<ul style="list-style-type: none"> - Da vrednuje glavne industrijske grane: proizvodnju, prve predmete, geografsku raspodjelu i stupanj njihovog razvoja - Da razlikuje faktore koji utièu na razvoj transporta - Da opiše glavne vrste transporta i nivo njihovog razvoja - Da vrednuje prirodnu, kulturnu i društvenu bazu u razvoju turizma. - Da argumentuje turistièke potencijale Kosova. 	
		Regioni Kosova	<ul style="list-style-type: none"> - Da objasni kriterije regionalne podjele Kosova - Da razlikuje glavne regione i njihove karakteristike (prirodne, stanovništva i ekonomske) 	Geologija, Pedologija, Klimatologija, Demografija, Ekonomija
		Albanija: Geografski položaj, odlike prirode, stanovništva, ekonomske i regionalna podjela.	<ul style="list-style-type: none"> - Da objasni geografski položaj - Da objasni glavne prirodne karakteristike, - Da razlikuje osnovne karakteristike stanovništva - Da pokaže karakteristike naseljenih mjesta Albanije - Da razlikuje prirodne i društvene faktore koji utièu na ekonomski razvoj - Da objasni glavne grane poljoprivrede i nivo njihovog razvoja - Da razlikuje faktore koji utièu na razvoj industrije - Da razlikuje glavne grane transporta i njihov razvoj - Da vrednuje energetske izvore - Da razlikuje, vrste , rezerve i proizvodnju glavnih ruda - Da razlikuje glavne industrijske grane i regione. - Da argumentuje turistièke potencijale Albanije - Da razlikuje glavne regione Albanije i njihove karakteristike - Da objasni administrativnu podjelu Albanije. 	Geologija, Pedologija, Klimatologija, Demografija, Hidrologija, Historija, Sociologija, Ekonomija
		Albanija (za minoritete): Geografski položaj,	<ul style="list-style-type: none"> - Da objasni karakteristike geografskog položaja - Da objasni glavne prirodne odlike - Da objasni glavne karakteristike stanovništva i naseljenih 	Geologija, Geopolitika, Klimatologija,

		prirodne odlike, stanovništvo, naseljena, ekonomija i regionalna podjela	mjesta - Da razlikuje ekonomske karakteristike - Da razlikuje glavne geografske regione i njihove glavne karakteristike.	Demografija, Hidrologija, Historija, Sociologija, Ekonomija
		Makedonija: Geografski položaj, prirodne odlike, odlike stanovništva, ekonomska i regionalna podjela.	- Da objasni geografske osobine položaja - Da objasni glavne prirodne odlike - Da razlikuje glavne karakteristike stanovništva-etničku strukturu i strukturu naseljenih mjesta. - Da objasni ekonomske karakteristike - Da razlikuje geografske regione i njihove glavne karakteristike	Geologija, Pedologija, Klimatologija, Demografija, Hidrologija, Historija, Ekonomija
		Srbija i Crna Gora Geografski položaj, prirodne odlike, stanovništvo i ekonomija	- Da objasni geografske osobine položaja i prirodnih uslova, - da razlikuje karakteristike stanovništva - Da objasni organizovanje i političku podjelu	Geologija, Klimatologija, Demografija, Historija, Ekonomija
		Srbija i Crna Gora (Srbi i Crnogorci): Geografski položaj, prirodne odlike, stanovništvo, ekonomija i regionalna podjela	- Da objasni geografski položaj - Da objasni glavne karakteristike prirode, - Da razlikuje osnovne karakteristike stanovništva - Da pokaže karakteristike naseljenih mjesta Srbije i Crne Gore - Da razlikuje prirodne i društvene faktore koji utiču na ekonomski razvoj - Da objasni glavne grane prirode i njihov razvoj - Da vrednuje energetske izvore - Da razlikuje vrste, rezerve i proizvodnju glavnih ruda - Da razlikuje glavne regione i industrijske grane. - Da razlikuje glavne grane transporta i uslove razvoja turizma	Geologija, Klimatologija, Demografija, Hidrologija, Historija, Ekonomija
		Grčka: Geografski položaj,	- Da objasni karakteristike geografskog položaja prirodnih uslova,	Historija, Demografija,

		prirodne odlike, stanovništvo i ekonomija	<ul style="list-style-type: none"> - Da razlikuje odlike stanovništva-kulturni razvoj i etničku strukturu - Da objasni specifičnosti ekonomskog razvoja (morski transport i turizam) 	Ekonomija, Geopolitika
		Bosna i Hercegovina: Geografski položaj, prirodne odlike, stanovništvo i ekonomija	<ul style="list-style-type: none"> - Da objasni karakteristike geografskog položaja i prirodnih uslova, - Da razlikuje ekonomske karakteristike i karakteristike stanovništva - Da objasni organizovanje i političku podjelu 	Historija, Demografija, Ekonomija, Geopolitika
		Bosna i Hercegovina (Bošnjaci): Geografski položaj, prirodne odlike, stanovništvo, ekonomija i regionalna podjela	<ul style="list-style-type: none"> - Da objasni geografski položaj - Da objasni glavne karakteristike prirode, - Da razlikuje osnovne karakteristike stanovništva - Da pokaže karakteristike naseljenih mjesta Bosne i Hercegovine. - Da razlikuje prirodne i društvene faktore koji utiču na ekonomski razvoj - Da objasni glavne grane poljoprivrede i nivo njihovog razvoja. - Da vrednuje energetske izvore - Da razlikuje vrste, rezerve i proizvodnju glavnih ruda - Da razlikuje glavne industrijske grane i regione - Da razlikuje glavne grane transporta 	Geologija, Klimatologija, Demografija, Hidrologija, Historija, Ekonomija
		Hrvatska: Položaj, prirodne odlike, stanovništvo i ekonomija	<ul style="list-style-type: none"> - Da objasni karakteristike geografskog položaja i prirodnih uslova, - Da razlikuje karakteristike stanovništva-kulturni razvoj i etničku strukturu - da objasni specifičnosti ekonomskog razvoja (transport na moru i turizam) 	Historija, Demografija, Ekonomija, Geopolitika
		Hrvatska (Hrvati): Geografski položaj,	<ul style="list-style-type: none"> - Da objasni geografski položaj - Da objasni glavne prirodne karakteristike, - Da razlikuje osnovne karakteristike stanovništva i naseljenih 	Geologija, Klimatologija, Demografija,

		<p>prirodne odlike, stanovništvo, ekonomija i regionalna podjela.</p>	<p>mjesta</p> <ul style="list-style-type: none"> - Da razlikuje prirodne i društvene faktore koji utièu na ekonomski razvoj - Da objasni glavne grane poljoprivrede i njihov razvoj - Da vrednuje energetske izvore - Da razlikuje vrste, rezerve i proizvodnju glavnih ruda - Da razlikuje glavne industrijske grane i regione - Da razlikuje glavne grane transporta i uslove razvoja turizma. 	<p>Hidrologija, Historija, Ekonomija</p>
		<p>Turska: Položaj, prirodne odlike, stanovništvo, ekonomija i regionalna podjela</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Da objasni karakteristike geografskog položaja i prirodnih uslova, - Da razlikuje odlike stanovništva, kulturni razvoj i etnièku strukturu - Da objasni specifiènosti ekonomskog razvoja (transport na moru i turizam) 	<p>Historija, Demografija, Ekonomija, Geopolitika</p>
		<p>Turska (Turcit): Geografski položaj, prirodne odlike, stanovništvo, ekonomija i regionalna podjela</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Da objasni geografski položaj - Da objasni glavne karakteristike prirode, - Da razlikuje osnovne karakteristike stanovništva i naseljenih mjesta - Da razlikuje prirodne i društvene faktore koji utièu na ekonomski razvoj - Da razlikuje glavne grane poljoprivrede i nivo njihovog razvoja - Da vrednuje energetske izvore - Da razlikuje vrste, rezerve i proizvodnju glavnih ruda - Da razlikuje glavne industrijske grane i regione - Da razlikuje glavne grane transporta i uslove razvoja turizma 	<p>Geologija, Klimatologija, Demografija, Hidrologija, Historija, Ekonomija</p>

METODOLOGIJA UČENJA

Primjena metoda, tehnika, strategija i raznih formi organizovanja nastavnog procesa je profesionalno pravo nastavnika (učitelja).

Preporučuje da se prida posebna pažnja za mnoge aspekte metodološkog polja, kako onih teoretskih i onih aplikativnih. Metodologiju treba odabrati prethodno u skladu sa sadržajem teme koja će se obrađivati, ali i u zavisnosti od didaktičke osnove i nivoa geografskog znanja učenika.

Dobro je, da je metodologija u cjelini na usluzi usvajanja brže i što tačnije upotrebe znanja, navika i vještina i geografskih vrijednosti, u prvom redu onih koje su potrebne u svakodnevnom životu.

Dobro je, takođe da se didaktičke metode među sobom prepliću jedna sa drugom tokom cijelog nastavnog časa, uskladu sa karakterom znanja, predmetnih objekta kao i u funkciji novih tehnologija koje mogu da koriste i učenici i nastavnici.

Iz grupe verbalnih metoda preporučuje se upotreba metoda: izlaganja (objašnjavanja), razgovora, demonstriranja, slobodnih diskusija i td. Nastava, “učenik u centru” je veoma pogodna za primjenu u razredu, u cilju da učenje (znanje) kod učenika bude dugotrajno. Diskusije mogu da se obavljaju sa cijelim razredom, u paru, u grupi i dr., dok učenje u sadejstvu (jedan sa drugim), može se vršiti putem raznih tehnika kao: navala misli (burna diskusija), plodno mišljenje (klaster), usavršeni leksikon, džiksou, dvostruki dnevnik.

OBLICI RADA U NASTAVI GEOGRAFIJE

U nastavnom procesu realizacije programskih sadržaja geografije albarskih predjela, mogu se primjenjivati više obika rada:

- **individualni**
- **u paru**
- **u grupi**
- **frontalni**

METODOLOGIJA VREDNOVANJA

Verifikovanje i vrednovanje stupnja usvojenosti geografskih znanja učenika je veoma važan proces za uspješnu primjenu ovog programa.

Zato preporučujemo da se vrednovanje skoncentriše više na količinski i kvalitetni nivo postignuća postavljenih (određenih) opštih i specifičnih objekta. Zbog toga su plodnija sistematska provjeravanja, sistematsko i svakodnevno ocjenjivanje, po mogućnosti, svih učenika.

VREDNOVANJE

Vrednovanje zahtjeva:

- Jasne nastavne objekte
- Motivisanje učenika
- Poznavanje iskustva i sposobnosti učenika
- Jasne zahtjeve (potrebe i interese) kao i efikasne nastavne metode i tehnike.

Vrednovanje se zasniva na:

- Šta govore, šta pišu i šta rade učenici

Instrumenti vrednovanja

- Predmetni nastavnik i škola treba da odaberu i da primjenjuju dovoljan broj instrumenata za mjerenje i vrednovanje kao što su:
 - praćenje (posmatranje);
 - upitnik (samovrednovanje);
 - pismeni izvještaj jednog praktičnog rada ili istraživanja;
 - usmenog izražavanja;
 - pismenog izražavanja;
 - kontrolni listić (koristi se pri manevarskim vještinama učenika);
 - dosije ili portofolija (samovrednovanje)
 - test zasnovan na kriterijima i objektivima;
 - test postignutosti sačinjen od zahtjeva (pitanja):
 - sa više alternativnih odgovora;
 - sa otvorenim i kratkim odgovorima;
 - sa izabranim otvorenim odgovorima itd.

i svaki drugi instrument koji nastavnik smatra potrebnim.

Etape vrednovanja:

- kontrola, npr. šta znaju (šta je postignuto) i šta učenici ne znaju (šta nije postignuto);
- mjerenje, ono što se kontroliše, mjeri se;

- vrednovanje, podrazumijeva postavljanje jedne vrste suda vrijednosti, kolièinske ili kvalitetne zasnovane na mjerenju ocjenom.

Kategorije vrednovanja:

- formalno
- dijagnostièko
- problemsko(testiranje)
- motivaciono

Sva gore navedena vrednovanja vrše se od strane nastavnika tj. – unutrašnje vrednovanje.

Stupanj postignuæa (dobiti)

Na kraju nastavne godine svaki uèenik treba da dođe do jednog stupnja postignuæa :

- odlièan (veoma visoko postignuæe);
- vrlo dobar (više postignuæe);
- dobar (srednje postignuæe);
- dovoljan (ogranièeno postignuæe) i
- nedovoljan (nedovoljno postignuæe)

UDŹBENICI I DRUGI NASTAVNI IZVORI

- Odgovarajuæi školski udŹbenik
- Priruènici
- Globus
- Atlas
- Razne mape-karte
- Brošure
- Novine, profesionalni školski èasopisi
- Fotografije, poster, šeme, dijagrami, tabele, grafikoni, satelitski snimci i dr.
- Fotoslajdovi, filmovi videokasete
- Kompjuterski programi, internet, CD i dr.

GEOGRAFIJA

Opšta gimnazija (2 èasa sedmièno, 74 èasova godišnje)

UVOD

Nastavni plan i program za XII razred, je izrađen na bazi II nivoa (VII i VIII razred) i èuva sadržajne veze sa njima. U geografiji za XII razred se tretiraju kontinenti, regioni i države. Predmet se oslanja na **koncept regiona** kao osnovni objekt izuèavanja regionalne geografije. Regionalna podjela je zasnovana na principu **fizionomije** i **homogeniteta**. Program, **teži** ka vršenju razmatranja **fizièkih** i **humanih**, veza, interpretirajuæi ove veze, ne kao obiène veze, veæ kao jednu obiènu vezu koja formira jedan kompleksni teritorijalni sistem. On ima za cilj da uènike potstakne da razvijaju znanja, vještine, navike, kompetencije, stavove i vrijednosti. Predmet geografije za XII razred ima za objekt tretiranje u skladu sa uzrastom uèenika, njihovih znanja iz oblasti regionalne geografije. Struktura je skoncentrisana na principima i konceptima regionalne geografije Evrope, Azije, Afrike, Sjeverne Amerike, Južne Amerike, Australije, Okeanije, taènije regiona i država ovih kontinenata.

CILJEVI

Nastava regionalne geografije svijeta ima za cilj:

- Razvijanje sposobnosti uèenika kako bi upoznali geografski položaj, prirodne odlike (reljef, klimu, vode, biljni i životinjski svijet, rudna bogatstva), humane osobine (raspodjelu stanovništva, etnièku, rasnu i vjersku raznovrsnost, kulturno blago, nivo obrazovanja, ekonomski razvoj idr.), i regionalnu podjelu.
- Razvijanje sposobnosti uèenika da **shvate** veze između prirodnih i fizièkih sistema i njihovu ulogu u ljudskim aktivnostima, izazove i perspektive uzajamne zavisnosti na lokalnom, regionalnom i svjetskom nivou.

- Razvijanje sposobnosti učenika da **procijene** kulturno nasljedstvo evropeanstva na gradskom, regionalnom i kontinentalnom nivou.
- Razvoj **vještina** i **navika** u korišæenju verbalnih podataka, kolièinskih i simboliènih u tekstu, fotografijama, tabelama, dijagramima, znaèajnim i mentalnim kartama.
- Da razvija **sposobnost** za pravilnu upotrebu dobijenih znanja, vještina i navika dobijenih nastavom geografije.
- Da razvijaju osjeæanja **poštovanja** prava naroda na jednakost, angažovanje u rješavanju lokalnih problema, regionalnih i kontinentalnih na osnovu –Univerzalne deklaracije prava èovjeka- i procesa globalizacije savremenog svijeta.

OPŠTI I SPECIFIÈNI OBJEKTIVI:

- **Da poznaje**
 - Èinjenice
 - Koncepte

Za prirodne i humane karakteristike kontinenata, regiona i država.
- **Da shvati**
 - Èinjenice
 - Koncepte

Za geografske specifiènosti kontinenata, regionalnih cjelina i država kao njihovih prirodnih društvenih, ekonomskih i politièkih specifiènosti.
- **Da primjenjuje**
 - Upotrebu grafikona, dijagrama, tematskih karti i dr. iz statistièkih podataka o kontinentima, regionima i državama.
 - Izradu karti, dijagrama i dr. iz statistièkih podataka o kontinentima, regionima i državama.
- **Da analizira**
 - Uticaj prirodnih i društvenih faktora na podjelu regiona
 - Ulogu prirodnih i društvenih faktora u društveno-ekonomskom razvoju kontinenata, regiona i država.

- **Da vrednuje**
 - Ulogu prirodnih i društvenih faktora u podjednakom razvoju kontinenta, regiona i država.
 - Uticaj ljudskih djelatnosti na životnu sredinu kontinenta, regiona i država.

- **Da razvija stavove i vrijednosti**
 - Za raznolikost prirodnih i ljudskih karakteristika na površini Zemlje, u vrednovanju prirodnih resursa, raznih uslova ljudskog života.
 - U shvatanju personalnih ponašanja (da je kooperativan, otvoren, tolerantan, pošten, voljan, kritičan, sposoban za rad u grupi, paru, korišćenju literature, leksikona, enciklopedija, interneta, obrazovnih televizijskih programa, sposobnost za rad u saradnji sa komunitetima i dr.).

PLANIRANJE PROGRAMSKIH SADRŽAJA

KATEGORIJE	POTKATEGORIJE	Broj časova	%
Regioni	Regioni- Principi regionalizacije	1+1	2.70
	Evropa	24+11	47.3
	Azija	8+4	16.22
	Afrika	5+2	9.46
	Sjeverna Amerika	6+3	12.16
	Južna Amerika	4+2	8.11
	Australija i Okeanija	2+1	4.05
	SVEGA	50+24	100

Kategorija	Potkategorija	Programski sadržaji	Očekivani rezultati	Međupredmetne veze
REGIONI	REGIONI, PRINCIPI REGIONIZACIJE	- Koncept, kriteriji stvaranja, principi diferencijacije, evaluacija regiona (1+1)	- Da pokaže principe regionalizacije- prirodne i humane faktore - Da objasni razlike i sličnosti među regionima	Geologija, Geomorfologija, Klimatologija, Ekonomija, Demografija
	EVROPA	- Geografski položaj, prirodno-ekonomski faktori, stanovništvo, Regionalna podjela, grupisanje; ekonomsko, političko, vojno (2+1)	- Da argumentuje centralni položaj Evrope u odnosu na druge kontinente. - Da pravi razliku prirodnih i ekonomskih uslova i stanovništava između regiona - Da objasni ulogu ekonomije (kulturnu i tehničku) Evrope u svijetu - Da shvati promjene na političkoj karti Evrope nakon Drugog svjetskog rata	Geologija, Geomorfologija, Klimatologija, Ekonomija, Demografija, Biologija, Historija, Sociologija
		JUŽNA EVROPA - Geografski položaj, prirodno-društvene i ekonomske karakteristike - Balkansko poluostrvo, prirodno-društvene i ekonomske karakteristike i politička podjela - Apeninsko poluostrvo, prirodno-ekonomske odlike - Pirinejsko poluostrvo, prirodno-ekonomske karakteristike (5+2) *	- Da objasni promjene ekonomskog razvoja u Južnoj Evropi - Da argumentuje zašto je Balkansko poluostrvo najnerazvijeniji region u Južnoj Evropi. - Da pravi vezu između klimatskih i kulturnih uslova i razvoja turizma- kao turističkog regiona, najpoznatijeg na svijetu. - Da razlikuje civilizacije koje su se razvile u regionu Sredozemlja. - Da vrednuje ulogu i značaj Sredozemnog mora - Da objasni karakteristike visokog ekonomskog razvoja Italije - Da objasni karakteristike ekonomskog razvoja Španije	Geologija, Geomorfologija, Klimatologija, Ekonomija, Demografija Biologija, Historija, Sociologija

		<p>ZAPADNA EVROPA</p> <p>- Evropa Perendimore, većorit natžrore-ekonomike, ndarja politike</p> <p>(5+2)</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Da vrednuje ulogu Atlanskog okeana u Zapadnoj Evropi. - Da objasni zašto je primorje Zapadne Evrope prelomljeno - Da presudi zašto su se na brežuljcima (obalama) u Zapadnoj Evropi razvile najveæe luke na svijetu - Da argumentuje zašto se Zapadna Evropa smatra industrijskom kolijevkom. - Da razlikuje najznaèajnije ekonomske grane i specifiënosti mjesta - Da objasni faktore koji su uticali da Francuska i Velika Britanija budu najveæe kolonijalne sile - Da objasni ekonomske i karakteristike stanovništva Velike Britanije i Francuske 	<p>Geologija, Geomorfologija, Klimatologija, Ekonomija, Demografija Biologija, Historija, Sociologija</p>
		<p>SJEVERNA EVROPA</p> <p>- Sjeverna Evropa, prirodne i ekonomske odlike, politièka podjela</p> <p>(2+1)</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Da vrednuje geografski položaj i prirodne uslove koji su od uticaja na ekonomski razvoj - Da objasni koje su industrijske grane najrazvijenije - Da presudi zašto je u Sjevernoj Evropi gustina stanovništva mala. 	<p>Geologija, Geomorfologija, Klimatologija, Ekonomija, Demografija, Biologija Historija, Sociologija</p>
		<p>SREDNJA EVROPA</p> <p>- Srednja (Centralna) Evropa, prirodno-društvene karakteristike, politièka podjela</p> <p>(6+3)</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Da vrednuje ulogu Dunava i Rajne za Centralnu Evropu - Da razlikuje glavne prirodne cjeline (oblasti) - Da vrednuje razlike u stupnju ekonomskog razvoja među državama - Da argumentuje zašto je Njemaèka glavna 	<p>Geologija, Geomorfologija, Klimatologija, Ekonomija, Demografija Biologija,</p>

			<p>ekonomska sila u Evropi</p> <ul style="list-style-type: none"> - Da objasni zašto su Švajcarska i Austrija poznati turistički centri - Da objasni zašto zemlje bivšeg socijalističkog bloka zaostaju u ekonomskom razvoju 	Historija, Sociologija
		<p>ISTOÈENA EVROPA</p> <ul style="list-style-type: none"> - Istoèna Evropa, prirodne i društvene odlike, politička podjela <p>(4+2)</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Da objasni geografski položaj i prirodne odlike Istoène Evrope - Da izvuèe zakljuèke zašto Istoèna Evropa zaostaje u ekonomskom razvoju - Da objasni koje su države formirale Zajednicu Zapadnih Država (BSHP) i koje nijesu ušle u ovu zajednicu 	Geologija, Geomorfologija, Klimatologija, Ekonomija, Demografija, Biologija, Historija, Sociologija
	AZIJA	<ul style="list-style-type: none"> - Geografski položaj, prirodno-ekonomski faktori, stanovništvo, regionalna podjela, ekonomsko-političko i vojno grupisanje <p>(2+1)</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Da objasni geografski položaj Azije i njegov znaèaj - Da èini razliku meðu klimatskim zonama koje se prostiru u Aziji i Evropi - Da izdvoji planine i ravnice kao kontinent prirodnih kontrasti - Da opiše stanovništvo, rasni sastav i najveæe narode - Da objasni političku kartu Azije nakon Drugog svjetskog rata - Da vrednuje ulogu Azije u svjetskoj ekonomiji. 	Geologija, Geomorfologija, Klimatologija, Ekonomija, Demografija, Biologija, Historija, Sociologija
		<ul style="list-style-type: none"> - Jugozapadna Azija, prirodno-društvene odlike, politička podjela <p>(2+1)</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Da procijeni zbog èega Jugozapadna Azija ima povoljnu geografsku poziciju - Da procijeni gdje se oslanja ekonomska i i političko-strateška uloga Jugozapadne Azije. - Da izvuèe zakljuèke o tome koju korist imaju 	Geologija, Geomorfologija, Klimatologija, Ekonomija, Demografija

			<p>države Jugozapadne Azije od eksploatacije nafte i da razlikuje najbogatije države.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Da analizira raspodjelu stanovništva i ekonomske karakteristike - Da vrednuje geografski položaj, prirodne uslove i ekonomski razvoj Saudijske Arabije. 	<p>Biologija, Historija, Sociologija</p>
		<p>- Južna Azija, prirodno-društvene karakteristike, politička podjela (1+0)</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Da odredi geografsko prostiranje i opšte karakteristike prirode - Da vrednuje monsunsku klimu u poljoprivredi ovog regiona - Da analizira stanovništvo i političku podjelu kao prenaseljeni reon. - Da objasni prirodna bogatstva i ekonomski razvoj Indije 	
		<p>- Azia Juglindore, većorit natžrore-shoæærore, ndarja politike (1+1)</p> <p>- Istoèna Azija, prirodno-društvene karakteristike, politička podjela, prirodno-društvene karakteristike, politička podjela - Da vrednuje gdje je uloga</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Da uporedi prirodne sliènosti i razlike između Poluostrva Indokine i Malajskog Arhipelaga - Da razlikuje koje države pripadaju Poluostrvu Indokine i Malajskog Arhipelaga - Da vrednuje karakteristike stanovništva i ekonomije u Indoneziji. - Da objasni geografsko prostiranje i prirodne karakteristike - Da razlikuje faktore koji utièu na klimu Istoène Azije - Da argumentuje sa kojim je poljoprivrednim, rudarskim i industrijskim proizvodima Kina postala poznata u svijetu. - Da argumentuje da ovaj region sve više i više zauzima znaèajno mjesto u svjetskoj ekonomiji. 	<p>Geologija, Geomorfologija, Klimatologija, Ekonomija, Demografija Biologija, Historija, Sociologija</p>

		geografske pozicije (2+1)	- Da shvati zašto je Japan prva ekonomska sila u regionu i druga u svijetu.	
	AFRIKA	- Geografski položaj, prirodno-ekonomski faktori, stanovništvo, regionalna podjela, ekonomsko-političko grupisanje. (2+0)	- Da vrednuje geografski položaj i prirodne uslove - Da da objašnjenje o kolonijalnom pritisku afričkih naroda. - Da vrši upoređenje sastava i raspodjele stanovništva - Da argumentuje zašto je Afrika, kao kontinent bogat sa prirodnim resursima, ekonomski zaostala. - Da vrši objašnjenje o regionalnoj podjeli i njenim karakteristikama. - Da razlikuje po kojem se rasporedu vrši promjena raznih vrsta klima i biljnih formacija na sjeveru i jugu Ekvatora.	Geologija, Geomorfologija, Klimatologija, Ekonomija, Demografija Biologija, Historija, Sociologija
		- Sjeverna Afrika, prirodne karakteristike, društvene, politička podjela (1+1) - Tropska Afrika, prirodne odlike, društvene odlike, politička podjela (1+0)	- Da objasni prirodno-humane karakteristike Sjeverne Afrike - Da uporede rasne razlike, jezike i kulture - Da argumentuju geostrateški položaj Egipta i njegove glavne ekonomske karakteristike. - Da objasni političku podjelu Sjeverne Afrike - Da objasni geografsko prostiranje i prirodno-klimatske karakteristike - Da vrednuju i argumentuju poljoprivrednu strukturu u zavisnosti od klimatskih uslova. - Da izdvoje države koje čine ovaj region. - Da poznaje karakteristike stanovništva i ekonomije Zaira. - Da objasni poziciju i geografsko prostiranje	Geologija, Geomorfologija, Klimatologija, Ekonomija, Demografija Biologija, Historija, Sociologija

		- Južna Afrika, prirodne odlike, politička podjela (1+1)	Južne Afrike - Da razlikuje osnovne humane i prirodne karakteristike. - Da vrednuje prirodna bogatstva većorit natžrore dhe humane të Republikës Jugo Afrikane	
	SJEVERNA AMERIKA	- Geografski položaj, prirodno-ekonomski faktori, stanovništvo, regionalna podjela, ekonomsko-političko grupisanje (6+3)	- Da vrednuje geografski položaj i primorsko prelamanje - Da uporedi i dokaže sliënosti i razlike između klimatskih zona u Evropi i Sjevernoj Americi. - Da objasni i uporedi atlantsko-evropsko i sjeverno-američko primorje. - Da sudi o promjenama količine padavina između zapadnog dijela (Tihog okeana) i onog istoènog (Atlantski okean) - Da razlikuje glavne prirodne oblasti - Da razlikuje karakteristike ekonomskog razvoja SHBA - Da napravi analizu o tome zašto su regioni duž Atlantika, Velikih jezera i Tihog okeana više naseljeni i razvijenija je ekonomija.	Geologija, Geomorfologija, Klimatologija, Ekonomija, Demografija Biologija, Historija, Sociologija
		- Srednja Amerika, prirodno-ekonomske karakteristike, politička podjela	- Da vrednuje sliënosti i razlike prirodnih i humanih elemenata Sjeverne Amerike, Centralne Amerike i Južne Amerike - Da objasni prirodne i ekonomske karakteristike, i karakteristike stanovništva Meksika	
	JUŽNA AMERIKA	- Geografski položaj, prirodno-ekonomski faktori, stanovništvo, regionalna podjela, ekonomsko-	- Da objasni položaj i prirodne karakteristike Južne Amerike - Da uporedi biljne formacije između Južne	Geologija, Geomorfologija, Klimatologija,

		političko grupisanje (4+2)	Amerike i Afrike - Da razlikuje glavne države po površini i ekonomskim potencijalima - Da dokaže po kojim se proizvodima ovaj region razlikuje od svjetske ekonomije - Da razlikuje ekonomske karakteristike i karakteristike stanovništva Brazila i Argentine	Ekonomija, Demografija Biologija, Historija, Sociologija
	AUSTRALIJA I OKEANIJA	- Austarija i Okeanija, (2+1)	- Da razlikuje prirodne i društveno-ekonomske odlike - Da objasni sa kojim ekonomskim granama Australija zauzima značajno mjesto u svjetskoj ekonomiji. - Da izdvoji glavna ostrva Okeanije i njihovo prostiranje - Da analizira ekonomski razvoj Okeanije uzevši u obzir geografski položaj i prirodne uslove	Geologija, Geomorfologija, Klimatologija, Ekonomija, Demografija Biologija, Historija, Sociologija

* **Napomena:** Kosovo, Albanija, Makedonija, Srbija i Crna Gora, Bosna i Hercegovina, Hrvatska, Grčka i Turska se ne izučavaju u XII razredu jer je predviđeno da se izučavaju u XIII razredu u okvirima predmeta Kosova i njegovog okruženja.

METODOLOGIJA UČENJA

Primjena metoda, strategija, tehnika i raznih oblika organizovanja procesa nastave je profesionalno pravo nastavnika.

Preporučuje se da se za mnoge aspekte metodološkog polja, teorijskog i aplikativnog pridadne posebna pažnja. Metodologiju treba prethodno odabrati, onu koja odgovara sadržaju teme koja će se obrađivati, ali u zavisnosti od didaktičke osnove i nivoa geografskog znanja učenika.

Poželjno je da metodologija u cjelini bude na usluzi usvajanja i što brže i tačnije upotrebe, znanja, vještina i navika kao i geografskih vrijednosti, u prvom redu onih koje su potrebne u rješavanju problema svakodnevnog života.

Takođe je dobro povezivati didaktičke metode jednu sa drugom u toku nastavnog časa, u skladu sa karakterom znanja, predmetnih objekta kao i u funkciji novih tehnologija koje se mogu koristiti i od strane nastavnika i od strane učenika.

Iz grupe verbalnih metoda se za primjenu preporučuju: metoda objašnjavanja, razgovora, demonstriranja, slobodnih diskusija itd. Nastava “učenic u centru”, je veoma poželjna za primjenu u razredu, sa ciljem da učenje bude efikasno i znanje trajno. Diskusije se mogu voditi sa cijelim razredom, u parovima, u grupama i dr. dok učenje u saradnji (jedan sa drugim) može se vršiti preko raznih tehnika kao: navala misli, podmišljenja (klaster), unaprijeđeni leksikon, džigsou, dvostruki dnevnik, znam-želim da znam- naučio sam, Veneovi dijagrami, diskusija koja rješava problem, petostih, kubim itd.

OBLICI RADA U NASTAVI GEOGRAFIJE

U procesu nastave realizacije programskih sadržaja regionalne geografije svijeta primjenjuju se razni oblici rada:

- individualni
- u paru
- u grupama
- sa cijelim razredom i dr.

METODOLOGIJA VREDNOVANJA

Provjeravanje i vrednovanje stupnja usvojenosti geografskih znanja od strane učenika je veoma značajan proces za uspješnu primjenu ovog

programa. Iz tog razloga preporučujemo da se vrednovanja više centriraju na aspekt količinskog i kvalitetnog postizanja zacrtanih opštih i specifičnih objekata. Prema tome, najplodnija su verifikovanja, svakodnevno sistematsko ocjenjivanje i vrednovanje po mogućstvu za sve učenike.

VREDNOVANJE

Vrednovanje zahtijeva:

- Jasne nastavne objekte
- Motivisanje učenika
- Poznavanje iskustva i sposobnosti učenika
- Jasne interese učenika i efikasne nastavne metode i tehnike.

Vrednovanje se zasniva na:

- Šta govore, šta pišu, šta rade učenici

Instrumenti vrednovanja

Predmetni nastavnik i škola treba da izaberu i primjenjuju jedan dovoljan broj instrumenata za mjerenje i vrednovanje kao što su:

- posmatranje (praćenje);
- upitnik (samovrednovanje);
- pismeni izvještaj jednog praktičnog rada ili istraživanja;
- usmeno izražavanje;
- pismeno izražavanje;
- kontrolni listić (koristi se za manevarske vještine učenika);
- dosijei ili portofolije (samovrednovanje);
- test zasnovan na kriterijima i objektivima;
- test postignuća sačinjen od zahtjeva (pitanja):
 - sa više alternativnih odgovora;
 - sa otvorenim i kratkim odgovorima;
 - sa izabranim otvorenim odgovorima i

svaki drugi instrument koji nastavnik smatra potrebnim.

Etape vrednovanja:

- Kontrola npr. šta znaju (šta je postignuto) i šta učenici ne znaju (šta nije postignuto);
- Mjerenje, ono što se kontroliše- mjeri se;

- Vrednovanje, podrazumijava postavljanje jednog suda vrijednosti, količinski ili kvalitativno koji je zasnovan na mjerenju ocjenom.

Kategorije vrednovanja:

- formalno
- dijagnostičko
- ukupno (testiranje)
- motivaciono

Stupanj dobiti

Na kraju nastavne godine svaki učenik treba da postigne jedan od stupnjeva dobijenog postignuća;

- odličan (visoko postignuća);
- vrlo dobar (više postignuća);
- dobar (srednje postignuća);
- dovoljan (ograničeno postignuća) i
- nedovoljan (nedovoljno postignuća)

UPOTREBA UDZBENIKA I DRUGIH NASTAVNIH IZVORA

- Razredna knjiga
- Priručnici
- Globus
- Atlas
- Razne mape (karte)
- Brošure
- Novine, stručni časopisi, školski časopisi,
- Fotografije, poster, šeme, dijagrami, tabele, grafikoni, satelitski snimci i dr.
- Fotoslajdovi, filmovi, videokasete,
- Kompjuterski programi, internet, CD i dr.

HISTORIJA

Opšta gimnazija (2 èasa sedmièno, 74 èasova godišnje)

UVOD

Historija kao redovni predmet u XII razredu viših srednjih škola ima za cilj da uz korelaciju sa srodnim predmetima uèenicima približi najvažnije događaje iz opšte, svjetske, evropske i historije balkanskih naroda od Beèkog kongresa do kraja Prvog svjetskog rata u gimnazijama opšteg smjera, odnosno, od Prvog svjetskog rata do poèetka XXI vijeka u gimnazijama društvenog smjera. Uèeæi ovaj predmet uèenici stièu potrebna znanja o historijskom razvitku ljudskog društva, odnosno prate društveno-politièki, ekonomski, kulturni i nauèni razvitak prije svega evropskih i balkanskih naroda sa svim usponima i padovima, društvenim antagonizmima itd. koji su taj razvitak pratili. Imajuæi u obzir da ovaj relativno kratak historijski period pruža ogroman broj tema veoma je važan pravilan izbor i interpretacija onih kljuènih tema i događaja koji su imali neposredan uticaj na opšti razvoj èovjeèanstva ili pojedinih etnopolitièkih zajednica, odnosno naroda i njihovih država te se i u odabiru programskog sadržaja o tome vodilo raèuna.

Nastavni plan i program historije za dvanaesti razred se koncepcijski nadovezuje na plan i program historije za XI razred s tim što se razlikuje hronološki period koji je predviđen za obradu. Od ukupnog godišnjeg fonda èasova u opštim gimnazijama 55 èasa, je predviđeno za obradu novog gradiva, 15 za utvrđivanje, odnosno ponavljanje i 4 èasa u dispoziciji, dok je u gimnazijama društvenog smera 81 èas predviđen za obradu novog gradiva, 14 èasova za utvrđivanje ili ponavljanje gradiva i 4 èasa u dispoziciji. Ove èasove planira nastavnik po izboru uèenika a mogu se iskoristiti za obradu nekih sadržaja koje u veøoj mjeri interesuju uèenike ili za posjete kulturno-historijskih spomenika, arhiva, muzeja i slièno.

OPŠTI CILJEVI

Nastavni program predmeta historije ima sljedeće ciljeve:

- Razvijanje sposobnosti kod učenika za analiziranje i razumijevanje osnovnih koncepata društvenog razvitka ljudskog društva, odnosno organizaciju, funkcionisanje i razvoj ljudskog društva od Bečkog kongresa (1814) do kraja Prvog svjetskog rata.
- Razvijanje sposobnosti kod učenika za analiziranje načina života, mišljenja i djelovanja ljudi kao i političkog, ekonomskog, naučnog i kulturnog razvitka u XIX i početkom XX vijeka.
- Razvijanje sposobnosti za analiziranje i pravilno vrednovanje uloge pojedinih historijskih ličnosti čija su djela ili ideje dovela do opšteg progresa ljudskog društva ili pojedinih naroda.
- Izgrađivanje pozitivne historijske svijesti kod učenika neophodne za razvijanje kritičkog mišljenja i razumijevanja uzročno-posljedičnih veza u historijskim procesima i pojavama.

OPŠTI I SPECIFIČNI OBJEKTIVI

Učenici treba da:

Znaju:

- Opšti razvitak ljudskog društva, kao i razvitak balkanskih naroda od početka XIX vijeka (Bečki kongres) pa do prvih dekada XX vijeka (kraj Prvog svjetskog rata).

Razumiju:

- Osnovnu historijsku terminologiju ovog historijskog perioda.
- Koncepte i pravce opšteg razvitka ljudskog društva u XIX i početkom XX vijeka.

Identifikuju:

- Historijske ličnosti iz oblasti politike, kulture, nauke i obrazovanja ovog perioda iz nacionalne, historije susjednih naroda, evropske i svjetske historije.

Analiziraju:

- Društveno-ekonomske, sociološke, kulturne forme organizacije društva i država.
- Faktore koji su doveli do razvitka društvenih procesa.

Ocjenjuju:

- Ulogu država i institucija u procesima historijskog razvitka ljudskog društva.
- Historijske pojave i procese koji su imali negativne posljedice na društveni razvitak.

Razvijaju navike vrednovanja:

- Vrijednuju napredak i razvitak humanih vrijednosti ljudskog društva u XIX i početkom XX vijeka.
- Izgrađuju pozitivne navike kao što su: saradnja, zajedništvo i kultivisanje demokratskog mišljenja.
- Razvijaju osećaj za poštovanje rasnih, nacionalnih, vjerskih, polnih i drugih razlika u ljudskom društvu.
- Razvijaju osećaj za očuvanje i zaštitu arheoloških nalazišta, monumentalnih historijskih spomenika, muzeja, arhiva, biblioteka kao važnih institucija kulturne baštine pojedinih naroda.

GIMNAZIJA – OPŠTI SMJER**2×37=74 časova godišnje (55 časova obrade, 15 časova ponavljanja i 4 časa na raspolaganju)**

Kategorije	Potkategorije	Programski sadržaji	Očekivani rezultati	Međupredmetna korelacija
I. NOVI VIJEK	I. Evropa u novom vijeku	Učenici treba da uče o: Evropa od poč. XIX vijeka do Velike istočne krize. 1. Napoleonovi ratovi. 2. Pad Napoleona. Bečki kongres i sveta Alijansa. 3. Francuska od 1815 do 1871. 4. Engleska od 1815 do 1871. 5. Nemačka od 1815 do 1871. 6. Italija od 1815 do 1871. 7. Austro-Ugarska od Bečkog kongresa do Velike Istočne krize. 8. Rusija od početka XIX vijeka do Velike Istočne krize. (8 časova)	Učenici treba da: - opišu tok Napoleonovih ratova i na karti pokažu zemlje koje je Napoleon osvojio. - objasne propasti Napoleonovog carstva. - navedu odluke Bečkog kongresa i analiziraju političke promjene u Evropi. - razlože društveno-ekonomski razvitak Engleske i Francuske poslije Bečkog kongresa. - opišu tok revolucija 1848/49. god. u evropskim zemljama i vrjednuju njihov značaj. - objasne procese ujedinjenja Nemačke i Italije i o posljedicama tog ujedinjenja za njihov ekonomski razvoj. - opišu položaj društvenih slojeva i antagonizme između njih.-vrjednuju ulogu radničkih organizacija u radničkom pokretu.	Međupredmetna korelacija se može ostvariti sa: geografijom, građanskim vaspitanjem, književnošću, likovnom i muzičkom umjetnošću.
I. NOVI VIJEK	II. Obrazovanje, kultura, nauka i tehnika.	Ideje liberalizma 9. Razvoj ideje liberalizma u Evropi. 10. Razvitak nauke tehnike i kulture u XIX vijeku. (2 časa)	- razumiju ideje liberalizma i identifikuju nosioce tih ideja.	književnošću, likovnom i muzičkom umjetnošću.

<p>I. NOVI VIJEK</p>	<p>III. Osmanska imperija i Balkan u novom vijeku.</p>	<p>Osmanska imperija i Balkan u novom vijeku. 11. Kriza Osmanske imperije i pokušaji reforme. 12. Društveno-ekonomske prilike u BiH u XIX vijeku. 13. Nacionalni pokret Bošnjaka. Uloga Husein-kapetana Gradaševića. 14. Berlinski kongres i Austro-Ugarska okupacija Bosne i Hercegovine. 15. Bosna i Hercegovina za vrijeme Austro-Ugarske okupacije 1878-1908 godine. 16. Aneksija BiH.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - opišu društveno-ekonomske i političke prilike u Osmanskoj carevini u prvoj polovini XIX vijeka. - objasne o pokušajima reformi i antireformskom pokretu u carevini. - analiziraju društveno-ekonomske i vjerske prilike u Bosni u XIX vijeku. - opišu nastanak i tok pokreta za autonomiju Bosne. - vrjednuju ulogu Husein-kapetana Gradaševića u borbi za autonomiju Bosne. - analiziraju okolnosti koje su dovele do sazivanja Berlinskog kongresa. - navedu najvažnije odluke Berlinskog kongresa. - opišu tok borbi protiv Austro-Ugarske okupacije BiH. - analiziraju Austro-Ugarsku vladavinu i njene društvene, ekonomske i političke posljedice. - razumiju političke posljedice aneksije BiH. 	<p>geografijom, građanskim vaspitanjem, književnošću, likovnom i muzičkom umjetnošću.</p>
		<p>17. Albanski narod u periodu tanzimata. 18. Rađanje albanskog nacionalnog pokreta . 19. Prizrenska liga i njen značaj.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - opišu položaj albanskog naroda u vrijeme krize Osmanske carevine i tanzimata. - identifikuju nosioce albanskog nacionalnog pokreta. - opišu okolnosti sazivanja Prizrenske lige. - nabroje najvažnije odluke Prizrenske lige i opišu organizacione forme djelovanja. - opišu tok proglašenja nezavisnosti 	<p>geografijom, građanskim vaspitanjem, književnošću, likovnom i muzičkom umjetnošću.</p>

		<p>20. Proglašenje nezavisnosti Albanije.</p> <p>21. Nacionalni pokreti Južnoslovenskih naroda pod osmanskim vlašću.</p> <p>22. Ratovi Srbije, Crne Gore i Rusije protiv Osmanlija.</p> <p>23. Makedonija i Bugarska u XIX i početkom XX vijeka.</p> <p>24. Hrvatska i slovenačke zemlje u sastavu Austro-Ugarske monarhije.</p> <p>(14 časova)</p>	<p>Albanije i odluke kongresa u Valoni.</p> <ul style="list-style-type: none"> - analiziraju kulturne i vjerske prilike kod Albanaca u XIX i početkom XX vijeka. - opisu rađanje nacionalnih pokreta južnoslovenskih naroda pod osmanskim vlašću. - identifikuju nosioce i pravce nacionalnih pokreta južnoslovenskih naroda. - opisu tok ratova Srbije, Crne Gore i Rusije 1876-1878 godine. - opisu društveno-ekonomske prilike u Makedoniji i Bugarskoj u XIX i početkom XX vijeka. - na historijskoj karti pokažu južnoslovenske zemlje u sastavu Austro-Ugarske monarhije. - objasne prilike u Hrvatskoj i slovenačkim zemljama u vrijeme preobražaja Austro-Ugarske monarhije. 	
I. NOVI VIJEK	IV. Obrazovanje, nauka i kultura	Obrazovanje, nauka i kultura 25. Razvitak nauke i kulture u Evropi i svijetu u prvoj polovini XIX vijeka.	<ul style="list-style-type: none"> - opisu naučni i kulturni napredak u drugoj polovini XIX vijeka. - prepoznaju naučna i kulturna dostignuća iz ovog perioda. 	geografijom, građanskim vaspitanjem, književnošću, likovnom i muzičkom umjetnošću.
		<p>26. Kulturne i vjerske prilike u BiH u XIX i početkom XX vijeka.</p> <p>27. Kulturne i vjerske prilike kod Albanaca u XIX i početkom XX</p>	<ul style="list-style-type: none"> - opisu obrazovne, kulturne i verske prilike u Bosni u XIX i početkom XX vijeka. - analiziraju kulturne i verske prilike kod Albanaca u XIX 	

		28. Kulturne i vjerske prilike na Balkanu u XIX vijeku (4 časova)	- opišu kulturne prilike kod ostalih balkanskih naroda u drugoj polovini XIX i početkom XX vijeka.	
I. NOVI VIJEK	VII. Amerika, Azija i Afrika u XIX i početkom XX vijeka.	Amerika. Azija i Afrika u XIX i početkom XX vijeka. 29. Privredno-ekonomski razvitak američkih zemalja u XIX vijeku. 30. Građanski rat u SAD. 31. Azija u XIX i početkom XX vijeka. 32. Afrika u XIX i početkom XX vijeka. 33. Kultura naroda Amerike, Azije i Afrike. (5 časova)	- opišu razlike u privrednom razvoju severa i juga. - objasne tok građanskog rata u Americi i proces političkog i ekonomskog uspona SAD. - na karti ili atlasu pokažu "Kolonijalno carstvo" starih evropskih sila na prostoru Azije i Afrike. - opišu probleme ekonomskog i privrednog razvoja azijskih i afričkih zemalja . - analiziraju glavne karakteristike kulture naroda Azije, Afrike i Amerike.	geografijom, građanskim vaspitanjem, književnošću, likovnom i muzičkom umjetnošću.
I. NOVI VIJEK	IX. Evropa u novom vijeku	Evropa u drugoj polovini XIX vijeka 34. Engleska i Francuska u doba imperijalizma. 35. Nemačka i Italija poslije ujedinjenja. 36. Austro –Ugarska krajem XIX i početkom XX vijeka. 37. Rusko carstvo krajem XIX i početkom XX vijeka. 38. Međunarodni odnosi krajem XIX i početkom XX vijeka. (5 časova)	- opišu privredno-ekonomski napredak Engleske i Francuske i njihove težnje za imperijalističkim širenjem. - objasne problem "nove podele kolonija" - opišu društveno ekonomski i politički položaj Austro-Ugarska i Rusije i njihov uticaj na Balkanu. - navedu glavne suprotnosti u međunarodnim odnosima koje su vodile ka stvaranju blokova sila .	geografijom, građanskim vaspitanjem, književnošću, likovnom i muzičkom umjetnošću.
I. NOVI VIJEK	X. Osmanska imperija i	Osmanska imperija i Balkan krajem XIX i početkom XX vijeka.	- na karti pokažu teritorije Osmanske carevine poslije berlinskog kongresa.	geografijom,

	Balkan u novom vijeku	39. Osmanska imperija poslije Berlinskog kongresa. 40. Srbija, Crna Gora i Makedonija krajem XIX i početkom XX vijeka. 41. Grčka krajem XIX i početkom XX vijeka. 42. Bugarska i Rumunija krajem XIX i početkom XX vijeka. 43. Balkanski ratovi. (5 časova)	- spoznaju razmjere krize Osmanske carevine. - opišu položaj balkanskih zemalja Srbije, Crne Gore, Grčke, Bugarske i Rumunije kr. XIX i poč. XX vijeka. - opišu uzroke tok i posljedice balkanskih ratova.	građanskim vaspitanjem, književnošću, likovnom i muzičkom umjetnošću.
I. NOVI VIJEK	XI. Obrazovanje, kultura, nauka i tehnika.	Obrazovanje, kultura, nauka i tehnika. 44. Obrazovanje i kultura balkanskih naroda krajem XIX i početkom XX vijeka (1 čas)	- opišu obrazovne i kulturne prilike kod balkanskih naroda krajem XIX i početkom XX vijeka.	književnošću, likovnom i muzičkom umjetnošću.
II. SAVREMENO DOBA	XII. Svijet početkom XX vijeka	Prvi svjetski rat 45. Formiranje blokova sila i borba za novom podjelom svijeta. 46. Međunarodne krize i ratovi početkom XX vijeka. 47. Uzroci i početak Prvog svjetskog rata. 48. Prvi svjetski rat od 1914-1916. godine. 49. Prvi svjetski rat od 1916-1918. godine. 50. Prvi svjetski rat na Balkanu.	- analiziraju historijsku kartu i objasne o uzrocima nastanka blokova sila. - objasne o uzrocima i povodu za izbijanje svjetskog rata. - na karti pokažu početne vojne operacije i objasne kako su propali planovi o brzom ratu. - objasne kako se rat odrazio na Život ljudi (nemaština, bolesti, žrtve) itd. - iz odlomaka i historijskih tekstova nauče o stradanju vojnika na frontovima. - opišu tok širenja rata na neutralne države.	geografijom, građanskim vaspitanjem, ekonomijom, pravom, književnošću, likovnom i muzičkom umjetnošću.

		51. Društveno-ekonomske i političke posljedice prvog svjetskog rata.	<ul style="list-style-type: none"> - objasne značaj ulaska SAD na strani Antante. - objasne o vojnom preokretu i slomu Centralnih sila. - opišu razmere i društveno-ekonomske i političke posljedice Prvog svjetskog rata. 	
II. SAVREMENO DOBA	XIII. Razvitak kulture, nauke i tehnike početkom XX vijeka	Obrazovanje, kultura, nauka i tehnika 52. Društveno-ekonomske i kulturne prilike u Bosni početkom XX vijeka. 53. Društveno-ekonomski odnosi i kultura Albanaca početkom XX vijeka. 54. Kultura balkanskih naroda početkom XX vijeka. 52. Razvitak kulture, nauke i tehnike u svijetu na početku XX vijeka.	<ul style="list-style-type: none"> - opišu društveno-ekonomske i kulturne prilike u Bosni početkom XX vijeka odnosno za vrijeme Austro-Ugarske vladavine. - objasne o društveno-ekonomskim odnosima i kulturnim prilikama kod Albanaca početkom XX vijeka. - daju sumaran pregled kulturnih prilika kod ostalih balkanskih naroda početkom XX vijeka. - opišu naučni i kulturni razvoj u svijetu početkom XX vijeka. 	geografijom, građanskim vaspitanjem, ekonomijom, pravom, književnošću, likovnom i muzičkom umjetnošću.

Napomena: Od ukupnog godišnjeg fonda časova ostavljena je mogućnost da četiri časa nastavnik planira u zavisnosti od interesovanja učenika. Preporučuje se da se ti časovi iskoriste za sadržaje iz lokalne historije ili za posjete muzejima, arhivima, kulturno-historijskim spomenicima itd.

HISTORIJA

Gimnazija društvenih nauka (3 èasa sedmièeno, 99 èasova godišnje)

CILJEVI

Nastavni program predmeta historije ima za cilj:

- Razvijanje sposobnosti kod uèenika za analiziranje i razumijevanje osnovnih koncepata društvenog razvitka ljudskog društva, odnosno organizaciju, funkcionisanje i razvoj ljudskog društva od poèetka Prvog svjetskog rata do današnjih dana.
- Razvijanje sposobnosti kod uèenika za analiziranje i razumijevanje naèina života, mišljenja i djelovanja ljudi kao i politièkog, ekonomskog, nauènog i kulturnog razvitka ljudskog društva XX vijeka.
- Razvijanje sposobnosti za analiziranje i pravilno vrednovanje uloge pojedinih historijskih liènosti èija su djela ili ideje dovodile do opšteg progresa ljudskog društva ili pojedinih naroda u ovom historijskom periodu.
- Izgrađivanje pozitivne historijske svijesti kod uèenika neophodne za razvijanje kritièkog mišljenja i razumijevanja uzroèno-posljediènih veza u historijskim procesima i pojavama.

OPŠTI I SPECIFIÈNI OBJEKTIVI

Uèenici treba da budu u stanju da:

Znaju:

- Hronološki razvitak ljudskog društva, kao i razvitak evropskih, balkanskih, albanskog i bošnjaèkog naroda u periodu od poèetka Prvog svjetskog rata do današnjih dana.
- Historijske procese, pojave i događaje u opštem društveno-ekonomskom, politièkom, kulturnom i nauènom razvitku ljudskog društva.

Razumiju:

- Osnovnu historijsku terminologiju ovog historijskog perioda.
- Koncepte i pravce opšteg društvenog razvitka kao i različite ideološke koncepte karakteristične za XX vijek.
- Važnost naučnih, kulturnih, i tehničko-tehnoloških otkrića u opštem razvoju društva.

Identifikuju:

- Historijske ličnosti iz oblasti politike, kulture, nauke i obrazovanja ovog perioda iz nacionalne historije, historije susjednih naroda, evropske i svjetske historije čija su djela ili ideje doprinijele opštem društvenom razvitku.

Analiziraju:

- Karakteristike društveno-ekonomskog, sociološkog, kulturnog, i naučnog razvitka ljudskog društva od početka Prvog svjetskog rata do današnjih dana.
- Faktore koji su doveli do razvitka društvenih pojava i procesa kao i različite ideološke koncepte karakteristične za XX vijek.

Ocjenjuju:

- Ulogu država i institucija u procesima historijskog razvitka ljudskog društva.
- Historijske pojave i procese koji su imali negativne posljedice na društveni razvitak.

Razvijaju navike vrjednovanja:

- Vrjednuju napredak i razvitak ljudskog društva a posebno kulturni i tehničko-tehnološki napredak karakterističan za ovaj period.
- Izgrađuju pozitivne navike kao što su: saradnja, zajedništvo i kultivisanje demokratskog mišljenja.
- Razvijaju osjećaj za poštovanje rasnih, nacionalnih, vjerskih, polnih i drugih razlika u ljudskom društvu.
- Razvijaju osjećaj za očuvanje i zaštitu arheoloških nalazišta, monumentalnih historijskih spomenika, muzeja, arhiva, biblioteka kao važnih institucija kulturne baštine pojedinih naroda.

GIMNAZIJA-DRUŠTVENIH NAUKA**(3x33 =99 časova godišnje (81 čas obrade, 14 časova ponavljanja i 4 časa na raspolaganju)**

Kategorije	Potkategorije	Programski sadržaji	Očekivani rezultati	Korelacija
I. SAVREMENO DOBA	I. Svijet početkom XX vijeka.	Prvi svjetski rat 1. Uzroci i početak Prvog svjetskog rata. 2. Prvi svjetski rat od 1914-1916. godine. 3. Prvi svjetski rat od 1916-1918. godine. 4. Bosna i Hercegovina u Prvom svjetskom ratu. 5. Kosovo za vrijeme Prvog svjetskog rata. 6. Balkanske zemlje u Prvom svjetskom ratu. 7. Oktobarska revolucija u Rusiji. 8. Društveno-ekonomske i političke posljedice prvog svjetskog rata. 9. Mirovna konferencija u Versaju i Parizu. 10. Društvo naroda i njegova uloga. (10 časa)	<ul style="list-style-type: none">- analiziraju historijsku kartu i objasne o uzrocima nastanka blokova sila.- objasne o uzrocima i povodu za izbijanje svjetskog rata.- na karti pokažu početne vojne operacije.- iz odlomaka i historijskih tekstova nauče o stradanju vojnika na frontovima.- opišu tok širenja rata na neutralne države.- objasne dešavanja na Balkanu tokom rata.- analiziraju revolucije u Rusiji i dolazak boljševika na vlast.- objasne značaj ulaska SAD na strani Antante.- objasne o vojnom preokretu i slomu Centralnih sila.- opišu razmjere i društveno-ekonomske i političke posljedice Prvog svjetskog rata.- analiziraju političku kartu "Versajske Evrope".- vrjednuju stvaranje "Društva naroda" kao sistema kolektivne sigurnosti i mira.	geografijom, građanskim vaspitanjem, ekonomijom, pravom, književnošću, likovnom i muzičkom umjetnošću.
I. SAVREMENO	II. Svijet između	Svijet između dva rata 11. Engleska od 1918-1939.	<ul style="list-style-type: none">- na historijskoj karti označe države Evrope sa parlamentarnim uređenjem i države sa	geografijom, građanskim

DOBA	dva rata	<p>12. Francuska od 1918-1939.</p> <p>13. Italija 1918-1925.</p> <p>14. Italija od 1926-1939.</p> <p>15. Nemačka od 1918-1933.</p> <p>16. Nemačka od 1934-1939.</p> <p>17. Španija od 1918-1939.</p> <p>18. SSSR od 1918 do 1939.</p> <p>19. Austrija između dva rata.</p> <p>20. Mađarska između dva rata.</p> <p>21. Turska od 1918-1939.</p> <p>22. Skandinavske zemlje između dva rata.</p> <p>23. SAD i Latinska Amerika između dva rata.</p> <p>24. Zemlje Azije između dva rata.</p>	<p>totalitarnim sistemima vlasti.</p> <ul style="list-style-type: none"> - daju sumaran pregled razvoja evropskih zemalja pobjednica u Prvom svjetskom ratu kao na primjer Engleske i Francuske. - daju sumaran pregled razvoja Nemačke i Italije sa posebnim osvrtom na jačanje diktatorskih režima. - objasne karakteristike razvoja država nastalih poslije Prvog svjetskog rata npr. Mađarska i Austrija. - opišu društvene i političke promjene u Rusiji poslije oktobarske revolucije. - objasne glavne karakteristike socijalističkog uređenja Rusije i Staljinove diktature. - opišu jačanje diktatorskih režima i pojavu Nacizma u Italiji. - analiziraju koncepte fašističke ideologije. - opišu uzrok i tok građanskog rata u Španiji. - objasne o povećanju uticaja SAD u svjetskoj politici. - daju sumaran pregled razvitka azijskih i afričkih država i shvate da je njihov kolonijalni položaj prepreka za ekonomski napredak. - analiziraju međunarodne odnose i glavne suprotnosti između velikih sila koje su vodile ka novom svjetskom sukobu. 	<p>vaspitanjem, ekonomijom, pravom, književnošću, likovnom i muzičkom umjetnošću.</p>
		<p>25. Afrika između dva rata.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - shvate razmjere ekonomske krize 1929-1933. godine i njene posljedice. 	<p>geografijom, građanskim</p>

		26. Velika ekonomska kriza i jačanje fašizma. (16 časova)	- opišu kako se velika ekonomska kriza manifestovala na jačanje diktatorskih režima i jačanje fašizma.	vaspitanjem, ekonomijom, pravom, književnošću, likovnom i muzičkom umjetnošću.
I. SAVREMENO DOBA	III. Razvitak kulture nauke i tehnike u XX vijeku.	Razvitak kulture nauke i tehnike 27. Razvitak nauke i tehnike. 28. Obrazovanje, kultura i umjetnost u svijetu između dva rata. (2 časa)	- obrazlože napredak nauke, tehnike i tehnologije u svijetu između dva svjetska rata. - opišu obrazovne i kulturne prilike u svijetu između dva rata. - prepoznaju naučna, tehnička i kulturna dostignuća ovog perioda.	Prirodnim naukama, književnošću, likovnom i muzičkom umjetnošću
I. SAVREMENO DOBA	IV. Balkansko poluostrvo između dva rata	Balkan između dva rata 29. Ujedinjenje Južnih Slavena i stvaranje kraljevine SHS. 30. Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca (Jugoslavija) od 1918 do 1941. 31. Ustavno-pravni položaj Bosne i Hercegovine u kraljevini SHS. 32. Ustavno-pravni položaj Kosova u kraljevini SHS. 33. BiH i Kosovo za vrijeme šestojanuarske diktature. 34. Albanija od 1918. do 1941. godine. 35. Rumunija od 1919. do 1941.	- opišu preduslove i političke okolnosti u kojima je stvorena kraljevina SHS. - obrazlože politički, ekonomski, društveni, kulturni i vjerski život u kraljevini od 1918. do 1941. god. - objasne kakav je bio položaj BiH i Kosova po ustavima iz 1921. i 1931. godine. - opišu društveno-ekonomski, politički i kulturni razvitak Albanije između dva rata. - opišu društveno-ekonomski, politički i kulturni razvitak Turske republike između dva rata. - daju sumaran pregled razvoja Rumunije, Bugarska i Grčke između dva rata.	geografijom, građanskim vaspitanjem, ekonomijom, pravom, književnošću, likovnom i muzičkom umjetnošću.

		godine. 36. Bugarska od 1918 do 1941 godine. 37. Grèka između dva rata. (9 èasova)		
I. SAVREMENO DOBA	V. Razvitak kulture nauke i tehnike u XX vijeku.	Obrazovanje i kultura. 38. Obrazovanje i kultura u Bosni između dva rata. 39. Obrazovanje i kultura na Kosovu između dva rata. (2 èasa)	- opišu obrazovne i kulturne prilike u Bosni između dva svjetska rata. - opišu obrazovne i kulturne prilike na Kosovu između dva svjetska rata. - identifikuju najvažnija kulturna dostignuæa iz ovog perioda.	književnošæu, likovnom i muzièkom umjetnošæu.
I. SAVREMENO DOBA	VI. Svijet za vrijeme Drugog svjetskog rata.	Drugi svjetski rat. 40. Svijet na pragu Drugog Svjetskog rata. 41. Uzroci i poèetak rata. 42. Fašistièka osvajanja do 1941. godine. 43. Drugi svjetski rat od 1941. do 1943. godine. 44. Stvaranje antifašistièke koalicije. 45. Drugi svjetski rat od 1943. do 1945. godine. 46. Napad na Jugoslaviju i njen raspad. 47. NOP u Jugoslaviji. 48. Bosna i Hercegovina kao neposredno ratno poprište.	- nauèe o uzrocima koji su doveli do Drugog svjetskog rata. - opišu poèetak rata i prve ratne operacije. - opišu tok rata od 1941. do 1943. godine. - pojasne o znaèaju stvaranja antifasistièke koalicije i navedu glavne taèke "Atlanske povelje" - na karti pokažu raspored snaga na glavnim frontovima i mjesta velikih bitaka. - opišu tok rata od 1943-1945. i slom osovine Rim-Berlin-Tokio. - opišu napad na Jugoslaviju . - objasne posljedice okupacije i pojavu razlièitih ideoloških pokreta. - analiziraju pojavu i tok NOP u Jugoslaviji. - na karti pokažu poprišta velikih bitaka na prostoru Bosne i Hercegovine.	geografijom, graðanskim vaspitanjem, ekonomijom, pravom, književnošæu, likovnom i muzièkom umjetnošæu.

		49. NOP na Kosovu. 50. Balkanske zemlje u drugom svjetskom ratu. 51. Kraj rata i njegove društveno-ekonomske posljedice. Holokaust. (12 časova)	- opišu razvoj NOP-a na Kosovu. - daju sumaran pregled rata na Balkanu. - navedu glavne političke društveno socijalne i demografske posljedice rata (ljudske žrtve, materijalna razaranja i dr.)	
II. SAVREMENO DOBA	VII. Obrazovanje, kultura nauka i tehnika u XX vijeku.	Obrazovanje i kultura 52. Obrazovanje i kultura na Kosovu u toku Drugog svjetskog rata (1 čas)	- objasne o načinima i mogućnostima obrazovnog i kulturnog razvitka naroda Kosova za vrijeme fašističke okupacije.	književnošću, likovnom i muzičkom umjetnošću.
II. SAVREMENO DOBA	VI. Evropa i svijet poslije Drugog svjetskog rata.	53. Međunarodni odnosi poslije Drugog svjetskog rata i Hladni rat 54. Organizacija UN i njena uloga u poslijeratnom svijetu. 55. SAD od 1945-1990. god. 56. Velika Britanija od 1945-1990. god. 57. Francuska od 1945-1990. god. 58. Nemačka od 1945-1990. god. 59. Italija od 1945-1990. god. 60. SSSR od 1945-1990. god. 61. Zemlje Istočne Evrope od 1945-1990. god. 62. Azija i Afrika poslije Drugog svjetskog rata.	- analiziraju historijsku kartu poslijeratne Evrope i navedu karakteristike mirovnih ugovora. - razumiju nove političke odnose u Evropi između pobednika i poraženih. - objasne nove društvene odnose i narasli uticaj SSSR i socijalizma. - vrjednuju stvaranje organizacije UN i njenu ulogu u poslijeratnom svijetu. - nauče o strukturi i organima organizacije UN. - objasne o novim suprotnostima u svijetu, stvaranju novih blokova i početku tzv. "Hladnog rata". - daju sumaran pregled razvoja zapadnoevropskih država Engleske i	geografijom, građanskim vaspitanjem, ekonomijom, pravom, književnošću, likovnom i muzičkom umjetnošću.

		<p>63. Latinska Amerika poslije Drugog svjetskog rata. 64. Formiranje odbrambenih i ekonomskih saveza u Evropi (OEBS, EU, NATO i dr.) 65. Demokratski procesi u Istočnoj Evropi 90-ih godina XX vijeka. 66. Kriza komunizma i raspad SSSR-a. 67. Globalizacija i problemi globalizacije.</p> <p>(15 časova)</p>	<p>Francuske.</p> <ul style="list-style-type: none"> - objasne posljedice poraza Nemačke i Italije na njihov poratni razvoj. - analiziraju glavne crte antagonizama i suprotnosti između evropskih država. - opišu razvoj SSSR i jačanje uticaja socijalizma u istočnoj Evropi. - opišu razvoj istočnoevropskih zemalja koje su bile pod neposrednim uticajem SSSR. - razlože poslijeratni razvitak SAD i objasne o povećanju političkog i ekonomskog uticaja SAD u svijetu. - daju sumaran pregled razvitka zemalja Latinske Amerike. - opišu tok anticolonijalnog pokreta u Aziji i Africi. - vrjednuju anticolonijalnu borbu naroda Azije i Afrike. - identifikuju probleme bivših kolonija (ekonomska zavisnost, neokolonijalizam i dr.) 	
II. SAVREMENO DOBA	VII. Balkanske zemlje poslije Drugog svjetskog rata.	<p>Balkan poslije Drugog svjetskog rata 68. Socijalistička Jugoslavija do 1974. godine. 69. Jugoslavija od 1974. do 1990. godine. 70. Ustavno-pravni položaj BiH u Jugoslaviji. 71. Ustavno-pravni položaj Kosova u sastavu Jugoslavije do</p>	<ul style="list-style-type: none"> - daju sumaran pregled poratnog razvitka Jugoslavije. - opišu glavne karakteristike komunističke vladavine i ulogu Josipa Broza u poslijeratnom razvitku Jugoslavije. - analiziraju ustavni i pravni položaj BiH i Kosova u Jugoslaviji. - analiziraju odnose unutar jugoslovenske federacije. - daju pregled društveno-ekonomskog i 	<p>geografijom, građanskim vaspitanjem, pravom, književnošću, likovnom i muzičkom umjetnošću.</p>

		<p>1974. godine.</p> <p>72. Kosovo u jugoslovenskoj federaciji poslije 1974. god.</p> <p>73. Albanija u periodu socijalizma.</p> <p>74. Turska poslije Drugog svjetskog rat.</p> <p>75. Rumunija i Bugarska poslije Drugog svjetskog rata.</p> <p>76. Grèka poslije Drugog svjetskog rata.</p> <p>77. Raspad Jugoslavije i ratovi na njenom prostoru.</p> <p>78. Ratovi u Bosni i na Kosovu.</p> <p>79. Proces približavanja zemalja jugoistoène Evrope Evro-atlanskim integracijama.</p>	<p>politièkog razvoja Albanije u vrijeme socijalistièke vladavione.</p> <ul style="list-style-type: none"> - navedu karakteristike razvoja Turske između istoka i zapada. - daju sumaran poslijeratni razvoj balkanskih država Rumunije, Bugarska i Grèke. - navedu uzroke ekonomske i politièke krize Jugoslavije tokom devedesetih godina i opišu njen raspad i ratove na prostoru socijalistièke Jugoslavije. - opišu razmjere ratova u Bosni i na Kosovu i njihove posljedice. - objasne o aktuelnim problemima zemalja jugoistoène Evrope (tranzicija, približavanje EU, NATO-u i dr.) 	
II. SAVREMENO DOBA	VIII. Razvitak nauke i kulture u drugoj polovini XX i poèetkom XXI vijeka.	Obrazovanje, nauka i kultura 80. Kultura u drugoj polovini XX i poèetkom XXI vijeka. 81. Tehnièko-tehnološki razvitak svijeta u drugoj polovini XX i poèetkom XXI vijeka.	<ul style="list-style-type: none"> - identifikuju karakteristike i pravce moderne kulture. - prepoznaju najvažnija dostignuća u nauci u drugoj polovini XX vijeka. - vrjednuju znaèaj nauèenih otkriæa za opšti napredak i razvoj. - nabroje najvažnija tehnièko-tehnološka otkriæa savremenog doba. 	geografijom, fizikom, hemijom, tehnièkim predmetima književnošæu, likovnom i muzièkom umjetnošæu.

Napomena: Od ukupnog godišnjeg fonda èasova ostavljena je mogućnost da èetiri èasa nastavnik planira u zavisnosti od interesovanja uèenika. Preporučuje se da se ti èasovi iskoriste za sadržaje iz lokalne historije ili za posjete muzejima, arhivima, kulturno-historijskim spomenicima itd.

METODOLOGIJA NASTAVE HISTORIJE

Metodologija nastave historije je jedan od najvažnijih segmenata vaspitno-obrazovnog procesa jer jedino se pravilnim metodološkim pristupom može postići uspjeh u učenju, a nastava historije ostvariti svoje vaspitno-obrazovne ciljeve.

Pored ovoga za uspješnu implementaciju nastavnih sadržaja predviđenih planom i programom veoma je bitan i stepen stručnosti i motivisanosti nastavnika kao i materijalno tehnički uslovi škole za izvođenje nastave historije. S obzirom da historija nije egzaktna nauka veoma je važan pravilan metodološki pristup uz stalno kombinovanje različitih nastavnih metoda kako bi se izbjegla nezainteresovanost i demotivisanost učenika za predmet što se često događalo u dosadašnjoj praksi. Pri sačinjavanju godišnjih, mjesečnih i dnevnih planova nastavnik planira nastavne jedinice onako kako su formulisane, ali mu je ostavljena mogućnost da zajedno sa učenicima planira nekoliko časova godišnje (po izboru) kao i da samostalno raspodijeli časove za ponavljanje, utvrđivanje itd.

Prilikom realizacije nastavnik planira za svaku temu vaspitno-obrazovni cilj i zadatke, nastavne metode, nastavna sredstva, tekstove i literaturu za učenike i mogućnost korelacije sa srodnim predmetima koja je od izuznog značaja za uspješnu implementaciju programskih sadržaja kao i za postizanje rezultata u cjelokupnom obrazovnom procesu.

Na osnovu svega ovoga smatramo da se najbolji uspjeh u nastavi historije može postići kombinovanjem različitih metoda, organizacionih formi i tehnika učenja tj. kombinovanjem:

- **narativne metode (predavanje)**
- **dijaloške metode (razgovor, rasprave, debate)**
- **metode demonstracije (pokazivanje, prezentovanje)**
- **metoda rada sa tekstom (čitanje i komentarisanje tekstova sa historijskom sadržinom)**
- **korišćenje audio-vizuelnih i drugih tehničkih sredstava kao što su dijaprojektor ,grafoskop, kompjuter sa internet mrežom i td.**
- **posjete kulturno-historijskim spomenicima, muzejima, arhivima, arheološkim lokalitetima i td.**

Za uspješnu realizaciju nastavnih sadržaja je veoma bitno kombinovati i različite organizacione forme nastavnog procesa odnosno, oblike rada a to su:

- **frontalni** (rad sa cijelim razredom) na primjer kada se primjenjuje narativna, dijaloška metoda ili kada se koristi dijaprojektor.
- **rad u grupama** - na primjer kada se primjenjuje rad sa tekstom
- **rad u parovima**
- **individualni rad** - na primjer kada se želi potstati samostalan istraživački rad učenika.

Od velikog broja tehnika učenja sugerise se korišćenje onih tehnika preko kojih se motiveše samostalan i istraživački rad učenika tj. preko kojih se postiže da učenik bude aktivni učesnik u nastavi. Pored tradicionalnih preporučuje se i korišćenje novih tehnika kao što su: **brainstorming, klaster, insert, petostih i druge.**

Posebno važno mjesto u metodologiji nastave historije zauzima i **međupredmetna korelacija sa srodnim predmetima** preko kojih se ostvaruje cjelokupnost, kontinuiranost i svrsishodnost učenikovog učenja.

U nastavi historije korelacija se može ostvariti sa: **geografijom, arheologijom, ekonomijom, pravom, književnošću, likovnom i muzičkom umjetnošću, građanskim vaspitanjem i drugim predmetima.**

Svaki od ovih predmeta ima posebnu strukturu te se i korelacija u obradi ne može uvijek vremenski poklopiti pa je stoga potrebno da nastavnici historije korelaciju pojačaju konsultovanjem sa nastavnicima srodnih predmeta. I na kraju, veoma je poželjno, da nastavnici prilikom implementacije programskih sadržaja stalno ukazuju na uzročno-poslijedične veze i geopolitičku povezanost historijskih događaja a time se postiže trajnost i upotrebljivost učenikovog znanja kao i razviti kod učenika sposobnost za kritičko razmišljanje i razumijevanje pojava, procesa i događaja u sadašnjem svijetu.

OCJENJIVANJE I VREDNOVANJE U NASTAVI HISTORIJE

Ocjenjivanje i vrednovanje je stalni proces posmatranja aktivnosti i uspjeha učenika a time se postiže posticajni karakter nastave a učenici se motivišu za temeljan i sistematski rad. Prilikom ocjenjivanja i vrjednovanja nastavnik prati i vrednuje cjelokupno angažovanje učenika, tj. **usmene odgovore, pisane radove, referate, testove**, kao i sve aktivnosti koje učenik preduzima radi usvajanja znanja, umjeća i navika kao i njegov stvaralački duh. Proces ocjenjivanja pruža nastavniku povratnu

informaciju o stepenu usvojenosti gradiva odnosno uspjeha uèenika, a samim tim i nastavnika.

Prilikom ocjenjivanja i vrjednovanja potrebno je obratiti posebnu pažnju na **obim znanja (kvantitet) i nivo znanja (kvalitet)**.

Vrednovanje obima i kvaliteta znanja utvrđuje se stepenom usvojenosti programa na nekom od sljedećih nivoa:

- **prepoznavanje i reprodukcija gradiva**
- **razumijevanje nauèenog** (shvatanje znaèaja pojmova i èinjenica, izdvajanje bitnog od nebitnog, povezivanje èinjenica i td.)
- **kritièki odnos prema nauèenom**
- **stvaralaèki odnos prema nauèenom**, koji se ogleda u samostalnom pronalaženju primjera itd.

U vrjednovanju ma kog od navedenih nivoa znanja u nastavi historije nastavnik mora uzeti u obzir sljedeæe važne elemente:

- poznavanje historijskih èinjenica kao bitnih odrednica historijskog događaja, pojave ili procesa u njihovoj logièkoj i historijskoj povezanosti.
- povezivanje hronologije bitne za vremensko određivanje događaja, pojave ili procesa u cilju shvatanja uloge historijskog vremena u društvenom razvitku.
- poznavanje elemenata historijske geografije bitnih za lokalizovanje događaja, pojave ili procesa sa ciljem shvatanja uloge prostora u historijskom razvitku.
- poznavanje historijskih i socioloških pojmova i kategorija, njihovu odgovarajuæu upotrebu i njihovo povezivanje u sistem koji omogućava razvitak historijskog mišljenja kod uèenika
- razumevanje uzroèno-poslijediènih veza u historijskim događajima.
- sposobnosti opisivanja i objašnjavanja događaja, pojava ili procesa književnim jezikom.

Slièno vrjednovanju znanja potrebno je vrednovanje interesovanja uèenika za historijska istraživanja i rezultate historijske nauke kao i vrednovanje vještina i navika prilikom korišæenja historijske građe, literature, kao i savremenih nastavnih sredstava

I na kraju potrebno je još jednom istaèi da samo uz kombinovanje razlièitih (savremenih) metoda i tehnika u nastavi historije može se oèekivati da sama nastava historije ostvari svoje opšte obrazovne i vaspitne zadatke i ciljeve u integralnom nastavnom procesu.

IZVORI I LITERATURA

1. Prof. dr. Mustafa Imamoviæ: Historija Bošnjaka, Sarajevo, 1988;
2. J. V. Tarle: Istorija novog vijeka I i II, Beograd, 1949;
3. Dr. Ali Hadri: Historija albanskog naroda, Priština;
4. Grupa autora: Historia e Populit Shqiptar (za srednje škole), Priština, 1998;
5. Grupa autora: Istorija naroda Jugoslavie II, Beograd, 1953;
6. Enes Pelidija, Enver Imamoviæ: Historija za prvi razred srednjih škola, Sarajevo, 2001;
7. MONT: Okvir novog kurikuluma Kosova, Priština 2001;
8. MONT: Nastavni plan i program za IX razred, Priština 2003;
9. MONT: Nastavni plan i program za X razred, Priština 2003.

IZVORI NA INTRNETU

1. [www - mszs. si. slo. solstvo](http://www.mszs.si/slo/solstvo)
2. [www. historyplace. com](http://www.historyplace.com)
3. [www. eurocliohistory. org](http://www.eurocliohistory.org)
4. [www. euroclio. net](http://www.euroclio.net)

PSIHOLOGIJA

Gimnazija jezika (2 èasa sedmièno, 66 èasova godišnje)

UVOD

Psihologija kao nauka, u današnje vrijeme uživa veliku popularnost kod ljudi, naroèito kod uèenika srednjih škola. Psihologija se smatra jednom od najobèanijih profesija u vijeku koji samo što je poèeo. Kako se ne bi iznenadili ovom èinjenicom, može se reæi da psiholozi pomažu ljudima da oèuvaju planetarne izvore, da umanje predrasude i diskriminacije, promovišu snažne familijarne vrijednosti i standarde života, i da se zdravo suoèavaju sa brzim tehnološkim i društvenim promjenama. Za uèenike srednjih škola nastava psihologije pruža dobru mogućnost uèenja o sliènostima i razlikama ljudskog ponašanja u svim dimenzijama u kojima se pojavljuju razlike, ono što nemaju mogućnosti da nauèe u zajednici u kojoj žive.

Plan i program predmeta psihologije za 12. razred srednjih škola izgrađen je da pruži adekvatno znanje o psihologiji kao nauci. Zatim, dizajn ovog plana i programa omogućava rast i razvoj uèenika, proširujuæi pogled na svijet o individi i društvu. Takođe, ovaj plan i program postavlja visoka i jasna oèekivanja od uèenika, podstieuaæi ih na aktivno uèešæe tokom nastavnog procesa. Ovo je razlog što se pristup ovom planu i programu odvija iz dva plana: (1) prezentacija koncepata i glavnih termina psihologije i (2) reflektiranje i lièno objašnjavanje uèenika o temama i tretiranje informacija.

Ovaj plan i program postavlja jasne ciljeve i objektivne za predmet psihologije koji treba da se primjenjuju tokom nastavnih èasova. Usredsređen je na praktièno pretvaranje umnih procesa i individualno ljudsko ponašanje. Takođe, ovaj plan i program ne obuhvata samo pružanje znanja o osnovnim konceptima psihologije, nego se fokusira i na određene vještine, sa kojima uèenik treba da se osposobi. Viđenje iz ove prizme, bitno za sprovođenje ovih ideja tokom nastavnog procesa, treba da bude aktivno i interaktivno uèenje i podsticanje aktivnosti u razredu, što ohrabruje diverzitet i kreativnost uèenika.

CILJEVI

Glavni ciljevi predmeta psihologije za 12. razred srednjih škola treba da budu:

- 1) Poznavanje i razumijevanje tradicionalnog koncepta i oblasti psihologije od strane učenika;
- 2) Primjena znanja usvojenih od strane učenika o njihovom pogledu na svijest o sebi i o društvu koje ih okružuje.

OBJEKTIVI

Objektivi predmeta psihologije za 12. razred srednjih škola su:

1) Da demonstrira zadovoljavajuæi nivo znanja o nauci psihologije -

- da identifikuje glavne pravce psihologije;
- da pravi razlike između glavnih pravaca psihologije o naèinu kako oni studiraju psihologiju;
- da se upozna sa istraživaèkim metodama u psihologiji.

2) Da odgonetne prirodu psiholoških koncepata kod individue i društva -

- da opisuje ljudski razvoj kao proces;
- da upozna neke od teorija o ljudskom razvoju;
- da zna i da objašnjava proces uèenja;
- da objašnjava fenomen pamæenja i njegove posebne aspekte;
- da objašnjava procese mišljenja i govora i njihovu meðusobnu vezu;
- da identifikuje i da objašnjava glavna stanja samosvijesti.

3) Da objašnjava osnovne nauèene fenomene odnosa društvo – individua -

- da zna i da objašnjava individualne razlike između ljudi;
- da opisuje liènost i naèine njegovog vrednovanja;
- da govori o psihološkim poremeæajima, identifikujuæi konkretne sluèajeve;
- da opisuje uticaj socijalnih i kulturnih dimenzija o ponašanju.

4) Da identifikuje baziène umne procese i njihov uticaj u određenim situacijama -

- da identifikuje biološke osnove ponašanja;
- da zna da objašnjava osjeæaj i percepciju i njihove posebne aspekte;
- da opisuje motivaciju i emociju u personalnom psihološkom kontekstu;
- da zna da opisuje seksualnu funkciju èovjeka i da kaže kako se formiraju polne uloge;
- da opisuje fenomen stresa i da primjenjuje steèena znanja u vezi sa tim o personalnom psihološkom životu.

5) Da opisuje određene psihološke termine i njihovu primjenu u praksi.

PROGRAMSKI SADRŽAJ			
KATEGORIJE	POTKATEGORIJE	Broj èasova	%
Historija i istraživaèke metode u psihologiji	Razvoj psihologije kao nauke	10	16.6
	Glavne psihološke teorije		
	Istraživaèke metode u psihologiji		
Biopsihologija	Biološke osnove ponašanja	19	28.78
	Osjeti i percepcija		
	Motivacija i emocija		
	Seksualnost i pol		
	Stres, njegovo preovladavanje i zdravlje		
Životni razvoj	Ljudski razvoj tokom života	4	6.06
Kognitivitet	Uèenje	14	21.21
	Pamæenje		
	Mišljenje i govor		
	Stanja samosvijesti		
Sociokultura	Individualne razlike	19	28.78
	Liènost i vrednovanje		
	Psihološki poremeæaji		
	Treteranje psiholoških poremeæaja		
	Kulturne i socijalne dimenzije ponašanja		

**PROGRAMSKI SADRŽAJ PO KATEGORIJAMA
SA OÈEKIVANIM REZULTATIMA**

Historija i istraživaèke metode u psihologiji (10 èasova)	
Programski sadržaj:	Oèekivani rezultati:
<p><i>1. Šta je psihologija i koje je promjene pretrpjela tokom razvoja</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Glavne discipline i poddiscipline psihologije • Studiranje psihologije i njihni različiti pravci • Prirodno posmatranje i eksperimentalno studiranje • Kvalitativna i kvantitativna istraživanja 	<ul style="list-style-type: none"> • Opisivanje i upoređivanje bioloških gledišta, kognitivnih i sociokulturnih ponašanja; • Opisivanje elemenata jednog eksperimenta; • Objašnjavanje znaèaja uzoraka u psihološkim istraživanjima; • Objašnjavanje i upoređivanje strategija kvalitativnih i kvantitativnih istraživanja; • Objašnjavanje cilja i nekoliko glavnih koncepata statistike; • Opisivanje koncepta korelacije i objašnjenje kako se koristi ovaj koncept u psihologiji; • Identifikovanje etièkih pitanja u psihološkom istraživanju; • Diskusija o razvoju psihologije kao empirièke nauke; • Identifikacija razlika između nekoliko poddisciplina i glavnih teorija psihologije.

Biopsihologia (19 èasova)	
Programski sadržaj:	Oèekivani rezultati:
<p><i>1. Biološke osnove ponašanja</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Struktura i funkcija neurona • Organizacija nervnog sistema • Hijerarhijsko organizovanje strukture mozga i njegova funkcija • Specifiène funkcije moždanih hemisfera • Uticaj sudjelovanja nasljeđivanja i okoline na ponašanje liènosti 	<ul style="list-style-type: none"> • Identifikacija neurona kao osnove neuralne komunikacije; • Opisivanje kako se informacija prenosi i integriše u nervni sistem; • Analiza kako se proces neurotransmisije može modifikovati sa nasljeđa na okolinu; • Klasifikacija glavnih podjela i podpodjela nervnog sistema; • Razlika funkcija raznih podpodjela nervnog sistema; • Identifikacija strukture i funkcija glavnih zona mozga; • Poznavanje da su specifiène funkcije koncentrisane u specifiènim vijugama

<ul style="list-style-type: none"> • Uticaj hormona na ponašanje • Uticaj evolucije o psihološkim mehanizmima <p><i>2. Osjeti i percepcija</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Osnovni koncepti koji objašnjavaju sposobnosti i ograničenja procesa osjećaja • Sudjelovanje individue sa okolinom u određivanju percepcije • Priroda pažnje <p><i>3. Motivacija i emocija</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Motivacioni koncepti • Biološke i ambientalne stimulacije koje podstiču motive i bazične snage • Glavne teorije motivacije • Sudjelovanje bioloških i kulturnih faktora u razvoju motiva • Uloga vrijednosti i očekivanja u određivanju izbora i snage motiva • Fiziološki, afektivni, kognitivni aspekti i aspekti ponašanja emocija i međuzavisnost ovih faktora • Efekti motivacije i emocije o percepciji, kogniciji i ponašanju 	<p>cerebralnog korteksa;</p> <ul style="list-style-type: none"> • Upoređenje između desne i lijeve hemisfere u funkciji mozga; • Opisivanje kako se povezuju endokrine žlijezde sa nervnim sistemom; • Vrednovanje uticaja nasljedstva i okoline na ponašanje; • Objašnjenje kako su evaluisane tendencije međuzavisne sa okolinom i sadašnjom kulturom u određivanju ponašanja. <ul style="list-style-type: none"> • Objašnjavanje koncepata praga, adaptacije i konstante; • Opisivanje operacije sistema osjećaja; • Ređanje forme energije za koje imamo i nemamo receptore osjećaja; • Opisivanje uticaja ambijentnih promjena, motivacije, prošlih iskustava, kulture i očekivanja o percepciji; • Objašnjenje šta podrazumijeva koncept pažnje; • Opisivanje kako se vrši promjena pažnje od lakših ka težim zadacima. <ul style="list-style-type: none"> • Primjena koncepata motivacije kod ljudi i životinja; • Opisivanje međuzavisnosti unutrašnje i ambijentalne stimulacije u određivanju motivacije; • Opisivanje stimulacija koje povećavaju strah i ljutitost; • Opisivanje situacione stimulacije i individualne karakteristike koje podižu radoznalost i strah; • Opisivanje jedne ili više teorijske motivacije kao npr. hijerarhija potreba od Maslova, kognitivna disonanca i dr.; • Objašnjavanje kako se razvijaju zajedničke motivacije; • Korišćenje teorije vrijednosti – očekivanje objašnjenja svog ponašanja i ponašanja drugih; • Opisivanje teorije emocija kao James-Lange,
--	--

<p>4. <i>Seksualnost i pol</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Razvoj polnih razlika • Ciklus seksualnog reagovanja i seksualno ponašanje • Stavovi i seksualno ponašanje <p>5. <i>Stres, njegovo preovladavanje i zdravlje</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Izvori stresa • Fiziološka reagovanja na stres • Psihološke reakcije na stres • Kognitivne strategije i strategije ponašanja za preovladavanje stresa i promovisanje zdravlja 	<p>Cannon-Bard ili druge teorije;</p> <ul style="list-style-type: none"> • Opisivanje razlika u percepciji između individua koje imaju različitu motivaciju; • Objašnjavanje kako je učenje, pamćenje, rješavanje problema i donošenje odluka pod uticajem motivacije i emocije. <ul style="list-style-type: none"> • Objašnjavanje biološke osnove seksualnog motiva; • Opisivanje uticaja kulturnih i socijalnih faktora na seksualnost; • Nabranjanje nekoliko seksualnih poremećaja; <ul style="list-style-type: none"> • Identifikacija i objašnjavanje izvora stresa; • Nabranjanje i objašnjavanje mogućih fizioloških reakcija na stres; • Nabranjanje i objašnjavanje mogućih psiholoških reakcija na stres; • Identifikovanje i objašnjavanje kognitivnih strategija o preovladavanju stresa i promovisanje zdravlja;
--	--

<p style="text-align: center;">Životni razvoj (4 časa)</p>	
<p>Programski sadržaj:</p> <p>1. <i>Ljudski razvoj tokom života</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Razvoj kao životni proces • Istraživačka tehnika o prikupljanju podataka o razvojnom procesu • Teorije o razvojnim fazama • Pitanja koje se vezuju za 	<p>Očekivani rezultati:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Opisivanje fizičkih, kognitivnih i socijalnih promjena od perioda pre rođenja tokom cijelog života; • Ekaminacija prirodnih promjena tokom životnog ciklusa; • Identifikovanje kompleksnih kognitivnih struktura nađenih u razvoju novorođenčeta i manje dece; • Primjena principa životnog ciklusa o ličnom iskustvu;

<p>razvojni proces (priroda / ishrana; neprekidnost / prekidnost; stabilnost / nestabilnost; kritični periodi)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Uticaj tehnologije na aspekte životnog razvoja 	<ul style="list-style-type: none"> • Skiciranje faza teorije razvoja autora teoretičara kao Pijažea, Eriksona, Kohlberga, Gilligana, Crossa, Helmsa i dr.; • Poznavanje kako se biološki i sredinski faktori vezuju sa konceptima društva na formiranje polova i iskustava muškaraca i žena; • Ekzaminacija razvoja etničkog identiteta; • Opisivanje uloge kritičkih perioda razvoja; • Diskusija o uticaju tehnologije na kvalitet života; • Opisivanje uloge tehnologije na produžavanje životnog ciklusa.
---	---

Kognitivitet (14 časova)	
<p>Programski sadržaj:</p> <p><i>1. Učenje</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Karakteristike učenja • Principi klasičnog uslova • Komponente kognitivnog učenja • Uloga biologije i kulture u predodređivanju učenja <p><i>2. Pamćenje</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Ćuvanje informacije pamćenjem • Kratkotrajni i dugotrajni sistemi pamćenja • Obnavljanje i izvlaćenje informacije iz memorije • Biološke osnove 	<p>Očekivani rezultati:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Diskusija učenja sa psihološkog gledišta; • Poznavanje učenja kao sredstva za promovisanje adaptacije preko iskustva; • Opisivanje paradigme klasičnog uslovljavanja; • Opisivanje paradigme operantnog uslovljavanja; • Opisivanje funkcije posmatračkog učenja; • Opisivanje kognitivnih pristupa učenja; • Identifikovanje bioloških doprinosa kod učenja; • Diskutovanje o ulozi kulture na ponašanje; • Objašnjenje kako biološki i kulturni faktori međusobno djeluju u ometanju ili proširenju učenja; • Opisivanje prirode saradnje kod nekih formi učenja sa kulturom. <ul style="list-style-type: none"> • Dovođenje primjera za razlikovanje između površinskog procesiranja i onog dubokog; • Identifikovanje ostalih faktora koji utiču na kodominiranje informacija; • Opisivanje operisanja kratkotrajnog pamćenja; • Opisivanje operisanja dugotrajnog pamćenja;

<p>pamæenja</p> <p><i>3. Mišljenje i govor</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Osnovni èinioci mišljenja • Strategije i prepreke u donošenju odluka u rješavanju problema • Strukturne osobine jezika • Teorije i razvojne faze usvajanja jezika • Veza između mišljenja i govora <p><i>4. Stanja samosvijesti</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Karakteristike sna i teorije koje objašnjavaju zašto spavamo • Teorije koje objašnjavaju 	<ul style="list-style-type: none"> • Analiziranje znaèaja obnavljanja tragova pamæenja; • Objašnjavanje uloge uplitanja na obnavljanje informacije; • Povezivanje poteškoæa koje se stvaraju od procesa rekonstrukcije pamæenja; • Identifikovanje znaèajnih struktura mozga za pamæenje; • Identifikacija faktora koji se upliæu sa pamæenjem; • Razvoj strategija o poboljšanju pamæenja zasnovano na našem shvatanju o njemu. <ul style="list-style-type: none"> • Definisanje mišljenja kao umnog procesa obuhvaæenog u manipulaciji i shvatanju informacije; • Poznavanje da se informacija klasifikuje po kategorijama koje sadrže sliène elemente i koje su poznate kao koncepti; • Identifikovanje rješavanja problema kao primjer o produktivnom i ispravnom mišljenju; • Objašnjavanje kreativnog mišljenja u rješavanju problema; • Analiziranje prepreka koj utièu na rješavanje problema i donošenje odluka; • Definisanje govora kao simbola glasova koji prenose znaèaj i olakšavaju komunikaciju; • Upoznavanje èinjenice da je jezik organizovan po hijerarhirskoj strukturi; • Diskutiranje razvojnih efekata u usvajanju jezika; • Vrednovanje teorije o usvajanju jezika; • Pretpostavka da li životinje usvajaju jezik ili ne; • Ispitivanje uticaja jezika na mišljenje i ponašanje. <ul style="list-style-type: none"> • Opisivanje dva ciklusa sna; • Upoređivanje teorija koje objašnjavaju zašto spavamo; • Identifikovanje tipova poremeæaja sna; • Demonstriranje pojma individualnih razlika
--	--

<p>i interpretiraju snove</p> <ul style="list-style-type: none"> • Fenomen hipnoze i njegova upotreba • Kategorije psihoaktivne droge i njeni efekti 	<p>što se tiče sadržaja sna;</p> <ul style="list-style-type: none"> • Upoređivanje različitih teorija i koristi o shvatanju snova; • Opisivanje nekoliko hipnotičkih fenomena; • Objašnjavanje upotrebe hipnoze u psihologiji; • Razlika kategorija glavnih psihoaktivnih droga i njihovi efekti; • Vrednovanje efekata narkotičkih, depresantnih, stimulativnih i halucinacionih droga.
--	---

Sociokultura (19 časova)	
<p>Programski sadržaj:</p> <p><i>1. Individualne razlike</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Koncepti koji se vezuju sa mjerenjem individualnih razlika • Međusobni uticaj nasljeđivanja i sredine na individualne razlike • Priroda inteligencije • Priroda testiranja inteligencije <p><i>2. Ličnost i njegovo vrednovanje</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Šta se podrazumijeva pod ličnošću i konstruktima ličnosti • Pristup i teorije ličnosti • Sredstva vrednovanja upotrebljavana kod ličnosti 	<p>Očekivani rezultati:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Definisane i razumijevanje prirode sastavljanja testova o inteligenciji, kreativnosti i ličnosti; • Opisivanje osnovnih koncepata statistike testiranja; • Objašnjavanje kako je inteligencija pod uticajem nasljedstva i sredine; • Povezivanje inteligencije sa upotrebom vještina i kognitivnih strategija; • Opisivanje kako se inteligencija mijenja sa vremenom; • Opisivanje teorije o inteligenciji; • Diskutovanje kako testovi inteligencije predstavljaju razlike između ljudi; • Objašnjavanje zašto testovi inteligencije mogu predvidjeti dostignuća ljudi; • Objašnjavanje ograničene upotrebe konvencionalnih testova inteligencije. <ul style="list-style-type: none"> • Definisane ličnosti kao jedinstvenog načina mišljenja i djelovanja; • Objašnjavanje uloge konstrukta ličnosti kao okvir za organizaciju fenomena ponašanja; • Objašnjavanje karakteristika psihoanalitičkih, kognitivno-bihevioralnih, humanističkih i onih oblika; • Identifikovanje značajnih doprinosa u našem shvatanju o ličnosti;

<p><i>3. Psihološki poremećaji</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Karakteristike i porijeklo anormalnog ponašanja • Metode koje se koriste u razrješavanju anormalnog ponašanja • Glavne kategorije anormalnog ponašanja • Uticaj mentalnih poremećaja <p><i>4. Tretiranje psiholoških poremećaja</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Èuvene primijenjene metode o tretiranju ljudi sa mentalnim poremećajem • Vrste praktikanata koji tretiraju ljude sa mentalnim poremećajem • Etièka i pravna pitanja koji se vezuju za tretiranje ljudi sa mentalnim poremećajem <p><i>5. Socijalne i kulturne dimenzije ponašanja</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Stavovi i socijalno 	<ul style="list-style-type: none"> • Diferenciranje između objektivnih i projektivnih tehnika u vrednovanju ličnosti; • Opisivanje upotrebljenih testova u vrednovanju ličnosti. <ul style="list-style-type: none"> • Identifikovanje običnih karakteristika anormalnog ponašanja; • Citiranje primjera anormalnog ponašanja; • Povezivanje suda o anormalnom ponašanju i konteksta gdje se pojavljuju ovi sudovi; • Opisivanje glavnih objašnjenja o porijeklu anormalnog ponašanja; • Identifikovanje ciljeva raznih istraživaèkih metoda anormalnog ponašanja; • Identifikovanje prednosti i ogranièenosti raznih istraživaèkih metoda anormalnog ponašanja; • Diskutovanje o glavnim kategorijama anormaliteta; • Diskutovanje stigme koja udružuje anormalitet; • Razmatranje mogućnosti za promovisanje razumijevanja anormalnog ponašanja. <ul style="list-style-type: none"> • Opisivanje disponibiliteta i prilagođenosti raznih načina tretiranja ljudi sa psihološkim poremećajem; • Opisivanje karakteristika tretiranja i efektivne preventive psiholoških poremećaja; • Identifikovanje kategorije terapeuta u saglasnosti sa obrazovanjem i njihovom obukom; • Opisivanje strategije za pronalaženje potrebnog terapeuta za različite vrste poremećaja; • Opisivanje povezanosti između mentalnog zdravlja i zakona; • Razlaganje uticaja zakona o prakticiranju psihoterapije. <ul style="list-style-type: none"> • Demonstriranje razumijevanja o perceptiranju osobe;
---	---

<p>suđenje</p> <ul style="list-style-type: none"> • Socijalne i kulturne kategorije • Grupni procesi • Socijalni uticaj 	<ul style="list-style-type: none"> • Opisivanje procesa uticaja atribuiranja na objašnjenja koje dajemo o ponašanju; • Identifikovanje izvora na formiranje stavova; • Vrednovanje nekoliko metoda koje se upotrebljavaju za promjenu stavova; • Identifikovanje socijalnih i kulturnih kategorija; • Diskutovanje o procesu uticaja socijalnih i kulturnih kategorija na ponašanje; • Opisivanje efekta o prisutnosti drugih na individualno ponašanje; • Opisivanje kako socijalna struktura može utjecati na međugrupne odnose; • Objašnjenje prirode jednostranosti i diskriminacije; • Opisivanje okolnosti gdje je moguće da se dogode sličnost i obojnost; • Diskutiranje o altruizmu u porodici; • Diskutiranje značenja agresivnosti.
--	---

MEĐUPREDMETNI PRISTUP

Predmet psihologije za srednje škole uključuje mnoge elemente nauka i razne oblasti nauke. Općenito, najznačajniji međupredmetni pristupi su:

- U kategoriji o historiji i metode istraživanja u psihologiji predmetni materijal je tijesno povezan sa oblasti statistike.
- U kategoriji o biopsihologiji predmetni materijal je povezan sa naukom biologijom, sa anatomijom i fiziologijom, sa kulturologijom, kao i sa poljem mentalnog zdravlja.
- U kategoriji o životnom razvoju značajna podudarna tačka je sa biologijom i oblasti tehnologije.
- Materijal o kategoriji o kognitivitetu je tijesno povezan sa biologijom i lingvistikom.
- U kategoriji o sociokulturi međupredmetni pristup bavi se uglavnom sa kulturologijom, sociologijom, oblasti mentalnog zdravlja i konkretnije sa psihijatrijom.

METODOLOŠKA UPUTSTVA

Izgleda teško za nastavnika (naročito oni koji æe po prvi put predavati predmet psihologije) da primijeni navedene standarde tokom nastavnog procesa. Jedna od taèaka gdje se nastavnici mogu osloniti su oèekivani *sugerisani* rezultati, koji se mogu koristiti ne samo kao dobra osnova za izgradnju aktivnosti u uèionici, nego i kao taèka referisanja za planiranje vremena, jedan problem sa kojim postoji velika moguænost da se suoèavaju nastavnici. Takoðe, oèekivani rezultati mogu se koristiti znaèajno za objektivno vrednovanje uèenika. Sa druge strane, ovi rezultati služe za stvaranje jedne solidne osnove znanja od strane uèenika o psihologiji kao nauci, popunjavajuæi ovako jedan znaèajan dio njihovog formiranja, što im omogućuje da bolje upoznaju sebe i druge. Oèekivani rezultati mogu se koristiti kao integralni dio na planu nastave, gdje se mogu obuhvatiti takoðe i materijali koji su potrebni za èas, njegovo trajanje, i dr.

Posebno se preporuèuje za predstavljeni plan i program upotreba audiovizuelnih sredstava da bi se omogućilo što bolje razumijevanje datih materijala od strane uèenika. Istina je da na Kosovu, didaktièki materijali za psihologiju nedostaju u jednoj velikoj mjeri, ali treba reæi da se stanje u vezi s tim poboljšava iz dana u dan. U ovom kontekstu, nastavnici treba da budu oštroumni i da su u stanju da upotrebljavaju audiovizuelna sredstva na èasovima psihologije.

Jedan kvalitetan i smio plan i program može se primijeniti samo oslanjajuæi se na nastavnike koji podstieü interaktivno uèenje, koji integrišu tehnološke elemente na predavanjima i imaju znanje za obavljena istraživanja o posebnim temama. Nastavnici treba da ohrabruju izražavanje misli i razlièitih stavova tokom nastavnog èasa u cilju omogućavanja boljeg razumijevanja individualnih i kulturnih stanovišta. U meðuvremenu, nastavni kadar predmeta psihologije treba meðusobno da vrši razmjenu informacija jedno-drugog, da budu obuèeni tehnološkim znanjem i da uzimaju uèešæe u raznim situacijama (konferencije, seminari) koji se povezuju sa psihologijom i njenom nastavom uopšte, otvarajuæi zeleno svijetlo profesionalnom razvoju.

Neke od metoda koje se preporuèuju u primjeni navedene nastavne filozofije, sa ciljem postizanja standarada postavljenih za ovaj predmet, treba da budu:

Individualni rad

Ova metoda rada bila bi pozitivna da se upotrebljava onoliko puta koliko nastavnik prosudi da uèenik treba da reflektuje na individualan

naèin u prvom redu koncepte i pitanja koji se tretiraju u razredu. Ova metoda može se preplitati sa radom u parovima.

Rad u parovima

Ovoj metodologiji rada obièno prethodi individualni rad. Ova metodologija rada upotrebljava se obièno da bi se potvrdila znanja uèenika i da im se pruži moguænost da stvore jedan diskusioni ambijent meðu njima.

Rad u malim grupama

Ova metodologija utièe da uèenici pod prismotrom nastavnika diskutuju svoje ideje u grupi, da formulišu mišljenja na ekipni naèin i da ih prezentiraju ispred razreda.

Podjela odjeljenja u dvije grupe

Ova metodologija bila bi idealna naroèito kada nastavnik cilja da podstakne diskusiju i izražavanje stavova o konceptima ili određenim pitanjima od strane uèenika.

Pitanja autoriteta

Ova metoda je veoma znaèajna da uèenici reflektuju kritièki odnos prema materijalu koji im se pruža.

VREDNOVANJE

Na naèin, da se vrednovanje reflektuje objektivno, dobijena znanja uèenika u razredu, njihova integracija o liènom mišljenju, izražavanje istih pismenim izražavanjem, preporučene metode vrednovanja su:

Posmatranje

Ova metoda važi za vrednovanje aktivnosti u razredu. Nastavnik može da zabilježi posmatranja uèenika u dnevnik u cilju sistematizacije i izbjegavanja moguænosti zaboravljanja detalja o svakom uèeniku.

Pismeni test

Ovu metodu vrednovanja treba primjenjivati poslije svake nastavne kategorije, kao i na kraju predmeta.

Esej

Ova metoda vrednovanja upotrebljava se sa ciljem da se potvrdi koliko može da integriše i da reprodukuje uèenik dobijena znanja pomoæu

pisanja. Takođe, metoda esej bila bi idealna kako bi vidjeli kakav lieni stav ima uèenik prema tretiranim konceptima u razredu. Dalje, ova metoda važi i kao predpriprema uèenika za jedan akademski unapređeni rad, ako pohađa univerzitetske studije. Normalno, esej bi bio jedan zadatak koji bi se zadavao na kraju predmeta, ali se može koristiti i tehnika minieseja, ako se smatra opravdanom od strane nastavnika.

Usmeni test

Ova metoda vrednovanja bila bi korisna radi verifikovanja steèenih znanja u razredu. Takođe, uèenici bi imali mogućnost da usvoje još više znanja govoreći o terminima i specifiènim steèenim znanjem.

Literatura

- Nushi, Pajazit, “*Psikologjia*” *Për klasën e II-të gjimnaz*, IK Libri Shkollor, Priština, 2001;
- Nushi, Pajazit, “*Psikologjia e përgjithshme II, Njeriu dhe personaliteti i tij në psikologji*”, Priština, 1999;
- Dragoti, Edmond, “*Psikologji Sociale*”, IK Libri Universitar, Tirana, 1999;
- Pango, Ylli, “*Psikologjia Sociale*”, Tirana, 1997;
- Musai, Bardhyl, “*Psikologji edukimi*”, IK “Pegi”, Tirana, 1999;
- Pettijohn, Terry, “*Psikologjia: Një hyrje konçize*”, Tirana, 1996.

Jedan drugi vazan izvor literature za ovaj predmet, osnovan na ovom planu i programu, bit æe i knjiga koja æe izaæ u septembru 2004 god.

PSIHOLOGIJA

Opšta gimnazija i gimnazija društvenih nauka
(2 časova sedmično, 66 časova godišnje)

UVOD

Sada je veæ poznata èinjenica da je nauka psihologije i profesija psihologa veoma popularna u svijetu. Ova popularnost nije ostavila a da ne obuhvati i kosovsko društvo. Ovaj društveni interes za studiranje ove nauène grane je puno više porastao nakon rata. Ovako veliko interesovanje dolazi kao posljedica velikih opštih ljudskih napora kako bi, prvo sebe upoznali, a zatim i druge, kako bi bolje shvatili ponašanje, ljudi, da bi više vodili raèuna o personalnom zdravlju, da bi bolje odgovorili društvenim i tehnološkim promjenama, da bi stvorili društvo kod kojeg æe nadvladati poštovanje za prava èovjeka i opšte blagostanje, kao i da bi se saèuvala prirodne vrijednosti sredine. Prezentirani program se ovdje zalaže da da najbolji pregled, upravo da se stvori takvo stanje gdje æe porasti interes mladih Kosovara za psihologiju.

Ovaj plan se zalaže da omoguæi pregled i da iznese savremene tokove psihologije kao nauke, prilagoðavajuæi se s druge strane razvoju i znanjima kosovskih uèenika. Ovo im daje moguænost da se približe svojim suvršnjacima u svijetu, koji psihologiju izvršavaju u jednu od najobæavajuæih profesija novog stoljeæa. Dizajn plana i programa daje jednu dobru moguænost i sa taèke gledišta nastavne dinamike: on, ustvari, je izraðen da bi olakšao meðuaktivnost u razredu na naèin da uèenicima bude što lakše (1) da dobiju znanja za pojave i glavne psihološke koncepte psihologije i (2) da personalno reflektuju i primjenjuju više od tih znanaja i odnosa sa njima.

U pomoæ nastavnom procesu dolaze i *objektivi* za svaku tretiranu temu. Ovi objektivi ciljaju da “razmontiraju” misaone procese i ljudska individualna i društvena ponašanja kako za nastavnike, tako i za uèenike. Jednu drugu pomoæ za nastavni proces i onaj vrednovanja osobito dolazi od *oèekivanih rezultata*. Evidencija ovih rezultata daje nastavniku moguænost da bude objektivniji pri vrednovanju i da što bolje mjeri

uspjeh u nastavnom procesu ovog predmeta. Sa druge strane, uèenicima se putem oèekivanih rezultata približava mogućnost da dobiju realan pogled za sposobnosti i njihova znanja iz ovog predmeta i da se sistematski angažuju u svom daljem usavršavanju. U opštem planu, plan i program psihologije za XII razred, vjerujemo da æe dati još jednu skromnu pomoæ u stvaranju jedne edukativne i kulturne raznolikosti.

CILJEVI

Glavni ciljevi predmeta psihologije za XII razred srednje škole bi bili:

1. Produbljivanje znanaja uèenika putem psihologije, njenim metodama istraživanja i njenim tradicionalnim poljima (oblastima);
2. Shvatanje koncepata psihologije i glavnih psiholoških termina od strane uèenika;
3. Poznavanje i razumijevanje uèenika sa ulogom i uticajem unutrašnjih i spoljnih faktora na psihu èovjeka i njegovu psihološku funkciju;
4. Primjena znanja dobijenih od uèenika iz njihovog svijeta shvatanja o sebi i društvu koje ih okružuje.

OBJEKTIVI

Predmetni materijal predmeta psihologije za XII razred srednjih škola je dizajniran, da na kraju njega, uèenik može da:

- 1) Demonstrira jedan zadovoljavajuæi nivo znanaja iz nauke psihologije**
 - U vezi sa glavnim pravcima psihologije
 - Na planu razlika između glavnih pravaca psihologije što se tièe naèina, kako oni izuèavaju psihologiju
 - O metodama istraživanja u psihologiji
- 2) Da razrade prirodu psiholoških koncepata kod individualaca i društva**
 - U vezi sa ljudskim razvojem kao procesom

- Između nekoliko teorija o ljudskom razvoju
- Objašnjenja o procesu učenja
- Sa tačke gledišta fenomena pamćenja i njegovih posebnih aspekata
- Na planu procesa mišljenja i jezika sudjelovanja među njima
- Prema glavnim stanjima svijesti

3) Da objasni osnovne naučene fenomene odnosa društvo- individualna

- Pojam ličnosti i načina njegovog vrednovanja
- Opis karakteristika života odraslih
- Opisu uticaja socijalnih i kulturnih dimenzija u ponašanjima
- Razrada pitanja o mentalnom zdravlju i onom fizičkom.
- Demonstriranje pojmova o vrijednostima i vjeri

4) Da identifikuje temeljne individualne misaone procese i njihov uticaj na određene situacije

- Identifikujuæi biološke osnove ponašanja
- U objašnjenju osjeta i percepiranja i njihovih posebnih aspekata
- U opisu motivacija i emocija u personalnom psihološkom konceptu
- U poznavanju i opisu seksualnih funkcija èovjeka i fenomena polnih uloga
- U poimanju fenomena stresa i aplikaciji dobijenih znanja u vezi sa personalnim psihološkim životom

PROGRAMSKI SADRŽAJ			
KATEGORIJE	POTKATEGORIJE	Broj časova	%
Historija psihologije i metode istraživanja u psihologiji	Razvoj psihologije kao nauke	10	15.15
	Glavne psihološke teorije		
	Metode psihološkog istraživanja		
Biopsihologija	Biološke faze ponašanja	19	28.78
	Osjeti i percepiranja		
	Motivacija i emocije		
	Seksualnost i polnost		
	Stres, (savlađivanje) kako ga prebroditi i zdravlje		
Životni razvoj	Ljudski razvoj tokom života	4	6.06
Kognitivitet	Učenje	14	21.21
	Pamæenje		
	Mišljenje i jezik		
	Stanja svijesti		
Sociokultura	Liènost	19	28.78
	Mentalno zdravlje i ono fizièko		
	Kulturne i socijalne dimenzije ponašanja		
	Karakteristike života odraslih		
	Vrijednosti i vjera		

**SADRŽAJ PREDMETA PO KATEGORIJAMA
SA OÈEKIVANIM REZULTATIMA**

Historija psihologije i metode psihološkog istraživanja (10 časova)	
Programski sadržaj:	Očekivani rezultati:
<p>2. Šta je psihologija i koje je ona promjene pretrpjela tokom svojeg razvoja</p> <ul style="list-style-type: none"> • Discipline i alternativne poddiscipline u psihologiji • Koncepti tijesno povezani sa psihološkim istraživanjima • Šta je etika istraživanja sa ljudima i životinjama 	<ul style="list-style-type: none"> • Opis humanih gledišta, feminističkih i socijalnog konstruktivizma • Upoređivanje humanističkih, feminističkih i socijalnog konstruktivizma. • Identifikovanje razvoja etičkih koncepata u ljudskom istraživanju i istraživanju životinja • Nabranjanje nekoliko etičkih pravila kod istraživanja • Diskusije o razvoju psihologije kao empirijske nauke • Značaj etičkih principa u psihološkim istraživanjima
Međupredmetni pristupi:	
U ovoj kategoriji predmetni materijal je tijesno povezan sa poljem statistika.	

Biopsihologija (19 časova)	
Programski sadržaj:	Očekivani rezultati:
<p>6. Biološke osnove ponašanja</p> <ul style="list-style-type: none"> • Nervni sistem i svjesno iskustvo • Nasljeđe i sredina: šta je od veæeg znaèaja? • Istraživanja o nasljeðu kod ljudi • Endokrini sistem èovjeka • Istraživanja u vezi sa mozgom 	<ul style="list-style-type: none"> • Identifikovanje veza između nervnog sistema i svjesnosti • Objašnjenje uloge hemisfera u svjesnom psihičkom životu èovjeka • Opis kako neuropsihologija određuje koncept “sebe” • Diskusija o rezultatima istraživanja razlika između žena i muškaraca u funkcionisanju mozga • Opis i diskusija o rezultatima istraživanja o nasljeðu kod ljudi. • Funkcionisanje endokrinog sistema èovjeka • Opis funkcije i mjesta luèenja žlijezda endokrinog sistema

<p><i>Osjećaj i percepcija</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Orijentacija i kretanje • Osjetljivost kože i bol • Perceptivne snage: porijeklo (postanak) i uticaji • Rebus perceptiranja i kulturni diverzitet 	<ul style="list-style-type: none"> • Objašnjenje koncepata orijentacije i kretanja našeg tijela • Opis osjetljivosti kože u osjetima • Opis kulturnih razlika na osjetima bola • Objašnjenje sposobnosti povezanih u perceptiranju • Objašnjenje koncepta ekstra osjetljivog percepiranja • Opis kulturnih razlika koje se tiču percepiranja.
<p><i>7. Motivacija i emocija</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Motiv ljubavi i njegovi kulturni elementi • Seksualni motiv i njegovi elementi • Elementi emocija • Agresivnost: emocionalni i motivacioni aspekti 	<ul style="list-style-type: none"> • Opis motiva ljubavi kao jednog od osnovnih motiva čovjekovog života • Diskusija kulturnih varijacija emocionalnog života, psihičkog života čovjeka • Razrada glavnih elemenata emocija • Identifikovanje psiholoških elemenata volje • Imenovanje bioloških karakteristika volje • Diskusija kulturnih elemenata emocija • Objašnjenje fenomena agresivnosti i njegovih elemenata • Razrada koncepta agresivnosti sa emocionalnog i motivacionog gledišta
<p><i>8. Seksualnost i polovi</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Poznavanje, stavovi i seksualno ponašanje • Seksualna poremećenost i polni identitet • Seksualnost i nekoliko oblika njenog izražavanja 	<ul style="list-style-type: none"> • Opis veze između stavova i seksualnog ponašanja • Identifikovanje glavnih simptoma psihoseksualnih poremećenosti i polnog identiteta • Opis nekoliko oblika izražavanja seksualnog ponašanja
<p><i>9. Stres, njegovo savlađivanje i zdravlje</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Biološki i emocionalni faktori stresa • Lični faktori i njihov uticaj na stres • Kontekstni faktor i stres • Razlika ponašanja vezanih za zdravljem 	<ul style="list-style-type: none"> • Identifikovanje i objašnjenje bioloških izvora stresa • Redosljed i objašnjenje mogućih emocionalnih reakcija na stres • Redosljed i objašnjenje ličnih faktora i njihova veza sa stresom • Identifikovanje kontekstnih faktora na izražavanje i težinu stresa • Identifikovanje i opis strategija za razliku ponašanja povezanim sa zdravljem

Međupredmetni pristupi:

U ovoj kategoriji predmetni materijal je povezan sa naukom biologije, sa anatomijom i fiziologijom, sa kulturologijom, kao i sa poljem mentalnog zdravlja i onog javnog.

Životni razvoj (4 časa)**Programski sadržaj:***5. Razvoj odraslih*

- Odrasli: priroda razvoja i prelazak u ovu fazu
- Rana zrelost i ona srednja
- Pozna zrelost i prelomno doba
- Opšte karakteristike faze prije smrti

Očekivani rezultati:

- Opis fizičkih promjena, kognitivnih i socijalnih od perioda zrelosti do smrti
- Objašnjenje prirode razvoja u zreloj dobi
- Identifikovanje glavnih osobina prelaska u zrelo doba
- Teorija životnih faza u zrelosti
- Razlaganje prirode razvoja u prelomnoj dobi
- Identifikovanje glavnih pitanja u vezi sa mentalnim zdravljem u toku prelomnog doba
- Opis procesa suočavanja sa ličnom smrću
- Opis procesa suočavanja sa smrću nekog drugog

Međupredmetni pristupi:

U ovoj kategoriji jedno veoma važno stajalište predmetnog materijala iz psihologije sa materijalom iz drugih polja je i ono sa biologijom i poljem tehnologije.

Kognitivitet (14 časova)**Programski sadržaj:***1. Kod učenja*

- Biološka ograničenja učenja
- Kognitivni uticaji kod učenja
- Veživni modeli učenja
- Biheviorizna aplikativna analiza

Očekivani rezultati:

- Opis nekoliko ograničenja koja kod učenja dolaze iz biologije
- Objašnjenje nekoliko glavnih koncepata bioloških ograničenja kod učenja
- Identifikovanje glavnih uticaja učenja
- Diskusija o glavnim teorijama kognitivnih uticaja učenja
- Opis veživnih modela učenja
- Opis kognitivnih uticaja učenja

<p>2. <i>Pamæenje</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Teorije o pamæenju • Kritika teorija o pamæenju • Zaboravljanje i njegove karakteristike • Spreæavanje zaboravljanja: koliko je moguæ ovaj proces? • Napori za preplitanje biologije i psihologije pamæenja <p>3. <i>Mišljenje i jezik</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Pitanja obrazlaganja i izbora problema • Rasuðivanje i odluèivanje • Produkt (izvedba) jezika: glavni koncepti • Jezik i komunikacija • Jezik, mišljenje i kultura <p>4. <i>Stanja svijesti</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Obrazlaganje svijeta snova • Svakodnevne razlike svjesnih stanja • Druga stanja svijesti • Hipnoza: njena priroda i teorije o njoj • Pitanja vezana za psihoaktivne droge 	<ul style="list-style-type: none"> • Pregled upotrebe aplikativne biheviroistiæke aplikativne analize od strane psihologa • Identifikovanje glavnih elemenata aplikativne biheviroistiæke analize • Imenovanje nekoliko teorija o pamæenju • Razlika glavnih karakteristika raznih teorija o pamæenju • Opis rada dvaju pionira istraživanja o pamæenju: Ebingaus i Bartlet • Opis nekoliko glavnih karakteristika pamæenja • Davanje personalnih primjera zaboravljanja • Identifikovanje tehnika spreæavanja zaboravljanja • Diskusija o spreæavanju zaboravljanja • Objašnjenje koristi od preplitanja biologije i psihologije u vezi sa pamæenjem • Identifikovanje glavnih karakteristika potvrðivanja i izbora problema • Nabranjanje nekoliko vrsta mišljenja u vezi sa izborom problema • Opis veza izmeðu izbora problema i ljudske inteligencije • Opis jezièkih lapsusa • Diskusija o konceptu i artikulaciji jezika • Identifikovanje veza izmeðu jezika i komunikacije • Diskusija o principima razgovora • Identifikovanje razlika meðu polovima kod jezika i komunikacije • Diskusija o relativitetu jezika • Opis sadržaja snova • Diskusija o pojmu snova • Obrazlaganje funkcije snova • Obrazlaganje sanjanja u toku dana • Opis raznih oblika stanja svijesti kao hipnoza, meditiranje, haluciniranje i dr. • Objašnjenje fenomena hipnoze • Diskusija o elementima debate vezanim za psihoaktivne droge
--	--

Međupredmetni pristupi:

Predmetni materijal u kategoriji kognitiviteta je tijesno povezan sa biologijom i lingvistikom.

Sociokultura (19 časova)**Programski sadržaj:****5. Liènosti**

- Psihodinamièke i humanistièke teorije o liènosti
- Teorije samouèenja i one kognitivne o liènosti
- Teorije o sebi
- Upoređivanje teorija liènosti

6. Mentalno i fizièko zdravlje

- Zdravlje i psihologija: historijska dubina odnosa
- Prevažilaženje (prebrođivanje) bolesti i promocija zdravlja
- Promocija mentalnog komunitarnog zdravlja
- Spreèavanje: vrijednost i njene glavne karakteristike

7. Socijalne i kulturne dimenzije ponašanja

- Percepiranje liènosti za društvo i ljubav
- Opšti određivaè (determinator) međupersonalnog privlaèenja

Oèekivani rezultati:

- Identifikovanje glavnih elemenata Frojdove teorije o liènosti
- Objašnjenje pos-Frojdovih teorija o liènosti
- Obrazlaganje humanistièke teorije Rodžersa o liènosti
- Opisivanje teorije liènog konstrukta (smisla, sastava) Kela.
- Identifikovanje teorije socijalnog uèenja (Bandura)
- Nabranjanje nekoliko dinamiènih aspekata samo-koncepata
- Zapažanje nekoliko glavnih razlika među teorijama liènosti.
- Identifikovanje historijskog razvoja veza između psihologije i zdravlja
- Objašnjenje o tome kako se razlikuju i interpretiraju simptomi fizièkih bolesti
- Citiranje primjera razlike simptoma fizièkih bolesti
- Opis glavnih elemenata promovisanja mentalnog komunitarnog mišljenja
- Objašnjenje nekoliko koncepata koji se povezuju sa spreèavanjem kao preventiranje, incidencija i dr.
- Diskusija o vrijednostima i uticajima programa spreèavanja
- Demonstriranje pojma o perceptiranju liènosti za društvo i ljubav
- Opis glavnih elemenata uticaja međupersonalnog privlaèenja liènosti
- Identifikovanje glavnih determinatora (određivaèa) za međupersonalno

<ul style="list-style-type: none"> • Njegovanje (zaštita, èuvanje odnosa) <p>8. <i>Karakteristike života odraslih</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Glavne faze životnog ciklusa porodice • Aktualna tendencija porodica • Glavne karakteristike prilagoðavanja u braku • Vrste naèina života odraslih <p>9. <i>Vrijednosti i vjera</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Moralni razvoj i ljudske vrijednosti • Vaspitanje i podsticanje vrijednosti • Vjera i psihologija 	<p>privlaèenje. Identifikovanje nekoliko polnih razlika u meðupersonalnom dogaðanju (saglasnosti)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Objašnjenje oèekivanja u odnosu sa realnošæu u meðupersonalnim odnosima • Jednakost (ravnopravnost) u odnosima <ul style="list-style-type: none"> • Nabranje glavnih faza životnog porodiènog ciklusa • Identifikovanje glavnih karakteristika sparivanja • Objašnjenje razlika u životu liènosti kad se postaje roditelj • Opis nekoliko dinamika porodica, koji imaju èlanove adolescente • Opis dinamika porodice u sluèaju kada je roditelj adolescent • Identifikovanje oèekivanja koja izlaze iz naglašenosti braka • Objašnjenje karakteristika komuniciranja i braènog konflikta • Objašnjenje uzroka i posledica nasilja u porodici <ul style="list-style-type: none"> • Diskusija o vrijednostima psihologije kao nauke • Identifikovanje glavnih taèaka faza moralnog rezonovanja (Kolberg) • Diskusija o kritikama teorije moralnog rezonovanja • Objašnjenje karaktera obrazovanja i vaspitanja u vezi sa moralnim vrijednostima • Opisivanje nekoliko elemenata historije psihologije vjere • Diskusija o prirodi vjere • Opis glavnih karakteristika vjerskog doživljavanja
<p>Meðupredmetni pristupi:</p> <p>U kategoriji sociokulture meðupredmetni pristupi se u glavnom tièu kulturologije, sociologije, polja mentalnog zdravlja i konkretno psihijatrije kao i teologije.</p>	

METODOLOŠKA UPUTSTVA

Izgleda da je teško za učenje (posebno za one koji će po prvi put predavati predmet psihologije) i primjenu gore navedenih standarda tokom nastavnog procesa. Jedna od tačaka gdje profesori mogu da se oslone su *osigurani* očekivani rezultati koji mogu da se upotrijebe, ne samo kao jedna dobra osnova stvaranja aktivnosti u razredu, već i kao tačka referisanja o planiranju vremena, jedan problem sa kojim ima puno mogućnosti za istrajnost profesora. Takođe, očekivani rezultati mogu da se veoma dobro upotrijebe za objektivno vrednovanje učenika. Sa druge strane, ovi rezultati služe za stvaranje jedne solidne osnove znanja od strane učenika za psihologiju kao nauku, dopunjavajući tako jedan značajan dio njihovog formiranja, što im omogućava da bolje upoznaju sebe i druge. Dakle, očekivani rezultati mogu da se koriste kao integralni dio u nastavnom planu profesora za svaki određeni čas, gdje se mogu obuhvatiti, takođe i materijali koji su im potrebni za čas, i za njihovu trajnost.

Naročito se preporučuje da se za dati plan i program upotrebljavaju audiovizuelna sredstva kako bi se što bolje omogućilo shvatanje datog materijala od strane učenika. Tačno je da za psihologiju nedostaju dinamična sredstva u velikoj mjeri na Kosovu, ali treba reći da se stanje u vezi sa ovim mijenja iz dana u dan. U tom smislu, profesori treba da su otvoreni i spremni za upotrebu audiovizuelnih sredstava na časovima psihologije.

Jedan kvalitetan i smjeli plan i program može se primjenjivati samo oslanjajući se na nastavnikovo izlaganje koje će podsticati učenike na međuaktivno učenje, da integriraju elemente tehnologije u nastavi i koji će posjedovati znanje za istraživanja koja će se vršiti kod određenih tema. Nastavnici će ohrabrivati izražavanje mišljenja i raznih stavova u toku nastavnog časa kako bi omogućili najbolje poimanje individualnih i kulturnih gledišta. U međuvremenu, nastavnički stav predmeta psihologije treba da razmjenjuje informacije – jedan sa drugim. Nastavnik treba da je treniran sa tačke gledišta tehnologije i treba da bude učesnik raznih događaja (konferencije, seminari) koji su uopšte u vezi sa psihologijom i sa njenom nastavom posebno, otvarajući tako zeleno svjetlo profesionalnog razvoja.

Tako, nekoliko metoda koje se preporučuju za primjenu filozofije gore pomenute nastave, u cilju postizanja postavljenih standarda za ovaj predmet bi bile:

Individualni rad – ova metodologija bi bila veoma pozitivna ako se primijeni onoliko puta, koliko nastavnik prosudi da učenik treba da

reflektuje svoja znanja na individualan naèin, u prvom redu o konceptima i tretiranim pitanjima u razredu.

Ova se metodologija može preplitati sa radom u parovima.

Rad u parovima – Ovoj metodologiji rada obièno prethodi individualni rad. Ova se metodologija rada uobièajeno koristi, kako bi se ponovo potvrdila uèenièka znanja i kako bi im se dala moguænost da stvore jedan ambijent za diskusiju meðu njima.

Rad u malim grupama – Ova metodologija utièe na uèenike da pod pratnjom nastavnika (profesora) imaju moguænosti da diskutuju o svojim idejama u grupi, da formiraju mišljenja na ekipni naèin i da ih prezentiraju pred razredom.

Podjela razreda na dvije grupe – ova bi metodologija rada bila idealna, naroèito kada nastavnik cilja da podstakne uèenike na diskusiju i iznošenje stavova o konceptima ili odreðenim pitanjima koje æe oni postavljati.

Pitanje autora – Ova metoda je veoma znaèajna jer æe uèenici direktno, u oèi, reflektirati kritiku na materijal koji im se pruža.

VREDNOVANJE

Na naèin kako bi se vrednovanje objektivno reflektiralo znanja dobijena od uèenika u razredu, njihovo integriranje u personalnom mišljenju, izražavanju istih pisanim putem, preporuèljive metode bi bile:

Posmatranje –Ova metoda služi da se vidi i vrednuje aktivnost uèenika u razredu. Nastavnik može da bilježi svoja posmatranja u svom dnevniku na naèin da ima sistematizaciju po ovoj taèki i kako bi izbjegao moguænost zaboravljanja detalja za svakog studenta(uèenika).

Pismeno testiranje –možda bi bilo dobro da se ova metoda vrednovanja primjenjuje poslije svake nastavne kategorije, a isto tako i na kraju predmeta.

Esej – ova metoda vrednovanja æe se primjenjivati u cilju potirivanja o tome koliko uèenik može da integrira i reprodukuje steèena znanja pisanim putem. Isto tako, esej bi bio idealna metoda da bi se vidio

personalni stav koji uèenik ima prema konceptima tretiranim u razredu. Dalje, ova metoda važi kao predpriprema uèenika za jedan unaprijeđeni akademski rad, ako bi nastavili univerzitetske studije. Normalno, esej bi bio jedan zadatak kojeg treba dati na kraju predmeta, ali se može primjeniti i tehnika mini-eseja, ako nastavnik vidi da je to potrebno.

Usmeni test – ova metoda vrednovanja bi bila od vrijednosti za verifikovanje znanja koja su dobijena u razredu. Takođe, uèenici bi imali mogućnost da govorom više usvoje termine i specifično dobijena znanja.

Literatura

Dragoti, Edmond (1999) *“Socijalna psihologija”*, ShB Univerzitetska Knjiga, Tirana, Albanija

Juniku, Neki (1994) *“Poglavlje iz psihologije”*

Musai, Bardhyl (1999) *“Psihologija”*, SHB “Pegi”, Tirana, Albanija

Nushi, Pajazit; Juniku, Neki; & Bërxulli, Dashmir (2004) *“Psihologija XI”*, ShB Školska Knjiga, Priština, Kosovo

Nushi, Pajazit (2001) *Psihologija za II razred gimnazije, III izdanje*, ShB “Školske Knjige, Priština, Kosovo

Nushi, Pajazit (1999) *“Opšta psihologija II, Èovjek i njegova liènost u psihologiji”*, Universitet Priština, Priština, Kosovo

Pango, Ylli (1997) *“Socijalna psihologija”* Tirana, Albanija

Pettijohn, Terry (1996) *“Psihologija: Jedan koncizni uvod.”*, Tirana, Albanija

Str. interneta: www.uni-pr.edu/filozofik/psikologji, ovo je službena stranica Departamenta Psihologije Univerziteta Prištine. Na njoj uèenici i nastavnici mogu da nađu predavanja i razne informacije, interesantne za psihologiju na Kosovu i šire.

LOGIKA

Gimnazija društvenih nauka i
Gimnazija matematike i informatike
(2 èasa sedmièno, 66 godišnje)

UVOD

Logika, je od davnina, smatrana kljuèem ili sredstvom za ulazak u sva polja znanja, u sve nauke. Ovo shvatanje ona je saèuvala, manje više do današnjih dana.

Predmet izuèavanja Logike – pojam, sud, zakljuèak, znanje, istina, znakovi, simboli, termini, indukcija, dedukcija, analiza, sinteza, apstrakcija, konkretizacija, generalizacija, specifikacija, definicija, argumentovanje, itd.- upotrebljavaju se u svim naukama, u svim djelatnostima èovjekovog života i ljudskog društva i u svakodnevnom životu svih ljudi, bilo da su to znanstvenici i filozofi, eksperti i specialisti ili obièni ljudi.

Bez pridržavanja logièkih zakona mišljenja – identiteta, protivureènosti, iskljuèenja treæeg, dovoljnog argumentovanja, itd. – nebi bila mogućaa komunikacija u svakodnevnom životu između obiènih ljudi, ni komunikacija na poljima najveæeg znanja i nauke, između samih eksperata i znanstvenika.

Logika je uvod u svakodnevnu komunikaciju u svim oblastima znanja i nauke, ona ih prožima i istovremeno, ona je rezultat komunikacije između ljudi i svih nauènih dostignuæa.

CILJEVI

Ciljevi nastavnog plana i programa predmeta logike su:

1. Shvatanje i usvajanje osnovnih pojmova i istovremeno, glavnih mišljenja i logièkog rasuđivanja od antike do savremenog doba.
2. Formiranje mišljenja i logièkog rasuđivanja uèenika i njihovo osposobljavanje da razlikuju mišljenje od logièkog rasuđivanja u ostalim poljima znanja i nauke uopšte.

3. Osposobljavanje učenika za vještu upotrebu kritičkog i analitičkog mišljenja, logičkog mišljenja i rasuđivanja u svakodnevnom životu, u govoru i pisanju.

OPŠTI I SPECIFIČNI OBJEKTIVI

Opšti objektivi ovog programa proizilaze iz ciljeva nastavnog programa predmeta Logike. Oni su u skladu sa duhovno- intelektualnim sposobnostima učenika ovog uzrasta i sa potrebama njihovog opšteg i svestranog razvoja. Iz ciljeva programa proizilaze ovi objektivi:

- 1. Shvatanje objektivne stvarnosti i međusobne povezanosti njenih oblasti – prirode, društva i psihe, kao i međusobna povezanost nauka koje se bave pružavanjem objektivne stvarnosti**
 - Formiranje ideja i jasnih koncepata o povezanosti između objektivne stvarnosti, mišljenja i jezika
 - Poznavanje položaja i uloge Logike u odnosu na druge nauke i u odnosu sa svakodnevnim životom čovjeka i društva
 - Formiranje ideja i jasnih koncepata o kategorijama i potkategorijama logike
 - Osposobljavanje učenika da razlikuju i da demonstriraju takve odnose, kao što su: sličnosti, povezanost i razlike između kategorija i potkategorija Logike
- 2. Shvatanje i savlađivanje tradicionalnih koncepcija- antičkih i klasičnih kao i savremenih koncepcija na području Logike.**
 - Osveštavanje učenika o posjedovanju logičkog znanja stečenog tokom života – prije početka učenja predmeta Logike
 - Proširivanje i produbljivanje sistema logičkog znanja stečenog tokom učenja predmeta Logike
 - Formiranje nezavisnog logičkog mišljenja učenika– kritičkog i analitičkog
- 3. Logičko–intelektualno osposobljavanje učenika za samostalan stvaralački i istraživački rad**
 - Osposobljavanje učenika radi istraživanja, da bi ispravljali greške i logičke paradokse u svakodnevnom životu, u govoru, u pisanju, u publikacijama, interpretacijama na debatama itd.
 - Osposobljavanje učenika za upotrebu i vještu primjenu raznih metoda tokom naučnog istraživanja.

PROGRAMSKA STRUKTURA

Kategorije i broj časova	Potkategorije	Programski sadržaji	Očekivani rezultati	Međupredmetna povezanost
Uvod u Logiku 4 časa	Predmet Logike	- Shvatanje riječi logika u svakodnevnom životu	- Učenik treba da zna shvatanje riječi logika, logično, nelogično idr..	Sa filozofijom, psihologijom, matematikom i gramatikom
		- Etimološko shvatanje riječi logike	- Iz kog jezika potiče riječ logika i šta je njeno značenje	
		- Predmet Logike i njeno određenje	- Šta proučava Logika i određenje predmeta koji ona proučava	
	Logika i druge nauke	Odnos Logike sa drugim naukama: filozofijom, psihologijom, matematikom i gramatikom	- Povezanost Logike sa drugim naukama – sličnosti i razlike među njima	
Objektivna stvarnost 7 časova	- Mišljenja o objektivnoj stvarnosti	- Objektivna stvarnost - prirodna, društvena i duhovna	- Učenik treba da shvati šta je objektivna stvarnost u opšte i koje su njene oblasti	Sa fizikom, hemijom, biologijom, matematikom, filozofijom, sociologijom, gramatikom
		Mišljenje o objektivnoj stvarnosti	- Kakav je odnos mišljenja sa objektivnom stvarnošću	

	- Jezik i Mišljenje	- jezik kao izraz mišljenja	- Šta je jezik, šta je mišljenje. Povezanost i razlike između jezika i mišljenja	
		- mišljenje, razmišljanje i jezik	-veza i razlike između jezika i mišljenja	
	- Proces poznavanja objektivne stvarnosti	- Znaci i simboli	- Šta su znaci, simboli i koja je razlika između njih	
		- Naziv, opisivanje i objašnjavanje	Shvatanja i razlike između naziva, opisivanja i objašnjavanja	
		- Saznanje i istina	- Razlike između vjerovanja, saznanja i oblika saznanja - Šta je istina, shvatanja o istini i kriteriji istine.	
Zakoni mišljenja. 4 časa	Vrste zakona mišljenja.	- Pojam zakona mišljenja.	- Shvatanje zakona mišljenja i razlike između naučnih zakona i zakona mišljenja	Sa ontologijom, psihologijom gramatikom
		- Zakon identiteta	- Razlika između identiteta i jednakosti - Suština i značaj zakona identiteta	
		- Zakon protivrečnosti	- Shvatanje suštine zakona protivrečnosti. -Slučajevi kada o sudovima i suprotnim pojmovima treba isključiti sud ili treći pojam.	
		- Zakon isključenja trećeg.	- Mogu li dva suprotna suda biti, istovremeno istinita. Od dva suprotna suda samo jedan može biti istinit	

		- Zakon dovoljnog razloga	- Shvatanje značaja zakona dovoljnog razloga - Kada se jedan razlog shvata dovoljnim	
Oblici mišljenja 20 časova	Pojam	- Definisanje pojma.	- Šta je pojam i koje su bitne i opšte osobine pojma - Razlike između pojma i prviđenja	Sa psihologijom filozofijom gramatikom
		- Pojam i riječ	- Odnos pojam -riječ	
		- Formiranje pojmova	-Kako se formiraju pojmovi -Šta je apstrakcija i generalizacija	
		- Sadržaj i obim pojma	- Šta se podrazumijeva pod obimom a šta pod sadržajem pojma - U kakvom se odnosu nalaze obim i sadržaj pojma	
		- Vrsta pojmova	- Vrste pojmova – apstraktni, konkretni, apsolutni, relativni, pozitivni, negativni pojmovi - njihova povezanost i razlike	
		- Odnosi među pojmovima	- Razlike između običnih pojmova i logičkih kategorija	
		- Kategorije	- Gledište Aristotela i Kanta o kategorijama	
	Sud	- Definicija i struktura suda	- Šta je suština suda/suđenja - Struktura suda i razlike između strukture sudova i razlike po njihovom kvalitetu i kvantitetu	Sa filozofijom, psihologijom, gramatikom
		- Sud i rečenica	- Razlike između suda, rečenice i propozicije	Sa filozofijom psihologijom gramatikom

		- Vrste sudova	-Kriteriji na osnovu kojih se dijele sudovi i njihove vrste	
		- Modalni sudovi (sudovi po modalitetu)	- Shvatanje modalnih sudova (koliko vrijede i kakvu vrijednost imaju sudovi)	
		- Sudovi bez subjekta i nepotpuni sudovi	- Shvatanje sudova kojima nedostaje subjekat i onih kojima nedostaje predikat	
		- Složeni sudovi	- Sudovi koji imaju više S i oni koji imaju P i njihove vrste	
		- Odnosi između sudova	- Raporti i subalternacionit, i kontraritetit, i subkontraritetit dhe ai i kontradiktës ndërmjet gjykimeve (katrori logjik)	
		- Sud i pojam	- Međusobna zavisnost između pojmova i sudova	
Oblici mišljenja 20 časova	Zaključivanje	- Definisiranje zaključivanja	- Suština zaključivanja- Kako se izvodi jedan novi sud, nepoznat od strane jednog ili više poznatih sudova – Novi sud izvodi se iz jedne jedine premise i ima isti S i P ili se oslanja na dvije ili više premisa	Sa filozofijom, psihologijom; gramatikom matematikom
		- Vrste zaključivanja	-Vrste zaključivanja : po subalternacije, opozicije, konverzionit, ekvipolencije i po kontrapozicije	
		- Direktno zaključivanje i njegove vrste - Indirektno zaključivanje	-Razlike između direktnog i indirektnog zaključivanja i njihove vrste	

		- Analogija	- Analoško zaključivanje postiže se na osnovu sličnosti poznatih stvari	
		- Indukcija	- Induktivnim zaključivanjem izvodi se jedan novi zaključak, opšti, na osnovu posebnih slučajeva	
		- Dedukcija	- Dedukcija se zasniva na opštim osobinama pojmova kako bi se došlo do istinitog zaključka	
		- Silogizmi i njihove vrste Silogističke figure	- Suština silogističkog zaključka, pravila, figure i vrste silogizama	
Formiranje i promjena ubjeđenja 2 časa	Argumentovanje	- Definisane argumenata - Sastavni dijelovi argumenata - Vrste argumenata	- Učenik shvata šta je logička argumentacija, koji su elementi i vrste argumenata kao i razliku između argumenata i zaključka	Sa metodologijom filozofije
	Poricanje	Poricanje, negiranje, elementi i vrste poricanja	- Veza između argumenata i poricanja i kako se može pobiti jedan argument	
Logičke greške 2 časa	Sofizmi i paralogizmi	- Sofizmi i paralogizmi	-Učenik shvata suštinu silogizama i paralogizama - Shvata koje greške mogu da se naprave sa ciljem da se neko obmane i koje greške mogu da se naprave iz objektivnih razloga tokom opravdavanja	Sa filozofijom psihologijom gramatikom metodologijom
		- Jezičke greške	-Koje greške imaju veze sa jezičkim pravilima	
		- Greške u mišljenju	- Koje greške imaju vezu sa pravilima mišljenja	

Metode saznanja 8 časova	Posebne metode saznanja	- Analitičko-sintetička metoda	- Razlike između logičke analize i sinteze sa njihovog običnog shvatanja - Cilj poznavanja analize i sinteze	Sa filozofijom psihologijom metodologijom gramatikom
		- Apstrakcija i konkretizacija	- Suština apstrakcije konkretizacije i razlike među njima	
		- Generalizacija i specifikacija	- Veza i razlike između specifikacije i generalizacije i njihova suština	
		- Definicija - Pravila i vrste definicije	- Suština prave definicije, pravila i vrste definicije	
		- Definisane opštih i osnovnih pojmova	- Koji su definisani a koji nedefinisani pojmovi - Karakteristične osobine pojmova	
		- Dioba i klasifikacija	- Šta je dioba a šta klasifikacija. Veze i razlike među njima - Razlika između prirodne i vještačke klasifikacije	
		- Induktivna metoda	- Suština induktivne metode i njene razlike od induktivnog zaključivanja	
		- Deduktivna metoda	Suština deduktivne metode i njene razlike od deduktivnog zaključivanja	
		- Aksiomatični sistem	-Šta je aksiomatični sistem i koji su njegovi elementi	
Metodologija naučnog istraživanja 6 časova	Proces i razvoj znanja	- Naučno istraživački rad - Karakteristike naučnog rada	- Učenik shvata i razlikuje naučni rad i djelo od rada i djela uopšte	Sa metodologijom gramatikom prirodnim i

				društvenim naukama
		<ul style="list-style-type: none"> - Izbor teme - Prikupljanje podataka - Organizovanje i obrada činjenica 	<ul style="list-style-type: none"> - Učenik stiče elementarna znanja o glavnim fazama stvaralačkog rada i osposobljava se za izradu diplomske teme i samostalno publikovanje radova 	
		<ul style="list-style-type: none"> - Interpretacija i obrada činjenica 	<ul style="list-style-type: none"> - Učenik je u stanju da identifikuje, obrađuje i interpretira činjenice 	
		<ul style="list-style-type: none"> - Hipoteza i naučni zakon 	<ul style="list-style-type: none"> - Učenik shvata šta je hipoteza, šta je naučni zakon i razlike između njih - Razlike između naučnog zakona i drugih zakona 	

METODOLOŠKA UPUTSTVA

Tokom predavanja i učenja gradiva, što je jedan te isti proces, upotrebljavaju se neke metode koje se kombinuju i dopunjavaju između sebe. Svaka pojedinačno i sve zajedno treba da osiguraju aktivno učenje učenika. One treba da pretvore nastavu u samoučenje.

- Frontalno objašnjavanje- može se upotrebiti samo kao uvod u temu
- Aktivni razgovor, tečan, jasan, razumljiv, normalan i prirodan između učenika i nastavnika.
- Rad u grupama: diskutovanje i analiza fragmenata i udžbenika koji su povezani sa temom koja se obrađuje
- Kritička analiza tema izabranih iz dnevne i periodične štampe koje se poklapaju sa temom koja se obrađuje
- Kritička analiza polemika, političke javne debate, govori i obećanja tokom izbornih kampanja i dr., što može da ilustruje i učini jasnijim sadržaj teme koja se obrađuje
- Tehnike: skice, figure za vizuelno prikazivanje različitih odnosa nastavnog sadržaja

VREDNOVANJE

Nastavnik treba da vrednuje učenika na osnovu kriterijuma utvrđenih još na početku školske godine i učenici treba da se informišu na vrijeme o kriterijumima njihovog vrednovanja. Obuhvatanje što više kriterijuma obezbeđuje i garantuje preciznije, pravilnije, potpunije i objektivnije vrednovanje učenika.

- Učenici se prate stalno i ocjenjuju na svakom nastavnom času i tokom čitave školske godine.
- Prati se i vrednuje interesovanje učenika za predmet Logika i njegovo angažovanje u toku časa i tokom cijele školske godine
- Pravi se razlika između pasivno- mehaničke i aktivno-logičke usvojene nastave

- Vrednuje se slobodna interpretacija, nov i originalan nastavni sadržaj od strane učenika, odvojen i nezavistan od nastavnika, i njegove primjene u novim situacijama
- Vrednuje se sposobnost učenika za izradu samostalnih radova
- Vrednuje se logičko argumentiranje, sadržaj mišljenja učenika, jasno izražavanje, bogato, tečno, jezički čisto mišljenje jezika
- Vrednovanje se vrši usmeno i pismeno –testovima, u kojima je sadržana suština nastavnog sadržaja.

MEĐUPREDMETNI PRISTUP

Kategorije i potkategorije koje se uče u predmetu Logika mogu se povezati sa svakodnevnim životom, sa svim područjima znanja, sa svim naukama, bile one prirodne ili društvene, ali je Logika povezana na poseban način sa:

Psihologijom

Filozofijom (Ontologijom, Gnoseologijom – Teorija znanja, Anali-
tičkom filozofijom)

Matematikom

Gramatikom

Metodologijom

LITERATURA

Logika za III-ći razred Gimnazije, dr. Gajo Petrović, Priština, 1976

Logika sa Metodologijom za IV-ti razred, grupa autora, preveo dr.
Fehmi Agani, Priština, 1984

SOCIOLOGIJA

Gimnazija jezika (2 èasa sedmièno, 66 èasova godišnje)

UVOD

Iako je sociologija relativno mlada nauka, zainteresovala je ljude. Danas interes raste još više. Problemi i poteškoæe koje se pojavljuju u mjestima koja su u razvoju i u razvijenim mjestima, usljed tehnièkih i tehnoloških promjena su dovoljni argumenti za znaèaj izuèavanja sociologije.

Sociologija je korisna za svakog uèenika, jer omoguæava pravilno shvatanje ljudskog društva i fenomena koji se u njemu dešavaju. Omoguæava misaonu kreativnost.

Plan i program sociologije za XII razred jezièke gimnazije sadrži dovoljna saznanja za uèenike.

CILJEVI

Preko uèenja predmeta sociologije u XII razredu jezièke gimnazije uèenici treba da postignu sljedeæe ciljeve:

1. Da tokom razrade tema steknu dovoljno znanja o raznim društvenim konceptima;
2. Da shvate globalne i parcijalne tokove ljudskog društva;
3. Da stieùu mentalne i zdrave ljudske odnose u praksi;
4. Da su u stanju da identifikuju aktualne negativne pojave u društvu, da ih uklanjaju i pozitivne da usavršavaju;
5. Da razvijaju kognitivne procese u obradi i shavatanju društvenih procesa;
6. Da u društvenim tokovima produbljuju i primjenjuju steèena znanja.

OPŠTI I SPECIFIČNI CILJEVI

Objektivi za predmet sociologije u ovom razredu su:

- 1. Da formira naučna znanja o transformaciji ljudskog društva u prošlosti i da otvori put ka današnjem društvenom razvoju**
 - 1A. Da formira dovoljna znanja o razvoju sociološkog mišljenja i sociologije kao društvene nauke, kao i o metodologiji istraživanja njenog predmeta.
- 2. Da omogući integriranje individue u autentične tokove društvenog razvoja**
 - 2A. Da dobije znanja o relaciji pojedinac – grupa – društvo i o drugim društvenim grupama.
- 3. Da tumači društvene fenomene i procese**
 - 3A. Da pravilno prosuđuje o društvenim fenomenima i procesima, bez obzira jesu li oni pozitivni ili negativni;
 - 3B. Da se društveni fenomeni ne tretiraju i analiziraju samo po jednoj dimenziji, već da se tretiraju kao višedimenzionalni fenomeni.
- 4. Shvatanja sociologije omogućuju distanciranje (odstranjanje) od ličnih interpretiranja društvenih tokova**
 - 4A. Da shvati suštinu (bit), ulogu i značaj društvenih institucija i institucionalnog života.
- 5. Da daje mišljenja o prevazilaženju društvenih problema i poteškoća**
 - 5A. Da pravilno shvati društvene slojeve i konflikte koji se dešavaju u društvu i da u njemu učestvuje na sprečavanju konflikata.
- 6. Da shvati normalne procese savremenog društva**
 - 6A. Da shvati da su promjenljivost u kulturi i u drugim formama samosvijesti duševno bogatstvo a ne izvor konflikata.

Programska struktura

Kategorije	Potkategorije i broj časova	Programski sadržaj (nastavne jedinice)	Očekivani rezultati	Međupredmetne veze
Definicija sociologije i metode izučavanja	Predmet sociologije i metode sociološkog istraživanja 11 časova 14.86%	<ul style="list-style-type: none"> • Društvene i historijske okolnosti stvaranja sociologije kao nauke • Sociologija - nauka društvene krize • Šta je sociologija • Ime i definicija sociologije, odnosi sociologije sa drugim naukama • Metode ispitivanja i eksperimenata • Metode ankete i intervjua 	<p>Učenik treba da bude u stanju da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - opiše događaje u procesu stvaranja sociologije; - zna koji je predmet sociologije i društveno-historijske okolnosti njenog stvaranja; - zna koje su glavne discipline sociologije, razlozi njihovih stvaranja, kao i zašto sociologija ima tijesne veze sa drugim naukama (historijom, ekonomskim naukama, psihologijom); - razlikuje naučna ispitivanja od uobičajenih (vrste ispitivanja, ulogu eksperimenta u sociološkom istraživanju); - zna za svaku metodu, kad je treba upotrijebiti i koja se od njih može koristiti; - zna za prednosti, ali i za nedostatke svake metode pojedinačno; 	Historija, Psihologija, Antropologija, Ekonomske, političke i pravne nauke

<p>Historijat mišljenja o društvu Glavni predstavnioci sociološkog mišljenja</p>	<p>Razvoj sociološkog mišljenja</p> <p>5 časova 6.75%</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Platon, Aristotel, Ibn Khalduni • Intelektualne snage i razvoj sociološke teorije (iluminizam, Sen Simon, O. Konti, E. Dyrkemi) • Izvori njemačke sociologije (Marks, Veber, Zimal) • Britanska sociologija (Spenseri) • Italijanska sociologija (Pareto e Moska) • Začetci američke sociologije (V.G. Samner, Škola Eikaga, R. Park) • Savremene sociološke teorije • Funkcionalizam • Strukturalizam • Savremeni marksizam – teorija konflikta • Socijalna fenomenologija, simbolični interakcionizam • Feministička teorija 	<p>- zna koji si mislioci sociologije prije zasnivanja sociologije kao posebne društvene nauke, zatim koje historijske i društvene okolnosti su dovele do rađanja sociologije kao nauke krize;</p> <p>- shvati gdje stoje razlike u načinu objašnjenja društva u raznim vremenima;</p> <p>- zna koji je doprinos svakog sociologa u objašnjenju društva i njegovih fenomena;</p>	<p>Historija, Filozofija, Političke nauke, Književnost, Biologija</p>
<p>Naučna definicija ljudskog društva</p>	<p>Ljudsko društvo i njegova struktura</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Ljudsko društvo i njegov nastanak • Rad i podjela rada kao glavni oblik društvenih djelatnosti 	<p>- Učenik treba da shvati da je društvo jedan širok totalitet društvenih odnosa i da je društvo prošlo kroz razne faze svog razvoja;</p>	<p>Historija, Ekonomске i političke nauke, Građansko</p>

	<p>15 časova 22.98%</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Odnosi pojedinac – grupa - društvo • Fenomeni i društveni procesi • Društvene grupe • Klasifikacija društvenih grupa • Porodica i njen razvoj • Funkcije porodice u savremenom društvu • Primitivni oblici društvenih grupa (horde, pol i pleme) • Nacija • Narod • Negativne pojave u odnosima među narodima 	<p>- zna da je rad samosvjesna aktivnost èovjeka, ciljana i planirana aktivnost i da je izvor njegovog bogatstva;</p> <p>- zna da raspodjele poslova (prirodnih, društvenih i tehnièkih) omogućavaju društveni razvoj, da je društvo dovoljno heterogeno i da je saèinjeno od raznovrsnih društvenih grupa, gdje svaka od njih ima svoju znaèajnost;</p> <p>- zna šta su društveni fenomeni i šta su društveni procesi i kakve su razlike među njima;</p> <p>- zna da u socijalizovanju pojedinca znaèajnu ulogu ima porodica, društvena sredina, škola, masmedije itd.;</p> <p>- zna da je porodica, kao znaèajna društvena grupa, tokom razvoja ljudskog društva prošla kroz nekoliko oblika (treba da shvate funkciju porodice, ali i razvode kao prisutnu pojavu);</p> <p>- zna koje su karakteristike nacija kao etnièkih grupa;</p> <p>- zna kada i kako se formirao narod kao ljudska zajednica i koje su njegove karakteristike;</p>	<p>vaspitanje</p>
--	---	--	--	-------------------

			<p>- zna šta podrazumijevamo pod samoodluèivanjem naroda i šta su minoriteti;</p> <p>- zna koje su pojave i negativne tendencije koje spreèavaju razvoj društvenih odnosa, ne samo kod drugih, veæ i kod svog naroda;</p>	
Društvena struktura	<p>Društvene institucije</p> <p>8 èasova 10.81%</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Društvene institucije i njihove vrste • Demokratija • Elita • Birokratija • Politièke partije • Država – funkcije i podjela vlasti • Tipovi i forme država • Pravna država 	<p>- shvati funkciju, znaèaj i poštivanje društvenih i političkih institucija, a posebno državnih;</p> <p>- zna da uloga, funkcionisanje i organizovanje političkih partija imaju znaèaj u političkom životu ljudi i uopšte društva;</p> <p>- shvati šta je država, koje su njene funkcije i kako se dijeli vlast na: zakonodavnu, izvršnu i sudsku;</p> <p>- zna da postoji mnogo tipova i formi država i da svaka od njih ima svoje karakteristike;</p> <p>- zna da za održavanje demokratskog društva treba poštivati i ispunjavati nekoliko uslova (politički pluralizam, poštivanje zakona, slobode i jednaka prava građana);</p>	<p>Politièke nauke, Historija, Pravo države, Građansko vaspitanje</p>

Konflikti i društvena neravnost	Društveno raslojavanje (stratifikacija) 7 časova 9.46%	<ul style="list-style-type: none"> • Socijalna stratifikacija i mobilizacija • Svojina i društvena sila • Oblici socijalne stratifikacije (ropstvo, kaste, redovi i klase) 	<p>- upozna ulogu i funkciju svojine u stvaranju društvenih slojeva;</p> <p>- zna da se stratifikacija kao vrsta društvene nejednakosti odlikuje vertikalnom hijerarhijom i odvaja od društvene diferencijacije;</p> <p>- zna da su društvene klase grupe ljudi koje se razlikuju po ekonomskoj nejednakosti;</p> <p>- zna da je tvorac teorije o klasama i klasnim borbama Marks;</p> <p>- zna da je na Marksovu teoriju dao kritiku M. Veber, objašnjavajući da se ljudi razlikuju po statusu i snazi koju imaju u društvu;</p> <p>- zna da su razlike između kasti i rangova uređene po religioznim ili zakonskim normama i po tome koje su kaste i rangovi bili u konkretnom društvu;</p> <p>- zna da je birokratija jedan društveni sloj, ali treba i da zna za pojave birokratizma;</p> <p>- zna da su društveni konflikti (konfrontacije) među grupama nastajale zbog oprečnih interesa ili radi raznih predrasuda;</p>	Historija, Građansko vaspitanje, Političke nauke
--	---	---	--	--

			<p>- zna da postoje vrste društvenih konflikata koje se uvijek ne izražavaju putem sile;</p> <p>- zna da su ratovi grubi i surovi oblici konflikata i koje su njihove vrste;</p>	
<p>Kultura i društvo</p> <p>Religija moral i svijest</p>	<p>Kultura i oblici društvene svijesti</p> <p>11 časova</p> <p>16.21%</p>	<p>Kultura</p> <ul style="list-style-type: none"> • Šta je kultura, vrste kulture, sub-kultura i kontrakultura, znaci, simboli, jezik, norme • Religija i faze historijskog razvoja religije • Vjere monoteista • Društvena funkcija religije • Moral i moralna svijest 	<p>- shvata da su kultura i društvo uslovljene jedna drugom i da zna šta je kultura i njena društvena funkcija;</p> <p>- zna koje su glavne vrste kulture i šta su sub-kulture;</p> <p>- zna šta su religija i stari oblici vjerovanja;</p> <p>- zna koje su monoteističke vjere i koje su njihove zajedničke karakteristike;</p> <p>- shvata da religija ima društveni karakter;</p> <p>- shvata šta su nauka i ideologija i koje su razlike među njima;</p> <p>- zna šta je pravo i da ono predstavlja nivo društvenog i kulturnog razvoja konkretnih društava;</p> <p>- bude u stanju da identifikuje komponente morala i njihov uticaj na društvo;</p>	<p>Historija,</p> <p>Filozofija, Etika,</p> <p>Pravne nauke,</p> <p>Književnost</p>

Individua i društvo	Sociopatologija 5 časova 6.75%	<ul style="list-style-type: none"> • Konformizam i otuđenje • Kriminal i kažnjavanja • Sociopatološka ponašanja u društvu (narkomanija, trgovina ljudima i korupcija, depresija mladih) 	<p>- zna šta je konformizam, izbjegavanje i vrste izbjegavanja društva;</p> <p>- identifikuje kriminal, koji su faktori koji utiču na izvršavanje kriminala, vrste kriminala, kao i kažnjavanja;</p> <p>- shvati kako sociološka i psihološka teorija tumači kriminal;</p> <p>- shvati mnogostrane uzroke i posljedice čovjeka i društva usljed negativnih pojava kao što su: narkomanija, prostitucija i korupcija.</p>	
Problemi avremenog društva, socijalne promjene	Društvo i tehnologija 4 časa	<ul style="list-style-type: none"> • Uticaj raznih faktora na razvoj današnjeg savremenog društva • Automatizam (automatizovani pokreti) i urbanizam u okolnostima društvenog razvoja • Migracije • Integracije • Globalizam • Komunikacije • Ekologija 	<p>- zna koje su promjene naglašene u društvu i koji su ih faktori uslovlili;</p> <p>- zna koji su problemi porasta stanovništva u razvijenim mjestima i u mjestima koja su u razvoju i poznaje nekoliko teorija (teorija Maltusa) u vezi sa ovim pitanjem;</p> <p>- zna da automatizam i urbanizam mijenjaju tokove društvenog razvoja;</p> <p>- shvati koje su posljedice sociopatoloških ponašanja u društvu (narkomanija, trgovina ljudstvom i korupcija) - da su u stanju da ih identifikuju i da odbace negativne</p>	Historija, Demografija, Političke i ekonomske nauke, Informatika

<p>UMJETNOST, Funkcionalitet i njegova socijalnost</p>	<p>3 èasa</p>	<p>Vrste i definicije umjetnosti</p> <ul style="list-style-type: none"> • Stvaralaèka i reproduktivna umjetnost • Socijalitet umjetnosti • Faktori koji uieèu na umjetnika i umjetnièko djelo • Kiè 	<p>pojave u svojoj društvenoj sredini;</p> <p>- zna da razne grupe žele i dobijaju najveæi uiecaj putem raznih oblika, a posebno monopolišu korišæenjem sredstava informisanja;</p> <p>- Uèenik treba da shvati šta je umjetnost i ko je stvara, funkciju i razvoj, kao i ulogu koju je odigrala u društvenom razvoju (koji je uiecaj umjetnosti u modernom društvu - tradicionalna i avangardna umjetnost i dr.);</p>	
---	----------------------	---	--	--

Napomena: Nastavniku se tokom godine ostavljaju 2 èasa na raspolaganje. Za vrijeme ovih èasova mogu se tretirati aktuelne teme koje su od opšteg društvenog karaktera.

METODOLOŠKA UPUTSTVA

U nastavnom procesu sociologije mogu se primjenjivati razne metode. Svaka metoda koja æe se koristiti u toku nastavnog èasa je u kompetenciji nastavnika. Ponajviše, nastavnici treba da koriste metode zavisno od potreba i zahtjeva uèenika, prirode sadržaja teme, od uzrasta i sposobnosti uèenika za usvajanje novih znanja, kao i od želje nastavnika da kod uèenika formira radne navike u korišæenju udžbenika na nezavisan naèin.

Da bi se plan i program realizirao na što kvalitetniji naèin, nastavnik treba da podstakne uèenike na interaktivno uèenje. Takvo uèenje æe omogućiti posjedovanje prethodnih znanja uèenika o opštim društvenim problemima. Nastavnik treba da ohrabri uèenike u slobodnom izražavanju misli i u isticanju svojih pogleda na društvene probleme.

Nastavnik, zajedno sa uèenicima, treba da èini napore u prevazi-laženju tradicionalne nastave i vrednovanja. Pomoæ u iznalaženju najpristupaènijih metoda je saradnja meðu nastavnicima sociologije, kao i uèešæe na seminarima didaktièkog karaktera.

Da bi imao kvalitetnu nastavu i što veæi uspjeh kod uèenika, nastavnik može da koristi nekoliko metoda i tehnika, kao što su:

- Objašnjavanje
- Rad u grupama
- Plodne diskusije u rješavanju problema (debate)
- Navala misli (brainstorming)
- Samoistraživanje
- Usmeno izražavanje itd.

Tokom nastavnog procesa organizovanje uèenika može biti:

- Rad u grupama
- Rad sa cijelim razredom
- Rad u parovima
- Individualni rad.

Rad u grupama i u parovima predlaže se sa ciljem da bi se uèenici oslobodili od neprijatnih emocija (straha) i kako bi zajedno diskutovali u grupi na naèin na koji æe doæi do taènih i vrijednih zakljuèaka. Grupa može da bude saèinjena od 4-6 uèenika. Za uèenike, koji posjeduju prethodna znanja iz oblasti odgovarajuæe teme, može se primijeniti interaktivno predavanje, kombinovano sa društvenom praksom.

Metoda diskusije koja rješava problem, ima za cilj da za razne probleme pronalazi ne samo jedno rješenje. Tako se uèenicima daje

mogućnost da daju što više alternativnih rješenja. Na kraju se rješenja vrednuju i odabira se najbolje.

Metoda navale misli (brainstorming) ima za cilj da osposobljava učenike u davanju ideja, brzih rješenja i brzih mišljenja (komentiranja) u vezi datog problema.

Spremnom nastavniku je uvijek učenik u centru i koristi razne strategije da kod njega razvija kritičko mišljenje. Nastavnik stalno treba da čini nastavu interesantnom, kako ona ne bi bila monotona. Nastavnik treba da poštuje didaktičke principe, tako da kod učenika stvara navike u učenju - polazeći od: poznatog ka nepoznatom, od prostog ka složenom, od konkretnog ka apstraktnom i od pojedinačnog ka opštem, kako bi učenik argumentovao svoje misli svojim riječima.

VREDNOVANJE

Vrednovanje učenika je dio nastavnog procesa. Putem vrednovanja utvrđujemo koliko su učenici usvojili znanja koja proizilaze iz samih objekta nastavnog plana i programa. Vrednovanje, ne samo da je zaslužni prosud za kvalitetno i količinsko mjerenje znanja već on služi i kao zagrijavanje učenika za dalji rad. Vrednovanje može biti:

- sa neprekidnom kontrolom djelatnosti na času;
- pismeno putem raznih vrsta testova (testovi sa kratkim odgovorima, sa alternativnim odgovorima, sa kombinovanim testovima, testovi sa više odgovora, eseji itd.);
- usmeno (može se koristiti djelimično);
- domaći zadaci;
- praktični radovi.

Vrednovanje treba da se vrši sistematski (za svaku nastavnu jedinicu), periodično, semestralno ili godišnje. Vrednovanje treba da sadrži sljedeće karakteristike: **da je sistematsko, objektivno, validno, ubjeđljivo, pravedno, odgovarajuće, formantno i treba ga vršiti u dato vrijeme.**

Vrednovanje može biti:

- **sistematsko** – treba ga vršiti poslije svake nastavne jedinice ili poslije jednog određenog vremenskog perioda;
- **objektivno** – treba vršiti na nepristrasan način, ne uzimajući u obzir pol, etničko porijeklo ili pak rodbinstvo;

- **validno** – da se znanje realno vrednuje i na osnovu odgovarajućih kriterija;
- **ubjedljivo** – da se znanje vrednuje sa istim standardima kako se kod učenika ne bi stvorile dileme;
- **podjednako** – da se učenicima da ravnopravna mogućnost i onda kada njihova iskustva možda nisu ista;
- **odgovarajuće** – treba vrednovati na način koji najbolje odgovara učenicima kako bi izbjegli neprijatne emocije koje su eventualno prisutne;
- **vrednovanje u datom vremenu** – vrednovanje treba vršiti tokom godine, a ne skroz na kraju semestra ili godine, jer tada učenici nemaju vremena za popravljajnje.

Tipovi vrednovanja

Zadatak sa odgovornostima nastavnika je planiranje vrednovanja i kontrola znanja i poteškoća učenika kako bi se postigao što bolji uspjeh, za to postoji više tipova vrednovanja:

Vrednovanje bazirano na kriterijumima ima za cilj kontrolisanje znanja učenika na bazi standardnih kriterija. Odgovore na testu treba izmjeriti poenima. Zavisno od procenta dobijenih poena vrši se i vrednovanje. Poentiranje odgovora je u odgovornosti nastavnika.

Formativno vrednovanje ima za cilj da nastavnici planiraju svoj budući rad. Ovo vrednovanje se vrši na početku ili u toku školske godine, ali ne ocjenama.

Dijagnostičko vrednovanje ima za cilj da otkrije poteškoće i slabosti na koje učenici nailaze. Predtestovi se ne vrednuju ocjenama, već služe kao informacija o poteškoćama i slabostima u učenju.

Završno (sabirno) vrednovanje (kontrolno) je uobičajeno i vrši se na kraju prvog polugodišta i na kraju nastave godine. Ima za cilj da vrednuje i da kontroliše nivo postignutih znanja tokom jednog određenog perioda.

LITERATURA:

1. Dr. Ante Fiamengo, Osnove opšte sociologije, "Svjetlost" Sarajevo,
2. Salih Foèò, Sociologija, za 3 razred gimnazije, "Svjetlost" Sarajevo, 2002.

SOCIOLOGIJA

Gimnazije društvenih nauka (3 èasa sedmièno, 99 èasova godišnje)

UVOD

Predmet sociologije za XII razred omoguæuje da uèenici steknu znanja vezana za dogaðaje, fenomene i procese u demokratskom društvu. Programski sadržaji imaju za cilj da osposobe uèenike kako bi bili spremni za život, istovremeno da se ne osjeæaju inferiornim u društvu, ali zainteresovani da izraze sposobnosti i njihove individualne potencijale. Sociologija XII razreda daje znanje i nauènu kulturu uèenicima, na naèin da se oni osjeæaju aktivni i stvaralaèki sa dinamikom razvoja napredovanja društva.

Uèenici æe steæi znanje radeæi na tematskim sadržajima takoðe i osposobljavat æe se sa intelektualnog i etièkog aspekta, na naèin da preuzmu i sami društvenu odgovornost u realizaciji projekata sa interesom ne samo za samog sebe nego i za društvo.

Sociologija stvara znanja i sposobnost pravilnog vrednovanja mladih za socijalnu dimenziju individue i grupe, upoznaje ih sa teorijom i sa najnovijim rezultatima postignutim u savremenoj sociologiji, daje im odgovornost da rade poštujuei obaveze, ali i da uŹivaju individualna i kolektivna prava. Sociološko mišljenje razvijalo se preko istarŹivanja na razlièita polja društva i najbolji put stvaranje moguænosti tako da i sami uèenici upoznaju i istraŹuju socijalne pojave.

Program sociologije XII je prikazivanje glavnih socioloških pitanja i problema iskljuèivo imajuæi u vidu interes i sociološko obrazovanje uèenika ovog uzrasta.

Osnovni program namjerava da stvori uèenike koji æe postiaæi da daju kritièko lièno mišljenje, zatim, upoznavanje sa tehnologijom, najesencijalnijim pojmovima savremene sociologije kao i da se uèenici prikaŹu u ulozi pronalazaèa, obrade i integracije socioloških èinjenica u pristupu i njihovom autorijalnom radu. Preporuèuje se i ponuda kratkih sadržaja

tipičnih udžbenika i značajnih najpoznatijih sociologa za pitanja koja su vezana sa programskim sadržajem.

Predmet sociologije XII u srednjoj školi učit će se tri časa sedmično, odnosno 99 časova godišnje.

Plan i programi sociologije za XII razred gimnazije sadržat će dovoljna znanja za učenike.

CILJEVI

Preko učenja predmeta sociologije za XII razred gimnazije društvenih nauka, namjeravamo da se postignu ovi ciljevi:

1. Da se kompletira fond informacija, sadržaja i podataka koje sociologija pruža kao opšta društvena nauka. Prethodnim kursom, učenici su upoznati sa osnovnim kategorijama sociologije, dok sa programom XII razreda, pruža kritičan pristup, ali dosta unaprijeđen da bi zaokružili znanja iz ove nauke.
2. Da se učenicima pruži znanje iz socioloških kategorija, koje, naročito u prvom dijelu programa, proizvod su sociologa koji su nastavu o sociologiji osamostalili od prethodnog filozofskog konteksta i unaprijedili je na nivou stabilnih teorija i društveno podržanih.
3. Sa donošenjem novih formi pristupa prema društvenim institucijama, (posjete, živi kontakti i pisanje eseja, učenik na ovom kursu suočava se sa realnošću društva gdje živi na neposredan način, bez posrednika i interpretatora. Posjete institucijama imaju za cilj demitizovanje i demistifikaciju ambijenata, što za učenike ovog uzrasta, jeste preduslov integracije u društvu.
4. Da razvije sposobnosti učenika da bi razmišljao na kritičan i kreativan način o individui, grupi i društvu kao i o samom sebi, bazirajući se na poznavanje i razumjevanje socioloških pojmova.
5. Da bude u stanju da identifikuje negativne pojave aktualne u društvu i da se bori, dok one pozitivne pojave da unaprijedi;
6. Da učenik osjeća pravilno realnost zahlađenih društvenih i političkih odnosa, da se podstiče i da razmišlja kao odrastao i sposoban da pruži svoj doprinos u njihovim tokovima.
7. Da razvija kognitivne sposobnosti u obrađivanju i shvatanju društvenih procesa:

8. Predloženi kurs za ovaj uzrast učenika pruža mogućnost produblivanja i primjene stečenih znanja u društvenim tokovima. Društvena teorija, politika, institucije, demografski tokovi, porodica, položaj žene i dr. posle ovog kursa sociologije, za učenike da ne ostanu briga samo “odraslih ” i službenika, nego i njihova.
9. Da razvija stalne vještine učenika kako bi razumjeli i upotrijebili sociološke pojmove i rezultate u govoru i u pisanju.
10. Da podstiče humane, stvaralačke odnose u porodici, grupama, školi, društvu.
11. Da se pripremi za istinite i ozbiljne studije u oblasti socijalnih nauka uopšte, ali i drugih nauka, pošto je sociologija jedina nauka koja se uči na svim fakultetima.
12. Da savlada frustracije i ustručavanja, koja kod većine djece ovog uzrasta se manifestuju – kao posljedica formiranja u porodičnom patrijahalnom ambijentu kao sklonost podčinjenosti autoriteta, ali i iz nepoznavanja specifičnosti funkcionisanja individua, grupa i institucija u društvu.
13. Ohrabrivanje radi neustrašavanja da se uključuje u debatama na javnom predstavljanju, da izrazi mišljenje i svoj slobodan stav.

OPŠTI I SPECIFIČNI OBJEKTIVI

Polazeći od ciljeva koji se postavljaju u programu predmeta sociologije za XII razred, nastavnim sadržajima se namjeravaju postići ovi objektivi:

- 1. Posle upoznavanja sa osnovnim kategorijama sociologije, učenici će na ovom kursu unaprijediti i obogatiti znanje naučnim interpretacijama iz različitih pozicija koje proizilaze od teoričara koji su imali i imaju preokupaciju društvo i zakonitosti njegovog funkcionisanja.**
- 2. Da stvore naučna znanja o transformaciji ljudskog društva u prošlosti i da otvore put za današnji društveni razvoj;**
 - 2A. Da stvore dovoljno znanja za razvoj sociološkog mišljenja i sociologije kao društvene nauke kao i za metodologiju istraživanja njenog predmeta;

- 2B. Da nastave izučavanje opštih društvenih kategorija u historijskom kontinuitetu njihovog razvoja.

3. Da nauče o mehanizmima društvenog funkcionisanja, nastajanja, transformacije i njihovog unapređenja.

4. Da omoguće integraciju individue u stvarnim tokovima društvenog razvoja;

- 4A. Da stekne znanje o odnosima individua – grupa – društvo i o drugim društvenim grupama;
- 4B. Da primjeti ulogu individue u grupi u stimulaciji društvenih tokova, stvaranje institucionalnog života, unapređenju i prevazilaženju tradicionalnih formi i poštovanje pozitivnih zakona u društvu.
- 4C. Da se oslobode eventualnih predrasuda koji se manifestuju, kao netolerancija vezana za: kulturu, rasu, religiju, pol, političko opredjeljenje i dr.
- 4E. Da ne ostanu na pozicijama naslednih uzoraka od ksenofobičnih ambijenata, nego da se pomogne u stvaranju otvorenog mišljenja kod učenika.

5. Da objasne fenomene i društvene procese

- 5A. Da sudi pravilno o fenomenima i životnim procesima bez obzira da li su pozitivni ili negativni;
- 5B. Da se društveni fenomeni ne tretiraju i analiziraju samo sa jedne dimenzije, nego da se tretiraju kao mnogodimenzionalni fenomeni;

6. Razumijevanje sociologije omogućit će izbjegavanje lične interpretacije društvenih tokova.

- 6A. Da razumije suštinu, ulogu i značaj društvenih institucija i institucionalizovanog života.

7. Da daje mišljenja o prevazilaženju društvenih poteškoća i problema.

- 7A. Da razumije pravilno društvene slojeve i konflikte koji se dešavaju u društvu i da uradi sve što je moguće u njihovom sprečavanju

8. Da razumije normalne procese savremenog društvenog razvoja.

- 8A. Da razumije da različitosti u kulturi i drugim oblicima samosvijesti, predstavljaju duhovno bogatstvo, a ne izvore konflikata.

9. Da razumije društvene promjene kao potrebu unapređenja kvaliteta življenja, pogleda na svijet i ponašanja, a ne kao saosećajno razbacivanje patrijahalnih, tradicionalnih i krutih struktura.

- 9A. Da se osamosvijesti za svoju aktivnu ulogu u podržavanju društvenih procesa koji vode podizanju nivoa samosvijesti i odvajanje od zastarjelih mustri funkcionisanja individue u društvu.

Programska struktura

Kategorije	Potkategorije i broj časova	Programski sadržaji (nastavne jedinice)	Očekivani rezultati	Povezanost
Građansko društvo	Različiti sociološki pristupi o građanskom društvu, vlasti, upravljanju i demokratiji 12 časova 11,88%	<ul style="list-style-type: none"> • Različiti koncepti o društvu – povezanost sa sadržajem prethodnog kursa, (marksistička interpretacija, građansko društvo kao civilizovano društvo) • Država vlast i upravljanje, filozofija i političke nauke, sociološki i pravni aspekti, • Funkcionalni i marksistički pristup o stvaranju države 	<ul style="list-style-type: none"> - Učenik je u stanju da interpretira: osnovne koncepte različitih socioloških pristupa - koja je građanska i marksistička - uloga države i kako se organizuje vlast - razlikuje vlast i legitimno upravljanje od nelegitimnog - zna da razlikuje oblike zastupanja - zna šta je demokratija i koje su glavne osnove i koje procedure treba primjenivati da jedno društvo bude pluralističko i demokratsko 	Sa historijom, filozofijom, antropologijom, ekonomijom, političkim i pravnim naukama.
Politika, legitimnost i politička efektivnost	Teorije vlasti Politika kao vještina društvenog upravljanja	<ul style="list-style-type: none"> • Država i društvo, • Državano upravljanje • Teorije vladavine, • Osnovi politike, problemi legitimiteta, različiti principi legitimiteta, legitimitet i efektivitet 		
Oblici upravljanja	Monarhija Republika Mješovita vlada	<ul style="list-style-type: none"> • Oblici upravljanja, klasična tipologija, monarhija i republika, druge tipologije, mješovita vlada 	<ul style="list-style-type: none"> - Učenik se treba upoznati sa oblicima upravljanja – osnovna i elementarna znanja iz historijskih formi 	

Demokratija	Diktatura Vrste demokratije Parlamentarna demokratija <i>Posjeta skupštinama opštine, parlamentu</i> <i>Esej</i> <i>Politika i društvo</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Demokratija i diktatura, • demokratija u teoriji formi upravljanja, u savremenim tokovima • direktna demokratija formalnog i esencijalnog • diktatura antičkog i modernog vremena 	organizovanja upravljanja. Prikazivanje ove društvene pojave zahtjeva, jedan hronološki pristup, pošto se radi o jednom šarenolikom modelu u kontekstu društva i vremena. Svako društvo ima svoje specifičnosti realizacije upravljanja, takođe je i dokaz dosta specifične pojave.	
Pozitivistička teorija Ogista Konta Evropski formalizam Uvod u teoriju društva Frankfurtske škole	Razvoj sociološkog mišljenja Mašinstička teorija Psihologistička teorija Predstavnici formalizma u sociologiji Osobine teorijskih pristupa i socioloških škola 16 časova 15.84%	<ul style="list-style-type: none"> • Mašinstička teorija u sociologiji, biologistička, psihologistička teorija, individualistička i kolektivna, psihologističke kolektivne i socijalne psihologističke teorije • Formalizam u sociologiji, <ul style="list-style-type: none"> - definicija i granice formalizma, - glavni predstavnici i faktori koji utiču na pojavu formalizma • Evropski formalizam • Ferdinand Tönnies, Gustav Reusch, Georg Zimmel, Leopold von Wiese i Žorž Gurvič 	<ul style="list-style-type: none"> - Učenik treba da zna koje su glavne sociološke teorije - da bude u stanju da razumije gdje postoje razlike između njih - da se upozna sa najpoznatijim sociolozima - da bude u stanju sam da objasni teorije društva. - Da zna koji je doprinos svakog sociologa u objašnjavanju društva i njegovih fenomena 	Sa historijom, filozofijom, antropologijom, ekonomijom, političkim i pravnim naukama.

		<ul style="list-style-type: none"> • Škola Frankfurta, Max Horkheimer, Theodor Adorno, Herbert Marcuše, Erich From, Franc Neuman i Jürgen Habermas 		
Religija Društvene norme Ideologija <i>*Esej o međuvjerskoj toleranciji</i>	Ljudsko društvo i oblici vjerovanja Funkcije religije Faze razvoja religije Politeistično vjerovanje Monoteizam Vrste monoteističkih vjerovanja Osobine monoteističkih vjerovanja Ideologija i identitet 14 časova 13.86%	<ul style="list-style-type: none"> • Religija • Osnovni koncepti, teorijska analiza religije, <ul style="list-style-type: none"> - religija i socijalne promjene, pogled u budućnost; religija u XXI stoljeću • Vrste društvenih normi, tradicija, običaji, i moral • Funkcije ideologije, simbolička opredjeljenja, legitimnost, solidaritet, identitet, • Ideologija u savremenom društvu, • liberalizam, • socijalizam i nacionalizam • Demografija, studiranje populacije, <ul style="list-style-type: none"> - historija priraštaja populacije, 	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici treba da razumiju da je društvo jedan široki totalitet društvenih odnosa i da je društvo prošlo kroz različite faze njegovog razvoja. - Učenici treba da se upoznaju sa funkcionisanjem organizovanih društva, gdje vladaju norme i pozitivni zakoni. - Takođe, učenike treba upoznati i sa porijeklom normi, koje uglavnom u društvu imaju karakter i različit sadržaj, u zavisnosti od nivoa razvoja određenih društva. - Kontekst normi sadrži jednu mješovitu tradicionalnu normu, koje izvire iz historijskog razvoja, - Učenici trebaju da se upoznaju 	Psihologijom, pravom, građanskim vaspitanjem, medicinom demografijom, arhitekturom, ekonomijom i političkim naukama
Demografija Urbanizam i	Nauka demografije i njen historijski razvoj Kretanja			

<p>perspektive njegovog razvoja u u XXI stoljeću</p>	<p>stanovništva Perspektiva èovjeèanstva: agonalitet prirodnih resursa ili planiranje porodice?</p>	<ul style="list-style-type: none"> - natalitet, - mortalitet, prirodni priraštaj populacije, demografska tranzicija, • Urbanizam, poveæavanje gradova, urbanizam kao oblik života, urbanizam u siromašnim društvima, pogled u budućnost; urbanizam u XXI stoljeću. 	<p>sa specifiènostima demografskog pristupa studiranja društva.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Sve dok druge društvene nauke imaju za objekt studiranje društvenih kretanja, promjene, razvoj i posljedice tih kretanja, demografija kao nauka ima jedan specifièan društveni pristup. 	
<p>Porodica</p> <p><i>*Esej o konfliktu generacija ili nasilju u porodici</i></p>	<p>Porodica kao osnovna grupa društva Faza razvoja porodice u kontekstu njenog historijskog razvoja Velika patrijarhalna porodica Savremena porodica Funkcije porodice Perspektiva razvoja porodice u savremenom svijetu Specifiènosti albanske porodice</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Porodica, osnovni koncept porodice, porodica i društvene promjene, nauka o životu 	<ul style="list-style-type: none"> - Demografija društvenih promjena koje se događaju kao posljedica društvenih kretanja, koji su se kroz historiju događali èesto i uobièajeno, izuèava ih u kontekstu ekonomskih promjena, društvenog potencijala da se prilagodi u određenim okolnostima jednog geografskog ambijenta, za stvaranje društvenog života u njemu. - Demografija, takođe ove društvene promjene studira uzimajuæi za osnovu registraciju stanovništva kao osnovno mjerilo ovih 	

	<p>Osnovni koncepti porodice 7 časova 6,93%</p>		<p>promjena. - Natalitet, - mortalitet, - prirodni priraštaj i drugi koncepti, još uvijek su posmatrani u kontekstu sredine, životne sredine, potrebama prilagođavanja ambijenta individui i grupi, stvaranje naselja, smeštaja, infrastrukture i potencijala za potrebe evovjeka.</p>	
<p>Porodica i uzrast</p> <p>Uzrasti i starost,</p> <p>Zaštita i socijalna jednakost</p>	<p>Osnovni koncepti Konflikt generacija Savremena porodica i sudbina starijih Specifičnosti ruralnih i urbanih porodica Briga o starima, invalidima i briga o djeci Odgoj i obrazovanje pokoljenja kao neophodna potreba 5 časova 4.49%</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Mladi i nova generacija, • specifičnosti omladine, <ul style="list-style-type: none"> - problemi omladine u modernom društvu • Doba i starost • Socijalna jednakost, penziono osiguranje, osiguraje od nesreća, zdravstveno osiguranje, osiguranje nezaposlenih. • Zaštita i socijalna pomoć, izvori solidarnosti, filantropija, briga o djeci i bolesnima 	<ul style="list-style-type: none"> - učenik da nauči osnovne funkcije porodice - o društvenoj brizi o bolesnima, starim i iznemoglim - da se upozna sa osnovnim principima socijalne jednakosti - da upozna forme obezbjeđivanja socijalne zaštite u društvu a posebno u našoj zemlji- da se kod učenika podstiče osjećaj humanizma, solidarnosti i filantropije 	

<p>Socijalna kretanja, civilno društvo</p> <p><i>Posjeta NVO, Odboru za ljudska prava, Crvenom krstu itd.</i></p> <p>Polni seksualitetpol, uloga polova</p> <p><i>Esej o ravnopravnosti polova</i></p>	<p>Stvaranje asocijacija, društava, klubova, nevladinih institucija</p> <p>Uloga civilnog društva u društvu</p> <p>Forme organizovanja, funkcionisanja i djelovanja civilnog društva</p> <p>8 časova, 7,92%</p> <p>Historijsko gledanje na odnos polova, Potèinjenost rođenjem, Odnos “razlièitih”i nejednakih koncepata</p> <p>Institucionalizam nejednakosti zasnovan na biobiološkoj interpretaciji</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Socijalni pokreti, reformistièki pokreti, pokreti otpora, građanski, utopistièki pokreti, mobilizacija resursa • Civilno društvo, slobodno izražavanje interesa građana, građani • Senzibilizacija vladinih institucija za potrebe neformalnih grupa, individa i drugih nevladinih organizacija • Pol i seksualnost • Pol i uloga pola • Feminizam • Seksualnost • Gay-izam i lezbejnizam • Društvena represija prema ovim društvenim pojavama • Individualna i institucionalna netolerancija prema zahtjevima pojedinaca i grupa sa razlièitim seksualnim opredjeljenjem • Rigidet društvenih normi u svijetu i kod nas prema pojavama realizacije ljubavi i seksa prema istom polu • Forme organizacije i djelovanje 		<p>Demografija, geografija, arhitektura, politieka ekonomija, socijalna psihologija, informatika, ekonomija, kultura</p>
--	--	---	--	--

		<p>Organizovanje i djelovanje ovih udruženja za senzibilizaciju javnosti za svoja prava.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kultura i društvo • Vrste kulture • Društveno funkcionisanje kulture • Kultura i religija 	<ul style="list-style-type: none"> - Uèenici treba da razumiju da su kultura i društvo uslovljeni jedno drugim, šta je kultura i njena društvena funkcija; - koje su glavne vrste kulture i šta su sub-kulture; - treba da zna šta je religija i rane forme vjerovanja; - da zna koje su monoteistièke vjere i kojasu zajednièka vjerovanja meðu njima; - da razumije da religija ima društveni karakter; - da razumije šta je nauka a šta ideologija i koje su razlike meðu njima; - da zna šta je pravo i da ono predstavlja nivo društvenog i kulturnog razvoja konkretnog društva; - da budu u stanju da identifikuju komponente morala i njihovog uticaja u društvu. 	<p>Demografije, geografije, arhitekture, ekonomije politike</p>
Mediji i društvo	8 èasova 7,92%	<ul style="list-style-type: none"> • Masmediji u modernom društvu, - vrste i funkcija masmedija 	<ul style="list-style-type: none"> - da zna šta su masmediji, gdje je razlika između štampe i elektronskih medija 	<p>Sa socijalnom psihologijom, informatikom</p>

<p>Posjeta novinama, radiju, televiziji</p>		<ul style="list-style-type: none"> - uticaj masmedija na javno mnjenje, medijalna publika, publicitet • Subkultura 	<ul style="list-style-type: none"> - zašto se danas mediji smatraju četvrtom silom u društvu posle zakonodavstva, i izvršnog tijela i sudstva - da razumije kako utiču mediji na formiranje lokalnog, regionalnog, nacionalnog i globalnog stava. - da identifikuje probleme koji nose problematične sadržaje za pojedinca i za društvo; prevare i vrste prevare - Da identifikuje subkulturu u društvenoj sredini gdje živi. 	<p>ekonomijom, kulturom</p>
<p>Sociologija sporta Esej o nasilju u sportu</p>	<p>Društvo i sport Mladi i sport Afirmacija sporta kao elementarna potreba</p> <p>6 časova 5,94%</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Sport i društvo, <ul style="list-style-type: none"> - amaterski sport, - profesionalni sport, - - marketing, sponzorisanje, publika, ekstremni navijači, etika i sport, nacionalizam i sport 	<ul style="list-style-type: none"> - da zna koja je socijalna dimenzija sporta - da razlikuje tipove funkcionisanja sporta; - da zna koji su problemi koji se predstavljaju u odnosu sa publikom u sportu - da razvije znanja o sportskoj etici kao formi o toleranciji i socijalnom sporazumijevanju - da zna koje su razlike među generacijama, da poznaje 	<p>Sa psihologijom, medicinom, ekonomijom, informatikom</p>

<p>Sociologija umjetnosti, društvena funkcija umjetnosti</p> <p><i>*Esej: Umjetnost i društvo</i></p>	<p>Sociologija umjetnosti kao posebna sociološka disciplina Historija i forme razvoja Umjetnost i društvo Društvena funkcija umjetnosti Vrste umjetnosti Umjetnost kao medium Umjetnost kao sredstvo izražavanja</p> <p>6 časova 5.94%</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Društvo i umjetnost, <ul style="list-style-type: none"> - uticaj umjetnosti na društvo, - teatar i društvo, - film, knjiga , muzika 	<p>specifičnosti omladine, koje zbog samog uzrasta, odgovaraju učenicima</p> <ul style="list-style-type: none"> - da zapažaju mogućnosti da uzmu aktivno učešće u društvenim procesima - da identifikuje i stižavaju negativne pojave u svojoj društvenoj sredini. - Učenik treba da razumije da je umjetnost estetska dimenzija, ali i socijalna dimenzija čovjeka - da se upozna sa najrazvijenijim umjetničkim vrijednostima i njihovim uticajima koji imaju u društvu - da razlikuju sami forme i uticaj umjetnosti u zemlji - da znaju za film, teatar, knjigu i socijalnu njegovu funkciju. - u kojim se institucijama realizuje nacionalna umjetnost 	
--	--	---	--	--

Napomena: Nastavniku se ostavljaju 2 časa na raspolaganju. Tokom ovih časova može tretirati aktuelne teme koje imaju opšti društveni karakter.

METODOLOŠKA UPUTSTVA

U nastavnom procesu sociologije mogu se primjenjivati razne metode. Svaka metoda koja će se koristiti u toku nastavnog časa je u kompetenciji nastavnika. Ponajviše, nastavnici treba da koriste metode zavisno od potreba i zahtjeva učenika, prirode sadržaja teme, od uzrasta i sposobnosti učenika za usvajanje novih znanja, kao i od želje nastavnika da kod učenika formira radne navike u korišćenju udžbenika na nezavisan način.

Da bi se plan i program realizirao na što kvalitetniji način, nastavnik treba da podstakne učenike na interaktivno učenje. Takvo učenje će omogućiti posjedovanje prethodnih znanja učenika o opštim društvenim problemima. Nastavnik treba da ohrabri učenike u slobodnom izražavanju misli i u isticanju svojih pogleda na društvene probleme.

Nastavnik, zajedno sa učenicima, treba da čini napore u prevazilaženju tradicionalne nastave i vrednovanja. Pomoć u iznalaženju najpristupačnijih metoda je saradnja među nastavnicima sociologije, kao i učešće na seminarima didaktičkog karaktera.

Da bi imao kvalitetnu nastavu i što bolji uspjeh kod učenika, nastavnik može da koristi nekoliko metoda i tehnika, kao što su:

- Objasnjavaње
- Rad u grupama
- Podjela odjeljenja na dvije grupe
- Plodne diskusije u rješavanju problema (debate);
- Navalala misli (brainstorming);
- Samoistraživanje;
- Usmjeno izražavanje itd.

Tokom nastavnog procesa organizovanje učenika može biti:

- Rad u grupama;
- Rad sa cijelim razredom;
- Rad u parovima;
- Individualni rad.

Rad u grupama i u parovima predlaže se sa ciljem da bi se učenici oslobodili od neprijatnih emocija (straha) i kako bi zajedno diskutovali u grupi na način na koji će doći do tačnih i vrijednih zaključaka. Grupa može da bude sačinjena od 4-6 učenika. Za učenike, koji posjeduju prethodna znanja iz oblasti odgovarajuće teme, može se primijeniti interaktivno predavanje, kombinovano sa društvenom praksom.

Metoda diskusije koja rješava problem, ima za cilj da za razne probleme pronalazi ne samo jedno rješenje. Tako se uèenicima daje mogućnost da daju što više alternativnih rješenja. Na kraju se rješenja vrednuju i odabira se najbolje.

Metoda navale misli (brainstorming) ima za cilj da osposobljava uèenike u davanju ideja, brzih rješenja i brzih mišljenja (komentiranja) u vezi datog problema.

Spremnom nastavniku je uvijek uèenik u centru i koristi razne strategije da kod njega razvija kritičko mišljenje. Nastavnik stalno treba da èini nastavu interesantnom, kako ona ne bi bila monotona. Nastavnik treba da poštuje didaktičke principe, tako da kod uèenika stvara navike u uèenju - polazeæi od: poznatog ka nepoznatom, od prostog ka složenom, od konkretnog ka apstraktnom i od pojedinaènog ka opštem, kako bi uèenik argumentovao svoje misli svojim rijeèima.

VREDNOVANJE

Vrednovanje uèenika je dio nastavnog procesa. Putem vrednovanja utvrđujemo koliko su uèenici usvojili znanja koja proizilaze iz samih objektivna nastavnog plana i programa. Vrednovanje, ne samo da je zaslužni prosud za kvalitetno i kolièinsko mjerenje znanja veæ on služi i kao zagrijavanje uèenika za dalji rad. Vrednovanje može biti:

- neprekidnom kontrolom djelatnosti na èasu;
- pismeno putem raznih vrsta testova (testovi sa kratkim odgovorima, sa alternativnim odgovorima, sa kombinovanim testovima, testovi sa više odgovora, eseji itd.);
- usmeno (može se koristiti djelimièno);
- domaæi zadaci;
- praktični radovi.

Vrednovanje treba da se vrši sistematski (za svaku nastavnu jedinicu), periodično, semestralno ili godišnje. Vrednovanje treba da sadrži sljedeæe karakteristike (da je sistematsko, objektivno, validno, ubjedljivo, pravedno, odgovarajuæe, formantno i treba ga vršiti u dato vrijeme).

Vrednovanje može biti:

- **sistematsko** – treba ga vršiti poslije svake nastavne jedinice ili poslije jednog određenog vremenskog perioda;

- **objektivno** – treba vršiti na nepristrastan način, ne uzimajući u obzir pol, etničko porijeklo ili pak rodbinstvo;
- **vrijedno** – da se znanje realno vrednuje i na osnovu odgovarajućih kriterija;
- **povjerljivo** – da se znanje vrednuje istim standardima kako se kod učenika ne bi stvorile dileme;
- **jednako** – da se učenicima da jednaka mogućnost i onda kada njihova iskustva možda nisu ista;
- **odgovarajuće** – treba vrednovati na način koji najbolje odgovara učenicima kako bi izbjegli neprijatne emocije koje su eventualno prisutne;
- **vrednovanje u poželjnom vremenu** – vrednovanje treba vršiti tokom godine, a ne na kraju semestra ili godine, jer tada učenici nemaju vremena za popravljnje.

Tipovi vrednovanja

Zadatak sa odgovornostima nastavnika je planiranje vrednovanja i kontrolisanja znanja učenika kako bi se postigao jedan bolji uspjeh. Postoje više tipova vrednovanja:

Vrednovanje bazirano na kriterijumima: ima za cilj kontrolisanje znanja učenika na bazi standardnih kriterija. Odgovore na testu treba izmjeriti poenima. Zavisno od procenta dobijenih poena vrši se i vrednovanje. Poentiranje odgovora je u odgovornosti nastavnika.

Formativno vrednovanje ima za cilj da nastavnici planiraju svoj budući rad. Ovo vrednovanje se vrši na početku ili u toku školske godine, ali ne ocjenama.

Dijagnostičko vrednovanje ima za cilj da otkrije poteškoće i slabosti na koje učenici nailaze. Predtestovi se ne vrednuju ocjenama, već služe kao informacija o poteškoćama i slabostima u učenju.

Završno (sabitno) vrednovanje (kontrolno): je uobičajeno i vrši se na kraju prvog polugodišta i na kraju nastave godine. Ima za cilj da vrednuje i da kontroliše nivo postignutih znanja tokom jednog određenog perioda.

Literatura:

Salih Foco, *Sociologija*, za 3 razred gimnazije, Svjetlost

FILOZOFIJA

Gimnazija društvenih nauka, Gimnazija jezika
(2 časa nedjeljno, 66 časova godišnje)

UVOD

Predmet filozofija obuhvaćena je programom za XII razred sa ciljem pripremanja učenika za život, ispunjavanja njihovih interesa i potencijala u razvoju kulture i stvaranju osnovnih pojmova i znanja za postizanje individualnih ciljeva, koji vode u pravcu opšteg društvenog progresa. .

Mladi imaju potrebu za filozofijom života koja će ih osposobiti da žive i djeluju, imajući projekte u čijoj će realizaciji biti sami angažirani. Upravo zbog toga, filozofija koja pomaže učenicima da shvate i žive život, nudi se učenicima srednjih škola. Ona je istovremeno pojam orijentacije shvatanja čovjeka kao socijalnog bića, njegove praktične i teorijske djelatnosti, ponašanja, ali i orijentir njegovih društvenih ideala.

Filozofsko razmišljanje razvijeno je preko filozofskih problema, zato je najprirodniji način predstavljanja filozofije učenicima prateći put samog filozofiranja.

Iz ove perspektive, program predstavlja grupu problema, seriju razmišljanja, polazeći od svakodnevnog iskustva učenika u pravcu istinite filozofske refleksije. Cilj programa je formiranje kritičkog filozofskog mišljenja učenika, polazeći od povezanosti dva glavna elementa: ponudom informacija o glavnim filozofskim pojmovima i problemima (preko kratkih tekstova iz djela filozofa) i aktivne nastave (zasnovane na refleksiji) koja istovremeno predstavlja glavne izazove nastavnog procesa.

Isto tako, program će uticati na podsticanje stvaralačkog odnosa učenika prema svijetu i samom sebi.

CILJEVI

Imajući u vidu da se u XII razredu učenici po prvi put bave filozofskom problematikom opširno, cilj nastavnog programa predmeta filozofije je:

1. Razvijanje sposobnosti učenika za kritičko i analitičko razmišljanje o svijetu i samom sebi, bazirajući se na znanja i shvatanja osnovnih filozofskih pojmova.
2. Stalno razvijanje vještina učenika za jasnim izražavanjem filozofskih i opštih pojmova i kategorija, u usmenom ili pisanom obliku.
3. Podsticanje stvaralačkih odnosa učenika prema samom sebi i društvu, bazirajući se na odražavanje i primjenjivanje stečenih saznanja iz predmeta filozofije.

OPŠTI OBJEKTIVI

U skladu sa ciljevima programa predmeta filozofije za XII-ti razred, objektivi predmeta su orjentisani na isticanje značaja uzimajući u obzir uvijek potrebe za razvoj učenika. Nastavni program predmeta filozofije teži da na kraju jednogodišnjeg učenja učenici postignu ove objektivne grupisane po ciljevima:

1. Da bi postigao cilj sticanja znanja i njihovog primjenjivanja učenik treba da:
 - Shvati položaj i ulogu filozofije u razvoju ljudskog mišljenja, i uzajamnog konceptualnog bogatstva filozofije i drugih nauka
 - Poznaje evoluciju filozofskog mišljenja zadržavajući se na najosnovnijim problemima prakse i ljudskim ciljevima
 - Da zna da napravi razliku između glavnih metoda interpretiranja historije filozofije
 - Raselani glavne kategorije i pojmove filozofskog mišljenja, kao i uopštava ljudsko iskustvo
 - Da bude sposoban da prihvata različite načine rješavanja problema, primjenjujući uvijek više nego jednu polaznu tačku i jedan ugao gledanja.
2. Da bi postigao cilj za sticanja sposobnosti i vještina učenik treba da:
 - Zna da strukturira mišljenje o argumentiranju svojih stavova o filozofskim i praktičnim pitanjima
 - Izrađuje nezavisno radove integrišući teorijske i praktične informacije (iz filozofskih tekstova).

3. Da bi postigao cilj razvijanja stavova i vrijednosti uèenik treba da:
- Analizira i objašnjava društvene fenomene i procese polazeæi od opštih filozofskih shvatanja
 - Posmatra stvarnost u njenom izvoru, kao osnovu za komunikaciju sa drugima
 - objašnjava svoj individualni položaj kao dio cjeline svijeta.

POSEBNI OBJEKTIVI

Uèenik treba da je u stanju:

- **Da poznaje**
 - Mjesto i položaj filozofije u opštem razvoju ljudskog mišljenja
 - Glavne metode interpretiranja filozofije tokom njene historije i da pravi razlike između glavnih filozofskih disciplina
 - Razlièite aspekte, posebno filozofske u uèenju o èovjeku i njegovom položaju u svijetu
 - osnovi metafizike i zasnovanosti kritike prema njoj
 - problematiku vrijednosti u filozofiji morala
- **Da razumije**
 - Osnovne pojmove estetike u teoriji i praksi
 - Glavne filozofske teorije o društvu, državi i vlasti
- **Da izrazi**
 - kritièko mišljenje prema stvarnosti bazirajuæi se na znanja steèena iz filozofije
- **Da izradi**
 - nezavisne radove bazirajuæi se na izvorne filozofske tekstove i svoja individualna iskustva

Struktura programskih sadržaja

Aktiviteti	Br. časova	%
Prezentacija tematskog materijala	47	63.5
Nastava po izboru	6	8.1
Obnavljanje i vrednovanje	21	28.4
UKUPNO	74	100

Planiranje programskih sadržaja			
Kategorije	Potkategorije	Br. časova	%
Filozofija i njena historija	Položaj filozofije u razvoju ljudskog mišljenja i odnos filozofije sa drugim naukama	5	7.4
	Glavne metode interpretiranja historije filozofije		
Čovjek i svijet	Pojam čovjeka	16	23.5
	Položaj čovjeka u svijetu		
	Čovjek, vrijeme i prostor		
	Čovjek i historija		
Saznanje i razum	Mogućnosti i granice spoznaje	11	16.1
	Pragmatizam i djelatnosti saznanja		
	Sposobnost suđenja		
	Analitička filozofija		
Filozofija i metafizika	Temelj i kritika metafizike	12	17.6
	Pitanje boga unutar metafizike		
Etika	Morali i slobodna volja	9	13.3
	Problem vrijednosti		
Estetika	Osnovne kategorije estetike	6	8.8
Politička filozofija	Čovjek i društvo	9	13.3
	Država i vlast		

PREDMETNI SADRŽAJ

Kategorija	Potkategorije	Programski sadržaji	Očekivani rezultati	Međupredmetna povezanost
I Filozofija i njena historija	1. Položaj filozofije u razvoju ljudskog mišljenja i odnos filozofije sa drugim naukama	<i>Učenik uči o:</i> <ul style="list-style-type: none"> • Šta je filozofija? • Glavnim disciplinama i poddisciplinama filozofije • Odnosu filozofije sa drugim naukama • Filozofiji, mitu i religiji (3 časa)	<i>Učenik treba da:</i> <ul style="list-style-type: none"> • Objašnjava termin i porijeklo filozofije • Identifikuje osnovna pitanja i discipline filozofije • Diskutira o razvoju filozofije i njenom odnosu sa drugim naukama • Identifikuje zajedničke elemente i razlike između filozofije, mita i religije 	Društvene i prirodne nauke
	2. Glavne metode interpretiranja historije filozofije	<ul style="list-style-type: none"> • Odnosu filozofije i njene historije • Historijska metoda (hronološka) problemska metoda predstavljanja historije filozofije (2 časa)	<ul style="list-style-type: none"> • Određuje položaj filozofije u odnosu sa njenom historijom • Shvata razlike između dvije glavne metode predstavljanja filozofije i njene historije 	
II Ćovjek i svijet	1. Pojam Ćovjeka	<ul style="list-style-type: none"> • Osnovna pitanja o tome šta je Ćovjek • Određivanje Ćovjeka 	<ul style="list-style-type: none"> • Shvata Ćovjeka kao višedimenzionalno biće (ontološko, gnoseološko, etičko estetsko, historijsko itd.) 	Historija, Lingvistika

		<p>pomoæu duha</p> <ul style="list-style-type: none"> • Èovjek kao kulturno biæe <p>(2 èasa)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Objašnjava kako se shvata èovjek po Šelerovoj antropologiji • Analizira elemente jezika, mita, religije, historije i nauke kao determinantu pojma èovjeka u Kasirerivoj filozofiji 	
		<ul style="list-style-type: none"> • Pojam egzistencije • Egzistencija u odnosu sa esencijom, mišljenjem i slobodom <p>(2èasa)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Shvata pojam egzistencije • Diskutuje o prioritetnom mjestu esencije i egzistencije • Objašnjava egzistenciju kao polaznu taèku mišljenja Kirkegardove filozofije • Identifikuje odnos egzistencija – sloboda u egzistencijalističkoj filozofiji 	
		<ul style="list-style-type: none"> • Drugi i potreba za drugim <p>(2 èasa)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Objašnjava pojam drugoga i potrebe za drugim u filozofiji XX vijeka 	
		<ul style="list-style-type: none"> • Savjest, spoznaja i iskustvo • Psihološki aspekt savjesti • Pojam nesavjesti u Frojdovoj teoriji <p>(2 èasa)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Objašnjava odnos između savjesti, znanja i iskustva • Shvata savjest kao istinu ega u Bergsonovoj filozofiji • Određuje savjest sa psihološkog aspekta • Određuje položaj Frojdove teorije unutar filozofskog mišljenja • Analizira nesavjest u Frojdovoj teoriji 	Psihologija

			<ul style="list-style-type: none"> • Objašnjava pojam i sistem nesavjesti 	
		<ul style="list-style-type: none"> • Smrt, shvatanje i njeno negiranje • Āovjek u graniènoj situaciji: suoèavanje sa krajem egzistencije (2 èasa) 	<ul style="list-style-type: none"> • Objašnjava pojam smrti u filozofskom shvatanju • Analizira pojam smrti u Lukrecijovoj filozofiji • Shvata smrt kao suoèavanje pojedinca sa krajem egzistencije (K.Jaspers) 	Biologjija
II Āovjek i svijet	2. Položaj Āovjeka u svijetu	<ul style="list-style-type: none"> • Ideja kosmosa u grèkoj filozofije • Mikrokosmos i makrokosmos u renesansi i humanizmu (2 èasa) 	<ul style="list-style-type: none"> • Objašnjava shvatanje kosmosa u filozofiji Talesa, Anaksimandera i Empedokla • Shvata ideju mikro i makro kosmosa u filozofiji G.Bruna, Didroa i Bufona 	Biologija, Fizika, Astronomija
II Āovjek i svijet	3. Āovjek, vrijeme i prostor	<ul style="list-style-type: none"> • Vrijeme kao dimenzija duše • Vrijeme i prostor kao apriorni oblici subjekta • Relativitet vremena • Prostor, praznina i bog (2 èasa) 	<ul style="list-style-type: none"> • Shvata pojam vremena u filozofiji Svetog Augustina • Objašnjava vrijeme i prostor kao subjektivan oblik predstavljanja u Kantovoj teoriji saznanja • Objašnjava vrijeme po Ajnštajnu • Shvata suprotne poglede o postojanju praznog prostora (pogledi atomista, epikurejaca i pogledi Đ. Bruna) 	Fizika

II Èovjek i svijet	4. Èovjek i njegova historija	<ul style="list-style-type: none"> • Èovjekovo samostvaranje u historiji: historicitet i historijski linearitet • Èovjek kao praktièno biæe (2 èasa) 	<ul style="list-style-type: none"> • Objašnjava ulogu èovjeka u stvaranju historije i samoga sebe • Shvata pojam prakse • Identifikuje èovjeka kao praktièno biæe u modernoj filozofiji 	Historija
III Saznanje i razum	1. Saznanje i njegove granice	<ul style="list-style-type: none"> • Sumnja kao polazna taèka saznanja • Saznanje o svijetu i saznanje o samom sebi • Razum i volja (2 èasa) 	<ul style="list-style-type: none"> • Definiira sumnju u filozofiji skepticizma i racionalistièkoj filozofiji Dekarta • Shvata razliku između svijesti i samosvijesti • Klasifikuje sadržaj intelekta: razlikovanje razuma od volje 	
III Saznanje i razum		<ul style="list-style-type: none"> • Iskustvo i granice saznanja • Saznanje poèinje iskustvom, ali ne izvire iz njega • Teorijsko provjeravanje iskustva i praktièno provjeravanje hipoteze (3 èasa) 	<ul style="list-style-type: none"> • Objašnjava iskustvo u empiristièkoj filozofiji • Shvata iskustvo polazeæi od filozofskog aspekta u objašnjavanju percepcije i osjeta • Shvata apriorno saznanje u Kantovoj teoriji saznanja • Diskutuje o praktiènom provjeravanju hipoteza (primjeri astronomije i slièni) 	
III Saznanje i razum	2. Pragmatizam i djelatnosti	<ul style="list-style-type: none"> • Teorija pragmatizma kao teorija o znaèenju i pragmatizam kao metoda 	<ul style="list-style-type: none"> • Određuje mjesto pragmatizma u savremenoj filozofiji • Uspostavlja vezu između pragmatizma 	

	saznanja	<ul style="list-style-type: none"> • Uloga volje u filozofiji pragmatizma (2 èasa) 	<p>kao metode i pragmatizma kao teorije o znaèenju u filozofiji È. Persa</p> <ul style="list-style-type: none"> • Određuje status volje u filozofiji pragmatizma Dž. Vilijamsa 	
III Saznanje i razum	3.Sposobnost suđenja	<ul style="list-style-type: none"> • Suđenje u Aristotelovoj formalnoj logici • Suđenje kao odnos, rješenje i sankcija • Misliti znaèi suditi (2 èasa) 	<ul style="list-style-type: none"> • Shvata suđenje u Aristotelovoj logici • Objašnjava suđenje po Dekartu • Shvata suđenje u Kantovoj teoriji 	Logika
III Saznanje i razuma	4. Analitièka filozofija	<ul style="list-style-type: none"> • Šta je analitièka filozofija? • Logièko –matematièka istina (2 èasa) 	<ul style="list-style-type: none"> • Objašnjava osnovne principe analitièke filozofije • Upoređuje aksiomatièku metodu sa dedektivnom metodom • Objašnjava logièko –matematièko shvatanje istine u Vitgenštajnovoj analitièkoj filozofiji 	Logika, Matematika
IV Filozofija i metafizika	1. Osnova i kritika metafizike	<ul style="list-style-type: none"> • Da li je metafizika nauka? (Pojam metafizike, osnova i njena kritika) • Određivanje biæa od Aristotela do Hajdegera (6 èasova) 	<ul style="list-style-type: none"> • Zna pojam metafizike, osnovu i kritiku metafizike • Diskutuje o pitanju metafizike • Objašnjava “ prvu filozofiju”u Aristotelovoj filozofiji • Shvata određenje pojma biæa u filozofskim teorijama od Aristotela do 	

			Hajdegera	
IV Filozofija i metafizika	2. Šta je bog unutar metafizike	<ul style="list-style-type: none"> • Dokaz postojanja boga zasnovan na iskustvu i razumu . • Negiranje vjere • Zajedničko vjerovanje • Da li postoji život poslije smrti? (6 časova)	<ul style="list-style-type: none"> • Objašnjava kako se dokazuje postojanje boga iz iskustva u filozofiji T. Akvinskog • Diskutuje o održivosti ontološkog argumenta o egzistenciji boga po Dekartu • Objašnjava vjeru kao bolest građanstva u Ničeovoj teoriji • Shvata nastojanje za zajedničko vjerovanje Dž. Đuia. Diskutira o životu poslije smrti u Platonovim, Hjumovim i Kirkegardovim fragmentima 	Sociologija, Historija
V Etika	1. Moral i slobodna volja	<ul style="list-style-type: none"> • Oslanjanje etike na prirodu čovjeka • Moralni zakoni: hipotetički i kategorički imperativ • Da li je volja slobodna? (determinističke i indeterminističke teorije) • Utilitarizam u filozofiji morala (5 časova)	<ul style="list-style-type: none"> • Definiše vrlinu u Aristotelovoj etici • Objašnjava moralni zakon i obavezu da se bude moralan u Kantovoj filozofiji • Diskutuje o slobodi volje • Diskutuje o egzistencijalističkom shvatanju slobode • Shvata utilitarnu mjeru u filozofiji Dž.S. Mila 	Sociologija, Građansko vaspitanje

V Etika	2. Problem vrijednosti	<ul style="list-style-type: none"> • Šta su vrijednosti u filozofskom pogledu? • Ponovno vrednovanje svih vrijednosti (4 èasa) 	<ul style="list-style-type: none"> • Diskutuje o “filozofiji života” u teorijama Diltaja i Bergsona • Objašnjava zamjenu apolonijskog principa sa dionizijskim principom u Nièeovom imoralizmu 	Sociologija, Građansko vaspitanje
VI Estetika	1. Osnovne kategorije estetike	<ul style="list-style-type: none"> • Lijepo u umjetnosti i prirodi • Umjetnièko stvaralaštvo • Umjetnost i stvarnost (6 èasova) 	<ul style="list-style-type: none"> • Shvata osnovne estetske pojmove (lijepo i umjetnost) u fragmentima Platona i Kanta • Diskutuje o temi genija u umjetnosti Kanta i Nièea • Predstavlja Hegelovo shvatanje o romantiènoj umjetnosti • Shvata historiju umjetnosti u Benjaminovoj teoriji 	Umjetnost
VII Politièka filozofija	1 Èovjek i društvo	<ul style="list-style-type: none"> • Prirodna osnova društva • Porijeklo države: prirodno stanje i društveni ugovor • Prisiljavanje ljudi da budu slobodni (4 èasa) 	<ul style="list-style-type: none"> • Shvata ljudsku prirodu kao osnovu organizovanja društva po Aristotelovoj teoriji • Upoređuje Hobsovu i Rusovu teoriju o porijeklu države, polazeæi od objašnjenja egoizma i vlasništva 	Građansko vaspitanje, Sociologija, Historija
IŽ Politièka filozofija	2. Država i vlast	<ul style="list-style-type: none"> • Organizovanje idealne države • Vlast, èinjenja i znanja • Pojedinaac i granice 	<ul style="list-style-type: none"> • Poznaje glavni koncept idealne države i njene osnove podjele rada u Platonovoj teoriji • Shvata prirodno pravo i građansko 	Građansko vaspitanje, Sociologija, Historija

		državne vlasti <ul style="list-style-type: none"> • Odvajanje etike od politike • Moderna demokratija u filozofskim teorijama (5 časova)	društvo u Lokovoj političkoj filozofiji <ul style="list-style-type: none"> • Shvata položaj pojedinca u odnosu sa snagom vlasti u Džon.S.Milovoj teoriji • Analizira primarni suvereni kvalitet u teoriji Makiavelija i diskutuje o njegovom izrazu “cilj opravdava sredstvo” • Shvata teorije Rusoa i Toknevela o demokratiji 	
--	--	---	---	--

Objašnjenje: 6 nastavnih časova ostaju na raspolaganju nastavniku da organizuje nastavu, prema zahtjevima i pojedinačnim željama učenika ostajuæi u okviru programskih sadržaja.

Takođe, ne isključuje se mogućnost da se u realizaciji nekih nastavnih jedinica obuhvate i nastavnici drugih predmeta kao npr. nastavnik fizike za potkategoriju *Čovjek, prostor i vrijeme, itd.*

METODOLOŠKA UPUTSTVA

Problemski pristup

Polazeći sa osnove jednog glavnog cilja nastave filozofije, razvijanje kritičkog i analitičkog načina mišljenja učenika, predmet filozofije ne treba da pruža prosto gotovo predodređenje, formalne pojmove, kategorije i teorije. Nastava filozofije je uvijek objašnjavanje, analiziranje i osvjetljenje jednog pojma, problema ili filozofskih pitanja. Najplodniji način u prisvajanju filozofskih pojmova zasniva se na opisivanju geneze pojmova, suočavanju, upoređivanju i vezi sa drugim pojmovima, analizirajući forme i mogućnosti njihovih upotreba.

Međusobna povezanost

U usvajanju filozofskog mišljenja od velikog značaja je da se traže i da se izraze individualna i grupna mišljenja, što podrazumijeva prezentaciju mišljenja na jednom jasnom i razumnom jeziku. Opisivanje, referisanje prema različitim teorijama, upotreba konkretnih primjera i upoređivanje sa drugim primjerima su temelji i glavne cigle za izgradnju nezavisnog mišljenja učenika i povezivanje teorijskog dijela sa praktičnom primjenom. Na ovaj način postići će se i drugi cilj predmeta filozofije - ponuda jedne filozofije koja će pomoći učenicima da razumiju i da žive.

Da bi se izbjegla mogućnost da se predmet filozofije pretvori u jedan dosadni školaški monolog, diskusije o problemima i filozofskim pitanjima treba da budu neodvojiv dio svakog nastavnog časa. Takođe, interpretacija i objašnjavanje kratkih filozofskih testova je efikasna metoda u stvaranju jednog kontakta učenika sa velikim filozofima. Svaka nastava treba da se udruži i sa jednim rječnikom koji objašnjava filozofske pojmove.

Služeći se ovim metodama, učenik treba da se orijentiše u pravcu jednog stabilnog ubjeđenja, preko uputstava da štićena teza treba da odgovara zahtjevima, treba da se zasniva na činjenicama, da omogućiti predviđanja i da sugeriše dalja istraživanja. Učenik treba da ima mogućnost o prikazivanju stavova i nezavisnih mišljenja i u formi pisanih radova, integrišući u njih teorijske (iz filozofskih tekstova) i praktične informacije.

VREDNOVANJE

Nastavnik predmeta filozofije treba da ima u vidu nekoliko značajnih momenata tokom vrednovanja učenika:

- Naèin kako æe uèenik da struktuirati mišljenje da bi argumentovao svoje stavove o razlièitim filozofskim i praktiènim pitanjima;
- Koliko je u stanju da integriše teorijsku i nauènu informaciju;
- Naèin na koji je uèenik u stanju da prikazuje prisvojene materijale na individualni i grupni naèin;
- Koliko je uèenik u stanju da preko filozofskih tekstova, izvuèenih iz djela èuvenih filozofa izraðuje nezavisne radove.

Vrednuju se:

- usmeni odgovori,
- prezentacije,
- eseji i nezavisni radovi.

MEĐUPREDMETNI PRISTUPI

Sama èinjenica da je filozofija znaèajan dio opšteg razvoja ljudskog mišljenja, svakako filozofiju postavlja u jednu mrežu meðusobnih uticaja sa drugim djelovima ovog razvoja. Preplitanje duštvnih i prirodnih problema upravlja filozofiju u sadašnja dostignuæa unutar drugih posebnih predmeta. Na drugoj strani, na svakom stupnju razvoja nauke, jedan poseban i širi sektor u sitemu znanja o svijetu pripada nezavisnom funkcionisanju filozofskih znanja.

Na osnovu tematskog materijala koji æe se prezentirati uèenicima je potrebna povezanost filozofije sa sljedeæim predmetima:

- Filozofija i njena historija: Društvene i prirodne nauke
- Èovjek i svijet: Psihologija, historija, lingvistika, fizika, astronomija, biologija
- Saznanje i razum: Logika, matematika
- Filozofija i metafizika: Sociologija, historija
- Etika: Sociologija, graðansko vaspitanje
- Estetika: Umjetnost
- Politièka filozofija: Graðansko vaspitanje, sociologija, historija.

LITERATURA

- W. Windelband; Povijest filozofije, I, II, Kultura, Zgb. 1967
- Dr. Miodrag Cekić; Pregled istorije filozofije, priručnik, Zavod za izdavanje udžbenika, Sarajevo, 1971
- B. Rasel; Istorija zapadne filozofije, Kosmos, Bgd. 1962
- B. Bošnjak; Filozofija od Aristotela do Renesanse i odabrani tekstovi, Matica Hrvatska, Zgb. 1956
- Filozofijski rječnik, glavni urednik Vladimir Filipović, Matica Hrvatska, Zgb. 1965

EKONOMIJA

Gimnazija društvenih nauka
(2 èasa sedmièno, 74 èasova godišnje)

UVOD

Promjene u kosovskom društvu kao sastavnom dijelu Balkana, Jugoslovenske Evrope pa i šire, nameću potrebu za radikalnim reformama, a posebno u oblasti obrazovanja i vaspitanja. Tranzicija otvara nove staze nasuprot prethodnog sistema koji je propao i približava se razvoju civiliziranog i demokratskog svijeta. Sa druge strane, potreba sastavljanje novih planova i programa u duhu savremenog sadržaja, metodologije i pristupa, omogućuje prevazilaženje tranzicione faze sa uspjehom i uključivanje u jedan savremeni, politički i ekonomski novi poredak. Privreda (ekonomija) je i ostao važan faktor (stub) za funkcionisanje novog poretka uzimajući u obzir potrebnu liberalizaciju, funkcionisanje slobodnog tržišta s ciljem dominiranja tržišne ekonomije (privrede).

Kosovo pretenduje da se uključi u savremene tokove, kao pristup za stvaranje blagostanja i perspektive. U ovom kontekstu, učenje ekonomije u gimnaziji društvenih nauka, sadrži novine i širi opus sa novim dimenzijama znanja koja su neophodna za osposobljavanje u uslovima konkurencije i opšteg ekonomskog i socialnog prosperiteta.

Plan i program predmeta : Ekonomija 12. razreda za gimnazije društvenih nauka je dizajniran na takav način da odgovara savremenim zahtjevima tranzicione faze i da snadbijeva učenike sa elementarnim znanjima iz oblasti ekonomije. Metodološke jedinice su sastavljene za jedan atraktivan fond učenja i za stvaranje sposobnosti za dalji napredak, prema stepenima obrazovanja i starosnoj zrelosti.

Plan i program je u skladu sa zemljama regiona i šire i na ovaj način učenicima omogućuje da lako shvate ovu materiju i da budu sposobni to primenjivati u praksi.

Obuhvatan predmet ovog programa sadrži neku nastavnu jedinicu od prethodnih programa, ali ne kao ponavljanje, već kao obogaćivanje i upotpunjavanje onih metodičnih jedinica koje su učenici savladali u

prethodnim razredima. Faktički, sa ovim se vrši optimalna sublimacija saznanja od elementarnih osnova pojmova, klasificiranja i mogućnost implementiranja stvari koje su od koristi za učenike gimnazija određenog smjera. Ova saznanja služe kao osnova za studiranje ekonomskih nauka, ili poslije završetka gimnazije za obavljanje različitih poslova u raznim biznisima.

CILJEVI

Osnovni cilj nastavnog programa predmeta, Ekonomija za gimnaziju društvenih nauka za 12. razred je:

1. Definisane elementarnih i bazičnih ciljeva ekonomije, u funkciji osposobljavanja i stvaranja sposobnosti kod učenika kako bi mogli produbiti njihova saznanja u ekonomsko-studijsku (naučnu) oblast.;
2. Razvoj učeničkih sposobnosti za shvatanje sadržaja, funkcije, korisnosti i problematiku ekonomije uopšte;
3. Da učenik shvati i razvija vještine, sa ciljem primjene njihovih saznanja u korist ispunjavanja individualnih potreba i za davanjem doprinosa u širim razmjerama za razvoj društva.

OBJEKTIVI

Nastavni program predmeta Ekonomija 12. razreda gimnazije društvenih nauka, obuhvata niz objekata, namijenjenih kapacitetu i prirodni učenja, da učenik:

1. Razvija stavove i vrijednosti

- U vezi definisanja koja su vezana za ekonomsku oblast, sa njenim djelovima, korisnosti i potrebi za razvoj društva;
- U vezi klasifikovanja pojmova, funkcija i dostignuća u jednu privredu (ekonomiju), kao sastavni dio društva i stvaranju društvenog blagostanja;
- Preko poznavanja vrijednosti da izgradi sopstvenu ličnost prema ekonomskoj oblasti, sa kritičnim i pragmatičnim pristupom. Na osnovu toga šta je u stanju da djeluje, postigne i stvara i da isto tako primijeni za sebe i društvo u cjelini;

2. Da upozna

- pojmove, principe, koncepte, metode, pristup kao i klasifikovanja iz oblasti ekonomije;
- Zakonitosti ekonomije, tržište, vlasništvo, slobodno tržište i konkurenciju;
- Firme, funkcionisanje, sadržaj, podsisteme koje sačinjavaju ono, cijene i vrijednosti koje se stvaraju unutar firme, inpute i outpute, kapacitete;
- Osnovne elemente mikroekonomije kao sublimaciju dosadašnjeg učenja i iskustva;
- Politike u makroekonomiji i modeliranje u savremenim ekonomijama (privredama);
- Stanje i nivo razvoja kosovske privrede, problemi i perspektive;
- Osobine svjetske ekonomije (privrede) i međuzavisnost nacionalnih ekonomija i sveobuhvatna saradnja;

3. Da shvati

- pojmove, metode, značenje, izražavanje, primjenu glavnih parametra u oblasti ekonomije;
- terminologiju, strukture, dejstva i događaje u oblasti mikroekonomije kao i makroekonomije;
- tržišnu strukturu, tržišnu ekonomiju, preduslove za podizanje i funkcionisanje tržišne ekonomije;
- zakonitost konkurencije i stvaranje snalažljivosti (vještine) za razvoj i napredak;
- makroekonomske politike, obuhvatajući vrste ekonomskih politika, ekonomskih sistema;
- problemi i mogućnosti razvoja kosovske privrede (ekonomije);
- svjetsku privredu i neophodnost za ulazak i saradnju sa svjetskim tržištem;

4. Da analizira

- faktore (uzročnike) i principe u mikroekonomiji i makroekonomiji, osobine i tržišne mehanizme;
- Djelatnost preduzeća (firma), iskorišćavanje kapaciteta, cijene i rentabilnost firme odnosno preduzeća;
- Problemi u ekonomskom razvoju kao međuzavisnost različitih ekonomija u svijetu;
- Uzroke koji utiču na sadašnje ekonomsko stanje privrede Kosova i izvori pokretačke snage za brži i konkurentniji razvoj.

5. Da primijeni

- Njegove sposobnosti koje su veoma značajne za obavljanje neke funkcije u privredi (ekonomiji), u svakidašnjem životu, na proširenje novih znanja za konkretnu primjenu u praksi;
- Na aktivnosti stvaranje i osnivanje biznisa kao i na uspješno njihovo upravljanje (menadžiranje)

PLANIRANJE PROGRAMSKOG SADRŽAJA

Kategorije	Potkategorije	Broj časova	Struktura %
Ekonomija i tržište	Ekonomija i njen razvoj	8	15,15 %
	Tržište, funkcionisanje i njegov razvoj		
	Osobine savremene ekonomije		
Mikroekonomija	Firme (preduzeće)	13	19,70 %
	Resursi (izvori i kapaciteti firme)		
	Cijene preduzeća		
Makroekonomija	Delokrug makroekonomije	14	21,21 %
	Osnovni oblici makroekonomskih politika		
	Elementi agregatne tražnje		
Ekonomija Kosova	Mikroekonomski i makroekonomski aspekt kosovske privrede	5	7,6 %
Svjetska ekonomija	Osobnosti međunarodne saradnje	6	6,04 %

Planira se da se fond od 66 časova raspodijeli na: 46 časova odnosno 67,70 % predavanje, 16 časova odnosno 24,25 % ponavljanje i ispitivanje učeničkih znanja kao i 4 časova odnosno 6,05 % vježbe, odnosno posjete određenim firmama i institucijama.

Sadržaj programa

Kategorije	Potkategorije	Nastavni sadržaj	Očekivani rezultati	Međupredmetna korelacija
EKONOMIJA I TRŽIŠTE	Ekonomija i njen razvoj	<ol style="list-style-type: none"> Počeci ekonomije; Pojam i dimenzije ekonomije; Faktori koji utiču na ekonomski razvoj kroz vremenske periode; Historija ekonomije i ljudsko društvo; 	<p><i>Učenik treba:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> Shvate značaj ekonomije, početak i potrebu za njom, posmatrajući njen razvoj kroz vremenske periode, da vrši vrednovanje ekonomskih obilježja, današnjih dimenzija i razlike aktuelnih razvijenih i nerazvijenih ekonomija, Shvate sadržaj i objektiv ekonomije; Shvate pojam, razloge i faktore koji utiču na ekonomski razvoj, Shvate ekonomiju u kontekstu ljudskih potreba 	<p>Historija (da bi se shvatile razvojne potrebe),</p> <p>Sociologija (da bi se shvatili društveni sistemi i njihovo transformiranje),</p> <p>Biznisi (da bi se shvatili bizniski sistemi)</p>
	Tržište, funkcionisanje i njegov razvoj	<ol style="list-style-type: none"> Pojam i vrste tržišta, Shvatanje razloga orijentacije ka proizvodnju Shvatanje razloga funkcionisanja tržišta, Osnovni mehanizmi tržišta: ponuda i tražnja 	<ul style="list-style-type: none"> Shvate pojam tržišta, njegovo pojavljivanje na scenu, vrste tržišta, njegov razvoj, neophodnost tržišta kao interakcija ekonomskog razvoja, Shvate potrebu tržišta kao i faze gdje mu je više dat značaj orijentacije ka proizvodnji, a poslije orijentacije ka tržištu, Shvate ponudu i potražnju kao 	<p>Matematika, da pomaže u rješavanju problema bilo onih numerički ili grafički</p>

			osnovne mehanizme tržište kao i njihovu međuzavinost,	
	Osobine savremene ekonomije	<ol style="list-style-type: none"> 1. Karakteristike i dominacija slobodnog tržišta, 2. Preduslovi tržišne ekonomije (vlasništvo, konkurencija i ostali faktori) 	<ul style="list-style-type: none"> - Shvate faktore koji utiču na dominaciju slobodnog tržišta, - Shvate karakteristike tržišne ekonomije, - Shvate privatnu svojinu i njene karakteristike, - Shvate konkurenciju i ostale faktore koji su preduslov tržišne ekonomije 	Pravne nauke, katastarne (da bi se shvatilo pravo na imovinu i njene vrijednosti).
MIKRO-EKONOMIJA	Firme (preduzeća)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Definisanje pojma ekonomije; 2. Povijest razvoja preduzeća; 3. Vrste preduzeća (prema djelatnostima, sektorima, veličini); 4. Preduzeće kao sistem (podsistemi koji sačinjavaju firmu); 5. Funkcionisanje preduzeća u uslovima konkurencije. 	<p><i>Učenici treba da:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Shvate pojam preduzeća (firme), - Shvate povijest razvoja preduzeća; - Shvate klasifikaciju preduzeća prema raznim aspektima; - Shvate značenje preduzeća i podsisteme koji sačinjavaju to. 	Pravne nauke, da bi se shvatila fizička i pravna lica.
	Resursi (izvori) i kapaciteti firme	<ol style="list-style-type: none"> 1. Aseti odnosno imovina (aktiva), 	<ul style="list-style-type: none"> - Shvate faktore koje sačinjavaju firmu, 	Matematika, prirodne nauke

		<ol style="list-style-type: none"> 2. Izvori aseta odnosno imovine (pasiva) 3. Evidentiranje i proračunavanje aseta odnosno imovine; 4. Definisanje kapacita; 5. Vrste i proračun (mjerjenje) kapaciteta. 	<ul style="list-style-type: none"> - Shvate značenje aktive i pasive i da objasni šta je jedno,a šta drugo, - Uče evidentirati i odraziti asete (imovinu), amortizaciju i njegov proračun ; - Shvate pojam, vrste i značaj (važnost) kapaciteta. 	
	Cijene firme (troškovi preduzeća)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Pojam troškova (cijene); 2. Vrste troškova; 3. Proračun troškova; 4. Metode izračunavanja (kalkulacije) 	<ul style="list-style-type: none"> - Shvate pojam i strukturu cijenu koštanja proizvoda (dobara), usluga itd. - Uče klasifikaciju troškova; - Uče i operacionaliziraju proračun troškova; - Uče metode proračunavanja troškova i njihovu primjenu u praksi; 	Matematika, Statistika (tabele, diagrame, metode)
MAKRO-EKONOMIJA	Delokrug (domen) makroekonomije	<ol style="list-style-type: none"> 1. Nekoliko pojmova o makroekonomiji; 2. Prednosti savremene ekonomije; 3. Problemi makro-ekonomskih politika; 4. Tržište rada; 5. Cikličke krize; 6. Inflacija. 	<ul style="list-style-type: none"> - Shvate značenje i domen (delokrug) makroekonomije; - Shvate makroekonomsku politiku i njene komponente; - Shvate (razumiju) najznačajnije probleme iz makroekonomije: razvoj, tržište rada, kao i ostale probleme koje su vezane sa cikličkim krizama i inflacijom 	Matematika (jednačine, diagrame)

	Osnovni oblici makroekonomskih politika	<ol style="list-style-type: none"> 1. Preduslovi za podizanje makroekonomskih politika; 2. Fiskalna politika; 3. Monetarno- kreditna politika; 4. Politika administrativnih mjera; 5. Stabilizaciona ekonomska politika; 	<ul style="list-style-type: none"> - Shvate šta je makroekonomska politika i kakvu ulogu ima u razvoju jedne zemlje; - Shvate vrste makroekonomskih politika; - Shvate potrebu i mogućnost ekonomske stabilizacije; 	
	Elementi agregate potražnje	<ol style="list-style-type: none"> 1. Lična potrošnja i štednja; 2. Državna potrošnja; 3. Investicije; 4. Neto izvoz; 5. Stvaranje ekonomske ravnoteže; 	<ul style="list-style-type: none"> - Shvate potrošnju i vrste potrošnje; - Shvate investicije i njihovu ulogu; - Shvate neto izvoz kao i mogućnost makroekonomske ravnoteže; 	Matematika (jednačine), Statistika (dijagrami, tabele)
EKONOMIJA KOSOVA	Mikroekonomski i makroekonomski aspekt kosovske ekonomije (privrede)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Nivo razvoja kosovske ekonomije (privrede) 2. Značajni izvori za razvoj kosovske privrede (ekonomije); 3. Politika makroekonomskog razvoja; 4. Perspektive razvoja kosovske privrede 	<ul style="list-style-type: none"> - Shvate razvoj ekonomije njihove zemlje; - Uče o ljudskim i prirodnim resursima (potencijalima), koje su u funkciji ekonomskog razvoja; - Shvate specifičnosti politika i razvojnih problema; - Shvate realne perspektive i mogućnosti za ekonomski razvoj za 	Statistika, Matematika, za odraz, izjednačenje, i neophodne formule

		(ekonomije); 5. Potrebe i mogućnosti razvoja i stabilizacije kosovke privrede (ekonomije)	budućee razdoblje	
SVJETSKA EKONOMIJA	Osobine međunarodne saradnje;	1. Nužnost (neophodnost) za ekonomsku saradnju sa svjetom; 2. Međunarodna ekonomska politika; 3. Međunarodno tržište; 4. Međunarodne finansije; 5. Međunarodna trgovina; 6. Karakteristike svjetskog ekonomskog razvoja (integracije i globalizacija)	- Shvate da nacionalna (domaća) ekonomija ne može se razvijati kao zatvorena, pa zbog toga ona mora da bude otvorena prema svijetu; - Da se stvori ubjeđenje za neophodnost međunarodne saradnje; - Uče pojmove: međunarodne finansije i svjetska trgovina; - Shvate značaj (ulogu) međunarodnog tržišta; - Shvate integracione procese i globalizaciju.	Međunarodne ekonomske nauke

METODOLOŠKA UPUTSTVA

Nastavnik predmeta treba da odabira i upotrijebi takve nastavničke metode koje maksimalno potstiču aktivno učenje učenika i vode do stvaranja potpune socijalne i stručne kompetencije.

U toku nastavnog procesa, nastavnik treba da razlikuje neophodne koncepcije (pojmove) i potsticanja koje mora da učini učenik, s ciljem postizanja rezultata u učenju kako je predviđeno.

Suštinski element za postizanje uspjeha u procesu učenja je motivacija učenika. Neprestano upoznavanje učenika sa ispunjavanjem objektivna sa njihove strane predstavlja snažan mehanizam za motivaciju koji svakako treba da se uzima u obzir od strane nastavnika.

Drugi važan element koji pomaže uspjehu je integracija teorije sa praksom.

Nastavna praksa je pokazala da ne uče svi učenici na isti način, u isto vrijeme i istim intenzitetom. Zbog toga nastavne metode i strategije treba da budu raznolike i da budu prilagođene potrebama i interesu učenika. Nastavnik treba podsticati (bodriti) saradnju među učenicima sa ciljem pojačavanja socijalnih dimenzija u procesu učenja.

Oblici i metode učenja su mnogobrojne (različite) i nastavnik treba da izabere one koje su najpovoljnije za njihov konkretni kontekst.

To su: tradicionalna predavanja, demonstriranje, rješenje teoretskih problema, aktivnost po grupama itd.

Objašnjenje (tumačenje) je jedna od metoda koja je u posebnim slučajevima neophodna, ali ipak interaktivno učenje ima prednost kada je u pitanju razvoj kritične misli i sposobnosti uopšte.

Rad u grupama i u parovima isto tako preferira se zato što se učenici oslobađaju od neprijatnih emocija (straha) pa i zbog toga što imaju prilike da diskutuju u grupama. Na ovaj način oni mogu donositi tačne i vrijedne zaključke.

Metoda diskusije omogućava učenicima da daju što više alternativnih rješenja, i na kraju odaberu najbolje rješenje.

Metoda burnih mišljenja (brainstorming) ima za cilj da osposobljava učenike da daju brze ideje (mišljenja), rješenja i komentare za dati problem.

Nastavnik koji je dobro pripremljen u centru pažnje ima uvijek učenika, i upotrebljava razne strategije da kod njega razvija kritičko mišljenje.

Jedan važan princip koji mora da se poštuje od strane nastavnika je činjenica da se učenje ne dešava samo unutar škole nego i van nje.

VREDNOVANJE

Što se tiče vrednovanje učenika, preporučuje se, da se koriste metode i instrumenti vrjednovanja koje izazivaju napredak kod učenika i eliminišu subjektivizam u toku vrjednovanja (procjenjivanja) učenika .

Veoma važno je neprestano vrednovanje kao i završno vrednovanje, gdje oblici i instrumenti vrjednovanja izaberu i komponuju od strane nastavnika.

Vrednovanje dostignuća baziranog na kriterije gdje se dostignuća učenika upoređuju sa unaprijed utvrđenim standardima i eliminisanje vrjednovanja baziranog na redosljedu gdje učenici imaju šansu da upoređuju sebe sa drugima, treba ta bude težnja.

Oblici i instrumenti za vrednovanje koji se preporučuju su: usmeni ispit, pismena pitanja, pismeni zadaci, posmatranje aktivnosti učenika, kontrolni listići itd.

MUZIÈKA UMJETNOST

Gimnazija jezika (1 èas sedmièno, 33 èasa godišnje)

UVOD

Muzièka umjetnost kao tonska umjetnost, najljepša od svih, izuèava se zbog osnovne ljudske potrebe za estetski lijepim.

Razvijena muzièka kultura, prije svega ozbiljna muzika, u odreðenom ljudskom društvu utièe na razvoj duhovnosti.

Da u procesu formiranja svijesti uèenika za radom i stvaralaèkim ispoljavanjem u nastavi važno je da im se daju zadaci koji odgovaraju njihovim moguænostima i interesovanjima, pri tome je neophodno obezbijediti punu slobodu ispoljavanja, zapažanja, mišljenja i stavova uèenika u stvaralaèkom rešavanju postavljenih problema u nastavi.

Uèenici ovog uzrasta sa njihovim intelektualnim moguænostima, predstavljaju dio intelektualne populacije bosanskog kulturnog društva.

OPŠTI CILJEVI

- ❖ Podsticanje razumijevanja muzièke umjetnost kao vremenske umjetnosti u zvuènom okruženju.
- ❖ Preko slušanja muzike doživljavaje i primanje važnih muzièkih vrijednosti za nacionalnu i svjetsku kulturu.
- ❖ Upoznavanje sa muzièkim stvaralaštvom, stvaraoocima i ustanovama na Kosovu, u BiH i svijetu. u duhu humanizma i internacionalizma.
- ❖ Aktivnom muzièkom djelatnošæu razvijaju se emocionalne, potencialne, nacionalne, intelektualne, psihomotorièke, estetske, moralne i socialne sposobnosti.

- ❖ Doživljavaje i usvajaje razlièitih muzièkih epoha, oblika i rova.
- ❖ Razvijaje sposobnosti saradnje i kreiranja kulturnih dešavanja.

SPECIFIÈNI CILJEVI

Uèenici treba da:

- ❖ Se vaspitavaju da žive sa umjetnošæu i muzièkom kulturom;
- ❖ Doživljavaju i primaju muziku razlièitih epoha, rodova i muzièkih žanrova, razvijajuæi estetske doživljajne sposobnosti;
- ❖ Preko razlièitih oblika muzièke djelatnosti razvijaju individualne kreativne sposobnosti;
- ❖ Preko pjevanja i drugih muzièkih djelatnosti osjeæaju radost;
- ❖ Poznaju povezanost muzike sa književnošæu i drugim umjetnostima kao i naukom;
- ❖ Stimulišu se za samostalni studiozni i istraživaèki rad;
- ❖ Podstièu se za kritièki osvrt muzièkih medijalnih programa kao i stvaranje muzièkih snimaka (audio, video kasete, cd-a) kao i kompjuterske aplikacije;
- ❖ Motivisu se za praæenje muzièkih umjetnièkih programa na organizovan naèin (grupno i individualno);

OPERATIVNI ZADACI PREDMETNOG SADRŽAJA

1. Učenici slušaju i prepoznaju odabrana djela autora i interpretatora iz bosanske i svjetske literature

MUZIÈKE DJELATNOSTI	SADRŽAJ	UMJETNIÈKI SADRŽAJ	KORE-LACIJA
<p>1. Izražajna sredstva muzièke umjetnosti</p> <p>1.1. Razvijaju sposobnost pažljivog i koncentrisanog slušanja muzike;</p> <p>-zvuène pojave;</p> <p>-doživljavanje zvukova i muzike</p> <p>1.2. Prepoznaju izvođaèka sredstva i sastave</p> <p>-pjevaèki glasovi</p> <p>-instrumenti</p> <p>-vokalno – instrumentalni sastavi</p> <p>1.3. Razlikuju izražajna sredstva muzike</p> <p>-melodija</p> <p>-ritam</p> <p>-sazvuèja</p> <p>1.4. Prepoznaju muzièke oblike</p> <p>-jednostavaèni i višestavaèni muzièki oblici</p>	<p>IMPRESIONIZAM U MUZICI</p> <p>Muzièke klasiène formacije</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Sonata ▪ Simfonija ▪ Kvartet ▪ Koncert ▪ Opera 	<p>S.Frank:</p> <p>-sonata za violinu i klavir u A-duru</p> <p>K.Debisi:</p> <p>-sonata za violonèelo i klavir</p> <p>-sonata za flautu, violu i harfu</p> <p>-sonata za violu i klavir</p> <p>S.Frank:</p> <p>-simfonija u d-molu</p> <p>M.Musorgski:</p> <p>-“Slike sa izložbe”</p> <p>S.Frank:</p> <p>-gudaèki kvartet u D-duru</p> <p>M.Ravel:</p> <p>-gudaèki kvartet u F-duru</p> <p>K.Debisi:</p> <p>-gudaèki kvartet u g-molu</p> <p>-II gudaèki kvartet</p> <p>M.Ravel:</p> <p>-koncert za klavir i orkestar u G-duru</p> <p>-koncertna uvertira “Šeherezada”</p> <p>M.Ravel:</p> <p>-opera: “Španjolski sat”</p> <p>G.Faure:</p> <p>-opere: “Prometej”</p> <p>-“Penelopa”</p> <p>K.Debisi:</p> <p>-opera: “Peleas i Melisanda”</p>	<p>Historija</p> <p>Geografija</p> <p>Arhitektura</p>

<p>1.5. Šire saznanja o razvoju svjetske i nacionalne muzičke umjetnosti -stilski periodi</p>	<p>▪ Balet</p> <p>MUZIKA XX VIJEKA</p> <p>▪ Sonata</p> <p>▪ Simfonija</p> <p>▪ Instrumentalna muzika</p> <p>▪ Solo pjesma</p> <p>▪ Solo pjesme</p>	<p>M.Ravel: -“Španska rapsodija” koreografska poema -valcer -muzika za balet “Dafrus i Kloe” -otmeni i sentimentalni valceri “Moja majka guska” F.Smith: -“Salomina tragedija”</p> <p>Boris Papandopulo: -sonata za violu i klavir Lovro Županoviæ: -sonata za violinu i klavir</p> <p>Fran Lotka: -simfonija u E-duru Jakov Gotovac: -simfonija “Gusar” Viteslav Novak: -“Jesenska simfonija” Jakov Gotovac: -simfonija “Rizvan-aga” Sergej Prokofjev: -simfonija “Peæa i vuk”</p> <p>Josip Hatze: -tokata “Noæ na Uni” Otorino Respigi: -svita “Tikve”</p> <p>Josip Hatze: -solo pjesme: “Kad mlidijah umrijeti” “Emina” “Selim-beg” Viteslav Novak: -solo pjesme: “Zimske noæi” “Melanholija” Jakov Gotovac: -solo pjesma: “Pod jorgovanom” -balada: “Djevojka i mjesec” Ivan Brkanoviæ: -solo pjesma: “Uspavanka”</p>	<p>Bosanski jezik Strani jezici</p>
---	--	---	---

	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Kvartet 	<p>Bela Bartok: -gudački kvartet Ivan Brkanoviæ: -gudački kvartet Mladen Pozajia: -gudački kvartet: “Studija o jednom motivu” Frano Lotka: -kvartet u g-molu Jakov Gotovac: -kvartet:”Sa sela” Lovro Źupanoviæ: -gudački kvartet</p>	
	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Koncert 	<p>Otorino Respigi: -koncert za orkestar: “Glegorijanski koncert” Mladen Pozajia: -mali koncert za flautu i orkestar:”Na tuđe teme” -klavirski koncert: “Èežnja za dikom” Boris Papandopulo: -koncert za violinu i orkestar: “Poema o Neretvi” Fran Lotka: -koncert za violinu i orkestar:”Jugoslovenski kaprièò”Bela Bartok: -violinski koncert</p>	
	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Kamerna Muzika 	<p>Arnold Šemberg: -gudački sekset: “Preobražena noæ” Karl Orf: -muzika za “Olimpijske igre” Fran Lotka: -duvački kvintet</p>	
	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Opera 	<p>Jakov Gotovac: -opera:”Ero s` onog svijeta” Josip Hatze: -opera:”Povratak” Otorino Respigi: -opera:”Potopljena zvona” Franèesko Maripijero: -opere:”Źivot je san”, “Antonije i Kleopatra” Sergej Prokofijev:</p>	

<p>1.6. Upoznaju se sa muzikom XX vijeka i prihvataju pojavu različitih pravaca</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Balet OBLICI SAVREMENE MUZIKE ▪ Jazz ▪ Rock ▪ Pop ▪ Zabavna i plesna muzika ▪ Scenska i filmska muzika 	<p>-opera: "Magdalena" Fran Lotka: -opera: "Minka" Boris Papandopulo: -opera: "Sunčanica" Ivan Brkanović: -opera: "Ekvinocije" Nikola Hercigonja: -dječja opera: "Mali Hans"</p> <p>Bela Bartok: -balet: "Drveni princ" Jakov Gotovac: -balet: "Đavo u selu" Florent Smith: -balet: "Salomina tragedija" Sergej Prokofjev: -balet: "Romeo i Julija" Nikola Hercigonja: -balet: "Infantin rođendan" Fran Lotka: -balet: "Duša mora "</p> <p>Luis Amstrong: -"Bes end bluz" Džordž Geršvin: -op. "Porgi i Bes"</p> <p>Elvis Presly: -po izboru Grupa "Bijelo dugme": -Putuj Selma -Lipe cvatu</p> <p>ABBA -Chquitita -Voluez vous BONEY M -Rasputin -Rivers of Babilon THE BEATLES -po izboru Deen i "Balerine": -In the Disco</p> <p>Muzika iz filma: -"Nièija zemlja" -"Gori vatra"</p>	
---	--	--	--

2.3 Upoznaju tehniku lijepog i pravilnog pjevanja	Pravilno disanje i formiranje glasa	-“Blijedi mjesec” U pjevanju pjesama	
---	-------------------------------------	---	--

3. Uèenici interpretiraju instrumentalne i vokalno- instrumentalne sadržaje

DJELATNOSTI (operativni zadaci)	SADRŽAJI	LITERATURA I MUZIÈKI PRIMJERI	KORELACIJA
3.1 Sviraju instrumentalna djela 3.2 Pjevaju uz instrumentalnu pratnju 3.3 Usavršavaju tehniku sviranja	Nove zvuène boje Orffov instrumentarij Elektronska muzièka sredstva	Odabir instrumentalnih djela	

4. Uèenici interpretiraju nauèenu muziku

DJELATNOSTI (operativni zadaci)	SADRŽAJI	LITERATURA I MUZIÈKI PRIMJERI	KORELACIJA
4.1 Interpretiraju zapisana vokalno instrumentalna djela po individualnom doživljaju 4.2 Vrijednovanje: svoje i interpretacije drugih	Znaci interpretacije: Tempo, dinamika, izražaj	Veza sa pjesmom i plesom	Bosanski jezik

5. Uèenici stvaraju muzièki sadržaj

DJELATNOSTI (operativni zadaci)	SADRŽAJI	LITERATURA I MUZIÈKI PRIMJERI	KORELACIJA
5.1 Istražuju, odabiraju i kombinuju tonove 5.2 Razvijaju melodijske i ritmièke teme 5.3 Improvizuju 5.4 Stvaraju melodiju na zadan tekst 5.5 Određuju i stvaraju instrumentalnu pratnju 5.6 Formiraju oblik pjesme	Zvuèni eksperiment Ritamsko i melodijsko formiranje		Akustika Bosanska književnost

6. Uèenici izražavaju muzièke doživljaje na kreativan naèin preko izražajnih sredstava drugih oblasti

DJELATNOSTI (operativni zadaci)	SADRŽAJI	LITERATURA I MUZIÈKI PRIMJERI	KORELACIJA
6.1 Komentarišu muzièke doživljaje 6.2 Izražavaju muzièke poruke preko figurativnog izražaja 6.3 Muzièki izražaj preko pokreta i ples	Komentarišu doživljaje Kritièki osvrt Grafiki simboli za muziku Figurativni izražaj muzièkog sadržaja Pokretni izražaj Ples	Mišljenje o muzici Muzièki primjer vezan sa likovnom umjetnošæu Muzièki primjer vezan sa plesom	Bosanski jezik Likovna umjetnost Ritmika Ples

7. Uèenici produbljuju znanja o muzièkoj kulturi

DJELATNOSTI (operativni zadaci)	SADRŽAJI	LITERATURA I MUZIÈKI PRIMJERI	KORELACIJA
<p>7.1 Upoznavanje mogućnosti manipulisanja sa muzikom preko medija</p> <p>7.2 Shvataju i orijentišu se sa koncertnim programom</p> <p>7.3 Upoznaju i upotrebljavaju izvorne muzièke tonove</p>	<p>Dobre i loše strane muzièke tehnike</p> <p>Razlièite vrste snimanja</p> <p>Muzika na radiju i TV-u</p> <p>Programi muzièkih predstava i kulturnih dešavanja</p> <p>Muzièki leksikon</p>	<p>Muzièki ambijenti</p> <p>Muzièka ekologija i tehnologija</p>	

8. Uèenici upoznaju savremenu muzièku tehnologiju

DJELATNOSTI (operativni zadaci)	SADRŽAJI	LITERATURA I MUZIÈKI PRIMJERI	KORELACIJA
<p>8.1 Upoznaju elektronske instrumente</p> <p>8.2 Upoznaju kompjuterske programe za muziku</p> <p>8.3 Snimaju elektronsku muziku</p> <p>8.4 Formiraju zbirku snimaka</p>	<p>Elektronski instrumenti</p> <p>Muzièki Software</p> <p>Video i kompjuter</p>	<p>Muzièki studio</p> <p>CD-room Software</p>	<p>Tehnologija</p> <p>Informatika</p>

DIDAKTIËKO – METODSKA UPUSTVA

- ❖ Za realizaciju predmeta Muzièka umjetnost treba imati u vidu razvojni nivo uèenika.
- ❖ Nastavnik rukovodi procesom nastave na naèin koji zaokružuje i vezuje vertikalnu muzièke nastave što je za veæinu uèenika ovog nivoa završetak. Priprema osnove za muzièki život i njihov vaninstitucionalni školski život.
- ❖ Bogati i zahtjevni program podrazumijeva realizaciju fonda èasova.
- ❖ Nastavnici na kreativan naèin stvaraju nastavne jedinice, povezujuæi ih na logièan naèin određenih djelatnosti sa uvodnim objektivima.
- ❖ Muzièka komunikacija i stvaralaštvo su djelatnosti koje trebaju da omoguæe uèenicima potrebnu duševnu relaksaciju.

SLUŠANJE

Ova osnovna djelatnost razvija sposobnost za upoznavanje doživljaja. Omoguæava pažnju i koncentraciju za duže slušanje.

Nastavnik podstiee doživljaje i upoznavanje sa razlièitim oblicima motivacije gdje æe uèenici da :

- ❖ Prate djela preko partiture
- ❖ Preko pjevanja upoznaju važne teme i melodije koje zapažaju preko slušanja
- ❖ Shvataju muzièki sadržaj djela
- ❖ Tekstualno ili grafièkim simbolima beleže redosled djela
- ❖ Upoređuju zvuène utiske određenih muzièkih djela
- ❖ Na kreativan naèin komentarišu tekstualno i vizuelno cjelinu muzièkog sadržaja
- ❖ Preko pokreta i plesa izražavaju muzièki doživljaj

Tokom slusanja ogranièavamo se na datim elementarnim informacijama koje pomažu slusaocu da shvati muzièka djela kao sto su : komentari o muzièkom obliku, izražajna sredstva.

Posebna važnost ovog nivoa posvjeæuje se doživljaju, saznanju, interpretaciji i vrijednovanju djela.

Uèenike podstieemo za kritièki osvrt upoređivanja i vrijednovanja muzièkih djela proširujuæi znanja o muzièkom stvaralaštvu.

INTERPRETACIJA

Interpretacija pjesama uz instrumentalnu pratnju u nastavi muzičke umjetnosti.

- ❖ U ovom nivou pjevanje treba da obuhvati interesantne sadržaje koje će podsticati učenike na doživljaj.
- ❖ Sadržaj pjesama treba da razvija slobodu vokalnog izražaja.
- ❖ U određenim prilikama dobro je razvijati grupni rad po mogućnostima učenika što utiče na njihovu socijalizaciju.
- ❖ Izbor pjesama za horsko pjevanje se pažljivo odabira i pri tom vodi računa za umjetničku vrijednost djela.
- ❖ Pjesme se interpretiraju po kombinovanoj metodi (po sluhu, imitaciji i notnom tekstu).
- ❖ Produbljujemo prethodna znanja i vježbamo pravilno i lijepo pjevanje.
- ❖ Vrste instrumenata prilagođavaju se ovom nivou.

STVARALAŠTVO

Ova nastavna djelatnost obuhvata slušanje kao inspiraciju za kreativni izražaj sa umjetničkim sredstvima. Na slobodan način učenici izražavaju muzičke ideje i preko interpretacije ujedno se socijalizuju i vrijednuju njihova dostignuća.

VEZA MUZIKE SA DRUGIM OBLASTIMA

Djelatnost i sadržaji muzičke umjetnosti povezuje se sa svim umjetničkim i naučnim oblastima.

Muzika je tijesno povezana sa maternjim i stranim jezicima, psihologijom, historijskim razvojem, geografijom, fizikom, tehnologijom, ekologijom itd.

OSNOVNI STANDARDI ZNANJA

Po realizaciji programa učenici treba da :

- ❖ Doživljavaju i prepoznaju muziku različitih epoha i stilova, rodova i različitih muzičkih žanrova preko estetskih doživljaja;

- ❖ Produbljuju znanja o sredstvima i interpretatorskim oblicima preko slušanja muzike;
- ❖ Zapažaju, razlikuju i produbljuju znanja o muzičkim elementarnim izražajima;
- ❖ Produbljuju znanja o muzičkim oblicima preko slušanja i interpretiranja;
- ❖ Razvijaju i usavršavaju interesovanje za kulturu pjevanja;
- ❖ Poznaju i vrednuju tehniku lijepog i pravilnog pjevanja;
- ❖ Razvijaju pozitivan stav prema tradicionalnom pjevanju (izvode na različitim muzičkim instrumentima pjesme i različite muzičke sadržaje);
- ❖ Vrednuju i ocjenjuju svoje i tuđe individualno interpretiranje;
- ❖ Odabiraju i kombinuju tonove;
- ❖ Razvijaju individualne kreativne sposobnosti preko improvizacije, dopunjavaju i stvaraju muzičke cjeline;
- ❖ Orijentišu se na koncertne programe, muzičke događaje kao i mogućnost manipulacije muzike preko medija;
- ❖ Povezuju muziku sa književnošću, drugim umjetnostima kao i različitim naučnim disciplinama;

OSJEĆIVANI REZULTATI

Učenici treba da:

- ❖ Prepoznaju djela stvaraoca i izvođača muzičkih slušanih djela;
- ❖ Poznaju i razlikuju izražajna sredstva, muzičke oblike i izvođačke formacije iz obrađenih djela;
- ❖ Usavršavaju teme iz odabranih djela (pjesama, kanona i instrumentalne sadržaje);
- ❖ Realizuju stvaralački rad preko odabranih djela u skladu sa njihovim individualnim mogućnostima;

VREDNOVANJE

Vrednovanje dostignuća učenika u muzičkoj umjetnosti je važan kompleks, ali i specifičan zbog prirode samog predmeta, koji u sebi sadrži aktivnu muzičku djelatnost.

Objektivno iu pravo vrednovanje dostignuća učenika treba da se poštuju profesionalne-didaktičke i psihološke zahtjeve. Nastavnik treba

da vrednuje dostignuæa svakog uèenika ,u grupi poštujui individualne sposobnosti.

Najvažniji elementi za vrednovanje u muzièkoj umjetnosti su:

- izražajni muzièki doživljaj djela;
- sposobnost zapaženih i odabranih razlicitih elemenata tokom slušanja (prepoznavanje djela,određivanje razlièitih epoha, stilova, formi, zanrova i interpretackih oblika);
- interpretacija pjesama i instrumentalnih sadržaja;
- prakticna aplikacija muzièkih pojava;
- elementarne informacije o stvaraocu i interpretatoru;
- kritièki osvrt uèenika u muzièkom stvaralaštvu i tretiranje muzièke umjetnosti u njihovoj sredini;

Postupak vrednovanja u ovom predmetu su: predavljanje (interpretacija), pismeni radovi, projekti (istraživacki nezavnsni zadaci), test, samovrednovanje itd.

Nastavnik tokom vrednovanja treba da ima u vidu standarde po nivoima i rezultate dostignuæa u zavisnosti od postavljenih ciljeva.

POSEBNI I OBAVEZNI OBLICI MUZIÈKE NASTAVE

Rad sa horom i orkestrom je poseban i obavezan oblik muzièkog vaspitanja u osnovnoj i srednjoj školi, nižoj, srednjoj i višoj muzièkoj školi.

Ovi oblici muzièke nastave predstavljaju visok nivo muzièkog interpretiranja i predstavljaju školu na svim manifestacijama.

Rad sa školskim horom kao osnova za formiranje muzièkog života, biæe planirana i odreðena rasporedom.

Horovi se formiraju po razlicitim nivoima, èas hora traje kao nastavni cas 45'.Rad sa horom spada u nedeljni fond èasova (4 casa).

Tokom školske godine hor priprema i reprezentuje umjetnièko – pedagoški program.

Talentovani uèenici ako žele mogu uèestvovati u horu.

LIKOVNA UMJETNOST

Gimnazija jezika (1 èas sedmièno, 33 èasa godišnje)

Poèni od sebe, bez obzira koliko si umišljen, znaj da postoji bolji od tebe, neka ti cilj bude da prihvatiš svaku osobu preko puta sebe jer je ona tvoja unutrašnjost, a ukoliko se i ona bude prihvatila da shvati da si ti njoj njena spoljašnost onda je sve u redu .

UVOD

Likovna umjetnost je obavezan predmet koji uèeniku omoguæava univerzalnost likovnog jezika kao civilizacijske tekovine. Sa ovim nastavnim sadržajem – plana i programa Likovne umjetnosti za XII razred srednje škole uèeniku se pomaže da ide ukorak sa ranijim sadržajima, kako bi usvojio nova znanja, kreativnije razmišljao i djelovao. Da se moralno i duhovno osposobi za preduzimanje svog mjesta u društvu u kome živi i djeluje, da je svjestan zajednièkog sistema sa ostalim nastavnim predmetima. Tu leži njegov nacionalni identitet kojim æe se uklopiti u savremene Evropske i svjetske tokove.

Novi nastavni plan i program je u stvari nadogradnja teoretskog znanja o likovnom izražavanju i likovnoj praksi, radi razvoja liène sposobnosti kada je u pitanju moderna umjetnost. Ovaj nastavni program likovne umjetnosti za dvanaesti razred treba uèenicima da omoguæi sticanje i primjenu znanja iz svoje oblasti, da im razvije vještinu komuniciranja i slobodu izražavanja kroz likovni jezik, da razviju ukus, vrednuju svoja i radove drugih uèenika, zapažaju i razvijaju nezavisnu intuitivnost kako bi sebe formirali kao zrelu liènost sa kritièkim mišljenjem.

CILJ

Cilj Likovne umjetnosti za dvanaesti razred je osnovna spoznaja moderne umjetnosti dvadesetog vijeka i njene budućnosti u svijetu i kod nas. Kod učenika treba razviti osnovne vještine i sposobnosti za primjenu kada je u pitanju individualna spoznaja putem raznovrsanih likovnih tehnika i materijala.

OPŠTI CILJ

Razumijevanje sadržaja historije moderne umjetnosti radi shvatanja svijeta likovnih misli.

POSEBNI CILJ

Put ka dijalogu.

1. Historija moderne likovne umjetnosti
2. Likovno stvaralaštvo danas.

OBJEKTIVI

Od programskog sadržaja za dvanaesti razred učenik treba da bude u stanju da postigne osnovne i specifične objekte: razvije kreativnost, samopouzdanost, intuitivnost, iluminacija, implementacija i realizacija. Da se obrati pažnja kada su u pitanju učenik-nastavnik.

OPŠTI OBJEKTIVI

Da posmatra
Da doživi i razlikuje
Da stvara
Da vrednuje

SPECIFIÈNI OBJEKTIVI

Figurativni koncepti, njihova uloga, historijski razvoj i umjetnièka interpretacija prirodno-društvenih fenomena

Analiza i istraživanje svih prednosti kada je u pitanju estetika kod individualnog i moralno-intelektualnog rada (prezentacija).

Moralno-duhovni razvoj, radna atmosfera i zajednièki raporti (spoznaja tehnika i materijala) kao i upoznavanje sa likovnim jezikom radi komunikacije.

PROGRAMSKI SADRŽAJ

Ima za cilj da kod uèenika probudi osjeæaj i percepciju kao i dublje poznavanje historijskog razvoja moderne umjetnosti radi razvoja liène svijesti.

PLANIRANI SADRŽAJI - STRUKTURA SADRŽAJA

I. MODERNI LIKOVNI JEZIK - 16. èasova

POTKATEGORIJE

Koncept i proširenje koncepta

1. Estetska istraživanja ideja i osjeæanja na višem nivou kod likovnih tehnika u modernoj umjetnosti i njen razvoj izražavanja:

Nastavne teme :

1.1. Crtaèke tehnike – materijali

1.2. Slikarske tehnike - ulje, staklo, vitraž, peskarenje, mozaik,

1.3. Grafièke tehnike - kompjuterska grafika

1.4. Plastièno-prostornog izražavanja - drvo, aluminijum, plastika

1.5. Modeliranja - gips, papir, imitacijski materijali

1.6. Multimedijum - grafièki i industrijski dizajn

2. Opažanje i percepcija likovnih djela moderne umjetnosti kada su u pitanju:

Nastavne teme :

- 2.1. kontrast
- 2.2. harmonija
- 2.3. ritam
- 2.4. balans
- 2.5. proporcija
- 2.6. dominacija
- 2.7. jedinstvo i
- 2.8. kompozicija u modernoj umjetnosti

Nastavna tema :

3. Likovni jezik u upotrebi danas - kultura istraživanja

II. KATEGORIJA

Istorijski razvoj izražavanja - Moderne umjetnosti

POTKATEGORIJE

Teoretska spoznaja

4. Moderna likovna umjetnost i likovna djela - 8. èasa

Nastavne teme :

- 4.1.1. Pristup modernoj likovnoj umjetnosti
- 4.1.2. Kratak pregled svjetske moderne umjetnosti
- 4.1.3. Bosanskohercegovaèka likovna umjetnost : glavni predstavnici
- 4.1.4. Moderna likovna umjetnost bošnjaka na Kosovu i Sandžaku
- 4.1.5. Kosovska moderna umjetnost

4.2. Kreacija i senzibilitet modernih umjetnièkih djela - 8 èasova

Nastavne teme :

- 4.2.1. Moderna likovna djela
- 4.2.2. Psihološki odraz modernih svjetskih i domaæih slikara
- 4.2.3. Duhovne poruke moderne umjetnosti
- 4.2.4. Materijali i tehnike u modernoj umjetnosti

III. KATEGORIJA
**Kultivacija sposobnosti vrednovanja i analize likovnog
predstavljanja kroz:**

POTKATEGORIJA

Estetska analiza likovnih vrednosti u:

1. MEDIJSKA KULTURA 5 časova

Nastavne teme:

- 1.1. Dometi moderne umjetnosti: film i moderna umjetnost
- 1.2. Razvoj estetskog ocjenjivanja u modernoj umjetnosti
- 1.3. Moderna scenska umjetnost: pozorište, opera, balet,
- 1.4. Sposobnost teoretskog i tehnološkog predstavljanja moderne umjetnosti: internet, kompjuterska grafika. štampa, umjetnički časopisi,

MATERIJALI I LIKOVNO GRAFIÈKE TEHNIKE

Materijali: boja, boja za staklo, tkaninu, drvo, plastika, keramika, glina, gips, bronza, aluminijum, kamen, žica, bakar i bakarne folije i rad sa ostalim vrstama materijala

Likovno-grafièke tehnike: crtež, tuš, pastel, akvarel, gvaš, tempera, ulje, freska, kolaž, skulptura, mozaik, vitraž, tapiserija, visoki tisak, duboki tisak, batik kompjuter i ostala tehnièka sredstva.

MOTIVI I PODSTICAJI

Unutrašnji i spoljašni motivi iz mjesta u kome su autori živjeli i stvarali svoja djela: književna djela, istorijski događaji, narodni obièaji.

METODOLOGIJA I OÈEKIVANI REZULTATI

Metodologija treba da poveæa efikasnost i unese racionalne promene u organizaciju obrazovnog sistema rada, a to je uèiti putem rje-

šavanja problema, ona uèenike tjera da samostalno istražuju i otkrivaju kao i da zastupaju sve oblike misaone aktivnosti.

Da razvijaju kreativne sposobnosti stvaralaèkom metodom, ubrzaju lièni psihièki razvoj, operacije i funkcije kao što su opažanje, percepcija, istraživanje kroz analizu i sintezu, apstraktno mišljenje, originalnost, fleksibilnost, maštovitost, generalizacija, samostalnost, ustrajnost, upornost i samopouzdanje kako bi pojaèali svoju aktivnost i motivaciju.

Prva i najvažnijia metoda, je metoda iskljuèivanje konfrontacije, radi izbjegavanja negativnih misli i zauzimanja negativnih stavova od strane uèenika prema školi i nastavnim kadrovima .

Najbolja metoda je metoda recepcije, jer jedino ona omogućava uèenje bez posrednika, a to je upravo ono što traži buduænost.

Da razviju strategiju rada: kao što je taèno utvrđivanje, šta sve mora uèenik da poznaje po pitanju moderne likovne umjetnosti na kraju realizacije bilo kog umjetnièkog projekta

Da budu u stanju da provere: da li je, to što je utvrđeno, ono što se treba realizirati kada je u pitanju moderna likovna umjetnost.

Da razmišljaju kako da se: utvrđeni zadaci iz moderne likovne umjetnosti realizuju i ostvare u predviđeno vrijeme.

Da izvrše izbor: materijala, znanja, navika i osobina , kao i da analiziraju samog sebe, da li su odabrali pravu metodu za rad koji žele realizovati kada je u pitanju moderno umjetnièko djelo.

Da utvrde kakve su mu: materijalne mogućnosti i uslovi za nastavni rad i da li su u stanju sa tim što poseduju da postignu očekivani rezultat.

Da odrede strategiju rada: i da na odgovarajuæi naèin pristupe realizaciji kada je u pitanju moderno umjetnièko delo.

Da izvrše izbor odgovarajuæih nastavnih sredstava: i sami odrede logièku kombinaciju, oblika, metoda i postupka rada, kao i svoju poziciju u odnosu na sam sadržaj i naèin na koji æe pristupiti radu .

Da samoobrazovanjem regulišu: slobodnu kreativnost i imaginaciju kao individualnu i originalnu sposobnost koja æe ih usmjeriti prema cilju.

Da timskim radom integrišu svoja struèna znanja, iskustva i talenat uz neprestani rad radi maksimalnog iskljuèenja sluèajnosti i sve vrste problema bilo da su praktièni ili misaoni.

Da se pruži svim učesnicima kreativnog tima osjećaj sigurnosti i samopouzdanja prilikom rada kako ne bi skrenuli sa puta koji ih vodi ka pravilnom rješenju.

Da se upoznaju sa metodama kompjuterske nastave kao novi vid stvaralaštva poput onih koji su istraživačka učenja putem rješavanja problema i metoda rada.

ODABIR METODA

Svi učenici nisu talentovani niti poseduju interesovanje za likovnu umjetnost niti im odgovaraju iste metode rada zato i postoji rizik da se pojedini učenici diskriminiraju. Sve metode nisu svim učenicima podjednako zanimljive i niti jedna metoda nije bolja od druge, a sve metode nisu praktične niti omogućavaju postizanje nastavne svrhe.

Nastavnik je usmejerivač, on vrši pripreme za likovno djelo koje se konačno treba ostvariti i prilagoditi učenicima. Treba da obrati pažnju na :

1. Metode prenošenja sadržaja i
2. Metode organiziranja sadržaja

STANDARDI DOSTIGNUĆA

Šta učenik treba da zna

Da otkriva misli modernista i njihov način realizovanja radi stvaranja baze za svoju budućnost.

Da u potpunosti shvati svijest o savezništvu sa nasleđem moderne umjetnosti i da nastavi njen razvoj.

Metodu recepcije, strategiju rada, provjera, razmišljanje, izbor materijala, utvrđivanje, određivanje, izbor, samoobrazovanje, timski rad, upoznavanje.

Potkategorija: Linija – Da sve svoje zamisli realizuje putem linije i osmišljava svoju budućnost.

Potkategorija: Kontrast – Da posjeduje potpuno shvatanje, prijateljstvo i svijest o savezništvu.

Potkategorija: Harmonija – Da je potpuno svjestan kombinacija i usklađenosti djelova.

Potkategorija: Ritam – Da posjeduje svijest o ravnomjernom i pravilnom izmjenjivanju likovnih elemenata.

Potkategorija: Balans ili ravnoteža – Da je svjestan odnosa svih strana koje ga okružuju.

Potkategorija: Proporcija – Da ne pridaje veću pažnju jednom u odnosu na drugi dio.

Potkategorija: Dominacija – Da je svjestan o nadmoćnosti jednog u odnosu na drugi dio.

Potkategorija: Jedinstvo – Da zauzme jedinstveni stav o ravnopravnosti svih elemenata koji sačinjavaju cjelinu.

Potkategorija: Komponiranje – Da posjeduje razvijenu svijest o međusobnosti povezivanja svih likovnih elemenata u jedinstvenu cjelinu.

Potkategorija: Forma – Da posjeduje svijest o oblicima koji nas okružuju i njihovim racionalnostima. Da učenik u potpunosti shvati prizore oko sebe i određuje njihove zapremine, konture, visinu, širinu kao i položaje u prostoru.

Potkategorija: Tekstura – Da je učenik potpuno svjestan svih oblika površina i njihovih osobina i karakteristika.

Potkategorija: Boja – Da savlada i primjeni tri primarne boje i postane svjestan njenog privida i refleksija.

Potkategorija: Površina – Da je osjeća i doživljava kao dvodimenzionalnu stvarnost i sva njena svojstva .

Potkategorija: Multimedijske discipline – Da bez straha prilazi novim disciplinama jer je zahvaljujući prethodnim uspjehima da ih shvati i primjenjuje. Da bude čulan, svjestan i priseban svakog momenta, kako bi ujedno postao učesnik u digitalnoj revoluciji.

VREDNOVANJE

Vrednovanje u sebi nosi višestruko značenje : Kao prvo sagledavanje procesa i efekata stvaralačkih aktivnosti. Zapažanje propusta i njihovo otklanjanje. Motivacija svih odgovornih subjekata za rezultate rada. Upoznavanje mjerodavnih društvenih faktora i lokalne zajednice sa postig-

nutim rezultatima. Pojedinačna i opšta društvena promocija djelatnika kao i same škole.

Kod evaluacije treba da se utvrde bitni i obrazovno odgojni elementi koji se moraju vrednovati kao i da se izvrši izbor, odgovarajućih tehnika procjenjivanja i vrednovanja poput efikasnosti i uspješnosti nastavnog rada.

Očekuje se povećanje kvaliteta znanja na osnovu samostalnih istraživačkih aktivnosti učenika kao i učenje bez posrednika

Da se kod učenika probudi jedan novi moderniji pristup radu, interesovanje za nastavno gradivo, kako bi učenik doživio pojačani intenzitet za lijepo stekao povoljniju sliku o sebi i očekuje se veća motivisanost za nastavni predmet i učenje

Da se formira pravilan pristup učenika prema likovnoj umjetnosti Kosova, kako bi doveli do izražaja kreativne sposobnosti i primijenili ih u društvu, sa razvijenim osjećajem za humanu ekologiju, jednakost i toleranciju među polovima, nacijama i religijama a samim tim stekli samovrednovanje.

Percepcija i izražavanje likovnih vrednosti koji su sadržani u okvirnom ili već izvedenom programu, razvoj sposobnosti uočavanja i izražavanja odnosa kroz komponiranje i stvaranje kompozicijskih načela kao: kreativnost, originalnost i osjetljivost za likovne probleme kao što su fleksibilnost, fluentnost, elaboriranje i redefinisiranje. Zapažanje njihovih propusta i otklanjanja

Da učenici mogu samostalno birati materijal i tehnike kao i da ih stvaralački primijene u društvu u kome žive kao i da ih prezentuju ostaloj javnosti.

Da su sposobni uočiti i prepoznati likovni i tematski sadržaj, likovne tehnike, estetske vrijednosti, likovne poruke, kao i da posjeduju interes za likovna djela i djela iz kosovske baštine.

Da steknu profesionalan odnos prema radu, interes, samoinicijativnost, upornost, dosljednost i samostalnost.

I na kraju očekuju se povoljne reakcije učenika i nastavnika u pogledu djelovanja ovih metoda.

Na kraju nastavnog procesa-školske godine, dostignuća svakog učenika treba da budu vrednovana utvrđenim stepenom usvojenosti nastavnih sadržaja

Odličan -90%, Vrlo dobar – 80%, Dobar – 60%, Dovoljan – 40%, Nedovoljan – stepen nedovoljne usvojenosti kao pokazatelj nezainteresovanosti za nastavni predmet.

INSTRUMENTI VREDNOVANJA

1. Ocjenjivanje stepena shvatanja nastavnih sadržaja od strane uèenika
2. Stepem posjedovanja radnih vještina tokom edukativnog procesa
3. Stepem socijalne i etièke kulture uèenika
4. Stepem razvijenosti uèenikove sposobnosti
5. Interesovanje uèenika za sticanje znanja iz ove oblasti i za njegovo proširivanje
6. Interesovanje uèenika za samostalan-timski ili bilo koji vid rada
7. Radna kultura na èasu i kod kuæe
8. Stepem usvojenosti nastavnih sadržaja

OBLICI TESTIRANJA

Radi dobijanja realne ocjene i objektivnog verifikiranja uèenikovog znanja:

1. Posmatranje rada uèenika
2. Bilješke o njegovom radu

LIKOVNA DJELA

Analiza i vrednovanje

1. Likovna djela kosovske kao i svjetske baštine
2. Shvatanje umjetnosti, njena analiza i debata o njoj iskljuèivo na delima kosovskih i svjetskih djela likovne umjetnosti
3. Eseji, lièna zapažanja o umjetnièkim djelima i događajima vezanih za Kosovo sa naglaskom Bošnjaka i njihove baštine.

ORGANIZOVANJE IZLOŽBI I PROMOCIJA

1.1. Organizovanje samostalnih, kolektivnih i tematskih izložbi.

1.2. Posjeta izložbi, muzeja i galerija, kulturnih centara i eskurzija

LITERATURA

Harvard Arnasona....Istorija moderne umjetnost

Herbert Rid.....Istorija modernog slikarstva

Colin J. Marsh.... Kurikulum

Mišel Sejfor.....Apstraktna umjetnost

Elie Faure..... Povjest umjetnosti-duh oblika

Gordon Druden i dr. Jeannette Vos...Revolucija u učenju

TEHNOLOGIJA INFORMISANJA I KOMUNIKACIJE (TIK)

**Gimnazija jezika, gimnazija prirodnih nauka
(2 èasa sedmièeno, 66 èasova godišnje)**

UVOD

Tehnologija informisanja i komunikacije predstavlja jednu od glavnih oblasti u savremenom životu èovjeka, ona je nerazdvojni dio svakodnevne djelatnosti i sinonim spremnosti da se bavi problemima sadašnjosti i buduènosti.

Predmet "Tehnologija Informisanja i Komunikacije" za 12 razred je nastavak i proširenje predhodno steèenog znanja iz ove oblasti i odnosi se na sticanje i usvajanje potrebnih znanja i vještina za uspešnu i samostalnu upotrebu opreme Tehnologije informisanja i komunikacije(TIK), sa upotrebom interneta kao i stvaranje, dizajniranje i objavljivanje Web stranica i Web sajta posretrsvom Front Page-a.

CILJEVI

1. Uèenici treba da budu u stanju da prepoznaju opremu i aktualne moguènosti za objavljivanje Web stranica kao i da budu u stanju da prate razvoj i proširenje njihovih karakteristika.
2. Uèenici treba da budu u stanju da koriste programe za dizajniranje Web stranica za prestavljanje podatka i ideja iz svakodnevnog života.
3. Uèenici treba da budu u stanju da koriste Front Page- sa ciljem organizacije i objavljivanja podataka na Internetu.

OBJEKTIVI

1. Uèenici treba da budu u stanju da prošire znanja za upotrebu Interneta i Web stranica.

- 1.1 Uèenici treba da prepoznaju postupke i naredbe za korišèenje Interneta.
 - 1.2 Uèenici treba da budu u stanju da sastave obiène Web prezentacije
 - 1.3 Uèenici treba da shvate znaèaj sastavljanja Web prezentacije.
2. Uèenici treba da budu u stanju da koriste odgovarajuèe aplikativne programe u cilju prestavljenja njihovih prezentacija. .
 - 2.1 Uèenici treba da budu u stanju da razlikuju osnovne komande za rad sa Internetom i Front Page-a.
 - 2.2 Uèenici treba da poznaju i primijene aplikativni program Front Page-a u konkretnim sluèajevima za prestavljene prezentacije.
 - 2.3 Uèenici treba da budu u stanju da dizajniraju profesionalne Web stranice sa formatizacijom preko CSS i Web komponente.

ORGANIZOVANJE PROGRAMSKOG SADRŽAJA:

Kategorije	Potkategorije	Br. èasova	Procenat
1. Internet i WWW	1.1 Rad sa Internetom i WWW 1.2 HTML 1.3 Stvaranje Web stranica u Wordu	8	12.12%
2. Front Page	2.1 Uvod –Prezentacija Front-Page-a 2.2 Stvaranje Web stranica 2.3 Stvaranje Web prezentacije (Web Sajta) 2.4 Rad sa Web stranicom 2.5 Formatizacija Web stranice 2.6 Inseriranje figura i rad sa figurama 2.7 Rad sa linkovima (veza) i izgled navigacija 2.8 Stvaranje tabela i rad sa tabelama 2.9 Rad sa ramovima 2.10 Stvaranje obrasca 2.11 Formatizacija preko CSS (Cascading Style Sheets) 2.12 Menadžiranje Web stranica 2.13 Publikacija Web stranica 2.14 Upotreba Web komponenta	58	87.88%

KATEGORIJE	POTKATEGORIJE	PROGRAMSKI SADRŽAJ	OŠEĆIVANI REZULTATI	MEĐUPREDMETNA POVEZANOST
1. Internet i WWW	1.1 Rad sa internetom i WWW	1.1.1 WWW, fajl, historija, WWW danas. 1.1.2 ISP, Web Serveri, Web stranica , Web sajt. 1.1.3 HTTP, Web prelistaè (Web Browser).	Uèenici treba da budu u stanju da poznaju i ocijene znaèaj Interneta i WWW -a	Svi predmeti
	1.2 HTML	1.2.1 HTML stvaranje Web stranica na HTML. 1.2.2 Karakteristike HTML-ja. 1.2.3 Rad sa tekstom.Rad sa paragrafima. Rad sa tabelama. 1.2.4 Formatizacija sa HTML. 1.2.Insertiranje figura.Insertiranje hiperlinkova.	Uèenici treba da budu u stanju da poznaju i da koriste HTML, za stvaranje Web stranica	
	1.3 Stvaranje Web stranica u Word-u	1.3.1 StvaranjeWeb stranica u Word. 1.3.2 Formatizacija Web stranica u Word. 1.3.3 Insertiranje figura. Insertimi i hiperlinkova .	Uèenici treba da budu u stanju da stvaraju Web stranice koristeèi Word	
	2.1 Uvod-prezentacija Front-Page-a	2.1.1 Uvod u Front Page. Startiranje Front Page- 2.1.2 Novine u poslednjoj verziji. Ekran Front Page-a. 2.1.3 Korišèenje menija. Korišèenje traka alata.Korišèenje hiperlinkova. 2.1.4 Tastovi i meni konteksta. Otvaranje i zatvaranje Web stranica. Pomoè.	Uèenici treba da budu u stanju da poznaju ,identifikuju i koriste programske elemente Front Page-a .	Svi predmeti
	2.2 Stvaranje Web stranica	2.2.1 StvaranjeWeb praznih stranica. StvaranjeWeb stranica sa šablona (Templates).	Pokazati steèeno znanje i dokazane	

		<p>2.2.2 Stvaranje Web stranica preko Wizard-a</p> <p>2.2.3 Insertiranje i brisanje teksta. Ćuvanje Web stranica</p> <p>2.2.4 Presek, kopiranje, premeštanje i zamjena teksta.</p> <p>2.2.5 Rad sa paragrafima i novih redova insertiranje teksta iz fajla i korišćenje Clipboard-a iz Office</p> <p>2.2.6 Korišćenje naredbi: Undo i Redo.</p>	<p>veštine na stvaranju Web stranica i manipulisanje sadržajem Web stranice</p>	
	<p>2.3 Stvaranje Web prezentacije (Web Sajt-a)</p>	<p>2.3.1 Stvaranje Web sajta.</p> <p>2.3.2 Stvaranje Web sajta oslanjajući se na gotove šablone (Template).</p> <p>2.3.3 Stvaranje Web sajta preko Wizard-a</p> <p>2.3.4 Import fajla i foldera.</p>	<p>Učenicima treba da budu u stanju da stvaraju Web sajte i da organizuju njihove fajlove i foldere .</p>	
	<p>2.4 Rad sa Web stranicama</p>	<p>2.4.1 Rad sa izgledom panela (Views Panel). Rad sa Web stranicom u različitim izgledima stranice.</p> <p>2.4.3 Izdavanje Web stranica. Predstavljanje Web stranica na Web browser (prelistavac). Promena naslova na Web strani. Brisanje Web strana.</p> <p>2.4.2 Korišćenje folderske liste i panela navigacije. Navigacija Web stranica. različitim izgleda u Web sajtu</p> <p>2.4.3 Štampanje Web stranice pojavljivanje Web stranice, Web browser-u. Izmena naslova</p>	<p>Pokazane sposobnosti za različitim izgleda Web stranica i drugih</p> <p>Dokazane vještine na korišćenju različitih izgleda u Web sajtu</p>	

		Web stranice, brisanje Web stranice,		
	2.5 Formatizacija Web Stranice	2.5.1 Korišćenje bold i italik format. Izmena fonta. 2.5.2 Izmena veličine fonta.Promjena boje fonta. Korišćenje prozora za dialog Font. 2.5.3 Izmena reda teksta paragrafa.Korišćenje crtača formata(Format Painter) 2.5.4 Uzubljenje teksta Stvaranje liste sa rednim tačkama i sa rednim brojevima. Promjena boje pozadine. Aplikacija tema (Theme).	Stečeno znanje i dokazane vještine u stvaranju i formatizaciji Web stranica.	
	2.6 Insertiranje figura i rad sa figurama	2.6.1 Insert figura.Insertiranje Clip-Art-a. 2.6.2 Izmena veličine figure.Premeštanje figure. Kopiranje figure.Dodavanje granične crte figure. Pozicioniranje figure.Dodavanje figura u pozadini. 2.6.3 Stvaranje minijaturene figure (Thumbnail). Insert alternativnog teksta figure.Postavljanje hiperlinka u figuri.	Stečena znanja i dokazane veštine na insert figura i rad sa figurama.	
	2.7 Rad sa linkovima i izgled navigacija	2.7.1 Planiranje Web sajta.Stvaranje veza (linka) u drugu stranu Web sajta. Stvaranje veza (linka) na drugu stranu Interneta. Stvaranje veza(linka) unutar Web stranica. Stvaranje veza za E-mail. 2.7.2 Testiranje veza u Preview izgledu. Odstranjiva veza. Stvaranje veza sa Hover Button	Stečeno znanje i dokazane veštine na stvaranju veza Web stranica sa ostalim Web stranicama i Web sajta	

		2.7.3 Korišćenje hiperlinks izgleda. Korišćenje navigacionog izgleda i panela navigaciji 2.7.4 Dodavanje i odstranjivanje stranica u navigacionom izgledu.		
	2.8 Stvaranje tabela i rad sa tabelama	2.8.1 Korišćenje tabela za prostiranje stranice (Page Layout). Insertiranje tabela 2.8.2 Modifikacija karakteristika ćelije Dodavanje i briisanje redova i kolona 2.8.3 Promjena visine reda i širine kolone. Spajanje i razdvajanje ćelija. 2.8.4 Izmena niza reda u ćeliji. Dodavanje figura na tabeli. Dodavanje boje pozadini tabele.		Steèena znanja idokazane vještine na stvaranju i formatizaciju Web stranica sa tabelama.
	2.9. Rad sa ramovima	2.9.1 Stvaranje ramova. 2.9.2 Dodavanje stranica u ramovima. 2.9.3 Iznena karaklteristika rama. 2.9.4 Èuvanje rama. Ram za izlaz.	Steèena znanja i dokazane vještine na stvaranju i formatizaciji Web stranica sa ramovim.	
	2.10. Stvaranje obrazaca	2.10.1 Stvaranje obrazaca. Dodavasnje tekstualnih polja (Text Box.) Dodavanje polja za potvrđivanje (Check Box) 2.10.2 Poveèanje tastiera sa opcijama (Option Button), Smanjenje liste (Drop-Dawn Box) 2.10.3 Pristup u rezultatima obrazca.	Steèeno znanje i dokazane vještine na stvaranju Web stranica sa obrazcima	
	2.11. Formatizacija putem CSS	2.11.1. Stvaranje obiènog stila. Aplikacija stila. Modifikacija stila. 2.11.2 stvaranje i povezivanje stranice	Steèeno znanje i dokazane vještine na formatizaciji Web	

	(Cascading Style Sheets)	kaskadnim stilom (Cascading Style Sheet) 2.11.3 Redefinisanje HTML etiketa koristeći stilove.	stranica - putem CSS.	
	2.12 Menadžiranje Web stranica	2.12.1 Dodavanje zadataka (Tasks) 2.12.2 Pregled i izdavanje zadataka 2.12.3 Startiranje ili brisanje zadataka	Učenici treba da budu u stanju da menadžiraju Web stranice	
	2.13 Publikacija Web stranica	2.13.1 Izbor ponuđača usluga za Web prisustvo (Web Presence Provider) 2.13.2 Specifikacija ključnih riječi (Keywords) Web stranica 2.13.3 Transfer Web stranica u Web serveru. 2.13.4 Promocija, održavanje i reklamiranje Web stranica	Učenici treba da budu u stanju da objave Web stranice	
	2.14. Korišćenje Web komponenata	2.14.1 Shvatanje Web komponenata 2.14.2 Insertiranje komponenata u Font Page-u. Insertirajte komponente u stranici Spreadsheet. 2.14.3 Korišćenje Dialog Box-a i Komande i Options. 2.14.4 Importiranje podataka u Spreadsheet komponentu. Insertiranje grafikona Office-a. Insertirajte PivotTable	Učenici treba da budu u stanju da koriste razne Web komponente	

METODOLOGIJA I DIDAKTIËKA UPUTSTVA

Objasniti programski sadržaj da bi se shvatilo predstavljenje Web prezentacije. Da se ostvare konkretni primjeri u toku izlaganja gradiva. Uèenici se upoznaju i treba da budu u stanju da razli - kuju osnovne elemente za sastavljanje Web prezentacija. Uèenici se upoznaju sa upotrebom glavnih komandi za korišèenje interneta i programa Front Page.

METODOLOŠKA UPUTSTVA

1. Predavamje programskog sadržaja zajedno sa vizuelnom prezentacijom odgovarajuèih dijelova.
2. Demonstracija konkretnih postupaka kompjuterom
3. Individualkni grupni rad kompjuterom (izvršavanje operacija kompjuterom od strane uèenika).
4. Sastavljanje prtezentacija koristeèi program Front Page.

VREDNOVANJE

Vrednovanje uèenika vrši se na sledeèi naèin|

1. Vrednovanje zalaganje uèenika u toku ostvarivanje programskog sadržaja.
2. Vrednovanje individualnog rada.
3. Vrednovanje doprinosa u grupnom radu.
4. Testiranje tokom nastavnog procesa i završnog
5. Vrednovanje putem projekcijskog zadatka.

UPUTSTVA ZA UPOTREBU LITERATURE I DRUGIH NASTAVNIH IZVORA

Predložena literatura

1. “Front Page 2003 Step-By-Step” Microsoft Press.
2. “Front Page 2002 Bible” autori|David Elderbrock, David Karlins Hungry Minds Inc. New –York

3. **“Front Page 2000 Basics”**-Course book, Bit Media E-learning solution.
4. **“HTML Basics**-Course book, Bit Media E- learning solution.
5. **“Kompjuteri për të gjithë “** autori: Dr.Agni Dika, Seb Rodiqi
6. Literatura na engleskom jeziku za: **MS Front Page** i **MS Office 2000, MS Office XP** itd.
7. Integrisana uputstva u **MS Front Page** i **MS Office**.
8. Literatura i primeri iz **interneta**

Oprema i ostali potrebni preduslovi

1. Kabinet sa kompjuterima i štampaèima
2. Veza sa internetom, lokalna mreža u kabinet
3. Treninzi za nastavnike
4. Održavanje

Minimalni uslovi

1. Jedan kompjuter u školi za demonstriranje nastavnog programa
2. Treninzi za nastavnike

NAPOMENA:

1. Ako škola nema kompjuter potrebno je istaèi teoriske aspekte programom predviđenih tema i demonstriranje ako škola ima bar jedan kompjuter
2. U predviđenom fondu èasova obuhvaèeno je predavanje, utvrđivanje predmeta i testiranje uèenika
3. Ako škola nema kompjuter predlaže se da se fond èasova raspodijeli po drugim temama za koje ovi uslovi nisu potrebni.

METODOLOŠKA UPUTSTVA

1. Akcenat u demonstriranju u individualnom i grupnom radu npr. predavanje 25%, demonstracija 25%, grupni individualni rad 50%.
2. Podsticanje individualnog rada i razmjena znanja i veština, interaktivni rad.
3. Obnova sadržaja putem zadataka koji obuhvataju primjenu više stečenog znanja.

SMJERNICE ZA NEZAVISTAN RAD

1. Grupni i individualni rad
2. Objavljivanje jedne prezentacije koristeći Front Page-a
3. Grupa školskih programera

TEHNOLOGIJA INFORMISANJA I KOMUNIKACIJE (TIK)

Gimnazija matematike-Informatike
(4 èasa sedmièno, 132 èasa godišnje)

UVOD

Tehnologija Informisanja i Komunikacije predstavlja jednu od glavnih oblasti u savremenom životu èovjeka, nerazdvojni je dio njegove svakodnevne djelatnosti i sinonim spremnosti da se bavi problemima sadašnjosti i buduènosti .

Predmet "Tehnologija Informisanja i Komunikacije" za 12 razred je nastavak i proširenje predhodno steèenog znanja iz ove oblasti i odnosi se na prisvajanje potrebnog znanja i vještina za uspješno i samostalno korišćenje opreme Tehnologije informisanja i komunikacije (TIK) sa aplikacijom algoritмова i programiranjem u C++ preko konkretnih primjera.

CILJEVI

1. Uèenici treba da budu u stanju da poznaju i koriste opremu tehnologije informisanja i komunikacije u radu i postupcima svakodnevnog života koje se odnose na sastavljanju algoritмова i programiranju na jeziku C++.
2. Uèenici treba da stvore navike i vještine tokom teoriskog i praktiènog rada za samostalno traženje informacija iz oblasti TIK, ali i iz drugih oblasti.

OBJEKTIVI

1. Uèenici treba da budu u stanju da shvate znaèaj algoritмова i programiranih jezika.
 - 1.1. Uèenici treba da poznaju algoritme i njihov naèin korisènjenja za osnovne arihmeticke postupke.

- 1.2 Uèenici treba da budu u stanju da sastave obiène algoritme za osnovne arihmetièke postupke.
- 1.3 Uèenici treba da shvate znaèaj postavljanja zadataka predstavljenih preko algoritma..
- 2. Uèenici treba da budu u stanju da koriste opremu tehnologije informisanja i u cilju rješavanja razlièitih zadataka iz matematike.
 - 2.1 Uèenici treba da budu u stanju da razlikuju glavne elemente programiranih jezika
 - 2.2 Uèenici treba da poznaju i primjene programiranje u C++ za konkretne sluèajeve postavljenih zadartaka .

ORGANIZOVANJE PROGRAMSKOG SADRŽAJA

Kategorije	Potkategorije	Br. èasova	Procenat
1. Algoritmi	1.1 Algoritmi – osnovna saznanja 1.2 Obraèun iznosa / Rezultat / Faktorijela 1.3 Razgranjavanje/Uslovi 1.4 Kombinacije- Iznos/Faktor/ Rezultat 1.5 Niz (vektora i matrica) 1.6 Pronalaženje određenih èlanova 1.7 Sortiranje 1.8 Funkcije 1.9 Matematièki zadatci (bezkrayne serije /determinante/integrali)	44	33,33%

2. Programiranje u C++	2.1 Uvod u programiranju- programirni jezici 2.2 Uvod u C++-prvi program u C++ 2.3 Variable/ Izjave / Iniciranje / konstanti 2.4 Operatori-Priroriteti 2.5 Preprocesorske direktive 2.6 Èitanje i štampanje (ulaz/izlaz) 2.7 Uslovi-razgranjavanja 2.8 Naredbe Switch-a i GoTo-a 2.9 Prsteni 2.10 Funksije 2.11 Vidljivost varijabli 2.12 Praèenje vrijednosti prema vrijednostiima i prema preporuci 2.13 Standardni argumenti i preoptereèenost funkcija. 2.14 Ulaz/izlaz opreme i karaktera 2.15 Greške - izuzeèe i manipulacija grešaka 2.16 Niz(vektori i matrice) 2.17 Pointeri 2.18 Struktura (Nizovi struktura 2.19 Sekvencijalni fajlovi 2.20 Fajlovi sa trenutnim pristupom 2.21.Uvod u usmjerenom programiranju u objekte.	88	66.67%
---------------------------------------	---	----	--------

KATE- GORIJE	POTKATE- GORIJE	SADRŽAJ PROGRAMA	REZULTATI KOJE TREBA POSTIGNUTI	MEĐUPREDMETNA POVEZANOST
1 Algoritmi	1.1 Algoritmi osnovno znanje	1.1.1 Algoritmi 1.1.2 Osnovni koncepti 1.1.3 Blokovi algoritmov, njihova funkcija i značenje 1.1.4 Ciljevi korišćenja	Učenici treba da budu u stanju da poznaju i identifikuju osnovne algoritmske blokove. i njihov značaj	Matematika
	1.2 Obračun iznosa Rezultat/Faktoriela	1.2.1 Obračun prostog iznosa 1.2.2 Iznos članova serije brojeva. Iznos parnih i neparnih brojeva. 1.2.3 Obračun rezultata. Proizvod članova serije brojeva. Iznos parnih i neparnih brojeva. 1.2.4 Obračun faktoriela kod brojeva	Učenici treba da budu u stanju da ostvare da urade implementaciju algoritme (diagramski blok) za obračun iznosa/rezultata/faktoriela brojeva i serije brojeva.	Matematika
	1.3 Razgranjavanje /Uslovi	1.3.1 Razgranjavanje/Uslovi 1.3.2 Razgranjavanje/Uslovi u jednoj granu/rješenja. 1.3.3 Razgranjavanje/Uslov sa jednu ili više grana-rješenja 1.3.4 Razgranjavanje/Povezani i višestruki uslovi	Učenici treba da budu u stanju da primijene algoritme (diagramski blok) za obračun rezultata u zavisnosti od određenih uslova.	Matematika
	1.4 Kombinacije- Iznos / faktoriela / rezultati	1.4.1 Obračun iznosa unutar rezultata/ faktoriela i množenje/faktoriela unutar iznosa. 1.4.2 Obračun rezultata unutar iznosa. 1.4.3 Obračun faktoriela unutar iznosa.	Učenici treba da budu u stanju da ostvare algorit- am (blok diagrama) za obračun iznosa / kombi- nacije faktoriela u okviru iznosom faktoriela.	Matematika

	1.5 Niz (vektora i matrica)	1.5.1 Brojèani niz.Jednodimenzionalni niz(vector).Dvodimenzionalni niz(matrica).Višedimenzionalni niz. 1.5.2 Stvaranje vektora i matrice. 1.5.3 Iznos (èlanovi vektora) matrice,zasnivajuèi se na razlièite uslove 1.5.4 Stvaranje vektora/matrice od određenih èlanova vektoru/druge matrice.	Uèenici treba da budu u stanju da ostvare algoritam (diagramski blok) za stvaranje/korišèenje niza(vektora/matrice)i razne obraèune za njihove èlanove	Matematika
	1.6 Pronalaženje određenih èlanova	1.6.1 Pronalaženje minimalnog/maksimalnog èlana 1.6.2 Pronalaženje određenog èlana i njegovog položaja u sklopu vektoru/matrici. 1.6.3 Pronalaženje èlanova koji zadovoljavaju određeni uslov	Uèenici treba da budu u stanju da stvaraju algoritam (blok dijagrama da bih pronašli određen broj èlanova (minimum/maksimum) itd vektora/matrice	Matematika
	1.7 Sortiranje	1.7.1 Sortiranje èlana vektora.Sortiranje u poveèanju i smanjenju. 1.7.2 Sortiranje èlanova matrice.Sortiranje u poveèanju i sortiranje u smanjenju.	Uèenici treba da budu u stanju da ostvare algoritme (blok dijagrama) za sortiranje èlanova vektora/ matrice.	Matematika
	1.8 Funkcije	1.8.1 Funkcije.Potprogrami 1.8.2 Ostvarivanje raznih obraèuna preko funkcija 1.8.3 Program sa više potprograma/funkcije	Uèenici treba da budu u stanju da ostvare algoritme (blok dijagrama) u potrebom raznih funkcija	Matematika

	1.9 Matematički zadaci (bezkonaène serije / Deteriminanti / Integrali)	1.9.1 Bezkonaène serije 1.9.2 Deteriminante 1.9.3 Integrali	Uèenici treba da budu u stanju da ostvare algoritmeve (blok diagrame) za obraèun bezkonaènih serija, detriminana, integrala itd.	Matematika
2. Programiranje u C++	2.1 Uvod u programiranje/ Jezici programiranja	2.1.1 Jezici programiranja.Niski jezici programiranja. Visoki jezici programiranja. 2.1.2 Kompajleri i interpreti. 2.1.3 Izvorni kod, objektivni kod, izvršni kod	Uèenici treba da budu u stanju da razlikuju osnovne elemente jezika programiranja	Materni jezik Engleski jezik
	2.2 Uvod u C++. Prvi program u C++	2.2.1 Jezik programiranja C++.Osnovni elementi jezika 2.2.2 Izdavaè koda C++.Meni i komande. 2.2.3 Kompajliranje i linkovanje.Izgradnja izvršnog programa	Jezici programiranja C++. Osnovni elementi jezika. Izdavaè koda. Meni i komande. Kompajliranje i linkovanje. Obrazovanje izvršnog programa.	Materni jezik Engleski jezik
	2.3 Varijable / Deklaracija / Inicijaliziranje /Konstante	2.3.1 Podaci.Vrste podataka 2.3.2 Varijabli.Deklarisanje i inicijalizacija varijabla. 2.3.3 Konstante	Uèenici treba da budu u stanju da razlikuju vrste podataka, varijabila i konstante i njihovu upotrebu u različite namene	Materni jezik Engleski jezik
	2.4 Operatori / Prioriteti	2.4.1 Aritmetički operatori.Logini operatori. Prioriteti operatora.	Uèenici treba da budu u stanju da razlikuju vrsta	Engleski jezik Matematika

		2.4.2 Operator uslovljavanja. Inkrementivni operator i dekrementivni. sizeof operatori. Bit operatori.	operatori, njihovo korišćenje i prioritet na izvršavanju raznih obračuna	
	2.5 Predprocessorske direktive	2.5.1 Deklaracija predprocessorskih direktiva 2.5.2 Includne direktive #. Define direktive	Uèenici treba da budu u stanju da koriste includne i define direktive	Materni jezik Engleski jezik
	2.6 Èitanje i štampanje (Ulaz-Izlaz)	2.6.1 Operatorii”cin” i “cout”, funkcije “get” i “put” 2.6.2 Èitanje i štampanje vrednosti, vektora, tekstova 2.6.3 Štampanje sa određenim formatom i određenu tanèost. 2.6.4 Dopunjavanje mustrama. Èitanja fajlova.	Uèenici treba da budu u stanju da koriste naredbe za èitanje i štampanje (ulaz-izlaz), formatizaciju izlaza	Materni jezik Engleski jezik
	2.7 Uslovi / Razgranjavanje	2.7.1 Razgranjavanje/Uslovi 2.7.2 If.naredba, If..Else naredba 2.7.3 Prosto razgranjavanje. Kombinirano razgranjavanje, ograđivano razgranjavanje.	Uèenici treba da budu u stanju da koriste naredbe za uslove raznih razgranjavanja u okviru programa u C++	Materni jezik Engleski jezik
	2.8 Switch i Go To naredbe	2.8.1 Switch naredba. Go To naredba	Uèenici treba da budu u stanju da koriste naredbe za višestruko razgranjavanje i za bezuslovni prelaz	Materni jezik Engleski jezik

	2.9 Prstrenovi	2.9.1 While prstrenovi.Do. While prstrenovi. For prstrenovi.Ograđeni prstrenovi 2.9.2 Ostale opcije prstrenova. 2.9.3 Prekid prstrenova:Break.Nastavak prstena Continue.	Uèenici treba da budu u stanju da razlikuju i koriste prstrenove za obnavljanje naredbi	Materni jezik Engleski jezik
	2.10 Funkcije	2.10.1 Deklarisanje funkcija. Tipovi funkcija. Argumenti funkcija.Povratne vrednosti funkcija. Prototip 2.10.2 Funkcije za manipulisanje karaktera.Funkcije manipulisanje stringla 2.10.3 Matematièke.trigonometrijske i logaritamske funkcije. Vrednosti sluaèja	Uèenici treba da budu u stanju da stvaraju i koriste razne funkcije u okviru programa u C++	Materni jezik Engleski jezik
	2.11 Izgled varijabla	2.11.1 Izgled varijabla 2.11.2 Deklarisanje pojasa izgleda varijabla 2.11.3 lokalne varijabli.Globalni varijabli.Statièki varijabli.	Uèenici treba da budu u stanju da deklariraju,koriste i razlikuju lokalne globalne i statièke varijable.	Materni jezik Engleski jezik
	2.12 Praèenje vrijednosti prema vrijednosti i prema uputstvo	2.12.1 Praèenje varijabla prema vrednosti(by Value) 2.12.2 Praèenje varijabla prema upuèivanju / (by Reference/ by Address 2.12.3 Praèenje niza prema adresi	Uèenici treba da budu u stanju da deklarišu,da koriste i da razlikuju lokalne varijable,globalne i one statike	Engleski jezik
	2.13 Standardni argumenti	2.13.1 Argumenti koji se podrazumevaju	Uèenici treba da budu u stanju da deklariraju i	Engleski jezik

	preopterećenost funkcija	2.13.2 Lista argumenata koji se podrazumevaju 2.13.3 Višestruki argumenti koji se podrazumevaju 2.13.4 Preopterećenost funkcija	koriste argumente koji se podrazumevaju i preopterećene funkcije	
	2.14 Ulaz-Izlaz opreme i karaktera	2.14.1 Ulaz-Izlaz toka karaktera 2.14.2 Reusmeravanje ulaz-izlaz 2.14.3 Štampanje u printeru 2.14.4 Baferisan i nebaferisan ulaz-izlaz	Učenici treba da budu u stanju da deklariraju i koriste naredbe za komunikaciju opremom, da utvrde tok karaktera.	Engleski jezik
	2.15 Greške-izuzeća i manipulacija grešaka	2.15.1 Greške. Treutne greške. Logičke greške. 2.15.2 Nalaženje i eliminisanje grešaka 2.15.3 Predviđanje mogućih grešaka u toku izvršenja programa i načini njihovih odstranjivanja	Učenici treba da budu u stanju da razlikuju vrste grešaka u programu da odklone pojavljane greške i da izbegnu moguće greške prilikom toka izvršenja programa.	Materni jezik Engleski jezik
	2.16 Nizovi (vektori) i matrice	2.16.1 Deklarisanje niza. Deklarisanje vektora/matrice 2.16.2 Inicijali niza u toku deklarisanja 2.16.3 Inicijali vektora/matrice u toku izvršenja programa 2.16.4 Manipulacija članova vektora / matrice	Učenici treba da budu u stanju da ostvare razne programe za rad sa nizovima (vector / matrice)	Matematika Materni jezik Engleski jezik

		2.16.5 Iznaženje određenih članova vektora/ matrice 2.16.6 Sortiranje članova vektora/matrice		
	2.17 Pointeri	2.17.1 Deklarisanje pointera. Vrste pointera 2.17.2 Operator adrese “&” operatori diferencijacije “*” 2.17.3 Niz pointera. Pointeri karaktera. Postupci sa pointerom.	Uèenici treba da budu u stanju da razlikuju i koriste pointerne	Materni jezik Engleski jezik
	2.18 Strukture/ Nizovi struktura	2.18.1 Deklarisanje struktura. Inicijali podataka struktura. Operatori “.”. 2.18.2 Utvrđivanje struktura. Ogradjene struktura. 2.18.3 Stvaranje niza struktura. Inicijali niza struktura 2.18.4 Upuèivanje elemenata od niza struktura.	Uèenici treba da budu u stanju da razlikuju, stvore i koriste struktura podataka i nizove struktura.	Engleski jezik
	2.19 Sekuencijalni fajlovi	2.19.1 Vrste fajlova. Procesiranje podataka u disk. 2.19.2 Fajlovi sa sekuencijalnim pristupom. Procesiranje podataka u fajlu sa sekuencijalnim pristupom 2.19.3 Traženje podataka u fajlu sa	Uèenici treba da budu u stanju da stvore i koriste fajlove sa sekuencijalnim pristupom (njihovi podaci)	Engleski jezik

		sekuencijalnim pristupom 2.19.4 Funkcije za ulaz-izlaz fajlova sa sekuencijalnim pristupom.		
	2.20 Fajlovi sa trenutnim pristupom	2.20.1 Fajlovi sa trenutnim pristupom 2.20.2 Procesiranje podataka u fajlu sa trenutnim pristupom 2.20.3 Traženje podataka u fajlu sa trenutnim pristupom 2.20.4 Funkcije za ulaz-izlaz fajlova sa trenutnim pristupom	Uèenici treba da budu u stanju da stvore i koriste fajlove sa trenutnim pristupom (i njihove podataka)	Engleski jezik
	2.21 Ulaz u usmerenom programu na objekte	2.21.1 Ulaz u usmerenom programu na objekte 2.21.2 Objekti i odeljenja u C++ 2.21.3 Argumenti 2.21.4 Funkcije èlanova (metode) 2.21.5 Inkapsuliranje 2.21.6 Nasledstvo 2.21.7 Polimorfizam 2.21.8 Konstruktori 2.21.9 Destruktori	Uèenici treba da budu u stanju da deklariraju i koriste odeljenja i objekte u različite programe u C++	Engleski jezik

METODOLOGIJA I DIDAKTIËKA UPUTSTVA

Objasniti programsku sadržinu da bi se shvatilo predstavljenje algoritme. Da se ostvare konkretni primeri u toku predavanja. Uèenici se upoznaju i treba da budu u stanju da razlikuju osnovne elemente jezika programiranja. Uèenici se upoznaju sa korišćenjem naredbi za uslove-razlièita razgranjavanja u okviru programa u C++. Takođe, oni treba da stvore i koriste razne funkcije u okviru programa u C++ i da ostvare razlièite programe za rad sa nizovima (vektor/matrica).

METODOLOŠKA UPUTSTVA

1. Predavamje programske sadržine sa vizuelnom prezentacijom odgovarajuèih delova.
2. Demonstracija konkretnih postupaka kompjuterom
3. Individualkni grupni rad kompjuterom (uèenici izvršiti konkretne operacije kompjuterom).
4. Izbor konkretnih zadataka iz matematike sastavljajuèi algoritme i programe na jeziku programiranja C++ (korak po korak prema sadržini koja se ostvaruje).

VREDNOVANJE

Vrednovanje uèenika vrši se na sledeèi naèin:

1. Vrednovanje zalaganje uèenika u toku ostvarivanje programske sadržine.
2. Vrednovanje individualnog rada.
3. Vrednovanje doprinosa u grupnom radu.
4. Testiranje tokom nastavnog procesa i završni test
5. Vrednovanje putem projekcijskog zadatka.

UPUTSTVA ZA UPOTREBU LITERATURE I OSTALIH NASTAVNIH IZVORA

Predložena literatura :

1. “C++ **How to Program**” – H.M.Deitel,P.J.Deitel, Prentice Hall, Englewood Cliffs, New Jersey.

2. **“C++ Programming Language “** – Bjarne Stroustrup, Addison Wesley Publishing Company, Massachusetts.
3. **“Teach Yourself C++ in 21 days”**- Jesse Libery, Sams Publishing, Indiana Polis, Indiana
4. **“C/C++ Programmer’s Bible”**- Kris Jamsa, Lars Klander, Gulf Publishing Company, Houston, Texas
5. **“Bazat e programimit ne C++”** – Agni Dika, Prishtina
6. **“Algoritmet me programe në C++”** – Agni Dika, Prishtina
7. **MSDN-2003** dhe udhëzimet e integruara në **Visual Studio**
8. Literatura i primeri iz interneta

Oprema i ostali potrebni preduslovi

1. Kabinet sa kompjuterima i štampaèima
2. Jezik programiranja C++
3. Veza sa internetom, lokalna mreža u kabinet
4. Treniranje za nastavnike
5. Održavanje

Minimalni uslovi

1. Jedan kompjuter u školi za demonstriranje nastavnog programa
2. Treniranje za nastavnike

NAPOMENA:

1. Ako škola nema kompjuter potrebno je istaèi teoriske aspekte programom predviđenih tema i demonstriranju ako škola ima bar jedan kompjuter
2. U predviđenom fondu èasova obuhvaèeno je predavanje, utvrđivanje predmeta i testiranje uèenika
3. Ako škola nema kompjuter predlaže se da se fond èasova raspodijeli po drugim temama za koje ovi uslovi nisu potrebni

METODOLOŠKA UPUTSTVA

1. Akcenat stavitina demonstriranju i individualnom i grupnom radu npr.predavanje 25%,demonstracija 25%, grupni individualni rad 50%.
2. Poticanje individualnog rada i razmjeni znanja i veština, interaktivni rad.
3. Obnova sadržaja putem zadataka koji obuhvataju primenu više steèenog znanja.

SMJERNICE ZA NEZAVISTAN RAD

1. Grupni i individualni rad
2. Objavljivanje jednog zadatka iz algoritma i programa u C++
3. Grupa školskih programera

TEHNOLOGIJA INFORMISANJA I KOMUNIKACIJE (TIK)

Gimnazija društvenih nauka (1 èas sedmièno, 33 èasa godišnje)

UVOD

Tehnologija Informisanja i Komunikacije predstavlja jednu od glavnih oblasti u savremenom životu èoveka, i nerazdvojni je dio svakodnevne djelatnosti i spremnosti da se bavi problemima sadašnjosti i buduènosti.

Predmet "Tehnologija Informisanja i Komunikacije" za 12 razred je nastavak i proširenje predhodno steèenog znanja iz ove oblasti i odnosi se na sticanje potrebnog znanja i veštine za uspješno i samostalno korišèenje opreme Tehnologije Informisanja i Komunikacije (TIK), korišèenje Interneta, kao i stvaranje, dizajniranje i izdanje Web stranica i Web sajta preko Front Page-a.

CILJEVI

1. Uèenici treba da budu u stanju da prepoznaju opremu i aktualne mogućnosti za publikaciju Web stranica kao i da budu u stanju da prate razvoj i proširenje njihovih karakteristika..
2. Uèenici treba da budu u stanju da koriste programe za dizajn Web stranica, za predstavljanje podataka i ideja iz svakodnevnog života
3. Uèenici treba da budu u stanju da koriste Front Page- u cilju organizovanja i izdanja njihovih podataka na Internetu

OBJEKTIVI

- 1. Uèenici treba da budu u stanju da prošire njihova znanja za korišèenje interneta i Web stranica**
 - 1.1 Uèenici treba da poznaju postupke i naredbe za korišèenje Interneta

- 1.2 Uèenici treba da budu u stanju da sastave proste Web stranice
- 1.3 Uèenici treba da shvate koliko je znaèajno stvaranje Web prezentacije.

2. Uèenici treba da budu u stanju da koriste odgovarajuèe aplikativne programe u cilju predavljanja njihovih prezentacija.

- 2.1. Uèenici treba da budu u stanju da razlikuju osnovne komande za rad u Internetu i Front Page.-u
- 2.2. Uèenici treba da poznaju i primene aplikativni program Front Page u za konkretne sluèaje datih prezentacija.

ORGANIZOVANJE PROGRAMSKE SADRŽINE

Kategorije	Potkategorije	Br. èasova	Procentat
1. Internet i WWW	1.4 Rad sa Internetom i WWW 1.5 HTML 1.6 Stvaranje Web stranica u Word	6	18,18%
2. Front Page	2.1 U vod–Prezentacija Front-Page-a 2.2 StvaranjeWeb stranica 2.3 StvaranjeWeb prezentacije(Web Sajt-a) 2.4 Rad saWeb stranom 2.5 Formatizacija Web stranice 2.6 Insert figura i rad sa figurama 2.7 Rad sa lin kovima (veza) i izgled navigacije 2.8 Stvaranje tabla i rad sa tablama 2.9 Rad sa ramovima 2.10 Stvaranje obrazca 2.11 Menadžiranje i publikacija Web stranica	27	81,82%

KATEGORIJE	POTKATEGORIJE	SADRŽAJ PROGRAMA	REZULTATI KOJE TREBA POSTIĆI	MEDJUPREDMETNA POVEZANOST
1. Internet i WWW	1.1. Rad sa internetom i WWW	1.1.1 WWW, geneza, istoria, WWW danas 1.1.2 ISP, Web Server, Web stranica, Web sajt. 1.1.3 HTTP, Web prelistivaè (Web Browser).	Uèenici treba da budu u stanju da poznaju i ocene vrednost Interneta i WWW	Svi predmeti
	1.2. HTML	1.2.1 HTML stvaranje Web stranica na HTML. 1.2.2 Karakteristike HTML. 1.2.3 Rad sa tekstem. Rad sa paragrafima. Rad sa tabelama. 1.2.4 Formatizacija sa HTML. 1.2.5 Insert figura. Insert hiperlinka.	Uèenici treba da budu u stanju da poznaju i da koriste HTML, za stvaranje Web stranica	
	1.3. Stvaranje Web stranica u Word-u	1.3.1 Stvaranje Web stranica u Word. 1.3.2 Formatizacija Web stranica u Word. 1.3.3 Insert figura. Insert hiperlinka.	Uèenici treba da budu u stanju da stvaraju Web stranice koristeći Word	
2. Front Page	2.1. Uvod-Prezentacija Front Page	2.1.1 Ulaz u Front Page. Start Front Page-a. 2.1.2 Ekran Front Page-a. 2.1.3 Korišćenje menija. Korišćenje trake alata. Korišćenje hiperlinka. 2.1.4 Meni i tastovi konteksta. Otvaranje i zatvaranje Web stranica. Pomoè.	Uèenici treba da budu u stanju da poznaju ,identifikuju i koriste programske elemente Front Page-a .	Svi predmeti
	2.2. Stvaranje Web stranice	2.2.1 Stvaranje Web praznih stranica. Stvaranje Web stranica sa šablona (Templates). 2.2.2 Insert i brisanje teksta . Èuvanje Web	Pokazati potvrđeno znanje i snalažljivost za stvaranje Web stranica i manipulacijom sadržaja	

		<p>stranica.</p> <p>2.2.3 Presek, kopiranje i premeštaj teksta.</p> <p>2.2.4 Rad sa paragrafima i novim redovima</p> <p>2.2.5 Korišćenje naredbi: Undo i Redo.</p>	Web stranica	
	2.3. Stvaranje Web prezentacije (Web Sajt-a)	<p>2.3.1 Stvaranje Web sajta.</p> <p>2.3.2 Stvaranje Web sajta oslanjajući se na gotove šablone (Template).</p> <p>2.3.3 Import fajla i foldera.</p>	Učenici treba da budu u stanju da stvaraju Web sajte i da organizuju njegove fajle i foldere .	
	2.4. Rad sa Web stranicama	<p>2.4.1 Rad sa izgledom panela (Views Panel).</p> <p>2.4.2 Korišćenje folderske liste i navigacionog panela. Navigacija Web stranica.</p> <p>2.4.3 Izdavanje Web stranica.</p> <p>Predstavljanje Web stranica na Web browser (prelistivac). Promena naslova na Web strani. Brisanje Web stranica.</p>	Pokazane sposobnosti za različitih izgleda Web stranica i drugih glavnih podataka Web stranice.	
	2.5. Formatizacija Web stranice	<p>2.5.1 Korišćenje bold i italik formata. Izmena fonta</p> <p>2.5.2 Izmena veličine fonta. Izmena boje fonta. Korišćenje prozora za font dialog.</p> <p>2.5.3 Izmena reda teksta i paragrafa. Korišćenje crtača formata (Formant Painter)</p> <p>2.5.4 Uzubljenje teksta. Stvaranje liste rednim tačkama i rednim brojevima. Izmena boje pozadine. Aplikacija tema (Theme)</p>	Stevanja znanja i veštine na stvaranju i formatizaciju Web stranica.	

	2.6. Insert figura i rad sa figurama	2.6.1 Insert figura.Insert ClipArt-a 2.6.2 Izmena veličine figure. Premeštanje figure. Kopiranje figure. Obeležavanje granične crte figure. Pozicioniranje figure. Povećanje figure u pozadini. 2.6.3 Stvaranje minijature figure (Thumbnail). Insertiranje alternativnog teksta figure. Postavljanje hiperlinkau figuri.	Steèena znanja i dokazane veštine na insertiranju figura i radu sa figurama.	
	2.7 Rad sa linkovima (veza) i izgled navigacije	2.7.1 Planiranje Web sajta. Stvaranje veza (linka) na neku drugu stranicu Web sajta. Stvaranje veza (linka) na neku drugu stranicu interneta. Stvaranje veza (linka) unutar Web stranice. Stvaranje veza za Email 2.7.2 Testiranje veza na Preview izgledu. Odstranjivanje veza. Stvaranje veza sa Hover Button. 2.7.3 Korišćenje Hiperlinks izgleda. Korišćenje navigacionog i Panel izgleda. 2.7.4 Dodavanje i odstranivanje stranica u navigacionom izgledu	Steèenja znanja i pokazane veštine na stvaranju veza Web stranica sa ostale Web stranice i Web sajta.	
	2.8 Stvaranje tabela i rad sa tabelama	2.8.1 Korišćenje tabela za prostiranje stranica (Page Layout).Insert tabela. 2.8.2 Modifikacija karakteristika tabela.Modifika karakteristika èelije.Dodavanje i brisanje reda i kolona. 2.8.3 Izmena visine reda i širine kolone.	Steèena znanja i dokazane veštine na stvaranju i formatizaciji Web stranica sa tabelama.	

		Spajanje i odvajanje ćelija. 2.8.4 Izmena reda teksta u ćeliji. Dodavanje figura u tabeli. Dodavanje boje pozadine u tabeli		
	2.9 Rad sa ramovima	2.9.1 Stvaranje ramova i povećanje stranice u ramovima 2.9.2 Promjena karakteristika ramova	Stečena znanja i dokazane veštine na stvaranju i formatizaciji Web stranicama sa ramovima	
	2.10. Stvaranje obrazaca	2.10.1 Stvaranje obrazaca. Dodavanje tekstualnih polja (Text Box). Dodavanje polja za potvrđivanje (Check Box). 2.10.2 Povećanje tastova sa opcijama. (Option Butt) 2.10.3 Pristup urezultatima obrazca.	Stečena znanja i dokazane veštine na stvaranju Web stranica i obrazaca	
	2.11. Menadžiranje i publikacija Web stranica	2.11.1 Dodavanje i objavljivanje zadataka (Tasks) 2.11.2 Transfer Web stranica u Web server 2.11.3 Promocija, održavanje i reklamacija Web stranica.	Učenici treba da budu u stanju da menadžiraju Web stranice i da iste objave.	

METODOLOGIJA I DIDAKTIËKA UPUTSTVA

Objasniti programski sadržaj da bi se shvatilo predstavljenje Web prezentacije. Da se ostvare konkretni primeri u toku predavanja gradiva. Uèenici se upoznaju i treba da budu u stanju da razli - kuju osnovne elemente za sastavljanje Web prezentacija. Uèenici se upoznaju saupotrebom glavnih naredbi za korišëenje interneta i programa Front Page.

METODOLOŠKA UPUTSTVA

1. Predavanje programske sadržinesa vizuelnom prezentacijom odgovarajuèih delova.
2. Demonstracija konkretnih postupaka kompjuterom'
3. Individualkni grupni rad kompjuterom (uèenici izvršiti konkretne operacije kompjuterom).
4. Sastavljanje prtezentacija koristeèi program Front Page.

VREDNOVANJE

Vrednovanje uèenika vrši se na sledeèi naèin:

1. Vrednovanje zalaganje uèenika u toku ostvarivanje programske sadržine.
2. Vrednovanje individualnog rada.
3. Vrednovanje doprinosa u grupnom radu.
4. Testiranje tokom nastavnog procesa.
5. Vrednovanje putem projekcijskog zadatka.

UPUTSTVA ZA UPOTREBU LITERATURE I DRUGIH NASTAVNIH IZVORA

Predložena literatura

1. "Front Page 2003 Step-By-Step" Microsoft Press.

2. **“Front Page 2002 Bible”** autori|David Elderbrock,David Karlins Hungry Minds Inc.New –York
3. **“Front Page 2000 Basics”**-Course book,Bit Media E-learning solution.
4. **“HTML Basics**-Course book,Bit Media E- learning solution.
5. **“Kompjuteri për të gjithë “** autori: Dr.Agni Dika, Seb Rodiqi
6. Literatura na engleskom jeziku za : **MS Front Page i MS Office 2000, MS Office XP** itd.
7. Integrisana uputstva u **MS Front Page i MS Office.**
8. Literatura i primeri iz **interneta**

Oprema i ostali potrebni preduslovi

1. Kabinet sa kompjuterima i štampaèima
2. Veza sa internetom, lokalna mreža u kabinet
3. Treniranje za nastavnike
4. Održavanje

Minimalni uslovi

1. Jedan kompjuter u školi za demonstriranje nastavnog programa
2. Treniranje za nastavnike

NAPOMENA:

1. Ako škola nema kompjuter potrebno je istaèi teoriske aspekte programom predviđenih tema i demonstriranju ako škola ima bar jedan kompjuter
2. U predviđenom fondu èasova obuhvaèeno je predavanje, utvrđivanje predmeta i testiranje uèenika
3. Ako škola nema kompjuter predlaže se da se fond èasova raspodijeli po drugim temama za koje ovi uslovi nisu potrebni

METODOLOŠKA UPUTSTVA

1. Akcenat stavitina demonstriranju i individualnom i grupnom radu npr. predavanje 25%, demonstracija 25%, grupni individualni rad 50%.
2. Poticanje individualnog rada i razmjeni znanja i veština, interaktivni rad.
3. Obnova sadržaja putem zadataka koji obuhvataju primenu više steèenog znanja.

SMJERNICE ZA NEZAVISTAN RAD

1. Grupni i individualni rad
2. Objavljivanje jedne prezentacije koristeèi Front Page-a
3. Grupa školskih programera.

TEHNOLOGIJA INFORMISANJA I KOMUNIKACIJE (TIK)

Opšta Gimnazija (2 èasa sedmièno,74 èasova godišnje)

UVOD

Tehnologija informisanja i komunikacije predstavlja jednu od glavnih oblasti u savremenom životu èovjeka, i jeste nerazdvojni dio svakodnevnne djelatnosti i sinonim spremnosti baviti se problemima sadašnjosti i buduènosti.

Predmet "Tehnologija Informisanja i Komunikacije" za 12 razred je nastavak i proširenje predhodno steèenog znanja iz ove oblasti i odnosi se na sticanju i prisvajanju potrebnih znanja i vještina za uspešnu i samostalnu upotrebu opreme Tehnologije informisanja i komunikacije (TIK), korišèenje Interneta, stvaranje i dizajniranje i izdanje Web stranica i Web sajta posretrsvom Front Page-a.

CILJEVI

1. Uèenici treba da budu u stanju da prepoznaju opremu i aktualne moguènosti za izdanje Web stranica kao i da budu u stanju da prate razvoj i proširenje njihovih karakteristika.
2. Uèenici treba da budu u stanju da koriste programe za dizajniranje Web stranica, za prestavljanje podatka i ideja iz svakodnevnog života.
3. Uèenici treba da budu u stanju da koriste Front Page- sa ciljem organizacije i objavljivanja podataka na Internetu.

OBJEKTIVI

1. Uèenici treba da budu u stanju da prošire znanja za upotrebu Interneta i Web stranica.

- 1.1 Uèenici treba da prepoznaju postupke i naredbe za korišæenje Interneta.
- 1.2 Uèenici treba da budu u stanju da sastave obiène Web prezentacije.
- 1.3 Uèenici treba da shvate znaèaj stvaranja Web prezentacije.

2. Uèenici treba da budu u stanju da koriste odgovarajuèe aplikativne programe u cilju predstavljenja njihovih prezentacija.

- 2.1 Uèenici treba da budu u stanju da razlikuju osnovne komande za rad u Internetu i Front Page-a
- 2.2 Uèenici treba da poznaju i primene aplikativni program Front Page-a u konkretnim sluèajevima za posteljene prezentacije
- 2.2 Uèenici treba da budu u stanju da dizajniraju profesionalne Web stranice sa formatizacijom preko CSS i Web komponente.

ORGANIZOVANJE PROGRAMSKOG SADRŽAJA:

Kategorije	Potkategorije	Br. èasova	Procenat
1. Internet i WWW	1.7 Rad sa Internetom i WWW 1.8 HTML 1.9 Stvaranje Web stranica u Word	10	13.51%
2. Front Page	2.1 Ulaz –Prezentacija Front-Page-a 2.2 Stvaranje Web stranica 2.3 Stvaranje Web prezentacije (Web Sajta) 2.4 Rad sa Web stranicom 2.5 Formatizacija Web stranice 2.6 Insert figura i rad sa figurama 2.7 Rad sa linkovima (veza) i izgled navigacija 2.8 Stvaranje tabela i rad sa tablama 2.9 Rad sa ramovima 2.10 Stvaranje obrasca 2.11 Formatizacija preko CSS (Cascading Style Sheets) 2.12 Menadjiranje Web stranica 2.13 Publikacija Web stranica 2.14 Upotreba Web komponenta	64	86.49%

KATE- GORIJE	POTKATE- GORIJE	PROGRAMSKI SADRŽAJ	OŠEĆKIVANI REZULTATI	MEĐUPREDMETNA POVEZANOST
1. Internet i WWW	1.1 Rad sa internetom i WWW	1.1.1 WWW, fajl, istoria, WWW danas. 1.1.2 ISP, Web Serveri, Web stranica, Web sajt. 1.1.3 HTTP, Web prelistaè (Web Browser).	Uèenici treba da budu u stanju da poznaju i ocene znaèaj Interneta i WWW -a	Svi predmeti
	1.2 HTML	1.2.1 HTML stvaranje Web stranica na HTML. 1.2.2 Karakteristike HTML-ja. 1.2.3 Rad sa tekstom. Rad sa paragrafima. Rad sa tabelama. 1.2.4 Formatizacija sa HTML. 1.2. Insert figura. Insert hiperlinka.	Uèenici treba da budu u stanju da poznaju i da koriste HTML, za stvaranje Web stranica	
	1.3 Stvaranje Web stranica u Word-u	1.3.1 Stvaranje Web stranica u Word. 1.3.2 Formatizacija Web stranica u Word. 1.3.3 Insert figura. Insertimi i hiperlinkova.	Uèenici treba da budu u stanju da stvaraju Web stranice koristeèi Word	
2. Front Page	2.1 Uvod- prezentacija Front-Page-a	2.1.1 Ulaz u Front Page. Start Front Page-a. 2.1.2 Novine u poslednjoj verziji. Ekran Front Page-a. 2.1.3 Korišèenje menija. Korišèenje traka alata. Korišèenje hiperlinka. 2.1.4 Tastovi i meni konteksta. Otvaranje i zatvaranje Web stranica. Pomoè.	Uèenici treba da budu u stanju da poznaju, identifikuju i koriste programske elemente Front Page-a.	Svi predmeti
	2.2 Stvaranje Web stranica	2.2.1 Stvaranje Web praznih stranica. Stva- ranje Web stranica sa šablona (Templates). 2.2.2 Stvaranje Web stranica preko Wizard-a 2.2.3 Insert i brisanje teksta. Èuvanje Web stranica	Pokazati steèeno znanje i dokazane veštine na stvaranju Web stranica i manipulisanje sadržajem Web stranice	

		2.2.4 Presek, kopiranje i premeštanje teksta. 2.2.5 Rad sa paragrafima i novog reda insert teksta iz fajla i korišćenje Clipboard-a iz Office 2.2.6 Korišćenje naredbi: Undo i Redo.		
	2.3 Stvaranje Web prezentacije (Web Sajt-a)	2.3.1 Stvaranje Web sajta. 2.3.2 Stvaranje Web sajta oslanjajući se na gotove šablone (Template). 2.3.3 Stvaranje Web sajta preko Wizard-a 2.3.4 Import fajla i foldera.	Učenici treba da budu u stanju da stvaraju Web sajte i da organizuju njihove fajle i foldere .	
	2.4 Rad sa Web stranicama	2.4.1 Rad sa izgledom panela (Views Panel). Rad sa Web stranicom u različitim izgledima stranice. 2.4.2 Korišćenje folderske liste i panela navigacije Navigacija Web stranica. 2.4.3 Štampanje Web stranice javljanje Web stranice Web browser-u. Izmena naslova Web stranice. Brisanje Web stranice.	Pokazane sposobnosti za različitih izgleda Web stranica i drugih dokazane veštine na korišćenju različitih izgleda u Web sajt-u	
	2.5 Formatizacija Web Stranice	2.5.1 Korišćenje bold i italik formata. Izmena fonta. 2.5.2 Izmena veličine fonta. Promena boje fonta. Korišćenje prozora za dialog font. 2.5.3 Izmena reda teksta paragrafa. Korišćenje crtača formata (Format Painter) 2.5.4 Uzubljenje teksta Stvaranje liste sa rednim tačkama i sa rednim	Stečeno znanje i dokazane veštine u stvaranju i formatizaciji Web stranica.	

		brojevima.Promena boje pozadine. Aplikacija tema (Theme).		
	2.6 Insertiranje figura i rad sa figurama	2.6.1 Insert figura.Insert Clip-Art-a. 2.6.2 Izmena veličine figure.Premeštanje figure. Kopiranje figure.Dodavanje graničnu crtu figuri. Pozicioniranje figure.Dodavanje figura u pozadini. 2.6.3 Stvaranje minijature figure(Thumbnail).Insert alternativnog teksta figure.Postavljanje hiperlinka u figuri.	Stečena znanja i dokazane veštine na insert figura i rad sa figurama.	
	2.7 Rad sa linkovima i izgled navigacija	2.7.1 Planiranje Web sajta.Stvaranje veza(linka) u drugu stranu Web sajta.Stvaranje veza (linka) na drugu stranu Interneta.Stvaranje veza(linka) unutar Web stranica.Stvaranje veza za E-mail. 2.7.2 Testiranje veza u Preview izgledu.Odstranjiva-veza.Stvaranje veza sa Hover Button 2.7.3 Korišćenje hiperlinks izgleda. Korišće- nje navigacionog izgleda i panela navigaciji 2.7.4 Dodavanje i odstranjivanje stranica u navigacionom izgledu.	Stečeno znanje i dokazane veštine na stvaranju veza Web stranica sa ostalim Web stranicama i Web sajta	
	2.8 Stvaranje tabela i rad sa	2.8.1 Korišćenje tabela za prostiranje stranice (Page Layout).Insert tabela	Stečena znanja idokazane veštine na	

	tabelama	2.8.2 Modifikacija karakteristika tabele. Modifikacija ćelije tabele. 2.8.3 Izmena visine reda i širine kolone. Spajanje i razdvajanje ćelija. 2.8.4 Izmena niza reda u ćeliji. Dodavanje figura na tabeli. Dodavanje boje pozadini tabele.	stvaranju i formatizaciju Web stranica sa tabelama.	
	2.9. Rad sa ramovima	2.9.1 Stvaranje ramova 2.9.2 Dodavanje stranica u ramovima 2.9.3 Izmena karakteristika rama. 2.9.4 Uklanjanje rama. Ram za izlaz	Stvorena znanja i dokazane veštine na stvaranju i formatizaciji Web stranica sa ramovima.	
	2.10. Stvaranje obrazaca	2.10.1 Stvaranje obrazaca. Dodavanje tekstualnih polja (Text Box.) Dodavanje polja za potvrđivanje (Check Box) 2.10.2 Povećanje tastiera sa opcijama (Option Button) Dodavanje liste (Drop-Down Box) 2.10.3 Pristup u rezultatima obrazca	Stvoreno znanje i dokazane veštine na stvaranju Web stranica sa obrazcima.	
	2.11. Formatizacija putem CSS (Cascading Style Sheets)	2.11.1. Stvaranje običnog stila. Aplikacija stila. Modifikacija stila. 2.11.2 stvaranje i povezivanje stranice kaskadnim stilom (Cascading Style Sheet) 2.11.3 Redefinisanje HTML etiketa koristeći stilove.	Stvoreno znanje i dokazane veštine na formatizaciji Web stranica putem CSS.	

	2.12 Menadžiranje Web stranica	2.12.1 Dodavanje zadataka (Tasks) 2.12.2 Kontrola i izdanje zadataka 2.12.3 Startiranje ili brisanje zadataka	Uèenici treba da budu u stanju da menađiraju Web stranice	
	2.13 Publikacija- izdanje Web stranica	2.13.1 Izbor ponuđaèa usluga za Web prisustvo (Web Presence Provider) 2.13.2 Specifikacija kljuènih reèi (Keywords) Web stranica 2.13.3 Transfer Web stranica u Web serveru. 2.13.4 Promocija, podržavanje i reklamiranje Web stranica	Uèenici treba da budu u stanju da objave Web stranice	
	2.14. Korišèenje Web komponentata	2.14.1 Shvatanje Web komponentata 2.14.2 Insert komponentata u Font Page-u. Insert koponenata stranica Spreadsheet. 2.14.3 Korišèenje Dialog Box-a Comande i Options. 2.14.4 Import podataka u Spreadsheet komponenta. Insert grafikona Office-a. Insert PivotTable	Uèenici treba da budu u stanju da koriste razne Web komponente	

METODOLOGIJA I DIDAKTIËKA UPUTSTVA

Objasniti programski sadržaj da bi se shvatilo predstavljenje Web prezentacije. Da se ostvare konkretni primeri u toku predavanja gradiva. Uèenici se upoznaju i treba da budu u stanju da razlikuju osnovne elemente za sastavljanje Web prezentacija. Uèenici se upoznaju saupotrebom glavnih naredbi za korišèenje interneta i programa Front Page.

METODOLOŠKA UPUTSTVA

1. Predavanje programske sadržinesa vizuelnom prezentacijom odgovarajuèih delova.
2. Demonstracija konkretnih postupaka kompjuterom’
3. Individualkni grupni rad kompjuterom(uèenici izvršiti konkretne operacije kompjuterom).
4. Sastavljanje prtezentacija koristeèi program Front Page.

VREDNOVANJE

Vrednovanje uèenika vrši se na sledeèi naèin|

1. Vrednovanje zalaganje uèenika u toku ostvarivanje programske sadržine.
2. Vrednovanje individualnog rada.
3. Vrednovanje doprinosa u grupnom radu.
4. Testiranje tokom nastavnog procesa
5. Vrednovanje putem projekcijskog zadatka.

UPUTSTVA ZA UPOTREBU LITERATURE I DRUGIH NASTAVNIH IZVORA

Predložena literatura

1. “Front Page 2003 Step-By-Step” Microsoft Press.

2. **“Front Page 2002 Bible”** autori|David Elderbrock,David Karlins Hungry Minds Inc.New –York
3. **“Front Page 2000 Basics”**-Course book,Bit Media E-learning solution.
4. **“HTML Basics**-Course book,Bit Media E- learning solution.
5. **“Kompjuteri për të gjithë “** autori: Dr.Agni Dika,Seb Rodiqi
6. Literatura na engleskom jeziku za : **MS Front Page i MS Office 2000, MS Office XP** itd.
7. Integrisana uputstva u **MS Front Page i MS Office.**
8. Literatura i primeri iz **interneta**

Oprema i ostali potrebni preduslovi

1. Kabinet sa kompjuterima i štampaçima
2. Veza sa internetom, lokalna mreža u kabinet
3. Treniranje za nastavnike
4. Održavanje

Minimalni uslovi

1. Jedan kompjuter u školi za demonstriranje nastavnog programa
2. Treniranje za nastavnike

NAPOMENA:

1. Ako škola nema kompjuter potrebno je istaçi teoriske aspekte programom predviđenih tema i demonstriranju ako škola ima bar jedan kompjuter
2. U predviđenom fondu èasova obuhvaçeno je predavanje, utvrđivanje predmeta i testiranje uçenika
3. Ako škola nema kompjuter predlaže se da se fond èasova raspodijeli po drugim temama za koje ovi uslovi nisu potrebni

METODOLOŠKA UPUTSTVA

1. Akcenat stavitina demonstriranju i individualnom i grupnom radu npr. predavanje 25%, demonstracija 25%, grupni individualni rad 50%.
2. Poticanje individualnog rada i razmjeni znanja i veština, interaktivni rad.
3. Obnova sadržaja putem zadataka koji obuhvataju primenu više steèenog znanja.

SMJERNICE ZA NEZAVISTAN RAD

1. Grupni i individualni rad.
2. Objavljivanje jedne prezentacije koristeèi Front Page-a.
3. Grupa školskih programera.

TJELESNI I SPORTSKI ODGOJ

Opšta gimnazija (2 èasa sedmièno, 66 èasova godišnje)

UVOD

Tjelesni odgoj i sport, kao i svaka druga disciplina, utièe na formiranje liènosti mladih omoguævavajuæi im aktivno uèešæe u društvenim aktivnostima u obogaævivanju i produbljivanju opštih i specifiènih znanja, što ih pospješuje da postanu odgovorni, transparentni građani, sposobni za integraciju u jednom demokratskom društvu. Preko fizièkih sportskih i umjetnièkih aktivnosti, formiramo kultivirane građane, nezavisne, koji znaju da kontrolišu njihov tjelesni razvoj tokom školovanja i tokom cijelog života, da uređuju društvene odnose, da budu aktivni i kritièki uèesnici o onome šta se dešava sa njima i oko njih.

Preko fizièkih i sportskih aktivnosti uèenici ovog uzrasta stièu nova tehnièo-taktièka znanja iz određene sportske grane, prilagođavaju se u novim specifiènim situacijama i stièu nova iskustva, èineæi napore u pronalaženju najboljih rješenja u specifiènim situacijama fizièkih aktivnosti.

Steèena znanja preko fizièkih aktivnosti omoguævavaju uèenicima da znaju da se ponašaju unutar grupe, da upoznaju i da primjenjuju pravila ponašanja, ali i u izradi onih pravila koje æe se respektovati.

Takođe doæi æe do izražaja i njihove organizacione spsobnosti èim organizuju takmièenja, davaæe sud o njima preživljavajuæi mnoge emocije kao uèesnici u tim takmièenjima.

CILJEVI

Tjelesni i sportski odgoj orijentisan je posebno na:

- Razvoj pokretnih i funkcionalnih aktivnosti prilagođenih individualnim i kolektivnim sportovima;

- Tjelesni odgoj i sport, kao i sportski (životni) režim utiču na zdrav život;
- Razvoju samopouzdanja i volje tokom bavljenja sportom;
- Formiranje pokretnog stvaralaštva u različitim sportovima;
- Pozitivni doživljaji u sportu za duhovno obogaćivanje.
- Razvoj, kultiviranje i očuvanje sredine;
- Održavanje i unapređenje tjelesnog, duhovnog i mentalnog zdravlja za prevazilaženje raznih izazova u svakodnevnom životu.

OBJEKTIVI

Tjelesni razvoj, razvoj pokretnih i funkcionalnih aktivnosti

- Razvijanje pokretnih aktivnosti
- Da znaju da izaberu na nezavisan način pokretne sadržaje i da doziraju opterećenja za razvoj pokretnih aktivnosti (snaga, brzina, koordinacija pokreta, ravnoteža, preciznost, izdržljivost);
- Da znaju da izaberu na nezavisan način pokretne sadržaje i da doziraju opterećenja za razvoja funkcionalne sposobnosti (aerobna i anaerobna izdržljivost);
- Da znaju da izaberu na nezavisan način pokretne sadržaje za kultiviranje i pravilno razvijanje tijela i formiranje pravilnog držanja tijela;
- Razvijanje aerobne izdržljivosti preko dugotrajnih aktivnosti aerobnog karaktera u skladu sa individualnim opterećenjima;

Učvrštavanje različitih sportskih znanja do one mjere što omogućuje uključivanje u sportskim aktivnostima unutar i izvan škole

- Utvrđivanje i proširivanje osnovnih sportskih znanja;
- Da znaju da povezuju na kreativan način pokretne sadržaje;
- Da znaju da nađu prava taktička rješenja u različitim situacijama igre;
- Poznavanje, učenje i utvrđivanje izabranih sportova.

Upoznavanje sa teorijskim znanjem

- Shvatanje uticaja sporta na èovjeka sa fiziološkog, psihološkog i sociološkog aspekta;
- Poznavanje i razumjevanje fenomena redovnih fizièkih priprema i tjelesnog razvoja;
- Upoznavanje sa sredstvima i razlièitim metodama za razvoj izdržljivosti, pokreta, snage i brzine;
- Da se upoznaju osnovni principi fizièkih (sportskih) vježbi.

Prijatno doživljavanje sporta, formiranje pravilnog stava tijela

- Formiranje pravilnog stava o sopstvenom životu (redovno bavljenje sportom u školi i tokom slobodnog vremena, negovanje tijela, zdrava ishrana);
- Razvijanje samostalnosti prilikom izabiranja razlièitih pokrenih sadržaja;
- Podsticaj uzajamnog uèešæa i druženja;
- Razvijanje kulturnih odnosa prema prirodi i ambijentu;
- Poštovanje sportskog ponašanja (fair play);
- Doživljavanje relaksirajuæeg uticaja fizièkih (sportskih) vježbi.

PROGRAMSKI SADRŽAJ

KATEGORIJE	Br. èasova	%
Teorija sportskog odgoja	2 èasa	2.7
ATLETIKA	12	16.2
SPORTSKA I RITMIÈKA GIMNASTIKA	8	12.12
KOLEKTIVNI SPORTOVI	24 èasova	36.36
INDIVIDUALNI SPORTOVI	8 èasova	12.12
Aktivnosti u vodi	7-10 dana	

Skijanje	5-7 dana	
Sportska takmičenja	8 časova	12.12
Piknik-izlazak u prirodi	2 dana	
ANTROPOMETRIJA I MOTORIKA	4 časa	5.4

OSNOVNI POKAZATELJI PROGRAMA

Izabrani sportovi 2/3 nastavnog programa. Obavezna nastava 1/3. Kao osnovni kriterijumi za realizaciju obaveznog programa i izbornog programa su: materijalna baza, sportski tereni, kao i klimatski uslovi.

Zajedno sa sadržajem izbornog i obaveznog predmeta, treba obuhvatiti i sportska takmičenja za kolektivne i individualne sportove, koji se trebaju organizovati na svim nivoima, polazeći od onog između odjeljenja do nacionalnog nivoa.

Nastava plivanja i skijanja organizuje se na povoljnom terenu u saradnji sa upravom škole, roditeljima i drugim institucijama.

PROGRAMSKI SADRŽAJ

Kategorije	Potkategorije	Programski sadržaji	Standardi postignuća	Povezanost sa drugim predmetima
Teorija sportske edukacije	Funkcionalne i pokretne sposobnosti	Vježbe za uèvršæivanje eksplozivne snage, brzine, koordinacije pokreta, pokretljivosti i izdržljivosti, kao i popravljjanje funkcionalnih sposobnosti i tjelelesnih osobina.	Standardi postignuća: Uèenici razvijaju nivo pokretnih i funkcionalnih sposobnosti na stupnju koji odgovora normalnom razvoju tijela.	Biologija Informatika
Atletika	Trèanje Skokovi Bacanja	Vježbe za uèvršæivanje tehnike trèanja, starta, brzog trèanja (sprint), trèanje izdržljivosti u prirodi kontroliranim tempom, predaje štafete, skok u dalj, skok u vis, bacanja; Trèanje sa preprekama-usavršavanje; Skok udalj “koracima u vazduhu”; Bacanje diska.	Uèenici, u skladu sa njihovim sposobnostima, neprekidno poveævaju dužinu staze dugog trèanja (izdržljivost) sa određenim tempom. Uèvršæivanje tehnike i rezultata u brzom trèanju, u skoku u dalj sa zaletom, skok u vis i popravljanju tehnike i rezultata bacanja.	Biologija, Hemija Fizika Informatika
Gimnastika sa ritmièkom gimnastikom	Vježbe na podu	Ponavljjanje elemenata nauèenih u 11. razredu. Vertikala na rukama; prevrtanje naprijed i prevrtanje nazad; Leteæ prevrtanje; vertikale na rukama (snagom) iz stava raširenih nogu;	Uèenici da znaju na nezavisan naèin da odaberu kompleks gimnastièkih vježbi na osnovu potrebe i sopstvene	Muzièko

	Skokovi	<p>Obrtanje naprijed; Salto naprijed.</p> <p>Ponavljanje preskoka usavršenih u 11. razredu (saskok preko kozliæa raširenih - nogu, zgrèkom); Preskok preko kozliæa-raznoškom; Preskok preko kozliæa - zgrèkom.</p>	<p>sposobnosti; Da znaju da povezuju različite akrobatske, ritmičke i muzičke sadržaje.</p>	
	Vratilo	<p>Od ljuljanja na vješanje sa zahvatom odozgo izlaz vješanjem sa èuènjem. Kolut naprijed iz èuènja. Iz naslona naprijed odgurivanjem izlaz nazad.</p>		
	Razboj	<p>Obnavljanje elemenata 11. razreda. Iz položaja stojeæi raširenih -nogu nad preèkama, prevrtanje naprijed, nogama sa strane; Iz položaja stojeæi i raširenih nogu nad preèkama, prevrtanje naprijed, skupljenih nogu sa naslonom na ruke; Iz položaja stojeæi raširenih nogu nad preèkama, dizanje snagom na vertikali o ramenima.</p>		
	Stepenovani razboj	<p>Iz njihanja na gornjoj preèki sa dohvatom odozgo, ljuljanje naprijed - nazad sa</p>		

	<p>Greda</p> <p>Krugovi</p>	<p>dohvatom odozgo; Ljuljanje naprijed nazad, prelaz skupljenih nogu na nižoj prečki; Iz naslona u sjedu na nižoj prečki okretanje naprijed, pristup pozicijom u sjedu; Iz naslona u sjedu na nižoj prečki okretanje nazad.</p> <p>Ponavljjanje elemenata iz 11. razreda (naslon na gredu skupljenih nogu na gredu, frontalna ravnoteža, izlaz naprijed tijelom u krugu rukama u vis; Komponovanje pet elemenata na gredi</p> <p>Prosto vješanje, ruke ispred skupljene; Ljuljanje naprijed – nazad skupljenih ruku; Ljuljanje napred-nazad sa slobodnog vješanja; Od slobodnog vješanja, prelaz savijeno na vješanje; Od ljuljanja naprijed – nazad na savijeno vješanje</p>		
	Ples	Plesni pokreti sa različitim tempom i ritmom; društveni plesovi; disko-plesanje i plesanje na zabavama (party-dance), aerobika.	Učenici da znaju osnove društvenih plesova do one mjere da mogu da ih obavljaju lahko. Da usavrše osnovne elemente aerobike	Muzika Psihologija Sociologija

Kolektivni sportovi	Košarka	Dodavanja i oduzimanja lopte u različitim situacijama igre, vođenje, zaustavljanja, pivotiranje, otkrivanje, ukrštavanje, bacanje na koš, igra 3:3 na jednom košu i igra 5:5 na dva koša sa različitim taktičkim zadacima u odbrani i u napadu.	Učenici znaju osnovne tehničke i taktičke elemente kombinacije u odbrani i u napadu do te mjere da su u stanju da igraju sa uspjehom na jednom košu i na dva koša. Da uzmu učešće u pripremi i organizaciji takmičenja između odeljenja i na školskim takmičenjima.	
	Odbojka	Dodavanje i dizanje lopte i šutiranje "Penal" iz pozicije 3, Paralelan i dijagonalan šut, Iz pozicije 4 i 2. Odbrana grupna -ekipna sa promjenom pozicija tokom igre. Napad iz pozicije 4, 2 i 3, Igra 6:6 sa primjenom elementarnih pravila.	Učenici da znaju osnovne tehničke i taktičke elemente u odbrani i u napadu do te mjere da omogućuje povezivanje u različitim dinamičkim situacijama igre u igri 6:0 i postepeni prelaz na igru 5:1. Da uzmu učešće na pripremi i organizaciji takmičenja između odeljenja i na školskim takmičenjima.	
	Nogomet	Dodavanje i prijem lopti sa poluaktivnim i aktivnim protivnikom.	Učenici da znaju osnovne elemente tehnike i taktičke	

		<p>Prevare sa aktivnim protivnikom i šutiranje na gol, Postavljanje i kretanje golmana u odbrani, Grupna i ekipna odbrana, Grupni i ekipni napad, Mali fudbal 7:7 sa primjenom elementarnih pravila</p>	<p>kombinacije u odbrani i u napadu u toj mjeri što omogućava vezu sa dinamičnim situacijama igre kao i igru malog fudbala. Da uzmu učešće u pripremi i organizaciji takmičenja između odeljenja i na školskim takmičenjima.</p>	
	Rukomet	<p>Učvršćivanje osnovnih pokreta loptom preko brzine i najvećom eksplozivnom snagom (sa skokovima) između poigravanja suigrača i šutiranje na gol; Trening elemenata individualne taktike u napadu: prevare sa šutom na gol, prevare sa poskokom u šutu i dr. Taktika individualne odbrane: sprečavanje šuteva, prekidanje lopti, čuvanje pivota, i dr. Kolektivna taktika: ponavljanje individualnog kontranapada, grupnog (sa 2 i 3), kolektivni kontranapad, sistem napada sa 1 i 2 pivota. Odbrana: ponavljanje odbrane 6:0 sa prelazom na 5:1 i uvježbavanje zone 4:2; Igra 5:5, 6:6 i 7:7 sa sudijom. Dodavanja i primanje, oduzimanje lopte; Šut</p>	<p>Učenici da znaju tehničke elemente i taktičke kombinacije do te mjere da im omogućiti povezivanje u dinamičkim situacijama igre, kao i igra sa raznim napadima protiv individualne i zonske odbrane. Učestvuju u organizovanju i pripremi takmičenja između učenika u odeljenju, između razreda u školi.</p>	

		na gol, tehnika pokrivanja igrača. Osnovi individualne i zonske odbrane, taktika napada protiv zonske odbrane; igra sa zonskom postavom i sa zonskom odbranom 6:0.		
Individualni sportovi	Borilački sportovi- Karate- samoodbrana Sportovi sa reketima (tenis)	Osnovni elementi samoodbrane sa poluaktivnim i aktivnim protivnikom Usavršavanje taktičkih elemenata samoodbrane sa poluaktivnim i aktivnim protivnikom Šutiranje lopte sa forhend spinom, bekhend spinom, uvršavanje prijema i servisa. Igra	Da znaju tehničke i taktičke elemente samoodbrane Da znaju šutiranje lopte reketom kao: spin sa forhendom , spin sa bekhendom, servis i taktičko-tehnički elementi igre	Biologija Matematika
Plivanje i druge aktivnosti u vodi	Tehnike plivanja Okretanja	Usavršavanje tehnike plivanja kraul, kraul na leđa, žaba i delfin sa polaskom i okretanja po pravilima.	Učenici da ovladavaju 1-2 tehnike plivanja; Plivanje na distanci 100 m primjenjujući pravila plivanja.	Biologija Hemija
Skijanje i aktivnosti na snijegu	Alpske discipline Nordijske discipline	Elementi škole skijanja, skijanje na uređenim terenima, osnove trčanja na skijama, klizanje daskom.	Učenici da znaju da se klizaju i da budu sigurni na uređenim terenima, da uvršavaju i dalje trčanje na skijama na veliku udaljenost; da se klizaju na dasci (snow board).	
Sportska takmičenja	Kolektivna takmičenja u	Najmanje u dva kolektivna sporta, Takmičenja u tenisu, pingpong, karate i dr.	Učenici da se osposobljavaju za	Sociologija Psihologija

	kolektivnim i individualnim sportovima. Takmičenja u atletici i gimnastici Kros	Takmičenja na kratka i srednja tréanja, na bacanja i na skokovima Takmičenja na podu i na spravama Proletnji i jesenji kros Takmičenja se trebaju odvijati u okviru škole, između odeljenja, razreda i između škola u opštini.	organizaciju takmičenja, Da znaju da primjenjuju pravila i sportsko ponašanje fair-play, Da znaju da sude.	
Piknik i šetnja	Šetnja u prirodi dva puta godišnje	Najmanje dva piknika tokom godine, gde æe se obuhvatiti hodanje po planinskim terenima.	Uèenici da znaju pravila sigurnosti na planinskim terenima.	Geografija Biologija Likovna umjetnost
ANTROPO-METRIJA I MOTORIKA	Vrednovanje antropometrijskih osobina i pokretnih sposobnosti	Tjelesna težina Visina tijela Skok iz mjesta u dalj Skok iz mjesta u vis Tréanje na 100 metara Tréanje 800-1000 m Mogu se dodati i drugi testovi	Stepen napredovanja (poèetno i završno vrednovanje psihomotorièkih sposobnosti)	Matematika Zdravstveni odgoj

Od èetiri ponuđenih kolektivnih sportova škola treba da izabere najmanje dva, u zavisnosti od uslova i kadra koji ima.

Dodatak sadržaja:

Vožnja koturaljkama, biciklom, igranje tenisa, badmintona, itd. Izbor ovih sadržaja obaviæe nastavnik i škola, zavisno od materijalnih i kadrovskih uslova, kao i tradicije podruèja gdje se škola nalazi.

METODOLOŠKA UPUTSTVA

Dvanaesti razred karakteriše se relativno usporenim procesom rasta i razvoja organizma učenika. Organizam učenika ovog uzrasta je u stanju da u stanju da podnese veća opterećenja, utičući ovako na podizanje motoričke sposobnosti na većem nivou.

Nastavnik treba da ima u vidu razlike između polova, koji su više izraženi nego na drugim školskim nivoima.

Motivacija učenika za sportske aktivnosti ostaje među glavnim ciljevima nastavnika. On ovo treba da postigne preko adekvatnog izbora programskih sadržaja, odnosno podsticajem i vrednovanjem napredovanja u postignućima učenika. Postavljeni zadaci od strane nastavnika trebaju biti takvi da ih učenik može izvršavati. Takođe kod učenika ne treba da se preterano razvija značaj pobjede, poraza ili natjecanje sa drugima. Znači, glavni cilj nastavnika treba da bude učvršćivanje i usavršavanje sportskog znanja, tjelesne i motoričke sposobnosti.

Nastavnik, sa ovim uzrastom, treba uzeti u vidu interesovanje učenika za određene sportske discipline, pošto veći deo programa obuhvata izborni sport. Ova činjenica favorizuje organizovanje nastave u grupama, po sposobnostima i potrebama, obraćajući pažnju da nijedan od njih ne ostane izvan nastavnog procesa.

VREDNOVANJE

- Vrednovanje tjelesnog razvoja vrši se pomoću antropometričkih instrumenata
- dva puta godišnje (visina i težina tijela).
- Vrednovanje pokretnih sposobnosti vrši se sistemom CGS, dva puta godišnje -
(skok iz mjesta u dalj, skok iz mjesta u vis, trčanje na 100 m i ustrajno trčanje 1000 m (devojčice), 1200 metara (dečaci).
- Nivo naučenih informacija ocjenjuje se individualno i tokom trajanja igre.
- Vrednovanje poštovanja pravila igre i sposobnosti udruživanja u kolektivnim sportovima
- Vrednovanje nivoa usavršenih elemenata tehnike i taktike.

TJELESNI I SPORTSKI ODGOJ

**Gimnazija prirodnih nauka, Gimnazija društvenih nauka,
Gimnazija jezika, Gimnazija matematike i informatike
(2 èasa sedmicno, 66 èasova godišnje)**

UVOD

Tjelesni odgoj i sport, kao i svaka druga disciplina, utièe na formiranje liènosti mladih omoguævavajuæi im aktivno uèešæe u društvenim aktivnostima u obogaæivanju i produbljivanju opštih i specifiènih znanja, što ih pospešuje da postanu odgovorni transparentni, graðani, sposobni za integraciju u jednom demokratskom društvu. Preko fizièkih, sportskih i umjetnièkih aktivnosti, formiramo kultivirane graðane, nezavisne, koji znaju da kontrolišu njihov tjelesni razvoj tokom školovanja i tokom cijelog života, da ureðuju društvene odnose, da budu aktivni i kritièki uèesnici o onome šta se dešava sa njima i oko njih.

Preko fizièkih i sportskih aktivnosti uèenici ovog uzrasta stièu nova tehnièo-taktièka znanja iz odreðene sportske grane, prilagoðavaju se novim specifiènim situacijama i stièu nova iskustva, èineæi napore u pronalaženju najboljih rješenja u specifiènim situacijama fizièkih aktivnosti.

Steèena znanja preko fizièkih aktivnosti omoguævaju uèenicima da znaju da se ponašaju unutar grupe, da upoznaju i da primjenjuju pravila ponašanja, ali i u izradi onih pravila koje æe se respektovati.

Takoðe doæi æe do izražaja i njihove organizacione spsobnosti èim organizuju takmièenja, davaæe sud o njima preživljavajuæi mnoge emocije kao uèesnici u tim takmièenjima.

CILJEVI

Tjelesni i sportski odgoj orijentisan je posebno na:

- Razvoj pokretnih i funkcionalnih aktivnosti prilagoðenih individualnim i kolektivnim sportovima;

- Tjelesni odgoj i sport, kao i sportski (životni) režim utiču na zdrav život;
- Razvijaju samopouzdanje i daju volju tokom bavljenja sportom;
- Formiranje pokretnog stvaralaštva u različitim sportovima;
- Pozitivni doživljaji u sportu za duhovno obogaćivanje.
- Razvoj, kultiviranje i očuvanje sredine;
- Održavanje i unapređenje tjelesnog, duhovnog i mentalnog zdravlja za prevazilaženje raznih izazova u svakodnevnom životu.

OBJEKTIVI

Tjelesni razvoj, razvoj pokretnih i funkcionalnih aktivnosti

- Razvijanje pokretnih aktivnosti
- Da znaju da izaberu na nezavisan način pokretne sadržaje i da doziraju opterećenja za razvoj pokretnih aktivnosti (snaga, brzina, koordinacija pokreta, ravnoteža, preciznost, izdržljivost);
- Da znaju da izaberu na nezavisan način pokretne sadržaje i da doziraju opterećenja za razvoj funkcionalne sposobnosti (aerobna i anaerobna izdržljivost);
- Da znaju da izaberu na nezavisan način pokretne sadržaje za kultiviranje i pravilno razvijanje tijela i formiranje pravilnog držanja tijela;
- Razvijanje aerobne izdržljivosti preko dugotrajnih aktivnosti aerobnog karaktera u skladu sa individualnim opterećenjima;

Učvršćivanje različitih sportskih znanja do one mjere koje omogućuje uključivanje u sportske aktivnosti unutar i izvan škole

- Učvršćivanje i proširivanje osnovnih sportskih znanja;
- Da znaju da povezuju na kreativan način pokretne sadržaje;
- Da znaju da nađu prava taktička rješenja u različitim situacijama igre;
- Poznavanje, učenje i utvrđivanje izabраниh sportova.

Upoznavanje sa teorijskim znanjem

- Shvatanje uticaja sporta na èovjeka sa fiziološkog, psihološkog i sociološkog aspekta;
- Poznavanje i razumjevanje fenomena redovnih fizièkih priprema i tjelesnog razvoja;
- Upoznavanje sa sredstvima i razlièitim metodama za razvoj izdržljivosti, pokreta, snage i brzine;
- Da se upoznaju osnovni principi fizièkih (sportskih) vježbi.

Prijatno doživljavanje sporta, formiranje pravilnog stava tijela

- Formiranje pravilnog stava o sopstvenom životu (redovno bavljenje sportom u školi i tokom slobodnog vremena, njegovanje tijela, zdrava ishrana);
- Razvijanje samostalnosti prilikom odabiranja razlièitih pokrenih sadržaja;
- Podsticaj uzajamnog uèešæa i druženja;
- Razvijanje kulturnih odnosa prema prirodi i ambijentu;
- Poštovanje sportskog ponašanja (fair play);
- Doživljavanje relaksirajuæeg uticaja fizièkih (sportskih) vježbi.

PROGRAMSKI SADRŽAJ

KATEGORIJE	Br. èasova	%
Teorija spozrskog odgoja	2 èasa	2.7
ATLETIKA	12	16.2
SPORTSKA I RITMIÈKA GIMNASTIKA	8	12.12
KOLEKTIVNI SPORTOVI	24 èasa	36.36
INDIVIDUALNI SPORTOVI	8 èasova	12.12
Aktivnosti u vodi	7-10 dana	

Skijanje	5-7 dana	
Sportska takmičenja	8 časova	12.12
Piknik-izlazak u prirodi	2 dana	
ANTROPOMETRIJA I MOTORIKA	4 časa	5.4

OSNOVNI POKAZATELJI PROGRAMA

Izabrani sportovi 2/3 nastavnog programa. Obavezna nastava 1/3. Kao osnovni kriterijumi za realizaciju obaveznog programa i izbornog programa su: materijalna baza, sportski tereni, kao i klimatski uslovi.

Zajedno sa sadržajem izbornog i obaveznog predmeta, treba obuhvatiti i sportska takmičenja za kolektivne i individualne sportove, koji se trebaju organizovati na svim nivoima, polazeći od onog između odjeljenja do nacionalnog nivoa.

Nastava iz plivanja i skijanja organizuje se na povoljnom terenu u saradnji sa upravom škole, roditeljima i drugim institucijama.

PROGRAMSKI SADRŽAJ

Kategorije	Potkategorije	Programski sadržaji	Standardi postignuća	Povezanost sa drugim predmetima
Teorija sportske edukacije	Funkcionalne i pokretne sposobnosti	Vježbe za uèvršæivanje eksplozivne snage, brzine, koordinacije pokreta, pokretljivosti i izdržljivosti, kao i popravljjanje funkcionalnih sposobnosti i tjelelesnih osobina.	Standardi postignuća: Uèenici razvijaju nivo pokretnih i funkcionalnih sposobnosti na stupnju koji odgovara normalnom razvoju tijela.	Biologija Informatika
Atletika	Trèanje Skokovi Bacanja	Vježbe za uèvršæivanje tehnike trèanja, starta, brzog trèanja (sprint), trèanje izdržljivosti u prirodi kontroliranim tempom, predaje štafete, skok u alj, skok u vis, bacanja; Trèanje sa preprekama-usavršavanje; Skok u dalj “koracima u vazduhu”; Bacanje diska.	Uèenici, u skladu sa njihovim sposobnostima, neprekidno poveæavaju dužinu staze dugog trèanja (izdržljivost) sa određenim tempom. Uèvršæivanje tehnike i rezultata u brzom trèanju, u skoku u dalj sa zaletom, skok u vis i popravljjanju tehnike i rezultata bacanja.	Biologija, Hemija Fizika Informatika
Gimnastika sa ritmièkom gimnastikom	Vježbe na podu	Ponavljjanje elemenata nauèenih u 11. razredu. Vertikala na rukama; prevrtanje naprijed i prevrtanje nazad; Leteæe prevrtanje; vertikalne na rukama (snagom) iz stava raširenih nogu;	Uèenici da znaju na nezavisan naèin da odaberu kompleks gimnastièkih vježbi na osnovu potrebe i sopstvene	Muzièko

		<p>Obrtanje naprijed; Salto naprijed.</p>	<p>sposobnosti; Da znaju da povezuju različite akrobatske, ritmičke i muzičke sadržaje.</p>	
	Skokovi	<p>Ponavljanje preskoka usavršenih u 11. razredu (saskog preko kozliæa raširenih - nogu, zgrèkom); Preskok preko kozliæa-raznoškom; Preskok preko kozliæa - zgrèkom.</p>		
	Vratilo	<p>Od ljuljanja na vješanje sa zahvatom odozgo izlaz vješanjem sa èuènjem. Kolut naprijed iz èuènja. Iz naslona naprijed odgurivanjem izlaz nazad.</p>		
	Razboj	<p>Obnavljanje elemenata 11. razreda. Iz položaja stojeæi raširenih -nogu nad preèkama, prevrtanje naprijed, nogama sa strane; Iz položaja stojeæi raširenih nogu nad preèkom, prevrtanje naprijed, skupljenih nogu naslonom nad rukama; Iz položaja stojeæi raširenih nogu nad preèkom, dizanje snagom na vertikali o ramenima.</p>		
	Stepenovani razboj	<p>Iz njihanja na gornjoj preèki sa dohvatom odozgo, ljuljanje naprijed - nazad sa</p>		

		<p>dohvatom odozgo; Ljuljanje naprijed nazad, prelaz skupljenih nogu na nižoj prečki; Iz naslona u sjedu na nižoj prečki okretanje naprijed, pristup pozicijom u sjedu; Iz naslona u sjedu na nižoj prečki okretanje nazad.</p>		
	Greda	<p>Ponavljjanje elemenata iz 11. razreda (naslon na gredi skupljenih nogu na gredi, frontalna ravnoteža, izlaz naprijed tijelom u krug rukama u vis; Komponovanje pet elemenata na gredi</p>		
	Krugovi	<p>Prosto vješanje, ruke ispred skupljene; Ljuljanje naprijed – nazad skupljenih ruku; Ljuljanje napred-nazad sa slobodnog vješanja; Od slobodnog vješanja, prelaz savijeno na vješanje; Od ljuljanja naprijed – nazad na savijeno vješanje</p>		
	Ples	<p>Plesni pokreti sa različitim tempom i ritmom; društveni plesovi; disko-plesanje i plesanje na zabavama (party-dance),</p>	<p>Učenici da znaju osnove društvenih plesova do one mjere da može da ih</p>	<p>Muzika Psihologija Sociologija</p>

		aerobika.	obavlja lahko. Da usavrši osnovne elemente aerobike	
Kolektivni sportovi	Košarka	Dodavanja i oduzimanja lopte u različitim situacijama igre, vođenje, zaustavljanja, pivotiranje, otkrivanje, ukrštavanje, bacanje na koš, igra 3:3 na jednom košu i igra 5:5 na dva koša sa različitim taktičkim zadacima u odbrani i u napadu.	Učenici znaju osnovne tehničke i taktičke elemente kombinacije u odbrani i u napadu do te mjere da su u stanju da igraju sa uspjehom na jednom košu i na dva koša. Da uzmu učešća u pripremi i organizaciji takmičenja između odeljenja i na školskim takmičenjima.	
	Odbojka	Dodavanje i dizanje lopte i šutiranje "Penal" iz pozicije 3, Paralelan i dijagonalan šut, iz pozicije 4 i 2. Odbrana grupna -ekipna sa promjenom pozicija tokom igre. Napad iz pozicije 4, 2 i 3, Igra 6:6 sa primjenom elementarnih pravila.	Učenici da znaju osnovne tehničke i taktičke elemente u odbrani i u napadu do te mjere da omogućuje povezivanje u različitim dinamičkim situacijama igre u igri 6:0 i postepeni prelaz na igru 5:1. Da uzmu učešća na pripremi i organizaciji takmičenja između odjeljenja i na školskim takmičenjima.	

	Nogomet	<p>Dodavanje i prijem lopti sa poluaktivnim i aktivnim protivnikom.</p> <p>Prevare sa aktivnim protivnikom i šutiranje na gol,</p> <p>Postavljanje i kretanje golmana u odbrani,</p> <p>Grupna i ekipna odbrana,</p> <p>Grupni i ekipni napad,</p> <p>Mali fudbal 7:7 sa primjenom elementarnih pravila</p>	<p>Uèenici da znaju osnovne elemente tehnike i taktièke kombinacije u odbrani i u napadu u toj mjeri što omoguæava vezu sa dinamiènim situacijama igre kao i igru malog fudbala.</p> <p>Da uzmu uèešæe u pripremi i organizaciji takmièenja između odjeljenja i na školskim takmièenjima.</p>	
	Rukomet	<p>Uèvršæivanje osnovnih pokreta loptom preko brzine i sa najveæom eksplozivnom snagom (sa skokovima) između poigravanja suigraèa i šutiranje na gol;</p> <p>Trening elemenata individualne taktike u napadu: prevare sa šutom na gol, prevare sa poskokom u šutu i dr.</p> <p>Taktika individualne odbrane: spreèavanje šuteva, prekidanje lopti, èuvanje pivota, i dr.</p> <p>Kolektivna taktika: ponavljanje individualnog kontranapada, grupnog (sa 2 i 3), kolektivni kontranapad, sistem napada sa 1 i 2 pivota.</p> <p>Odbrana: ponavljanje odbrane 6:0 sa prelazom na 5:1 i uvježbavanje zone 4:2;</p>	<p>Uèenici da znaju tehnièke elemente i taktièke kombinacije do te mjere da im omoguæi povezivanje u dinamièkim situacijama igre, kao i igra sa raznim napadima protiv individualne i zonske odbrane. Uèestvuju u organizovanju i pripremi takmièenja između u odjeljenju, između razreda u školi.</p>	

		Igra 5:5, 6:6 i 7:7 sa sudijom. Dodavanja i primanje, oduzimanje lopte; šut na gol, tehnika pokrivanja igrača. Osnovi individualne i zonske odbrane, taktika napada protiv zonske odbrane; igra sa zonskom postavom i sa zonskom odbranom 6:0.		
Individualni sportovi	Borilački sportovi- Karate- samoodbrana Sportovi sa reketima(tenis)	Osnovni elementi samoodbrane sa poluaktivnim i aktivnim protivnikom Usavršavanje taktičkih elemenata samoodbrane sa poluaktivnim i aktivnim protivnikom Šutiranje lopte sa forhend spinom, bek-hend spinom, Učvršćivanje prijema i servisa. Igra	Da znaju tehničke i taktičke elemente samoodbrane Da znaju šutiranje lopte reketom kao: spin sa forhendom, spin sa bek-hendom, servis i taktičko-tehnički elementi igre	Biologija Matematika
Plivanje i druge aktivnosti u vodi	Tehnike plivanja Okretanja	Usavršavanje tehnike plivanja kraul, kraul na leđa, žaba i delfin sa polaskom i okretanja po pravilima.	Učenici da ovladavaju 1-2 tehnike plivanja; Plivanje na distanci 100 m primjenjujući pravila plivanja.	Biologija Hemija
Skijanje i aktivnosti na snijegu	Alpske discipline Nordijske discipline	Elementi škole skijanja, skijanje na uređenim terenima, osnove trčanja na skijama, klizanje daskom.	Učenici da znaju da se klizaju i da budu sigurni na uređenim terenima, da učvršćuju i dalje trčanje na skijama na veliku udaljenost; da se klizaju na dasci (snow board).	

Sportska takmičenja	Kolektivna takmičenja u kolektivnim i individualnim sportovima. Takmičenja u atletici i gimnastici Kros	Najmanje u dva kolektivna sporta, takmičenja u tenisu, ping-pong, karate i dr. Takmičenja na kratkim i srednjim stazama, u bacanjima i u skokovima Takmičenja na podu i na spravama Proletnji i jesenji kros Takmičenja se trebaju odvijati u okviru škole, između u odjeljenju, razreda i između škola u opštini.	Učenici da se osposobljavaju za organizaciju takmičenja, Da znaju da primjenjuju pravila i sportsko ponašanje fair-play, Daz naju da sude.	Sociologija Psihologija
Piknik i šetnja	Šetnja u prirodi dva puta godišnje	Najmanje dva piknika tokom godine, gdje se obuhvatiti hodanje na planinskim terenima.	Učenici da znaju pravila sigurnosti na planinskim terenima.	Geografija Biologija Likovna umjetnost
ANTROPO-METRIJA I MOTORIKA	Vrednovanje antropometrijskih osobina i pokretnih sposobnosti	Tjelesna težina Visina tjela Skok iz mjesta u dalj Skok iz mjesta u vis Trčanje na 100 metara Trčanje 800-1000 m Mogu se dodati i drugi testovi	Stepen napredovanja (početno i završno vrednovanje psihomotoričkih sposobnosti)	Matematika Zdravstveni odgoj

Od četiri ponuđena kolektivna sporta škola treba da izabere najmanje dva, u zavisnosti od uslova i kadra koji ima.

Dodatak sadržaja:

Vožnja koturaljkama, biciklom, igranje tenisa, badmintona, itd. Izbor ovih sadržaja obaviæe nastavnik i škola, zavisno od materijalnih i kadrovskih uslova, kao i tradicije podruèja gdje se škola nalazi.

METODOLOŠKA UPUTSTVA

Dvanaesti razred karakteriše se relativno usporenim procesom rasta i razvoja organizma učenika. Organizam učenika ovog uzrasta je u stanju da podnese veća opterećenja, utičući ovako na podizanje motoričke sposobnosti na većem nivou.

Nastavnik treba da ima u vidu razlike među polovima, koji su više izraženi nego na drugim školskim nivoima.

Motivacija učenika za sportske aktivnosti ostaje među glavnim ciljevima nastavnika. On ovo treba da postigne preko adekvatnog izbora programskih sadržaja, odnosno podsticajem i vrednovanjem napredovanja u postignućima učenika. Postavljeni zadaci od strane nastavnika trebaju biti takvi da ih učenik može izvršavati. Takođe kod učenika ne treba da se preterano razvija značaj pobjede, poraza ili natjecanje sa drugima. Znači, glavni cilj nastavnika treba da bude uvrštavanje i usavršavanje sportskog znanja, tjelesne i motoričke sposobnosti.

Nastavnik, na ovom uzrastu učenika, treba imati u vidu interesovanje učenika za određene sportske discipline, pošto veći dio programa obuhvataju izborni sportovi. Ova činjenica favorizuje organizovanje nastave u grupama, po sposobnostima i potrebama, obrađujući pažnju da nijedan od njih ne ostane izvan nastavnog procesa.

VREDNOVANJE

- Vrednovanje tjelesnog razvoja vrši se pomoću antropometričkih instrumenata
- dva puta godišnje (visina i težina tijela).
- Vrednovanje pokretnih sposobnosti vrši se sistemom CGS, dva puta godišnje - (skok iz mjesta u dalj, skok iz mjesta u vis, trčanje na 100 m i ustrajno trčanje 1000 m (devojice), 1200 metara (dečaci)).
- Nivo naučenih informacija ocjenjuje se individualno i tokom trajanja igre.
- Vrednovanje poštovanja pravila igre i sposobnosti udruživanja u kolektivnim sportovima
- Vrednovanje nivoa usavršenih elemenata tehnike i taktike.

**POTREBNE KVALIFIKACIJE NASTAVNIKA
ZA ODGOVARAJUÆI PREDMET U DVANAESTOM RAZREDU**

Nr.	Predmet	Potrebna kvalifikacija nastavnika
1.	Bosanski jezik i knjiŹevnost	Profesor bosanskog jezika i knjiŹevnosti Profesor knjiŹevnosti i bosanskog jezika
2.	Engleski jezik	Profesor engleskog jezika i knjiŹevnosti
3.	Drugi strani jezik	Profesor odgovarajuæeg jezika
4.	Latinski jezik	Profesor jezika koji je pohaŹao najmanje dva semestra latinskog jezika
5.	Matematika	Profesor matematike
6.	Biologija	Profesor biologije
7.	Fizika	Profesor fizike
8.	Astronomija	Profesor fizike
9.	Hemija	Profesor hemije
10.	Geografija	Profesor geografije
11.	GraŹansko vaspitanje	Profesor sociologije, diplomirani pravnik, profesor historije
12.	Historija	Profesor historije
13.	Sociologija	Profesor sociologije
14.	Filozofija	Profesor filozofije
15.	Logika	Profesor filozofije i sociologije
16.	Psikologija	Profesor psihologije
17.	Ekonomija	Diplomirani ekonomista
18.	Muziæka umjetnost	Profesor muziæke umjetnosti
19.	Likovna umjetnost	Profesor likovne umjetnosti
20.	TIK (Tehnologija informacije i komunikacije)	Profesor matematike – informatike InŹenjer informatike
21.	Tjelesni odgoj i sport	Profesor tjelesnog odgoja

Tiraž : 100 primjeraka
Priprema za štampu:
IZDAVAËKA KUËA LIBRI SHKOLLOR, Priština
Štampa: **GRAF-ING** - Priština

Katalogimi në botim – (CIP)
Biblioteka Kombëtare dhe Universitare e Kosovës

371.214 (0.753)

Nastavni plan i program : za XII razred više srednje škole / [Urednici Ramush Lekaj, Enesa Kadië].- Priština : Ministarstvo Obrazovanja, Nauke i Tehnologije, 2005 (Priština: "Drita Press").- 527 f.; 24 cm.

1. Lekaj, Ramush 2. Kadië, Enesa

ISBN 9951-450-77-6